

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

SADIYE KAYAARSLAN

**SOSYAL TABAKALARDA EĞİTİM ANLAYIŞLARI
-KIRIKKALE ÖRNEĞİ-**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ YÖNETİCİSİ:
YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ORÇAN**

KIRIKKALE-2008

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Sadiye KAYAARSLAN tarafından hazırlanan “Sosyal Tabakalarda Eğitim Anlayışları -Kırıkkale Örneği-” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, Sosyoloji Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir. 25/ 01/ 2008

Başkan

Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN

Üye

Üye

Doç. Dr. Lokman ÇİLİNGİR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ORÇAN
(Danışman)

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, “Sosyal Tabakalarda Eğitim Anlayışları –Kırıkkale Örneği-”dir. Eğitim olgusu toplumdan soyutlanarak ele alınamaz. Bu nedenle bu araştırmada eğitime sosyolojik bir çözümleme ve bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Sosyal tabakalaşma ve eğitim birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Demokratik toplumlarda eğitim yoluyla sosyal tabakalaşma piramidinde üst konumlara ulaşma imkânı vardır. Bu nedenle, sosyal tabakalarda nasıl bir eğitim anlayışının olduğunu bilmek toplumun zamanla nasıl bir tabakalaşma profili çizeceğini anlamaya da yardımcı olabilir.

Bu araştırmanın amacı sosyal tabakalaşma ile eğitim anlayışları arasında nasıl bir ilişki olduğunu Kırıkkale örneğinde ortaya koymaktır. Bu çalışma teorik ve uygulamalı bir çalışmadır. Çalışmada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada sosyal tabakalarda eğitim anlayışlarıyla ilişkili olarak cinsiyet, yaş, gelir, meslek, eğitim düzeyi, aidiyetlik hissi gibi sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerin analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Sosyal Tabakalaşma, Sosyal Statü, Sosyal Sınıf, Eğitim Anlayışı, Ekonomi.

ABSTRACT

The subject of the study is conception of education in social strata –in the case of Kırıkkale. The fact of education can not be investigated as abstracting from the society. Therefore, in the study, the education is examined in a sociological perspective and analyzed sociologically. The social stratification and education affect other one mutually. In democratic societies, it is possible to ascend into higher latter in the pyramid of social stratification by the way of education. Therefore, to know which kind of comprehension of education exists in the society helps us to understand to follow the ways in which social stratification re-shapes.

The aim of the study is to bring to light on the relationship between social stratification and conception of education in the case of Kırıkkale. This work consists of theoretical and applied parts. In the study, we have used the questionnaire technique. In the study, social, demographic, economic and cultural issues such as sex, age, income, occupation, level of education, membership of a stratum were analyzed in their relation with conception of education.

Key Words: Education, Social Stratification, Social Status, Social Class, Conception of Education, Economy.

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Sosyal Tabakalarda Eğitim Anlayışları –Kırıkkale Örneği-” adlı çalışmamı ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

25.01.2008

Sadiye KAYAARSLAN

ÖNSÖZ

Neden sosyal tabakalarda eğitim anlayışları? Toplumda her sosyal tabaka, grup ya da sınıf aynı sosyal, ekonomik ve kültürel yapıyı barındırmamaktadır. Her ne kadar sosyal tabakaları aynı unsurların (eğitim, gelir, meslek, aidiyetlik duygusu v.b.) birleştirmekte olduğu görülse de sosyal tabakalar arasında farklılığı doğuranlar da yine aynı unsurlardır. Dolayısıyla her sosyal tabakanın kendi içinde bir bütünlük sergileyip diğerlerinden kendini ayırdığını gözlemlemek mümkündür. Genel olarak üst, orta ve alt tabaka şeklinde ortaya konulabilen tabakalaşma sisteminde eğitim anlayışları ve eğitim imkânları bazı konularda farklılaşma göstermektedir. Bireylerin dünyaya ve eğitime bakış açıları onların eğitimleri ve zihniyetleri tarafından belirlenirken aynı zamanda ekonomik durum da eğitimin düzeyini ve niteliğini belirlemede etkili olmaktadır. Toplumda genel olarak her tabakada daha fazla eğitim istenmekle birlikte istenilene ulaşma imkân ve olanaklarının alt tabakada daha düşük düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bakımdan yoksulluk eğitimin önünde önemli bir engel teşkil etmekte özellikle alt tabakadan bireylerin bu sorunla baş edebilme düzeyinin eğitim davranışlarına da yansıdığı görülebilmektedir. Bu noktada bu çalışma gelir, meslek, eğitim, aidiyetlik duygusu gibi sosyal tabakalaşmayı belirleyen faktörlerin eğitim anlayışlarını nasıl etkilediğini ele alıp incelemesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın bu alanda çalışacak kişilere faydalı olmasını temenni ediyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan ve dolaylı olarak emeği geçenleri anmak isterim. Öncelikle Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN'a ve Doç. Dr. Lokman ÇİLİNGİR'e; Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerine, öğretim görevlilerine, araştırma görevlilerine teşekkür ederim. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli katkıları olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ORÇAN'a yardımları için teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırmanın çeşitli aşamalarında gerekli kaynaklara ulaşmamı sağlayan Yrd. Doç. Dr. M. Akif SÖZER'e teşekkür ederim. Son olarak benim bugünlere gelmemde büyük katkıları olan Ali ve Hasan KAYAARSLAN'ı sevgi ve şükranla anıyorum. Aileme binlerce teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. SOSYAL TABAKA	4
1.1.1. Sosyal Tabaka ve Sınıf Kavramı	4
1.1.2. Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Tabakalaşmayı Belirleyen Faktörler.....	6
1.1.3. Günümüzde Sosyal Tabakalaşma	13
1.1.4. Tabakalaşma Kuramları	18
1.1.4.1. Fonksiyonalistlere Göre Sosyal Tabakalaşma	19
1.1.4.2. Karl Marx ve Sosyal Tabakalaşma	20
1.1.4.3. Max Weber ve Sosyal Tabakalaşma	22
1.1.4.4. Pierre Bourdieu ve Sosyal Tabakalaşma	24
1.2. EĞİTİM	24
1.2.1. Eğitim Kavramı ve Tanımları	24
1.2.2. Eğitimin Amaç ve İşlevleri	28
1.2.2.1. Bireyi Başarılı Kılmak	29
1.2.2.2. Kişilikli ve Kültürlü Olmak	34
1.2.2.3. Toplum İçinde Daha Üst Konuma Geçebilmek	35
1.2.2.4. İş ve Meslek Sahibi Olmak	36
1.2.2.5. Zararlı Alışkanlıklardan Korunmak	38
1.2.3. Eğitim Kuramları	38
1.2.3.1. Daimicilik (Değişmezlik/Evrenselcilik)	39
1.2.3.2. İlericilik	39
1.2.3.3. Esasicilik (Temel Esasçılık/Özcülük)	40

1.2.3.4. Toplumsal Yeniden İnşacılık	41
1.2.3.5. Politeknik Eğitim	42
1.2.3.6. Varoluşçu Eğitim	42
1.2.4. Eğitim Tipleri	44
1.2.4.1. Demokratik Eğitim	44
1.2.4.2. Eğitimde Otorite ve Otoriter Eğitim	52

II. BÖLÜM

TÜRK TOPLUMUNDA SOSYAL TABAKALARIN GELİŞİMİ

2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL TABAKALAR	58
2.1.1. Osmanlı'nın Yükselme Dönemi	60
2.1.2. Osmanlı'nın Duraklama ve Gerileme Dönemi	62
2.1.3. Osmanlı'da Sosyal Tabaka Farklılığını Yansıtan Durumlar	63
2.1.3.1. Ekonomik Durum	63
2.1.3.2. Giyinme Tarzları	64
2.1.3.3. Tabakalaşma Bilinci	65
2.1.3.4. Toplumsal Çevre (Mekânsal Durum)	66
2.1.3.5. Eğitim	67
2.1.4. Tanzimat Dönemi	69
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYAL TABAKALAR	74
2.2.1. 1950 Öncesi Sosyal Tabakalar.....	74
2.2.2. 1950-1980 Döneminde Sosyal Tabakalar	79
2.2.2.1. Sosyal Tabakaları Şekillendirici Kuvvet Olarak İçgöçler	80
2.2.2.2. Sosyal Tabakaları Şekillendirici Kuvvet Olarak Dışgöçler	85
2.2.2.3. Sosyal Tabakaların Yansıması Olarak Gecekondular	87
2.2.3. 1980 Sonrasında Sosyal Tabakalar.....	90
2.2.3.1. Avrupa'da ve Türkiye'de Orta Tabakanın Gelişimi	90
2.2.3.2. Ekonomik Gelişimin Sosyal Hareketliliğe Etkisi.....	92
2.2.3.3. Küreselleşmenin Sosyal Tabakaları Belirleyiciliği	95
2.2.3.4. Teknolojik Gelişmelerin Sosyal Yaşantıya Yansımaları... ..	103

III. BÖLÜM
KIRIKKALE’DE SOSYAL TABAKALARDA EĞİTİM ANLAYIŞI

3.1. KENTİN GENEL ÖZELLİKLERİ	106
3.1.1. Bir Cumhuriyet Kentinin Doğuşu	106
3.1.2. Kırıkkale’nin Demografik Yapısı	107
3.1.3. Kırıkkale’nin Ekonomisi	109
3.1.4. Kent Yapısı ve Kentlilik Bilinci	127
3.1.5. Kırıkkale’de Eğitim ve Kültürel Yaşantı	136
3.1.5.1. Kırıkkale’de Eğitim Üzerine Yapılan Araştırmalar	136
3.1.5.2. Kırıkkale’de Eğitimin Durumu	140
3.1.5.3. Kırıkkale’de Spor ve Müzik	155
3.2. SAHA ARAŞTIRMASININ ANALİZİ	160
3.2.1. Araştırmanın Konusu	160
3.2.2. Araştırmanın Amacı	161
3.2.3. Uygulama Yöntemi ve Teknikler	161
3.2.4. Araştırmanın Varsayımları	163
3.2.5. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	164
3.2.6. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri	165
3.2.7. Katılımcıların Tabakalarına Göre Eğitim Anlayışları	173
3.2.8. Genel Bulgular	198
SONUÇ.....	202
KAYNAKÇA	206
EK (EĞİTİM ANLAYIŞLARI ANKET FORMU)	218

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gayri Safi Milli Hasılda Sektör Payları	76
Tablo 2: Cinsiyete Göre Nüfusun Okuryazarlık Oranı (6 yaş üstü)	78
Tablo 3: Yıllara Göre İstihdam Alanlarındaki Büyüme Hızları (1950–1980)	83
Tablo 4: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfusu (1955-2002)	88
Tablo 5: Kent ve Kır Nüfusu (1970-2006)	89
Tablo 6: Yıllara Göre Almanya’daki Vatandaş ve İşçi Sayısı (2000–2005)	94
Tablo 7: Yıllara Göre Toplam Yurtdışında Bulunan Vatandaş ve İşçi Sayısı (2000–2005)	94
Tablo 8: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı (1963-2004)	96
Tablo 9: Yüzde 20’lik Grupların Gelirden Aldığı Paylar (2004-2005)	98
Tablo 10: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000)	100
Tablo 11: 2000 Nüfus Sayımına Göre Kırıkkale Nüfusu	109
Tablo 12: Kırıkkale’de Fabrika Bölgesinde (Kırıkkale, Bahşılı, Yahşihan) Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2000)	125
Tablo 13: Esnaf Sanatkârlar Odasına Bağlı Üyelerin Dağılımı (Aralık 2006)	126
Tablo 14: Kırıkkale’de Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları (2007)	140
Tablo 15: Okul Öncesi Okullaşma Oranı (2003-2007)	141
Tablo 16: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı (2007)	142
Tablo 17: Ortaöğretim Okulları ve Öğrenci Sayısı (2007)	144
Tablo 18: Özel Eğitim-Öğretim Kurumları (2006-2007)	149
Tablo 19: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	164
Tablo 20: Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri	166
Tablo 21: Hane Toplam Aylık Geliri İle Mesleklerin Dağılımı	168
Tablo 22: Hane Toplam Aylık Gelirine, Eğitim Durumuna ve Mesleklere Göre Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konum	170
Tablo 23: Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konumlara Göre Sınıf/Konumu Belirleyen En Önemli Neden	172
Tablo 24: Katılımcıların Eğitimleri, Eğitim Alma Nedenleri İle Devlet/Özel Okul Tercihleri ve Yabancı Dil Hakkındaki	

Görüşleri.....	174
Tablo 25: Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konum ve Meslekler İle Çocuğun Eğitim Almasını İsteme Nedenleri	176
Tablo 26: Hane Toplam Aylık Geliri, Eğitim Durumu ve Meslekler İle Çocuk İçin Tercih Edilen Okul	178
Tablo 27: Eğitim Durumu ve Meslekler ile Devlet Okulu Dışındaki Okulların Tercih Edilmesinin En Önemli Nedeni	180
Tablo 28: Katılımcıların Okul Eğitiminin Yeterlilik Düzeyi Hakkındaki Görüşleri İle Çocuk Eğitimine Gösterdikleri İlgi Düzeyi ve Katkı Türü	182
Tablo 29: Katılımcılara Göre Çocuk Eğitimiyle İlgilenme Görevinin Kime Ait Olduğunun Önem Sırası	182
Tablo 30: Katılımcıların Mesleklerine Göre “Eti senin kemiği benim” Görüşü Hakkındaki Düşünceleri.....	183
Tablo 31: Katılımcıların Demokratik ve Otoriter Eğitim Anlayışları	185
Tablo 32: Mesleklere Göre Kız ve Erkek Çocuğu İçin Tercih Edilen Okul Türü	186
Tablo 33: Eğitim Durumu ve Meslekler İle Okul Tercihlerinde Kararların Alınış Şekli	189
Tablo 34: Anne Babaların Eğitim Durumları İle Çocuklarının Eğitimi İçin Şiddet Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri	190
Tablo 35: Meslekler İle Anne Babaların, Çocuklarının Eğitimi İçin, Şiddet Kullanması Hakkındaki Düşünceleri	192
Tablo 36: Katılımcıların Eğitim Harcamaları ve Bu Konudaki Düşünceleri	193
Tablo 37: Hane Toplam Aylık Geliri İle Eğitime Az Pay Ayırdığını Düşünen Katılımcıların Eğitime Az Pay Ayırma Nedeni	194
Tablo 38: Katılımcılara Göre Çocuğun Başarısını Etkileyen Nedenlerin Önem Sırası	195
Tablo 39: Katılımcılara Göre Derslerin Yanında Yapılan Müzik, Spor Gibi Sosyal Aktivitelerin Çocuğun Başarısına Ne Yönde Etkide Bulunduğu	196
Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Derslerin Yanında Yapılan	

Müzik, Spor Gibi Sosyal Aktivitelerin Çocuğun Başarısına Ne
Yönde Etkide Bulunduğu.....196

Tablo 41: Katılımcıların Çocukları İçin Tercih Ettiği Müzik Aleti
ve Spor Dalları 198

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
Akt	Aktaran
Bkz	Bakınız
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Ha	Hektar
IMF	Uluslararası Para Fonu
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
İ.Ö.O	İlköğretim Okulu
İŞ-KUR	İş Kurumu
Km.	Kilometre
KOBİ	Küçük ve Orta Boyutlu İşletme
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
METEM	Mesleki Teknik Eğitim Merkezi
M.K.E	Makine Kimya Endüstrisi
MKEK	Makine Kimya Endüstrisi Kurumu
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖSS	Öğrenci Seçme Sınavı
SES	Sosyo-Ekonomik Statü
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ	Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
v.b.	ve benzeri

GİRİŞ

Çok değişkenli kuramsal ve deneysel bir bilim olan eğitim, tüm bilimlerle iç içedir. Sosyolojik olduğu kadar felsefi bir kavram olan eğitimin kapsadığı alanlar arasında bilgi aşıl原因 ve onu yönlendiren ideolojiler, müfredat programları ve pedagojik teknikler, kişilik ve kültürlerin sosyal bakımdan yeniden üretilmesi sayılabilir (Marshall, 1999: 174). Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de eğitim ile ilgili beklentiler ve krizler tartışılmaktadır. Özellikle okullaşma çağında olmasına rağmen okullaşmayan nüfus, ekonominin ihtiyacı olan işgücünün hazırlanmasında ortaya çıkan problemler ve işsizlik eğitim ile ilgili tartışmalarda ön plana çıkmaktadır. Tartışılan konular tüm dünyada benzer olmasına karşın, her bir toplumun kendine özgü tarihsel deneyimleri ve sosyal tabakalaşması, onların yaşam ve eğitim anlayışlarını farklı şekilde belirleyebilmektedir. Örgün temel eğitimin sunduğu eğitim imkânları bireylere genel bir eğitimin çerçevesini sunarken, eğitimin ulaşılabilecek doruk noktasını sosyal tabakaların imkân ve olanakları belirlemektedir. İşte bu çalışma, eğitimi bu toplumsal bütünlük içerisinde ele alıp incelemektedir.

Gelir, meslek ve eğitim gibi objektif değişkenler ve ait hissedilen sosyal tabaka, sınıf ya da konum gibi subjektif değişken itibarıyla şekillenen sosyal tabakalarda eğitim anlayışlarının nasıl olduğu bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Araştırma, Kırıkkale il sınırları içerisinde bulunan ikisi özel beşi devlet ilköğretim okulu olmak üzere toplam yedi okuldan tesadüfi yöntemle seçilen 352 veli ile yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi tanımlayıcı-betimleyici yöntemdir. Veriler 33 sorudan oluşan anket tekniğiyle toplanmıştır. Bu araştırmanın amacı sosyo-ekonomik ve kültürel yapının eğitim anlayışları üzerinde etkisini ve bu etkinin düzeyini incelemektir. Araştırma kapsamına ilköğretim öğrenci velilerinin alınması, temel eğitim aşamasındaki öğrenci velilerinin ileriye dönük eğitim tercihlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Toplumdaki sosyal tabakaların, ortaöğretim aşamasında hangi okulları tercih etmeye eğilimli oldukları ve ne tür eğitim anlayışını benimsediklerinin ortaya konulması eğitim politikalarına yol gösterebileceği düşünöldüğünde önemlidir.

Önceki dönemlerde servet sosyal tabaka ya da sınıfı belirleyen önemli bir unsur iken günümüzde yerini akımı ifade eden gelire bırakmıştır. Bununla birlikte sosyal

tabaka ya da sınıfı sadece gelir değil aynı zamanda kültürel seviye (eğitim düzeyi), toplumsal çevre (oturulan mahalle ya da iş çevresinin kalitesi), meslek, aidiyetlik hissi de belirlemektedir. Sosyal tabakaları, bu sosyal tabakaları dolduran bireylerin bakış açılarından anlamlandırmaya çalışmak bir yöntem olabilir. Bu nedenle sosyal tabakalaşmada etkili olan objektif kriterlerin (meslek, gelir, eğitim düzeyi v.b.) yanı sıra bireylerin kendilerini toplumda hangi sosyal tabaka ya da sınıfta hissettikleri ve bunu neye göre belirledikleri de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Toplumda eğitimin iş olanakları elde etmek, kişilikli ve kültürlü bireyler var etmek, kişileri zararlı alışkanlıklardan korumak, toplumda bireylerin daha üst konumlara ulaşabilmelerini ve başarılı olmalarını sağlamak gibi işlevlerinin ön plana çıktığı söylenilebilir. Başarıyı etkileyen nedenlerin de çeşitlilik gösterdiği ifade edilebilir. Toplumda bireylerin daha yüksek düzeyde eğitim almaya dair istekleri ve bunu eğitimin hangi işlevlerini daha çok göz önünde bulundurarak dile getirdikleri, başarıyı etkileyen nedenlerin önem sırasının tespiti de Kırıkkale örneğinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca derslerin yanında yapılan spor, müzik gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısına ne yönde etkide bulunacağına dair düşünce paralelinde sosyal tabakalar arasında bir farklılaşmanın olup olmadığı ve hangi spor dalları ile müzik aletlerine ilgi duyulduğu da belirlenmeye çalışılmıştır.

Toplumda özel okullar, devlet okulları ve yabancılar tarafından işletilen okullar bir arada eğitim sistemini şekillendirmektedirler. Bu durumda her bireyin okullar arasında bir tercihte bulunması söz konusu olmaktadır. Özel okulların tercih edilmesinde bu okulların bazı niteliklerinin öne çıkması etkili olmaktadır. Bu araştırmada özel okulların tercih edilmesinde hangi nedenlerin ön planda olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Günümüzde Avrupa Birliği'ne girişin gündemden düşmediği bir toplumsal yapıda yabancı dil eğitimine yönelik düşüncelerin ne yönde olduğuna dair tespitlerde bulunmak önemli duruma gelmiştir. Bu bakımdan toplumdaki yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde eğitim hakkındaki görüşlerin nasıl olduğuna dair tespitlerde de bulunulmaya çalışılmıştır.

Kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkı çoğu tartışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkıyla ilgili düşünceler ile kız ve erkek çocukları için tercih edilen okulların farklılaşım

farklılaşmadığı, mesleki okullar ile mesleğe yönelik olmayan okul tercihlerinin sosyal tabakalara göre değişiklik gösterip göstermediğine dair tespitler de yapılmaya çalışılmıştır. Ekonomik durum ile eğitim imkânları arasında bir ilişkinin olduğu varsayımından hareketle eğitime aylık harcanan tutarın sosyal tabakaya göre nasıl farklılaştığı; eğitime ayrılan payın az olduğunu düşünenlere göre bunun nedeninin ne olduğu ve eğitim harcamalarının tüketim (israf) mi yoksa yatırım mı olduğuna dair algılamalar da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eğitim sürecinde demokratik ve otoriter tutumların etkisi yadsınamaz. Demokratik eğitim ortamlarında çocuğa daha çok söz hakkı, sorumluluk verilir ve onun bir birey olarak tanındığına dair vurgu ön plana çıkar. Oysa otoriter tavırların etkili olduğu ve biraz da dozunu aştığı zamanlarda eğitimde şiddete dahi başvurulduğu bilinmektedir. Şiddet ise fiziksel, psikolojik (duygusal) ve ekonomik şekillerde gösterilebilmektedir. Bu araştırmada sosyal tabakalara göre çocuğun okul tercihlerinde çocuğa da söz hakkı tanınarak kendi kararlarının sorumluluğunu almasına izin verilip verilmediği ile çocuk eğitiminde şiddet kullanımına yönelik düşüncelere dair tespitlerde bulunulmaya da çalışılmıştır. Okulda verilen eğitimin yeterlilik düzeyi hakkındaki düşünceler ile çocuk eğitiminde sağlanan katkılar, çocuk eğitimiyle ilgilenme düzeyleri ve eğitim işinin en çok kimin görevi olarak algılandığına dair düşüncelerin tespitine çalışılmıştır. Bu bağlamda toplumda eğitime yönelik ilgi ve katkı düzeyinin analizi de yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal tabakalaşma ve eğitime dair kavram ve kuramlar ele alınmıştır. İkinci bölümde Türk toplumunda sosyal tabakaların gelişimi konusu iki dönem halinde (Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi) incelenmiştir. Üçüncü bölümde Kırıkkale’de sosyal tabakalar ve eğitimin durumu incelenmiş ve saha çalışmasının sonuçları analiz edilmiştir. Toplum eğitim konusunda ne kadar ilgili ve bilgilidir? Bu araştırma bunu ortaya koyabilirse amacına ulaşmış sayılacaktır. Toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik şartları dünyayı algılayış şekilleriyle etkileşim halindedir. Bu çalışma toplumsal yapıyı eğitim anlayışları bakımından olduğu kadar ekonomik ve kültürel bakımlardan da bir çözümlenme denemesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. SOSYAL TABAKA

1.1.1. Sosyal Tabaka ve Sınıf Kavramı

Sosyal tabaka ve sınıf kavramları üzerinde yapılacak bir çalışmada karşılaşılan ilk zorluk; birçok sosyoloğun bu kavramlara farklı anlamlar yüklemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi sosyologların sosyal tabaka ve sınıfı eşanlamlı kelimeler olarak kabul ettikleri; kimilerinin ise sınıfı, sosyal tabakaları da kapsayan daha geniş bir anlamda kullandıkları görülmektedir. Bazı sosyologlar da sosyal tabakaları evrensel, sınıfları ise bu evrensel olgunun özel bir biçimi olarak görme eğilimindedirler.

Çoğunluğu oluşturan sosyologlara göre, sınıflar, tarihin belli bir döneminde ve bazı toplumlarda ortaya çıkan bir sosyal yapılaşma olarak kabul edilir. Nitekim “kölelik sistemi” ve “kast sistemi” gibi tabakalaşma modelleri, nasıl tarihin belli dönemlerinde ve bazı toplumlarda görülen olgular ise; “sınıf sistemi” de, Batı Avrupa toplumlarının 18. yüzyıl sonlarında içine girdikleri sanayileşme sürecinin meydana getirmiş olduğu bir tabakalaşma modelidir (Arslantürk ve Amman, 2000: 379). Yani “sınıf sistemi” her toplumun değil, sanayileşen Avrupa’nın sosyal gerçeğidir. Genellikle Avrupa sosyolojisinin “sınıf” kavramını, Amerikan sosyolojisinin ise “tabaka” kavramını tercih ettiği görülür. Bu tutumun ise iki kıt’anın sosyo-kültürel mirasının, tarihi tecrübelerinin farklılığından kaynaklandığı görülmektedir.

Sosyal tabaka ve sınıf kavramlarının analizi yapılırken sosyal farklılaşma olgusundan hareket edilebilir. Nitekim toplumda her bireyin ayırt edici sosyal rol ve işlevleri, doğuştan ya da sonradan kazanılmış olarak mevcuttur. Her toplumdaki bu bireysel farklılıklar temeline göre ortaya çıkan rol ve işlevlerin farklılaşmasına “sosyal farklılaşma” denir.

Farklılaşma her toplumun, özellikle gelişmiş toplumların önemli bir özelliği durumundadır (Tozlu, 2003: 209). Sosyal tabakalaşma ise özel bir sosyal farklılaşma tipidir. Bir topluma tabakalaşmış diyebilmemiz için, o toplumun derecelendirilmiş bir

seri sıralanma göstermesi gerekir. Sosyal tabaka; “Aynı ya da benzer konumda olan kişilerin bir yer doldurarak oluşturdukları topluluktur. Bunlar hiyerarşik bir sıralanma göstererek toplumsal tabakalaşmayı oluştururlar. Böylece tabakalaşma, bir tür eşitsizlik hiyerarşisidir” (Tezcan, 1997: 112). Aslında Jeolojiden alınan “tabaka” kavramı, nüfusun hiyerarşik farklılaşması olgusuna biyo–fizyolojik eşitsizlikleri de hesaba katarak yaklaşan “uzlaşmacı” bir kavramdır (Arslantürk ve Amman, 2000: 385) .

Bilindiği üzere toplumu oluşturan fertler arasındaki eşitsizliklerin yol açtığı farklılaşmalar,“hiyerarşi”leri ve sosyal tabakalaşma olgusunu meydana getirmektedir. Toplumsal ve ekonomik güce sahip olanlar toplumsal piramidin tepesinde yer alırlar, bunlara üst tabaka denir. Üst tabakanın elinde bulundurduğu toplumsal ve ekonomik gücün bir kısmına sahip olan insanlar grubu ise orta tabakayı meydana getirir. Tüm bu güçler bakımından toplumsal piramidin tabanında yer alan grup ise alt tabaka olarak adlandırılmaktadır (Uras, 2002: 233). Genel anlamıyla sosyal tabakalaşmadan söz edildiğinde, zaman ve mekân itibariyle tüm toplumlarda görülen, sayısı ve belirleyiciliği değişiklik gösteren çeşitli sosyal faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan, nüfusun hiyerarşik bir tarzda farklılaşması olgusu kastedilmektedir.

Sosyal tabakalarla yakın ilgisi bulunan sınıf kavramının incelenmesi de önemlidir. Köken itibariyle; Fransızca’ ya 14. yüzyılda, İngilizce’ ye 16. yüzyılda girmiş olan “sınıf ” (classe) kavramının, Latince“classis” den gelen bir kelime olduğu görülür. Bu kullanımıyla sınıf, yurttaşları sahip oldukları servete göre birbirinden ayıran çeşitli kategorileri ifade eden bir terimdi. Modern anlamıyla “sınıf kavramı” İngiltere kökenli olarak 18. yüzyılın sonlarında sanayi kapitalizmine geçiş ve Fransız İhtilali yıllarında doğmuştur. Bu dönemde ikili bir toplum yapısıyla karşılaşırız. Bir tarafta köylerinden gelip büyük kentlere işçi sınıfını oluşturmak üzere yığılan ve sayıları hızla artan sefil kitleler, diğer tarafta geleneksel sosyal tabakalaşma modellerinden farklı olarak, hiçbir sınıf farklılığını kabul etmeyip herkesin kanun önünde eşit olduğunu söyleyen modern hukuk sisteminin şekillendirdiği yeni bir toplum modeli vardır. Sonuçta Avrupa’da burjuvazi ile proletarya arasında hızla derinleşen uçurum, sınıf farklılıklarına yapılan vurguyu haklı kılarken, hukukun sağladığı eşitlik zemininde açılan sosyal hareketlilik kanalları, sınıf olgusuna karmaşık ve dinamik bir karakter kazandırmıştır.

Amiran Kurtkan' a göre sınıf, “Aynı sosyal hayat tarzını paylaşan fertlerin meydana getirdiği bir sosyal kategori yada grup” olarak tanımlanır. Farklı özelliklerin benzer sosyal farklılıklar oluşturduğu durumlarda sosyolojik açıdan birbirinden ayrı sınıfların varlığı söz konusu olmaktadır.

“Bu anlamda aynı geliri elde eden, aynı yaşama tarzına sahip, aşağı yukarı aynı eğitim ve terbiyeyi almış ve bütün bu hususlarda birbirlerine yakın olmanın şuuruna sahip bulunan fertler, bir sosyal sınıfı meydana getirmektedirler” (Eke, 1980: 93).

Genellikle sınıf tanımlamalarındaki ortak nokta, sınıfların birer “sosyal grup”, yani bir “realite” olduğudur. Görüldüğü üzere insanların farklılaşmaları sadece ekonomik konumları bakımından olmamaktadır.

“Toplum içindeki farklı sosyal mevkileri işbölümü ortaya çıkarmaktadır; fakat bu sosyal mevkileri tecrübe, ilgi, bilgi, yaşama tarzı, ülkü ve isteklerin oluşturduğu farklılaşmalar da tamamlamaktadır” (Dönmezer, 1990: 304–305).

Dolayısıyla sosyal tabakalaşmayı evrensel, sınıfları ise bu evrensellik içerisinde yerleştirerek anlamlandırmaya çalışmak daha nesnel ve anlaşılır bir model sunmaya yardımcı olabilecektir.

1.1.2. Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Tabakalaşmayı Belirleyen Faktörler

Tabakalaşma terimi 1940'lı yıllardan itibaren Sosyoloji'de kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal tabakalaşma; bireyler ve grupların belirli ya da genelleştirilmiş karakteristiklere göre aşağı ve yukarı statülere, rollere sahip ve sınıflara ait olarak anlaşılıp derecelendirilmeleri anlamını ifade eder (Dönmezer, 1990: 303). Belirli bir nüfusun sosyal anlamda üst üste gelen sınıflar halinde farklılaşması sosyal tabakalaşma olarak ifade edilmektedir. Buna göre sosyal açıdan aynı düzeyde bulunan sınıfların aynı sosyal tabaka içerisinde yer aldıkları kabul edilmektedir (Eke, 1980: 93). Toplumdaki birey ve grupların ekonomik ve siyasal güç, statü v.b. unsurlara göre dereceli bir yapı sergilemesi sosyal tabakalaşmayı meydana getirmektedir.

Çevik (1993: 19) de birlikte yaşamak, bireysel farklılıklar ve sosyal çevre farklılıklarının ortaya çıkardığı, tabakalaşmanın evrensel üç görüntüsünün ekonomik, siyasi ve mesleki tabakalaşma olduğunu ve bunların etkileşim içinde bulunduğunu

belirtir. Ekonomik, siyasal, toplumsal nedenler sırasıyla mülkün, gücün ve toplumsal statülerin eşit olmayan dağılımı sonucunda farklı tabakalaşmaya neden olur. Farklı sosyal konumların nedeni de çeşitlilik gösterebilir: Bunlar biyo-psikolojik, kültürel, dinî, ananevî, coğrafi nedenler ve savaşlar olabilir. Bunun yanı sıra inançlar, kültür, eğitim, ırk gibi etkenler de bazı dönem ve toplumlarda tabakalaşmanın önemli nedenleri arasında sayılmıştır. Çoğunlukla bu etkenlerin iç içe girdiği de görülür.

Dönmezer (1990), tabakalaşmayı belirleyici faktörler arasında ekonomiyi, itibarı, iktidar ve gücü, eğitimi saymıştır. Genellikle ekonomi ve eğitimin belirleyiciliği noktasında ortak anlayışın varlığı söylenebilir. Kimi yazarların ise ekonomi ve eğitim faktörüne yaşam tarzı ve aidiyetlik duygusunu eklediği görülür. Statü göstergesi olarak meslek, eğitim düzeyi, ekonomik ve siyasal güç faktörlerinin birbirlerini tamamladıkları düşünülebilir. Ayrıca yaşam tarzı ve aidiyetlik duygusunun da ekonomiyle ilişkili olduğunun altını çizebiliriz. Bu bağlamda yaşam tarzı ve aidiyetlik duygusunun da sosyal tabakalaşmada etkili unsurlar olduğu görülebilir. Sosyal tabakalaşmayı belirleyen faktörler arasında bir ahengin sağlanabilmesi yaşam kalitesi için önemlidir. Sosyal tabakalaşmayı belirleyen faktörler olarak ekonomi, prestij-itibar, güç-iktidar, eğitim, meslek ve aidiyetlik hissi gibi durumların etkileşimini inceleyebiliriz.

1-Ekonomi: Sosyal tabakalaşmada ekonominin belirleyiciliği; toplumsal sistemdeki üretici iş hizmetleri ve maddi ürünlerin eşit olmayan dağılımını ifade eder. Toplumdaki her bir statü gelir sağlama ve sermaye toplamak bakımından farklı şanslar sunar. Kişisel otorite ve güç bakımından yüksek statüler kimi zaman az miktarda servet edinilmesini olanaklı kılarken kimi zaman da tersi durumların yaşandığı görülebilir.

“Farklı gelir düzeylerine sahip olmanın bireysel açıdan önemli bir doğurgusu, sahip olunabilecek yaşam standardının gelirle önemli ölçüde doğru orantılı olmasıdır. Toplumsal gönençten alınan pay, toplumsal hizmetlerden yararlanabilme miktarının da belirleyicisidir” (Uras, 2002: 232).

Dolayısıyla gelir ile yaşam tarzı arasındaki ilişki sosyal tabakalaşmanın görünümünü belirlemektedir.

2-Prestij – itibar (Saygınlık): Hiyerarşi içinde derecelendirilmiş mevkilerin nisbi değerlerinin farklılığı anlamına gelmektedir (Dönmezer, 1990: 306). İnsanın ataları ve akrabalık bağları, serveti, gelir düzeyi, yaşam tarzı, rolleri, bireysel karakteristikleri,

dini, mesleği ve eğitim derecesi gibi unsurlar itibarı gösteren faktörler arasında sayılabilir. Bu faktörlerin önem dereceleri toplumlara göre farklılaşabilir.

Sosyal statü; bir birey, grup ya da mesleğin sosyal yapı içinde işgal ettiği yerdir. Aynı zamanda söz konusu öğelerin içinde bulunduğu sosyal konuma atfedilen değerdir (Akyüz, 1991: 202). Daha net bir ifadeyle sosyal statü, “*Bir sosyal pozisyonunun diğer sosyal pozisyona göre işgal ettiği durum*” (TDK, 2007) olarak tanımlanabilir. Statü ile toplumdaki saygınlık arasında bir ilişkinin var olduğu söylenilebilir.

Toplumu oluşturan insanlar farklı görevleri üstlenip farklı alanlarda ve düzeylerde sosyal yaşamı sürdürürler. Toplumda her bir bireysel katkıya verilen değer ise farklıdır. Örneğin; farklı mesleklere farklı ödemeler yapılması ve gösterilen saygınlığın düzeyinin de farklılık göstermesi, toplumun o mesleğe verdiği önemi gözler önüne sermektedir (Uras, 2002: 232). Bu durumda meslek ve dolayısıyla gelir ve statünün sosyal tabakalaşmada etkili unsurlar olduğu görülür.

Üzerinde düşünülmesi gereken bir olgu, eşitsizliklerin görünür temel nedeninin (ekonomik, siyasal v.b.) aslında toplumsal değerlerle pekişmesidir. Bunun en tipik örneğini kastlarda görmek mümkündür. Kasttaki ekonomik eşitsizlik, inanç ve felsefe ile adeta yasallaştırılmaktadır. Çağdaş toplumlardaki statü grupları da böyledir. Yani ekonomik farklılaşma, statü grubuna özgü kültürel ilkelerle özgünleşmektedir (Doğan, 2000: 136). Bilindiği üzere insanlar zihinlerinde belirli nesnelere belli “değer” ler atfederler ve bu değer atfetmelere göre sosyal etkileşimlerin içeriği bir anlam kazanır.

Değer yargısı ya da sosyal değerlendirme neyin iyi ya da kötü; yüksek ya da düşük olduğunu karşılaştırmak anlamına gelir (Fichter, 143). Her toplum kişilerin sosyal statülerini belirlerken ve onları toplumda bir yerlere yerleştirirken bazı ölçütleri kullanır. Kişiye atfedilen statü ve yüksek değerın kaynağı toplumdur. Bu aynı zamanda değerli görülen özelliklerin kişiyi çevreleyen kültürün içeriğinin parçası olduğu anlamına da gelir. Fichter’in de belirttiği gibi, bir toplumda uygulanmakta olan ödül ve cezanın temeli değer sisteminde aranmalıdır. Fichter de hiçbir değere sahip olmayan toplumun en güçlü sosyal kontrol aracından yoksun olduğunun altını çizer. İnsanlar sosyal değerler üzerinde uzlaşmamış olsalardı ve bunları tanıyor olmasalardı statü ilişkileri ile üst, ast, eşgüdüm ağırları da işlerliğini sağlayamazdı. Sosyal değerlerin toplumun sosyal

tabakalaşma sistemine yakından bağılı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla her sosyal tabakaya özgü değer anlayışlarının bulunabileceğinden söz edilebilir.

Statülerin ifade ettikleri değerler toplumdan topluma, bir toplumda zamana ve grupların zihniyetlerine göre farklılık gösterir. Dolayısıyla sürekli, kalıcı statü ve itibardan söz edilemeyeceği gibi statünün aslında toplum tarafından atfedilmekte olan bir değer olduğu ve itibarı büyük oranda belirlediği de anlaşılmaktadır. Toplumdaki her bir statü üstlük-altlık ilişkisi içinde şekillenir. Yine her bir statü rütbelere sembolleşen bir itibara sahiptir. Semboller ise maddi ve manevi olabilir; bunlar hiyerarşik bir yapı sergilerler. İtibarda rolü olan bazı unsurlar arasında statüye verilen değer, kişinin karakteri, otorite karşısındaki tavrı, beklentilerin yerine getirilmesi ve biyo-psikolojik özellikler sayılabilir (Akyüz, 1991: 202–203). İtibarın toplum nazarında bireylere atfedilen bir değer olduğu göz önünde bulundurulursa sosyal tabakalaşma sistemini olanaklı kılan unsurlar arasında bireylerin itibar yarışı içerisinde olmasının da önemli olduğu görülebilir (Eke, 1980: 102).

3-Güç-iktidar: Başkalarının ihtiyaçlarını ve dirençlerini dikkate almadan, istenilen hareket tarzını hangi araçlarla olursa olsun gerçekleştirmek kabiliyetinin eşit olmayan dağılımını ifade eder (Dönmezer, 1990: 306). Toplumlarda iktidar sağlayan konumlar sosyal tabakalaşmaya konu olurlar. Bunda işbölümünün etkisinden söz edilebilir. Sosyal tabakalaşmanın belirleyici faktörü olarak iktidar en somut biçimde yöneten ve yönetilenler ayırımında karşımıza çıkmaktadır denilebilir.

4-Eğitim: Demokrasinin gereği ve göstergesi olan sosyal hareketlilikte eğitimin önemi gün geçtikçe artmakta olduğundan, ayrıca eğitimin sosyal tabakalaşmaya neden olmasından dolayı eğitim ile sosyal hareketlilik arasındaki etkileşimin incelenmesinde fayda vardır.

Sosyal tabakalaşma yapısında bir mevkiden diğerine doğru olan, sosyal konumlar, pozisyonlar arasındaki yer değiştirme hareketlerini sosyal hareketlilik olarak açıklayabiliriz. Yatay hareketlilik; aynı sosyal tabaka içindeki hareketlilik iken; dikey hareketlilik hiyerarşik düzen içindeki mevkiler arasındaki sosyal hiyerarşide düşme ya da yükselmeyi ortaya çıkaran hareketliliktir. Örneğin; bir işçinin usta olarak gelininin artması dikey hareketliliğin gerçekleşmesini ifade eder (Dönmezer, 1990: 327). Tatlıdil,

dikey ve yatay hareketlilik ayrımının farklı kriterler çerçevesinde ele alındığını belirtmektedir.

“Toplumda statü dağılımları mesleğe, gelire, etnik özelliğe göre belirleniyorsa ve hiyerarşik bir yapı içinde derecelendirme esasına göre sıralanıyorsa, hareketlilik statüden statüye geçişlerde düşme ya da yükselme olarak tanımlanabilirse, dikey hareketlilik olarak adlandırılır. Eğer statünün değerine katkıda bulunmaksızın mesleki hareketlilik gerçekleşebilirse, bu, yatay hareketliliktir” (R. König'den akt: Tatlıdil, 1993: 21).

Bireyin sosyal hareketliliği ölçülürken ya yaşamındaki kazanımları karşılaştırılır ya da önceki nesilleri ile arasındaki farklılığa bakılır. Nesiller arası hareketlilik söz konusu edildiğinde bireylerin önceki nesillere göre edindikleri konumlarının mesleki statü, itibar, eğitim ve gelir olarak kaybedebileceği ya da daha üst konumlara çıkılabileceği belirtilmektedir (Sezal, 2003: 256). Sosyal hareketliliğin toplumdaki gelişmenin de göstergesi olduğu söylenebilir. Sezal, toplumda yeni fırsatların, imkânların ve konumların ortaya çıkarak bunların kişisel yeteneklere göre dağıtıldığında yukarı sosyal hareketliliğin daha yüksek olacağını altını çizer. Eğer birey babasının sağladığı konumdan fazlaca ilerleme kat edemediyse ya da aşağı doğru bir hareketliliğe maruz kaldıysa o toplumda yeni fırsatların oluşamamasının varlığından söz edilebilir. Toplumda yukarı sosyal tabakalara doğru bir dikey hareketliliğin yaşanması ise yaşam kalitesinin artmasını sağlama fonksiyonunu yerine getirebileceği düşünülürse tüm sosyal tabakalar için istenilir bir durumdur.

Sosyal hareketlilik ile ilgili araştırmalar ilk olarak 1954'te İngiltere'de D. V. Glass tarafından yapılmıştır. O, beyaz yaka işçiliğini, masa başı işi tanımlarken bunun kafa emeği kullanan, yüksek ücretli, temiz ve yüksek statülü iş olduğundan söz etmiştir. Bu tarz işin yönetime ve karar verme kademelerine olan yakınlığından dolayı kol emeğinin önüne geçtiğinden bahsetmiştir. Glass araştırmalarının sonucunda İngiltere'deki yukarı hareketliliğin oranını düşük bulmuş; üst tabakaya mensup ailelerin çocuklarını aynı tabakada tutamadıklarını, bu çocukların yaklaşık % 50'sinin aşağı doğru hareketlilik yaşayarak konum kaybettiklerini ileri sürmüştür. Ona göre mavi yakalı bir babanın oğlu en çok beyaz yakalı bir işçiliğe geçebilmekteyken yöneticilik gibi konumlara ulaşamamaktadırlar. Sonraları 1967'de J. Goldthorpe'ın yaptığı çalışmalar artık mavi yakalı babaların oğullarının da yönetici konumuna gelebildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmaların ortaya koyduğu başka bir sonuç da kol

işçiliğiyle uğraşanların sayıca azalmasına karşın beyaz yakalı işçiliğin, kendi hesabına çalışanların ve teknisyenlerin oluşturduğu orta tabakanın giderek geliştiği yönündedir (Sezal, 2003: 257).

Türk toplumunda yukarı doğru hareketlilik ile eğitim arasındaki ilişkiye bakıldığında fırsat eşitliği ve toplumsal değişimin önemli kanallarından birinin de eğitim olduğu görülür. Eğitim yoluyla sosyal tabakalar arası geçişin sağlanabildiği toplumumuzda, dar gelire sahip olan alt tabakadan insanların üst tabakaya tırmanışları izlenebilmektedir. Örneğin, 2003 yılında ÖSS sonuçlarına göre bütün dallarda birinci olan öğrenci ile yabancı dil birincisi alt gelir seviyesine sahip ailelerin çocukları olmakla birlikte bu başarılarıyla toplumda daha iyi konumlara gelecekleri rahatlıkla söylenebilir. Bu durum aynı zamanda orta tabakanın giderek genişliyor olmasını da ifade etmektedir diyebiliriz (Akyol, 2003). Günümüzde bir eğitim imkânı olarak devletin yurt-burs vermesi eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini sağlamaya yönelik bir uygulama olması bakımından önemlidir. Bu uygulamanın medreselerde başladığı ve o dönemde de eğitimde fırsat eşitliğine yardımcı olduğu söylenebilir (Çınar, 2002: 61). Bu uygulama alt tabakadan insanlara eğitim imkânlarını sunması ve orta tabakadan insanların da eğitim imkânlarını iyileştirmesi bakımından önemli işlevlere sahiptir. Ayrıca bu uygulama eğitimin sadece üst tabakaya özgü bir hak olmadığına vurgusunu taşıyan bir sosyal devlet anlayışıdır. Ancak eğitime ayrılan kaynakların yetersiz olması, yoksul kesimlerin yeterince desteklenememesi, çeşitli adlar altında öğrencilerden alınan paralar gibi durumların yoksul kesimlerin okuldan erken ayrılmalarına neden olduğu söylenebilir.

Bir toplumdaki sosyal sınıf ile eğitim ve ekonomik dinamizm arasında sıkı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Yüksekçe erişme arzu ve tutkusu insanda yarışma ve mücadele bilinci oluşturmaktayken bunların da bir dereceye kadar, verilen eğitimin sonucu olarak (Dönmezer, 1990: 311) değerlendirilmesi mümkündür. Eğitim hem insanlardaki yükselme isteğini tutkuya dönüştürür hem de bu duruma erişmenin yollarını gösterir. Bireyler başarılı olmak için çabaladıkça maddi kazanç ve sosyal statülerinde önemli bir değişim ve gelişme olacaktır. Bu durum bir nevi sınıf yapısının bozulmasını ifade etmekle birlikte burada fert, eğitim vasıtasıyla, dikey hareketliliğe konu olarak yeni bir sınıfa girmektedir. Demokratik toplumdaki eğitim anlayışı, kabiliyetlerin ayıklanmasına ve yerinde kullanılmasına yöneliktir. Kabiliyetlerin ayıklanmasıyla hem

toplum tabakalarında geçişler meydana gelir hem de yeni tabakalar ortaya çıkar. Bu hareketlilik sürekli olduğundan katı ve kapalı tabakalaşma meydana gelmez. (Akyüz, 1991: 186, 283). Sosyal tabakalaşmayı sağlayan ve sosyal tabakalara dinamizm kazandıran en önemli etkenlerden birisinin eğitim olduğunu söyleyebiliriz.

Uzun süreli eğitimin statülü mesleklere erişme yoluyla tabaka değişimini sağladığı söylenilebilir. Nitekim mesleğin statü sağlayıcı bir faktör olmasıyla ilgili olarak Weberian görüşte savunulan; eğitimdeki başarı ve okullaşma süresinin uzunluğunun mesleklere prestij sağlamasıdır. Mesleklere prestij kazandıranın, beceri sağlayan kısa süren eğitimden çok uzun süren akademik eğitim olduğu belirtilir. Dolayısıyla mesleki elitlerin, mesleklerinin prestijini korumanın yolu olarak eğitim isteklerini arttırma yolunu seçtikleri vurgulanır (Tatlıdil, 1993: 47). Görüldüğü üzere uzun eğitim süreci sonunda kazanılan meslek, gelir ve sosyal statüler bireylerin ya da grupların sosyal tabakalaşma sistemindeki yerini belirlemektedir. Üst statüye yükselen fertlerde de kaliteli eğitime olan talepte artış olmaktadır. Eğitimli nüfusun artması ise tabakalaşmanın şeklini değiştiren rol oynamaktadır. Kemerlioğlu'nun meslek ve sosyal tabakalaşma üzerine yaptığı doktora tezinde (1973) mesleğin sosyal tabakalaşmanın temelindeki en önemli fenomenlerden biri olduğu; sosyal tabakaları ve bireylerin konumunu belirlemede en yeterli ve elverişli belirleyicilerin başında geldiği ifade edilmiştir. Kemerlioğlu'na göre, meslek diğer sosyal tabaka kriterlerini de içermekte ve en iyi şekilde temsil etmektedir (Türkdoğan, 2003: 505). Nitekim toplumda mesleklerin aşağı yukarı ne kadar gelir getirdiği ve hangi eğitim aşamalarından geçilerek bu mesleklere ulaşıldığı, mesleklere atfedilen sosyal statü değerleri v.b durumların toplum bilincinde bir yer edinmesi mesleklerin diğer sosyal tabakalaşma kriterlerini de temsil ettiğini göstermektedir. Çevik'in (1993: 59) de belirttiği gibi yüksek itibar sağlayan meslekler yüksek eğitim düzeyine bağlıyken aynı zamanda yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin yüksek ücret alma olasılığı da artmaktadır.

Bir ülkedeki sosyal hareketlilik oranının yüksek ya da düşük olması öncelikle ülkedeki sosyo-ekonomik yapının değişimleriyle ilgilidir. Ekonominin güçlü olması bireylere büyük oranda mesleki hareketlilik verecektir (Yazıcı, 1993: 14). Global anlamda ülkedeki ekonominin güçlenmesi eğitime de yansıtacaktır. Eğitim yoluyla mesleki hareketliliğin artması bireylerin sosyal tabakasını ve sınıfını değiştirmesi imkânını doğuracaktır.

Eğitim sayesinde, alt tabakada bulunan bireyler üst tabakadaki mesleklere ulaşabilmektedirler (Çevik, 1993: 64). Dolayısıyla meslekler arasında da bir hiyerarşinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu belirleme meslekler arasındaki –hatta bir meslek içinde farklı branşlara göre- hiyerarşinin üst, orta ve alt şeklinde kademelenmesinin varlığına da işaret etmektedir. Bu bakımdan sosyal tabakalaşma sistemi içinde mesleğin, bireylerin statüsünü belirlediği ifade edilebilir. Örneğin; gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’ de de öğretmenlerin profesyonel meslek grubunda olmasına karşın düşük ücrete ve toplumsal statüye sahip olduğu görülür. Mesleki statü ve ücretlendirmenin cinsiyete göre şekillenmesi ve öğretmen yetiştiren kurumlarda yer alan öğrencilerin genellikle alt sosyal kesimlerden geldiği iddiaları (Tatlıdil, 1993: 53) toplumların mesleklere attıkları kültürel değerler çerçevesinde şekillenen değer yargılarının ve mesleki tabakalaşmanın varlığını göstermektedir.

Sonuç olarak sosyal tabakalaşmada günümüzde en çok öne çıkan belirleyici faktörlerin eğitim, ekonomi, itibar, meslek, güç ve iktidar olduğu söylenilebilir. Bu faktörler birbiriyle etkileşim içinde sosyal tabakalaşmayı meydana getirmektedirler.

1.1.3. Günümüzde Sosyal Tabakalaşma

Tabakalaşmanın kendi içindeki evrimine bağlı olarak dört önemli toplumsal örneği bulunmaktadır: Kölelik, kast, feodalite ve sosyal sınıflar. Bu dört çeşit tabakalaşma aynı toplumda aynı anda çok ender görülür. Günümüzde sanayileşmeyle birlikte sosyal tabakalaşmanın sınıf şeklindeki örneğinin yaygın olduğu görülür.

Doğan (2000)’a göre sosyal sınıf, sosyal tabakalaşma modellerinin modern topluma özğü örneğidir. Bu kavrama sosyolojik anlam ve içerik Marx ile birlikte girmiştir. Sınıf tanımlamalarındaki ortak öğeler; sınıf bilinci, gelir ve yaşam tarzlarıdır. Birey doğumla belli bir sınıfın üyesi olsa da kişisel beceri, gelir ve eğitim gibi etkenler sosyal katmanlar arasında aşağı ya da yukarı hareketlilik nedeni olarak sınıf değişimini sağlamaktadır. Sanayi toplumunun tipik profili olarak sosyal sınıflar, genel olarak üst – orta – alt ekonomik ve sosyal ölçütlerle ayrılmaktadır. Alt ekonomik ve sosyal kesimlerde başlayan yaygın bir yığılma üst katmanlara çıkıldıkça azalmaktadır. Bu haliyle sosyal sınıflar bir piramit görüntüsü oluşturur (Doğan, 2000: 146–149).

Sosyal sınıf terimiyle ilgili, sosyologların üzerinde fikir birliğine ulaştıkları tam ve kesin bir tanımdan söz edilemez. Uras'a göre, toplumda benzer/birbirine yakın mesleki statüleri, gelire, yaşam standardına ve biçimine sahip kişilerin oluşturduğu gruplar sosyal sınıf olarak adlandırılır. Sınıf sisteminde eğitim, soy, aksen gibi unsurlar önemli olmakla birlikte mesleğin ve gelirin temel belirleyiciliğinden söz eden Uras, bu sistemde ailenin bireye sağladığı konumdan ziyade bireyin kendi başarısının ön planda olduğunun altını çizerek (Uras, 2002: 233).

Sosyal sınıfların bazı genel özellikleri vardır: Yasal ve dinsel tanımlama ya da yaptırımlara ihtiyaç duymazlar. Kast gibi kapalı olmayan bu gruplarda eğitim gibi faktörlerle kolayca sınıf değiştirilebilir. Sınıfın belirleyiciliğinde, geleneksel değerlerden çok modernleşme değeri ve ölçütleri geçerlidir. Mülkiyete bağlı sınıf yapısında esnemeler olmuştur. Mülkiyet yerine otorite (siyasal ya da alım gücü olarak) ön plana çıkmaktadır.

Sosyal sınıflar her ne kadar mülkiyete ve itibara ilişkin unsurlar sebebiyle resmen tanınmamış olsalar da onların fiili, maddi ve kendiliklerinden oluşan gerçekler olduğu inkâr edilemez. Ayrıca günümüzdeki sınıflara bireyler kendi iradeleri ve istemeleriyle girmezler. Sosyal sınıfların mensupları birbirinden fiziki olarak uzakta bulunabilir, bu durumda onların birer mesafe grubu meydana getirdiklerinden söz edilebilir. Sosyal sınıflar örgütlenmiş grup değildirler, mensuplarını belirli faaliyetlere zorlayamazlar (Dönmezer, 1990: 313–314).

Sosyal sınıflar sosyal tabakalaşmanın bir ürünü olduklarından sınıf özelliğini yansıtıcı bölümler yatay tabakalar olarak belirlenebilir. Dönmezer'e göre günümüzde sınıf kelimesi daha çok, tüketim düzeninde aynı konumu paylaşan insanlar kategorisi şeklinde ifade edilmektedir. Örneğin; üst orta sınıfa mensup kişiler benzer gelire ve hayat tarzına sahiptir. Bununla birlikte bunlardan kimisi üretim araçlarının sahibiyken kimisi bunlara sahip olmayabilir (Dönmezer, 1990: 313, 319). Ona göre sosyal sınıflar çoğu sosyolog tarafından, statüler hiyerarşisi içindeki gruplar olarak tanımlanmakta ve mülkiyet hakları konusu dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle de sosyal sınıf ve sosyal statü aynı anlamda kullanılmış olmaktadır. Weber ise sosyal sınıflardan söz ederken insanları mülkiyet ve gelire göre sınıflandırmaktadır. Weber'de sınıflar, fırsatlar ve hayat şansları bakımından tanımlanmıştır (Dönmezer, 1990: 320).

Sosyal sınıflar arasında genel itibariyle üç yönden farklılaşmanın görüldüğü belirtilmektedir: Yaşam şansları, yaşam tarzı ve gelir, sınıf bilinci ve psikolojik davranışlar.

1-Yaşam şansları: Sosyal sınıflarda yaşam şansları bakımından bir farklılık olduğu söylenebilir. Yaşam şansı derken yaşamın sağladığı bütün olanak ve zevkler göz önüne alınmaktadır. Örneğin; alt sosyal sınıf içinde dünyaya gelen çocukların hayatta kalabilme şansının orta sınıf aileler içinde dünyaya gelen çocuklara oranla daha az olduğu söylenebilir. Savaşlarda ölüm oranları bakımından ise ekonomik açıdan düşük düzeyde bulunanların ölümlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Yine başka bir örnek de hukuk dünyasından verilebilir. Yargı önünde herkes hukuken eşittir ancak sosyal yaşamda hayat herkese aynı şans veremeyebilir. Örneğin; alt gelir düzeyine sahip sınıfların mensupları suçtan ötürü mahkemeye çıkarıldıklarında uygun avukatlardan yararlanamayabilirler. Yine kefaletle tahliye olunma olanağı da üst gelir düzeyindeki sınıfların mensupları için ulaşılabilir bir durumdur.

2-Yaşam tarzı ve gelir: M. Weber, sosyolojide yaşam tarzı kavramını ilk kullanan kişidir. Bu kavramın statüyü belirleyici özelliğini vurgulamıştır. Nitekim Eke, Weber’de, statüleri belirleyen sosyal itibarın sosyal hayatta herkesin ulaşmayı arzuladığı belirli bir yaşam tarzına göre ifade edildiğinin altını çizmiştir (Eke, 1980: 94). Her sosyal sınıfın kendine has yaşam tarzı vardır. Bu yaşam tarzı adeta sınıfların kendilerine has kültürlerini oluşturmaktadır. Meslekleri, eğitim düzeyleri, aile hayatları ve inançlar gibi yaşantılar yaşam tarzını oluşturmaktadır. Yaşam tarzı ile gelir arasında ilişkinin varlığı kabul edilebilir. Çünkü belirli bir itibar sağlayacak rollerin sahibi olabilmenin yolu belirli gelire sahip olmaktan geçer. Şunu da belirtmeliyiz ki, gelir düzeyinin aynı olduğu tüm durumlarda yaşam tarzı da aynı olacak diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü gelirin harcanma şekline göre yaşam tarzları da değişiklik gösterebilir.

Yaşam tarzı, aile yaşamını meydana getiren unsurların, ailenin sosyal sınıf durumuna ve bu sınıfa sosyolojik anlamda “oturmuş” olup olmama niteliğine göre ortaya çıkan alışkanlık, tutum ve ilişkilerin sistemin etkisiyle gerçekleştiriliş şeklinin ifadesi olarak tanımlanabilir (Eke, 1980: 101). Bu tanımda yaşam tarzının hem maddi hem de maddi olmayan öğelerle ilişki içinde olduğu; maddi öğelerin yaşam tarzını belirlemesinin yeterli olmadığı bu nedenle maddi olmayan öğelerin de açıklamalarda yer

almasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Yaşam tarzının bu özelliğinin anlamlandırılmasında sosyal sınıfa oturmamışlık ifadesinin önceden sosyalleşme kriterlerinin şekliyle büyük oranda biçimlenmesi önemlidir.

Önceden sosyalleşme kavramı; birey ya da ailenin mevcut yaşam tarzını değiştirmek istediğinde ulaşmak istediği daha üst düzeydeki yaşam tarzının değerlerini ve davranış şekillerini benimsemiş olmasını ifade etmektedir. Önceden sosyalleşme durumunun, gelir ve yaşam tarzı arasındaki ilişkinin belirlenmesinde subjektif bir gösterge olduğu görülür (Eke, 1980: 106). Nitekim sosyal tabakalaşma içinde birey ya da ailelerin ulaşmak istedikleri yaşam tarzı farklılık taşıyabilir. Yani önceden sosyalleşme durumunun niteliği bireylerin benimsediği yaşam tarzına bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin; bir aile gösteriş harcamalarından uzak üst düzeyde bir yaşam tarzını benimseyebilirken başka bir aile lüks bir çevrede bolca gösteriş harcamaları yapılan bir yaşam tarzını benimseyebilir.

Yapılan harcamalar bir tüketim bileşenini ortaya çıkarır; tüketim standardı yaşam tarzının maddi yönünü gösterir. Yaşam tarzının maddi yönü; yaşam tarzı unsurlarının (barınma, beslenme, eğitim, giyim, haberleşme ve ulaşım, eğlence, sağlık) sayı ve fiyatlar ile gösterilebilen gereksinimlerini kapsamaktadır. Gelirdeki değişimler, tüketime ve tasarrufa ayrılan miktarlar, yaşam tarzının maddi yönünü belirleyen tüketim standardının ölçülebilmesi bu değişkenlerin objektif göstergeler olmasını sağlamaktadır (Eke, 1980: 106). Yaşam tarzının maddi yönünü meydana getiren bu unsurların statüyü belirleyici sosyal bir anlamının da olduğu görülür. Nitekim ailelerin sosyal statüyü belirleyici faktörler arasında yer alan yaşam tarzının maddi yönünü korumayı ya da daha üst düzeylere taşımayı istedikleri görülür. Bu noktada yaşam tarzının maddi yönünü ifade eden gelir faktörünü sosyolojik bakımdan incelemek gerekir. Gelir, ailelerin gereksinimlerinin tatmin edilmesinde önemli bir araçtır. Toplumda her bireyin itibarlı olmayı amaçladığı düşünülürse bu yolda gelir düzeyinin önemli bir basamak olduğu söylenilebilir. Nitekim gelir yoluyla bireyler ulaşmayı istedikleri amaçlara ya da daha kolay ulaşabilmekte ya da amaca ulaştıran yolların kısaldığını hissedebilmektedirler. Bu nedenledir ki gelir düzeyi bireylerin ilk bakışta ayırt edilmesini sağlayan bir unsur olarak görünmektedir. Dolayısıyla da gelir düzeyleri sosyal sınıfların önemli bir objektif kriteri olma niteliği taşımaktadır (Eke, 1980: 103). Eğer birey bir üst tabakaya ait sosyal sınıfın üyesi olmak istiyorsa öncelikle söz konusu statünün unsurlarına sahip olabilecek

kadar bir gelir düzeyine sahip olmalıdır. İhtiyaçların tatmin edilmesi gelir düzeyine bağımlı olduğundan, tüketim standardı olarak gösterilebilen maddi yönü nedeniyle yaşam tarzının büyük ölçüde gelire bağımlı olduğu düşünülebilir. Tüketim, gelirin ve ekonomik gücün göstergesi olduğundan tüketim faaliyetlerinin toplum içinde statü kazanmak ya da kazanılan statünün devamını sağlamak için de yapılmakta olduğu ifade edilebilir (Eke, 1980:107). Fakat bulunulan konumdan daha üst düzeydeki bir yaşam tarzına geçebilmekte gelir ön şart olmakla birlikte yeterli değildir. Bireylerin ya da ailelerin tüketim standardının gelirdeki artışlara göre yükselip yükselmeyeceğini yaşam tarzının maddi olmayan yönü (ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin tatmin ediliş şeklini belirleyen tutum, davranış ve değerler sistemi) belirlemektedir.

Yaşam tarzı ile gelir arasındaki ilişkinin basit bir neden-sonuç ilişkisi içinde olmayıp etkileyici niteliğin bazen diğerinde ağırlık kazandığı bir iç bağlantı şeklinde ortaya çıktığı da belirtilmelidir.

Gelir düzeyi devamlılık özelliğine sahipse uzun zaman süreci içinde bireylerin belirli kategoriler içinde yer almalarıyla sonuçlanacaktır. Eğitim düzeyi ile gelirin belirli amaçlar için harcanması yani yaşam tarzı arasında büyük bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir (Dönmezer, 1990: 322). Gelişmiş ülkelerde yaşam düzeyinin yükselmesiyle birlikte sosyal sınıflar arasındaki yaşam tarzı farklılıklarının azalması söz konusudur. Bu ülkelerde besin, giyim ve eğlence bakımlarından hayat tarzlarında benzerlik oluşmakla birlikte oturlan mahalle, üye olunan klüp gibi tali unsurlarda bir farklılaşma göze çarpmaktadır. Nitekim Çevik'in de belirttiği üzere; aynı sosyal sınıfı meydana getiren üyeler benzer yiyecekleri yer, benzer evlerde oturur, genellikle benzer giyinir, hemen hemen aynı telaffuza sahiptirler, benzer mesleklere, değerlere, alışkanlıklara ve davranışlara sahiptirler (Brembeck'ten akt: Çevik, 1993: 25). Bununla birlikte genel yaşam alanlarındaki benzerliklerin yanında tali unsurlardaki farklılaşmalar sosyal sınıflar arasında daha ayırt edici olmaktadır. Örneğin; aynı gelire sahip üst gelir düzeyindeki iki aile aynı zengin semtte oturuyor olsa da bu kişilerin yaşadıkları evi dekore edişleri, bu işte kullandıkları renkler ve tonları; her ne kadar aynı yemekleri yeseler de bunları tüketiş tarzları belirgin bir farklılık taşıyabilir. İşte bu noktada sadece maddi faktörün değil maddi olmayan faktörlerin de sınıfların görünümünü belirleyen yaşam tarzlarında etkili bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır.

3-Sınıf bilinci (aidiyetlik hissi) ve psikolojik davranışlar: Sınıflar arasındaki sosyal mesafeyi belirleyen unsurlardan birisi de sınıf bilincidir. Sınıf bilinci; diğer sınıflara göre farklılık belirtirken kendi sınıfına göre benzerlik ifade eder. Marx'ın aksine Neil'in, bireylere sınıf bilincinin öğretilerek özgürleştirilmelerinin sağlanamayacağını ifade ettiği görülür (Demirtaş, 2002: 346). Yaşam tarzı açısından söz konusu olan farklılıkların (meslek, eğitim düzeyi, aile yaşantısı, inançlar vb.) psikolojik davranışlarda, tavırlarda ve hareketlerde de farklılıklar meydana getirdiği söylenebilir (Dönmezer, 1990: 323). Yine Dönmezer'in belirttiği üzere, bir sınıfa aidiyetlik durumu bazı sorunlar karşısında belirli biçimde düşünmeyi ve tepkide bulunmayı ortaya çıkarabilir. Eğitim düzeyinin de bazı fikirlere karşı yakınlık ya da uzaklık meydana getirebileceğinin de altını çizmekte fayda vardır.

Bir insanın aynı gelire sahip diğer insanlarla aynı sınıfı paylaşabilmesi için öncelikle o kişinin kendisini o sınıftan biri olarak görmesi gerekir ki davranışları da o yönde şekillensin. Bir insan belki ekonomik anlamda çok zengindir ama yaşam tarzı bakımından alt tabakanın özelliklerini yansıtır olabilir. Bu durumda sosyal sınıfında bir oturmamışlık söz konusu olur. Çünkü ancak eğitim, ekonomi, aidiyetlik hissi ve yaşam tarzının hepsi de uyumluysa söz konusu kişinin sosyal sınıfı bulunabilir. Bazı yönlerden orta tabakanın başka yönlerden diğer tabakaların mensubu olmak, bireyin tam olarak tek bir sosyal tabakaya oturmasını engellemektedir (Çevik, 1993: 114). Aslında kişi hangi sınıftaysa diğer insanları da buna inandırması gerekiyor. Mesela piyango ile aniden zengin olanların yaşam tarzı, ekonomisi, aidiyetlik duyguları üst sınıfı yansıtsa da eğitimsel açıdan alt tabaka içinde bulunuyorlarsa onları sosyal sınıfı oturmamışlar arasına yerleştirmemiz gerekecektir.

1.1.4. Tabakalaşma Kuramları

Sosyal tabakalaşma kuramları Karl Marx (1818–1883) ve Max Weber (1864–1920) tarafından ele alınmıştır. Fonksiyonalistlerin de kurama katkıları olmuştur. Tabakalaşmanın yeni tartışmaları ise tüketim üzerinden yapılmaktadır; bu konuda da Pierre Bourdieu'den söz edilebilir.

Sosyal tabakalaşma konusundaki görüşleri iki ana grupta toplayıp değerlendirmek mümkündür. Yapısal-fonksiyonel teoriler, insanlar arası dayanışma ve uzlaşmanın

gerekliliğinden yola çıkarak belirli ölçülerle bir tabakalaşmanın zorunluluğunu savunurken çatışmacı teoriler eşitsizliğe dayanan tabakalaşmanın; çatışmalardan, dayanışma eksikliğinden kaynaklandığı hipotezinden hareketle dayanışmanın artırılmasıyla eşitsizliklerin ortadan kaldırılabileceğine inanırlar (Akyüz, 1991: 170).

1.1.4.1. Fonksiyonalistlere Göre Sosyal Tabakalaşma

Fonksiyonalist anlayışa göre sosyal tabakalaşma toplum için önemli katkıya sahiptir. Sezal (2003), Davis ve Moore'un tabakalaşmanın toplumdaki işlevini şu şekilde anlamlandırdığından bahseder: Toplumdaki bazı konumlar ya toplumun devamlılığı için önemli olduklarından ya da ihtiyaç duyulan bilgi, yetenek ve vasıf düzeyi yüksek olduğundan işlevsel bakımdan daha çok öneme sahiptir. Bununla birlikte toplumdaki herkesin bu konumların gereğini yapabilecek yetenekte bulunmadığı da bilinmektedir. Söz konusu yeteneklere sahip olan çok az sayıda kişi vardır ve onların da eğitilmesi gerekir. Eğitim sürecinin birey bakımından uzun süreli ve masraflı bir fedakârlık olduğu göz önüne alınırsa, yetenekli kişilerin bu duruma ancak bu konumlara daha yüksek düzeyde ödüller verilmesi durumunda hevesli olacakları dikkatten kaçmamalıdır. Dolayısıyla her bir konumun ihtiyacına göre ve gereken fedakârlık ölçüsünde eşit olmayan bir ödüllendirme sisteminin gerekliliği tartışılmaz. Fonksiyonalist bakış açısına göre, zaten fırsat eşitsizliği dikey hareketliliği engelleyecek derecede büyük değildir. Dolayısıyla bu yaklaşımda itibar farklılıklarının becerilerin dağılımını kolaylaştıracağı ileri sürülmüştür.

Davis ve Moore'un bu anlayışlarını bazı yönlerden eleştirmek mümkündür. Örneğin; toplumda bazı konumların daha önemli olduğu fikri, önem sıralamasının subjektifliğe açık olması gerçeğinden hareketle eleştirilebilir. Toplumda yetenekli kişilerin azlığı konusu ise toplumda aslında çok fazla bulunabilen yetenekli insanların ellerine fırsat geçmediğinden keşiflerinin yapılamadığı şeklinde bir eleştiriye açık görünmektedir.

Bireye fırsat sağlayan faktörler arasında fiziki ve sosyal çevre şartları göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Nitekim bu şartlar bireyin potansiyellerini gerçekleştirmesini kolaylaştırabileceği gibi engelleyebilir nitelik de taşıyabilir. Zengin, entelektüel aile çevresine sahip bireyler yoksul, cahil aile çevresine sahip bireylere göre

hayat yarışına daha önde başlama şansına sahiptirler (Çevik, 1993: 18). Görüldüğü üzere toplumda yetenekli bireylerin azlığından ziyade onların gelişimine imkân vermeyen çevresel şartların bu yeteneklerin ortaya çıkmasını engellediği ifade edilebilir. Statülerin veraset ile geçtiği ve eğitim şeklinin bazı çocukları ciddi engellemelere tabi tuttuğu durumlarda tabakalaşmanın disfonksiyonu açıkça görülebilir (Dönmezer, 1990: 309). Böylesi bir durum söz konusu olduğunda tabakalaşma; yeteneklerin toplumdaki keşfini, gelişimini sınırlayabilir.

Fonksiyonalist bakış açısından toplum; birbirine bağlı menfaatlerle birleşmiş, tabakalaşmış, en önemli mevkilerin en vasıflılarınca doldurulduğu, toplumsal sistemin işleyişinde eşitsizliğin fonksiyonel bir zorunluluk olduğu bütünleşmiş bir sistemdir (Dönmezer, 1990: 307). Buna karşın Marksist teorilerin, güç ve ayrıcalık kazanımı için yapılan mücadeleyi belirterek, toplumsal eşitsizliklere karşı tutum aldıkları görülmektedir. Bu bakımdan Marksist teoriye de değinmekte fayda vardır.

1.1.4.2. Karl Marx ve Sosyal Tabakalaşma

Sosyal sınıfları ilk inceleyen Marx (1818–1883) olduğu bazı yazarlarca ifade edilse de bu konuda Marx'ı da önceleyenler mevcuttur (Dönmezer, 1990: 312). Bununla birlikte tabakalaşma kuramları içinde sosyal sınıflara vurgu yapmasıyla Marx'ın öncelikli olarak akla geldiği ve ön plana çıktığı görülür. Marx'a göre, sosyal sınıflar sömürü sistemi üzerine oturmuştur ve bu da sosyal eşitsizliğe neden olmaktadır. Üretim araçlarının mülkiyetine, kontrolüne sahip olmakla birlikte üretken olmayan sınıf gittikçe zenginleşirken üretici olan sınıflar ancak geçimlerini sağlayabilmekte ve görece yoksul kalmaya zorlanmaktadır.

Marx'a göre feodaliteden kapitalizme geçiş aristokrasiye karşı girişimci, sanayici sınıfın başarılar elde edişiyile mümkün olmuştur. Ayrıca Marx, sosyal sınıf eşitsizliğine son verecek gücü işçilerde görmüştür. Burada her ne kadar Marx'ın ekonomik faktörlere öncelik tanıyışsa da aynı zamanda toplumsal ve siyasal faktörlere de önem vermiş olduğu söylenebilir (Sezal, 2003: 252). Dolayısıyla Marx'ın üretim araçlarına olan mesafeyi, sınıf oluşumunda yalnızca temel faktör olarak gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Marx'a göre sosyal sınıfların, çıkarları ve siyasi konumlarının da

farkındalığına vararak mücadele etmeleri de gereklidir. Bu nedenle Marx'ın sınıf bilinci üzerinde durmuş olması kendi içinde bir anlaşılabilirliğe sahiptir.

Marx'a göre sosyal sınıf olabilmek için sınıf bilincinin gelişmesi gereklidir. Marx, sınıf bilincini de iki aşamada inceler: Kendi içinde sınıf: Bu aşamanın belirleyici özelliği üretim araçlarına olan uzaklıktır. "Hepimiz işçiyiz, emekçiyiz" şeklindeki düşünce bu aşamayı yansıtmaktadır. Kendi için sınıf: Sınıf üyelerinin üretim ilişkileri içindeki birbirlerine karşı farklı hatta zıt çıkarlarının farkına varmaları ve bunların korunması adına siyasi bir hareketi (sınıf mücadelesini) başlatmaları ile karakterize edilen aşamadır.

Marx'a göre işçi sınıfı, "kendi için sınıf" olabilmenin, örgütlerini kurarak çıkarlarını koruyabilmenin sosyal sınıf sisteminin değişmesiyle gerçekleştirebileceğini anlayabilme potansiyeline sahiptir. Çünkü işçiler iş içinde ve dışında bir araya gelebilme imkânına sahiptirler. Weber ise sınıf bilinci hakkında Marx'tan farklı düşünmektedir. Çünkü Weber'e göre sınıf bilincini şekillendiren, iktisadi sınıftan çok sosyal statüdür (Arslantürk ve Amman, 2000: 397).

Marx'ın kuramı yaşadığı dönem için bir doğruluk değerine sahip olsa da ileriye göremediği için günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir denilebilir. Bu konuda Marx'ın toplum teorisini kısmen kabul etmekle birlikte kısmen de reddeden ve bu özelliğinden dolayı Marksist olmayan çatışmacı teorisyen olarak adlandırılan R. Dahrendorf (Arslantürk ve Amman, 2000: 394) yol gösterici olmaktadır. Dahrendorf'a göre Marx'tan sonraki bazı değişimler sosyal tabakalaşmayı ikili yapıda anlamamızı gerektirmeyecek şekilde gerçekleşmiştir. O, bu konuda yeni orta sınıflardan söz eder. 20. yüzyılda Marx'ın öngöremediği olaylar arasında sermayenin ayrışması yani üretim araçlarının mülkiyeti ile kontrolünün birbirinden ayrılmış olması; emeğin parçalanması yani işçi sınıfının heterojen bir durum alması (vasıflı ve vasıfsız şeklinde kendi içinde ayrılması) ve yeni orta sınıfların meydana çıkışı sayılabilir (Poloma, 1993: 116–117). Görüldüğü üzere, toplumun çok tabakalı yapısı gerçeğe daha yakındır.

Marksist ve fonksiyonalist teoriler arasındaki farkları şöyle belirleyebiliriz: Fonksiyonalistler sosyal tabakaları toplumdaki değerler derecelenmesine katılımları bakımından incelerken; Marksistler sosyal sınıf ve eşitsizlikleri sömürücü-sömürülen ilişkisi çerçevesinde incelemektedirler. Ayrıca Marksistlere göre ekonomik, politik

yararlar temel faktörler olarak ele alınırken fonksiyonalistler doğrudan yarar olgusu üzerinde durmadan hayat tarzına önem vermektedirler (Dönmezer, 1990: 310).

1.1.4.3. Max Weber ve Sosyal Tabakalaşma

Weber'in (1864–1920) tabakalaşma anlayışı ekonomik temeli değil siyasi gücü yani üst yapının belirleyiciliğini vurgular. Bunun nedeni olarak Weber'in, yaşadığı dönemde Almanya'nın sanayileşme çabalarına tanıklık etmesi ve bu çabaların devletin sanayicilere verdiği destekle gerçekleştiğini gözlemlemesi gösterilebilir.

Weber ile Marx arasında tabakalaşma konusunda iki temel farklılığa dikkat çekmek gerekir. Birinci farklılık; Weber sosyal sınıfların genellikle ekonomik temel üzerinden belirlendiğini kabul etse de ekonomik faktörlerin yalnızca üretim araçlarına olan uzaklık bakımından değil vasıflılık düzeyi ve bireylerdeki bilgi, beceri farklılığı gibi çeşitli faktörlere göre de belirlendiğini vurgulamıştır. Ayrıca Weber'e göre ekonomik gerçekler önemli olsa bile fikir ve değerler daha önceliklidir. Yani ekonomik davranışları üreten, kültürel değerlerdir. Weber'den itibaren sosyal sınıflar ele alınırken dini inançlar tarafından biçimlendirilen zihniyetin rolüne de değinildiği görülmektedir (Arslantürk ve Amman, 2000: 395). İkinci farklılık ise Weber'in sosyal sınıfları, tabakalaşmanın yalnızca bir boyutu olarak ele almış olmasıdır. Weber'de tabakalaşma; iktidar, ekonomik güç ve itibar boyutlarına sahip geniş kapsamlı bir kavramdır. Tüm bunlar göz önüne alındığında Weber'in tabakalaşma kuramı üç boyut üzerinden tanımlanabilir: Sosyal sınıf, statü ve politik parti. Dolayısıyla Weber, sınıfı iktidar ve statüden ayırarak, ekonomik çıkar paylaşan bireyler katılımı biçiminde değerlendirmiştir (Doğan, 2000:156). Konumuz itibarıyla burada Weber'in sosyal sınıf ve statü hakkındaki görüşleri incelenecektir.

Weber'in sosyal sınıfında çokluk göze çarpmaktadır. Öyle ki, Weber neredeyse kişilere özel olabilecek kadar fazla sınıf olasılığından bahsetmiştir. Sosyal sınıfların mal ve hizmetlerin değiştirildiği pazar içerisinde olduğundan söz eden Weber'e göre sosyal sınıfların meydana gelebilmesinin şartı, pazara mal ve hizmet sunanlar arasında yaşam fırsatlarının ortak şekilde paylaşılmasıdır. Bununla birlikte pazara mal sunanlar hizmet sunanlara göre daha ayrıcalıklı hayat fırsatlarının sahibidirler. Ayrıca pazara mal ve

hizmet sunanlar da kendi içlerinde yaşam fırsatlarındaki ayrıcalıklar bakımından bir ayrışmanın görüntüsünü sunarlar.

Pazara mal sunanlar arasında ekonomi ve yaşam fırsatları bakımından farklılaşmaya neden olan faktörler olarak söz konusu malın pazar konumu, talebinin yüksek olup olmaması, maliyeti, kalitesi ve modaaya uygun olup olmaması gibi durumlardan söz edilebilir. Yine hizmet sunanlar arasındaki farklılaşmanın nedenleri olarak da vasıflı olup olmamak, genç ya da yaşlı olmak, düzenli getirisi olan büyük bir işyerinde çalışmak ya da küçük bir işyerinde düzensiz ve güvencesiz çalışmak gösterilebilir (Sezal, 2003: 253). Weber sınıfları incelerken üretim ve tüketim sınıfları şeklinde bir ayrıma gitmiştir (Arslantürk ve Amman, 2000: 396–397). Weber’in sınıf kavramı ile Marx’ın sınıf kavramı arasında belirgin bir farkın olduğunu dile getiren Kongar’a göre “*Weber’deki sınıf, Marx’takinin aksine üretim ile değil tüketim ile belirlenir*” (Kongar, 1985: 99).

Weber’e göre statü, toplumda gruba atfedilen prestij, şeref ya da itibara göre belirlenmektedir. Ayrıca statü farklılığının sosyal sınıf farklılaşması ile bir ilişkisinin olması da gerekmez (Sezal, 2003: 253). Nitekim Weber’de sınıflar, mülk sahibi olup olmamakla yani zengin-fakir olarak ayrılırken hem mülk sahipleri hem de mülk sahibi olmayanlar aynı statü grubunda yer alabilirler (Bozkurt, 2005: 201). Bu nedenle Weber’in tabakalaşma kuramında sosyal sınıfın objektif ekonomik faktörlerle belirlenirken statünün itibar, yaşam tarzı ve tercihi gibi subjektif faktörlerle belirlendiği dikkat çekmektedir. Toplumda itibarı düşük işlerle uğraşan ya da gelenek ve kültür tarafından düşük itibar atfedilen gruplar düşük ayrıcalığa sahip statü grubunu meydana getirirler. Örneğin; toplumumuzda mühendislik, işletmecilik, yöneticilik gibi meslekler diğerlerine nazaran daha itibarlı kabul edildiklerinden ayrıcalıklı bir statü grubunu meydana getirirler. Bununla birlikte zanaatkârlıkla ilgili mesleklerin itibarı düşük kabul edildiğinden bu durum grubun statüsünü olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca Weber statü grubunda bir aidiyetin olabileceğinden fakat sosyal sınıfların değişken ve çok parçalı oluşlarından dolayı bir aidiyetliğin ve ortak mücadele kavramının gelişemeyeceğinden söz etmiştir.

Weber’e göre, zenginlik mutlak yüksek statü getirmese de kimi zaman zenginlik ve yüksek statünün kesiştiği görülebilir. Tanınan ve köklü bir ailenin mensubu olmak

kişiyi sınıf ayrıcalığını ve yüksek statüyü sağlayabilir. Öyle ki bu aile zenginliğini kaybettiği durumda bile statüsü değişmeyebilir. Toplumdaki eski, köklü zenginler nazarında yeni zenginlere çok da yüksek bir itibar ve statünün atfedilmediği de gözlemlenebilir.

1.1.4.4. Pierre Bourdieu ve Sosyal Tabakalaşma

1980 sonrası dönemde yaşam standartlarının değişmesiyle ve tüketime olan ilginin artmasıyla sosyal tabakalaşma kavramı da yeniden ele alınmaya başlanmıştır. P. Bourdieu (1989), eski sınıf analizinde kullanılan gelir, meslek, eğitim değişkenlerinin yerine dört yeni değişken önermiştir. Bunlar; ekonomik kapital (maddi imkânlar), sosyal kapital (toplumsal ilişki ağları), kültürel kapital (eğitim ve bilgi imkânları), sembolik kapital (kişiyi etkileyen norm ve değerler) olarak sınıflandırılmıştır (Sezal, 2003: 256). P. Bourdieu'nun sosyal sınıfların belirlenmesinde değişik zevklere hitap edebilen yaşam tarzı, tüketim, boş zamanı değerlendirme şekilleri ve hobiler gibi konuların da çalışılması gerektiğinin altını çizdiği belirtilmelidir.

1.2. EĞİTİM

1.2.1. Eğitim Kavramı ve Tanımları

Bilindiği üzere eğitimin biricik konusu; mükemmelliği yakalayabilmek için eğitilen ve gelişime açık eğitilebilirliğiyle insandır. İnsan, eğitim için bir çaba içerisindedir. Bu çabayı şekillendiren ve onu değişik yönleriyle ele almakta olan birçok eğitim tanımı yapmak mümkündür. Burada eğitimin ne olduğuna dair bir incelemeye girişecek olsak da tüm tanımlamaları saymanın imkân dâhilinde olmadığı bilinciyle bazı tanımlardan hareketle konu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Eğitim her şeyden önce bir sosyal kurumdur. Eski dönem anlayışına göre eğitim, öğrenci ile öğretmen arasındaki bir ilişki iken sonraları kişinin kendi ilgi, kapasite ve kabiliyeti doğrultusunda geliştirilmesi olarak anlaşılmıştır. Bununla birlikte 19. asırdan itibaren toplumsal ilgi, ihtiyaç ve arzular ölçü olmaya başlamıştır (Akyüz, 1991: 157). Bu nedenle eğitimin geniş bir çevrede meydana geldiği görülebilir.

“Eğitim bir davranış değişikliğidir ve her öğretim sonunda bireyin davranışlarında değişiklik olur. [...] Öğretim, öğretenin bazı öğrenim

yaşantılarını öğrenene sunmasıdır. [...] Öğretim ile eğitim kavramlarının birincisi etken ikincisi edilgendir ve aynı işlevi belirtir” (Bilgen, 1994: 62).

Ancak eğitsel etmenlerle davranışlar değiştirilebilmektedir (Bilhan, 1996: 149). Dolayısıyla yaşantı sonunda oluşan davranış değişimi eğitimin gerçekleştiğini göstermektedir. Eğitim, eğitmenlerin eğitilenlere deneyimlerini aktarımıyla gerçekleşmektedir. Nitekim Durkheim da eğitimi, “*Yetişmiş kuşakların, yetişecek kuşakları bir yöntem dahilinde eğitmesi*” (Sönmez, 1993: 42) biçiminde tanımlayarak bu duruma dikkatleri çekmiştir. Bu doğrultuda eğitimin; yetişmiş bireylerle henüz yetişmekte olanlar ve bilenlerle bilmeyenler arasında geçmişten günümüze ve geleceğe doğru süren bir çaba olduğunu ifade edebiliriz.

Eğitimin eğiten ve eğitilen etkileşimiyle ilişkisi göz önünde bulundurularak yapılan tanımların yanında çevre unsuruna da bazı tanımlarda yer verildiği ve daha geniş bir eğitim tanımlamasına gidildiği görülür. Sönmez’de eğitim, “*Çevre ayarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci*” dir (Sönmez, 1993: 43). Burada çevre ayarlamasıyla anlatılmak istenilen; eğitimde tutarlı ve etkin olan araç, gereç, strateji, teknik ve yöntemler gibi uyarıcıların devreye sokulmasıdır. Bu tanımda değerlendirme aşamasının da vurgulandığı görülür. Çünkü değerlendirme, eğitime konu olan bireyin istendik davranışları kazanıp kazanmadığının kontrolünü sağlar.

Eğitimciler ve Psikologlar açısından eğitimin anlamı şu şekilde ele alınmaktadır:

“Bireyin içindeki yetenekleri, arzuları ve ilgileri ulaşabileceği en üst düzeye kadar çıkarmak, kişinin içindeki ‘potans’ ı tam olarak geliştirebilmek için gerekli çevre imkânlarını düzenlemektir” (Ergün, 1996: 9).

Bu tanımda bireyin doğuştan yeteneklere sahip olduğu ancak yeteneklerin ulaşabileceği en üst noktaya taşınmasında çevresel olanakların düzenlenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Çevresel olanaklar arasında kaliteli bir eğitim ortamında bulunması, kaliteli eğitimin ön şartı olarak da eğitimsel araç gereçlere sahipliği mümkün kılacak oranda bir maddi güce sahip olunması, bulunan eğitimsel ortamların huzur vermesi ve eğitimcilerin eğitilenlerle yakından ilgilenmesi sayılabilir.

Eğitim, yaşam boyu süren bir süreçtir. Çağımız toplumunda eğitime ilişkin genel görüşü özetlersek, “Herkes için yaşam boyu eğitim” ilkesi kavram olarak evrensel

nitelik kazanmış ve yaygın şekilde benimsenen bir eğitim siyaseti haline gelmiştir. Günümüzde eğitimde zaman ve mekân sınırı genişleyerek eğitim yaşam çizgisinin her noktasında, o noktaya uygun şartlarda gerçekleşmekte ve devam etmektedir. Tarih boyunca filozoflar ve peygamberler eğitimin sınırlarını çok geniş algılamışlar; Konfüçyüs, Sokrat ve bunların izleyicileri eğitimi yaşamın tümüne yönelik olarak algılamışlardır. Son dinin peygamberinin “*Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz*” ve “*İlim Çin’ de dahi olsa gidip alınız*” deyişleri günümüzde işlevselliğiyle tekrar gündeme gelmiştir (Bilhan, 1996: 125). Dolayısıyla böylesi bir eğitim anlayışı yeri, zamanı, sınır ve kapsamıyla belirlenmiş eğitimin sınırlarını aşmaktadır. Atatürk, “*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*” diyerek eğitimin önemini vurgulamıştır. Dolayısıyla böylesi önemli bir faaliyetin tüm yaşamı kapsamı daha anlamlıdır. Hayat boyu gelişen insanın eğitimle iç içe olmasından doğal bir şey olamaz.

Eğitim; yaşam düzeyini üst seviyelere taşıyıcı bir araç (Bilhan, 1996: 88) olarak yaşam kavgasında bireylerin yardımcısıdır (Davis’ den akt: Bilgen, 1994: 21) şeklinde de tanımlanabilir. Dolayısıyla bu amaca hizmet etmeyen uygulama eğitim olamaz.

Felsefi bir akım olan İdealizm’de eğitim, insanın bilinçlice ve özgür olarak Allah’a ulaşmak için sürdürdüğü çabalarıdır (Butler’den akt: Sönmez, 1993: 42). Burada istenilene ulaşmada akıl, hem araç hem de kaynaktır. Eğitim, iyi yöne yönelişi sağlamada araçtır. Nitekim Platon’da eğitim, “*Ruhun gücünü ‘iyi’ den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır*”. Burada ruhun görme gücünün kendiliğinden var olduğu fakat kötü yöne bakmakta olduğu vurgulanmakta; eğitim sayesinde bakılan yönün iyiden tarafa yöneleceği ifade edilmektedir.

Tüm bunların ışığında eğitim; kültürlü ve kişilikli bir birey olunması yolunda kişinin kendini bilinçli ve özgür olarak gerçekleştirmesi şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımda kültürel değerler dolayısıyla toplumsala olan bağ göze çarpmaktadır. Başka bir felsefi akım olan Varoluşçuluk’ta ise yine bireyin kendini gerçekleştirmesi vurgulanmakta fakat bu yapılırken topluma, toplumsal ve ahlaki değerlere karşı çıkılması yönünde yorumlar yapılmaktadır. Varoluşçuluk’ta eğitim, kişiyi toplum baskısından kurtaracak ve anı yaşatacak, kişi kendi eğitim durumunu kendisi belirleyecektir (Sönmez, 1993: 53). İnsanın kendini toplum dışında nasıl

gerçekleştirebileceği sorusu akla doğal durumu getirmektedir. Nitekim eğitimi, insanın doğal gelişimini artırma şeklinde tanımlayan felsefi akımlar da mevcuttur.

Naturalizm’de eğitim, insanın doğal olgunlaşmasını artırma ve bu niteliğini göstermesini sağlamaktır (Sönmez, 1993: 42). Naturalistlere göre, insanın doğal gelişimini kolaylaştıran ve bilimsel yöntemle elde edilen davranışlar istendiktir. Eğer bir gelişimden söz edilecekse bunun ancak toplum içinde ve toplumsal değerler bütünlüğü göz önünde bulundurularak olabileceği daha mümkün görünmektedir. Nitekim toplum ve birey bir bütündür.

Eğitim tanımında bireyin işine yarayanı, çıkarına uygun olanı öne çıkararak akımlar da vardır. Pragmatist eğitimde amaçlanan gençlik; topluma ve kültüre sıkıca bağlı olmak yerine gelişmeye, çağa ve faydaya yönelmiştir. Dolayısıyla işlevselliği olmayan hiçbir şey öğretilmemelidir.

Eğitimin insana yapılan verimli ve uzun vadeli bir yatırım olduğu da söylenebilir. Eğitimin bir yatırım ve üretim işi olarak tanımlanması ekonomiyi düşünen kişilerce benimsenmektedir. Onlar açısından eğitim, bilgisiz ve yetişmemiş bireyleri “hammadde” olarak alıp onların bilgili ve kalifiye işgücü olarak sunulmasıdır. Dolayısıyla bu anlayışta eğitimin, bireyi meslek sahibi yapan bir süreç olduğu söylenebilir. Marksizm’de eğitim, insanı çok yönlü eğiterek, onun doğayı denetleyip değiştirerek üretimde bulunmasını sağlayacak süreçtir (Sönmez, 1993: 42). Bir bakıma eğitim, üretim için bir araçtır. Toplumsal fayda kişisel faydadan üstün olmakla birlikte kişinin de ezilmemesinin gerekliliği ifade edilmiştir.

Eğitim tanımlamaları farklı görüşlere göre farklı biçimlerde ele alınıp incelenmektedir. Aşağıdaki tanımın ise daha kapsayıcı olduğu söylenilebilir: Çağdaş, demokratik ve milli özellikteki bir eğitim; bireyin potansiyelini optimal seviyede geliştirerek, toplumun en değerli kaynağı olan insan gücü varlığını yüksek nitelik ve nicelikte üretim faktörü durumuna getiren; Bilgen’ in ifadeleriyle:

“Bireylere sevgi, hoşgörü, cesaret, doğruluk, sadakat, adalet, terbiyelilik, kadırbilirlilik ve bilimsellik gibi davranışları kazandırarak kültürel ortamı ideal insanın yaşam düzeyine ulaştıran; herkese, kendisinin ve toplumunun yaşadığı doğal çevreyi sevdirek toprağı vatan; milli, manevi ve insani değerleri öğreterek bireyi insan; bir toplumun üyesi olma inanç ve anlayışını kazandırarak topluluğu millet yapan bir süreçtir” (Bilgen, 1994: III).

Eğitim; rüzgârlara ve fırtınalara rağmen sürekli yer belirleme, rota düzeltmeleri ile yeni stratejiler benimseyerek hedefe ulaşabilmektir. İnsanın hem kendi iç dünyasının her noktasını hem de dış dünyayı dinlemekte ve öğrenmekte olduğu göz önüne alınırsa ulaşılabilecek hedeflerin de bu bütünlük içinde belirlenebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2.2. Eğitimin Amaç ve İşlevleri

Amaçsız bir eğitim söz konusu edilemez. Nitekim hemen hemen tüm eğitim yaklaşımları eğitimin amaca yönelik bir hareket olduğundan bahsetmiştir. Tıpkı eğitim tanımlarında olduğu gibi eğitimin amaçları konusunda da çeşitli düşünceler göze çarpar.

Ergün'e göre (1996) iki grup amaçtan (eğitim amacı ve politik amaç) söz edilebilir. Eğitim amaçlarına ulaşılırken politik amaçlara da ulaşılmaktadır. Örneğin; mükemmel bir yabancı dil öğrenmek, demokratik zihniyet kazandırmak eğitim amacı iken yeterli sayıda lise mezunu yetiştirmek ve alt tabaka çocuklarının yükselme şanslarını iyileştirmek politik amaçtır. Görüldüğü üzere bu anlayışta, şahsiyette ve toplumda en iyi duruma ulaşma, temele alınan birer amaç konumundadır. Eğitimin amacı; insanın biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yönleriyle kendisini tanımasına, hak ve sorumluluklarını öğrenmesine; gelecekte hayatını sağlıklı, mutlu ve başarılı şekilde sürdürmesine imkân verecek davranışlarla donatılması şeklinde açıklanabilir (Bilgen, 1994: 25). Eğitimin amacı; bireylere toplumun gereksinimi olan bilgi birikimi, dünya görüşünü ve şahsiyet özelliklerini, ahlakı ve bütünlüğü kazandırabilmek olarak karşımıza çıkabilir.

Önceden eğitimin ayrıcalıklara göre şekillenmekteyken modernleşmeyle birlikte, tüm sosyal tabakalara yayılabildiği görülmektedir. Mısır, Çin, Hint, İran, Yunan, Aztek ve Türk okulları ilk dönemlerinde genellikle erkeklere ve üst tabakaya (seçkinlere) açıktı. Eski Yunan'da formel eğitim görenler aristokrat erkeklerdi: Din adamları, askerler ve yöneticiler. Köylüler ise formel eğitim almazlar, aile arasındaki usta-çırak ilişkisiyle yetişirlerdi. Kızlar zengin bile olsalar üst düzey eğitim göremezlerdi. Bununla birlikte Sokrates'in yalnızca zenginlere ders vermediği bilinmektedir (Çınar, 2002: 46). Günümüz Türk eğitim sisteminde, İlköğretim kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. 6–14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve

öğretimini kapsayan ilköğretimin amaçları arasında; her Türk çocuğunu iyi birer yurttaş olarak yetiştirmek için gereken temel bilgi, beceri, davranış, alışkanlık kazanmasını; milli ahlak anlayışına uygun yetişmesini; ilgi ve yetenekleri yönünde bir üst öğrenime ve hayata hazırlanmasını sağlamak yer alır. Görüldüğü üzere Türk eğitim anlayışında, eğitim alma hakkı bakımından sosyal tabakalar arasında ve cinsiyete göre herhangi bir imtiyaza yer verilmemektedir. Sayıca az da olsa bazı ailelerin çocuklarını eğitim kurumlarına gönderirken, sadece eğitimin zorunlu olma niteliğinden dolayı böyle bir tercihte buldukları düşünülebilir. İşte bu tarz düşünceyi taşıyan ailelere sahip çocukların eğitim haklarını kullanabilmelerinde eğitimin zorunluluk özelliği büyük önem taşımaktadır.

Eğitimin işlevi, muhafaza etme, değiştirme ve geliştirmedir (Akyüz, 1991: 157). Eğitim; toplumsal dayanışmayı, milletin sürekliliğini (Temir, 1961) ve ülkenin kalkınmasını sağlar. Değerler, bireylerin düşünce biçimlerinde kendilerini ifade ederler ve onların eylemlerini yönlendirirler (Üstüner, 2002: 97). Bireylerin, niçin eğitimi istediklerine dair düşünceleri onların nelere daha öncelikle değer verdiklerini ve hayatlarına ne yönde bir şekillendirmeyi uygun gördüklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Günümüzde eğitimin bazı işlevlerinin ön plana çıktığı söylenilebilir. Bunlar arasında bireyi başarılı, kültürlü ve kişilikli kılması; kişilerin toplumda daha üst konumlara gelmesini, iş ve meslek sahibi olmasını sağlaması; bireyleri zararlı alışkanlıklardan koruması sayılabilir. Bunların yanı sıra temel eğitimin zorunlu olması da eğitime olan talebi artırmaktadır. Her bir sosyal tabakadan ailenin çocuklarını öncelikli olarak hangi doğrultularda geliştirmeyi seçtiğine dair farklı seçenekler ortaya çıkabilir.

1.2.2.1. Bireyi Başarılı Kılmak

Eğitimin işlevi, bireylerin başarılı olmasını ve mutluluğu yakalamalarını sağlayabilmek olarak karşımıza çıkar. Bireyin başarısı ise çeşitli faktörlerin (zekâ ve yetenek, ait olunan sosyal tabaka, çocuğun derse ilgisi, ailenin huzuru ve çocukla ilgilenmesi, eğitimin kalitesi v.b.) etkisi altındadır.

“Ben”, dış etkileri kendi gelişme kanunlarına göre alır. Böylelikle dış etkiler, ancak benliğin kabiliyetlerine uyabilmeleri durumunda gelişme unsuru olabilirler

(Temir, 1961: 62). Bu durum her bireyin kabiliyetleri derecesinde öğrenebileceğini de açıklar. Burada çocuğun zekâ (genel zihin gücü) ve yeteneğinin eğitimdeki başarıda önemli yere sahip olduğu ifade edilebilir (Baymur, 1994: 231).

Çocuğun zihinsel gelişimi ve başarısında onun mensup olduğu ailenin sosyal tabakasının etkisi görülebilir (Marshall, 1999: 174). Shutleworth adlı psikolog, zekâ üzerinde kalıtımın % 75, çevrenin % 21 ve tesadüflerin % 4 oranında etkili olduğunu belirtmiştir (Baymur, 1994: 244). Nitekim düşünsel hareketliliğin bulunduğu uyarıcı özellikteki çevrelerin zekâ bölümünü¹ bir miktar artırmaya karşın kültür bakımından kısır çevrelerin zekâ bölümünü azalttığına dair gözlemler yapılmıştır. Bu nedenle kaliteli eğitim çevrelerinde bulunmak, aile ortamında huzurun ve çocuğa ilginin varlığı gibi durumların çocuğun zekâsını ve dolayısıyla başarısını artıracakları düşünülebilir. Ayrıca çevresel desteğin düzeyinin yüksekliği, çocuğun derslerine daha çok motive olmasını ve ilgi duymasını da beraberinde getirebilir. Eğitimdeki başarı ferdi bilinç, çevre ve imkânların organizasyonu (Akyüz, 1991: 108) sağlanabilir. Derslerle daha çok ilgilenen çocuğun ise eninde sonunda eğitimsel ortamda verilmek istenilenleri alması gerçekleşebilecektir.

Havighurst ve Breese'in on üç yaş çocukları üzerinde yaptığı bir araştırmada zihinsel yeteneğin sosyal tabakalar arasında anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır (Uras, 2002: 234). Ayrıca dengeli ve yeterli beslenmenin de zihinsel yeteneği etkilediği düşünülürse orta ve üst tabakaya mensup çocukların alt tabakaya mensup olanlardan daha iyi durumda olabilecekleri düşünülebilir.

“Eğitim, sınıf farklılıklarını anlamada temel bir faktör olarak görülmektedir. Sınıf farklılıklarının sürekliliği ve aile, eğitimsel başarıyı etkilemede önemli bir rol oynarlar. Aile, örneğin; özel eğitim satın alarak çocuğuna avantajlar sağlama yolu ile eğitimsel başarıyı doğrudan etkileyebilir. Toplumumuzdaki üst düzey yöneticilerin çoğunun özgeçmişleri düşünüldüğünde, özel eğitim olanaklarının eğitimsel başarıda önemli bir etken olduğu açıkça görülmektedir. Çocuğun eğitimine, ailenin bir başka etkisi, ailenin sahip olduğu kültürel sermaye ile ilgilidir. Bu kültürel sermaye kavramı içinde toplumsal beceriler, iyi bir aksan, seçkin veya orta sınıf kültürünün birçok özelliğinin hazır olarak sunulması sayılabilir. Ailenin çocuğa sunduğu kitaplar, bilgisayar, spor yapma

---

¹Zekâ bölümünü; doğum yaşının zekâ yaşına bölümüyle elde edilen rakamın 100 ile çarpımı şeklinde açıklayabiliriz. Zekâ bölümü 0–130 ve üzeri arasında değerler almaktadır. Bu rakam aralıklarının sembolize ettiği zekâ bölümlerine göre sıralama şu şekildedir: Aptal, budala-geri zekâlı, ahmak, düşük zekâlı, tutuk zekâlı, orta zekâlı, ileri zekâlı, üstün zekâlı, çok üstün zekâlı (Baymur, 1994: 241).

ve boş zamanları değerlendirme etkinlikleri kültürel sermaye kapsamında düşünülmelidir” (Uras, 2002: 210).

Çocukların yetiştiği kültürel çevrenin özellikleri onların başarısını artırmakta ya da azaltabilmektedir. Örneğin; aile içinde kitapların çok olduğu ve okumanın özendirildiği ortamlarda yetişen çocuklar okula da daha hazırlıklı olarak gelirler. Ayrıca bu çocukların konuşma biçimi ve düşünce yapısının öğretmenlerinkine daha çok benzer olduğu söylenebilir. Yoksul kültürel ortam içinde yetişen çocuklar ise okulda kullanılan konuşma biçiminden genellikle farklı özellikler taşırlar.

Üst ve orta tabakadaki ebeveynlerin çocuklarına sunduğu eğitim imkânları, kültürel ve toplumsal ortam elbette ki alt tabakadaki ebeveynlerin bu konulardaki sunumlarından daha ileride olacaktır. Dolayısıyla eşit imkânlarla daha aile ortamlarından itibaren sahip olmayan farklı sosyal tabakaya mensup bireylerin farklı eğitimsel başarılar göstereceklerini düşünmek de doğal olmaktadır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik imkânsızlıklar içerisinde sadece zekâsı ve yeteneğiyle bir yerlere gelmiş alt tabakadan insanlar da mevcut olmakla birlikte bunların sayısı çok azdır. Başarıda zekâ ve yetenek önemlidir fakat diğer etkenlerle desteklenmediği sürece bireyler daha zor yaşantılarla karşılaşmak durumunda kalabileceklerdir.

Toplum içerisinde kuşaklar boyunca yukarıya doğru herhangi bir sosyal hareketlilik yaşamamış alt tabakadan ebeveynlerin eğitime ilişkin görüşlerinin ve beklentilerinin oluşmasında onların ait oldukları sosyal tabakanın etkisinden söz edilebilir. Sosyal tabakaların farklı ekonomik imkânlarla sahip olması ve bu imkânların çocuk eğitiminde farklı imkânlarla yol açması çocukların geleceğe dair tutumlarında da etki yapmaktadır. Örneğin; varlıklı bir aile çevresinden gelen çocuk, eğitimin başarı için temel araç olduğunu daha erken dönemlerde kavrar. Bu çocuğun amaçlarını, üniversite eğitimi bakımından tanımlaması olasılığı yüksektir. Ayrıca bu çocukların daha üst eğitim için ciddi ekonomik sorunlar yaşamayacağı da söylenebilir. Yine varlıklı olan üst tabakadan ailelerin çocuklarını daha üst eğitime teşvik edip yönlendirme oranlarının alt tabakadaki ailelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte alt tabakaya mensup aile içinde yetişenlerin hırslı ve eğitime daha istekli olabilecekleri de söylenebilir. Fakat bu bireylerin mümkün olan en kısa zamanda iş bulup çalışmak isteyeceklerini düşünmek daha doğaldır. Ayrıca gelir bakımından alt tabakaya mensup çocuklar üniversite eğitimini arzuluyor olsa da çevresinde model alabileceği yüksek

eğitimli kişilerin olmayışıyla da cesaretleri kırılabilir. Bununla birlikte ailenin eğitim anlayışı ve tutumları çocuktaki bu eğilimleri azaltabilir ya da artırabilir.

“Hertfordshire ve Middlesbrough’da, 1952–53 yıllarında yapılan bir çalışmada, zayıf maddi koşullara sahip, ancak eğitime ilişkin tutumların olumlu olduğu evden gelen bir çocuğun, iyi maddi koşullara sahip, ancak tutumların eğitim aleyhinde olduğu bir evden gelen çocuğa göre, okulda başarılı olma şansının daha fazla olduğu gösterilmiştir” (Musgrave’den akt: Uras, 2002: 236).

Dolayısıyla eğitimdeki başarıda gelir faktörü önemli olsa da tek belirleyici değildir. Gelirin yeterli olmadığı ama eğitime karşı tutumların olumlu olduğu ailelerden gelen çocukların da eğitimsel başarı yönünden ileri düzeyde olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Martin, 1952’deki araştırmasında orta eğitime ilginin tabakalara göre değiştiğini bulmuştur. Araştırma bulgularına göre; profesyonel mesleklere sahip babalardan çocuklarının orta eğitimi hakkında bir düşünceye sahip olanların oranı % 82 iken, nitelsiz işçi olan babalardan sadece % 38,3’ünün bu tarz düşünceyi taşıdığı görülmüştür. Çocuklarının üniversiteye hazırlayan bir okula gitmeleri konusunda ise profesyonel mesleklerdeki babalardan % 81,7’si bu yönde tercihte bulunmuş; nitelsiz işlerde çalışan babalardan yalnızca % 43,4’ü bu yönde bir tercihte bulunmuştur. Annenin bulunduğu sosyal tabakanın da çocuğun okul gelişimine duyduğu ilgide etkili olduğu, çocuğu üniversiteye yetiştiren bir okula karar vermede önemli olduğu bulunmuştur. Ayrıca Indiana’daki bir çalışma, üst ve orta tabakadan ailelerin, çocuklarının eğitimi hakkında daha çok genel, idealist, yetenekleri geliştirici, düşünceyi harekete geçirici eğitim türüne vurgu yaptıklarını buna karşın alt tabakadan ailelerin daha çok mesleki, beceri ağırlıklı, işle ilişkili bir eğitim türünü vurguladıklarını ortaya koymuştur (Kinloch’dan akt: Uras, 2002: 236). Burada önemli olan, bu araştırmaların ortaya koyduğu şeyin içinde bulunan sosyal tabakanın ailelerin eğitim anlayışlarını ve tutumlarını etkilemesi ve tüm bu anlayış ve tutumların da çocuklarda farklı düzeylerde başarı ihtiyacını meydana getiriyor olmasıdır. Uras’ın (2002), Brookover’dan aktardığına göre, Rosen, başarı sendromunun orta tabakadaki ailelerde alt tabakadaki ailelerden daha baskın olduğunu tartışmaktadır. Ona göre başarı ihtiyacı ve yoğunluğundaki farklılıkların nedeni ailelerin sahip olduğu değerlerin farklılığıdır. Ailelerin düşünce tarzının, zihniyetinin çocukların geleceğini tayin ettiği konusunda

görüřlerini dile getiren Tozlu'nun, Rosen'ın başarıyla aile deęerlerini iliřkilendiren dūřüncesinin örtüřtüęünü söyleyebiliriz:

“Ailenin benimsediği hayat şekli, zihniyet de çok önemlidir. Çoğu insan ailesinin irsiyeti yanında zihniyetini de taşır. Bu bakımdan çocuklar için seçilen hayat neyse, çaba da bu doğrultuda olacaktır” (Tozlu, 2003: 218).

Çocuğun ders başarısının yüksekliği eğitimin kaliteli ya da kalitesiz oluşuyla da şekillenmektedir. Ailede alınan temel eğitimin kaliteli oluşu tüm bir eğitim sürecinin kalitesini de belirleyebilmektedir. Ailenin çocukla yeteri kadar ilgilenmesi ve bu ilginin sürekliliği çocuğun başarısında etkili unsurlardandır. Ailenin çocukla ilgilenmesi ise ailenin ne kadar huzurlu olduğuyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle yoksulluğun ailelerdeki huzur ve güven ortamında meydana getirdiği olumsuzluklar çocukların tüm yaşantısını etkilemekte ve ailede alınması gereken eğitim temelinin eksik kurulmasını beraberinde getirmektedir. Nitekim Meclis Çocuk ve Gençlerdeki şiddeti Araştırma Komisyonu tarafından çocuk yuvalarında kalan çocuklar arasında yapılan bir araştırma, çocukların % 71,6'sının yoksulluk nedeniyle aileleri tarafından yuvaya bırakıldığını ortaya koymuştur (Forum, 2007). Günümüzde ekonomik problemlerin aile huzurunu bozabildiği düşünülürse, alt tabakaya mensup bireylerin aile yaşantılarında bunun yansımalarının diğer tabakalara oranla daha fazla olabileceği düşünülebilir. Ayrıca aile huzurunu bozan etkenler arasında ebeveynler arasındaki anlaşmazlıklar da gösterilebilir. Önemli olan, ailesel problemlerin çocuğun eğitiminde engel teşkil etmemesini sağlayabilmektir. Aile huzurunun çocuk başarısında etkili olduğunu düşünen ebeveynlerin, böyle bir düşünceye sahip olmayan ebeveynlere kıyasla, bu konuda daha duyarlı olmaları beklenilebilir.

Dengeli bir eğitim sürecinden geçmek, çocuğun başarısında önemli bir etkidir. Dengeli bir eğitimin içeriği ise bu eğitimin zihni eğittiği kadar bedeni ve duyguları da eğitmesiyle (Uras, 2002: 215) şekillenmektedir. Bu açıdan resim, müzik gibi derslerin öğrencinin duygusal bakımdan; beden eğitimi dersinin fiziksel bakımdan; matematik, kimya gibi derslerin zihinsel bakımdan gelişimi sağladığını söyleyebiliriz. Günümüzde bireylerin başarısının daha çok zihni yönden başarı olarak algılandığı, beden ve duygu eğitiminin başarıdaki etkisinin pek göze çarpmadığı ifade edilebilir.

İlkçağda birçok toplumda beden eğitimi (güreş, jimnastik, ok atma gibi sporlar), duygu eğitimi (müzik, edebiyat) ve bilişsel eğitim (matematik, felsefe gibi) bir arada

düşünülmüştür. Eski Çin’de eğitim programının bel kemiğini müzik ve spor oluşturmaktaydı. Eski Yunan’da da müzik, jimnastik ve dil eğitimi, eğitim programlarının önemli konuları arasında yer almaktaydı. Kâtip Çelebi, Osmanlı’nın gerileme döneminde, müziğin günah sayıldığı bir ortamda öğretimin birçok duyuya birden seslenmesi gerekliliğini ifade etmiştir (Çınar, 2002: 46, 65). Böylece Türk toplumunda da eğitimin birçok duyuyu ve yetiyi geliştirici şekilde verilmesine yönelik fikirlerin geliştiğini söyleyebiliriz. Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları arasında tüm bireylerin beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımlarından dengeli-sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip olarak yetiştirilmesi yer almaktadır. Bu bakımdan Milli Eğitimin bireyi her yönden kuşatıcı bir gelişimi amaç edinmesi anlamlıdır.

Aile ve okul ortak değerlere sahip olduğunda, ailede verilen eğitim pekiştirilirken; aile ve okulun çatışan değerleri savunduklarında, çocuk açısından, hangisini tercih edeceği belli olmayan bir ikilem, bir çatışma ortamı oluşabilmektedir (Nural, 2002: 296; Uras, 2002: 199). Örneğin; okulda beden eğitimi ve müzik gibi derslerin başarıyı arttırıcı etkisi düşünüldüğünden bunların uygulanması uygun görülürken eğer aile bu yönde düşünmüyorsa çocuk bir ikilemin içine sürüklenebilecektir. Ayrıca toplumda daha çok üst ve orta tabakanın sanatsal ve sportif konularda ön planda görünmesi aslında onların bu konularda çok yetenekli olduklarını göstermeyebilir. Alt tabakadan bireylerde de aynı yetenekler belki daha çok vardır ama çeşitli nedenlerle keşfedilememiş olabilir. Alt tabakadan ebeveynlerin, çocuklarının spor ve müzik gibi faaliyetlerden uzak durmasıyla daha başarılı olabileceği fikrine sahip olmaları bu çocukların yönünü tayin eden önemli unsurlardan biri olabilir.

1.2.2.2. Kişilikli ve Kültürlü Olmak

Eğitimin istenilir olmasında onun bireyleri kişilikli ve kültürlü kılması yönündeki işlevi de önemlidir. Bireyin sağlam bir kişiliğe sahip olması, dengeli bir yaşam sürebilmesi için önemlidir. Kişilik kuramları incelenirse, kalıtsal kişilik belirleyicileri ile çevrenin etkisi önemli öğeler olarak karşımıza çıkar. Kalıtsal özellikler ve deneyimler her birey için aynı değildir; bu nedenle farklı kişilikler ortaya çıkmıştır.

Kişilik gelişimi yaşam boyu süren ve kökleri doğuma kadar uzanan bir süreçtir. Tüm bu süreç içerisinde çocuğun içinde yetiştiği ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, çocuğa karşı nasıl bir tutum ve davranış içinde bulunduğu ve çocuğa uygulanan eğitim, disiplin gibi faktörler çocuğun kişiliği ve davranışları üzerinde yönlendirici etkiye sahiptir.

Çağımız toplumlarında kişilikli ve ahlaklı bireylerin yetiştirilmesinin önemi büyüktür. Toplum, aile ve okul eğitim yoluyla sağlıklı kişilikleri kuramıyorsa eğitimin zamanı, emeği ve insanı israf eden boşa dönen bir çark olduğu söylenebilir (Tozlu, 2003: 214). Çözülmüş ve erdemsiz toplumlardan kişilikleri kurmaları beklenemez. Tozlu'nun da belirttiği üzere gücün ve kapitalin büyüüp tek geçer akçe olduğu günümüz toplumunda yoksulluk, sömürü ve korku büyürken ruhi ve ahlaki çöküntü de artmıştır. Dolayısıyla çözülen ve değerlerinden uzaklaşan toplumun sarsıntılarında kurtulmak için kişilikli, ahlaklı ve kültürlü bireylerin yetiştirilmesinin önemi büyüktür.

Kişilikli olmak, belli bir kültürel ve ahlaki değerler bütünlüğünü taşımayı da gerekli kılar. Kişiliksiz bireylerin toplumda derin yaralar açabileceği göz önüne alınırsa, eğitimin kişilikli bireyler var etmesinin gerekliliği de anlaşılabilir. Toplumu oluşturan her sosyal tabakadan bireyin bu konuya değer vermesi ve bunu öncelikli eğitim nedeni olarak göstermesi çözülen toplum olmama adına önemli bir seçimdir.

1.2.2.3. Toplum İçinde Daha Üst Konuma Geçebilmek

“Eğitim kişiler tarafından, daha yüksek gelir elde etmek, bilgi artırmak, toplumdaki statüsünü yükseltmek [...] amacıyla istenmektedir” (Üstün, 2002: 259). Eğitimin yüksek statülü meslek edindirmesi (Başaran, 2003: 274; Aydın, 2000: 193), gelir artırıcı özelliğinin bulunması, bireyin toplum içindeki konumunu yükseltmesi eğitime yönelimi de etkilemektedir. Çocukların toplum içinde ailelerinden daha üst konumlara geçip sosyal tabakalarını değiştirmeleri için eğitime yatırım yapan ailelerin varlığı yadsınamaz.

Bireyler çoğunlukla statüsü yüksek bir mesleğe sahip olmakla sosyal tabakalarının bir üst konuma ulaşacağına inanmaktadırlar. Tatlıdil (1993: 25), yapılan bütün araştırmaların okullaşma ile statülü meslek sahibi olma arasındaki sıkı ilişkinin varlığını ortaya koyduğunu belirtir. Yine O, günümüzde eğitime atfedilen önemin

nedeni olarak, uzmanlaşmanın ve statüsü yüksek bir mesleğe sahip olmanın eğitime bağımlı oluşunu gösterir. Toplumda okullaşma düzeyinin yükselmesiyle birlikte mesleki ve sosyal hareketlilik oranlarının arttığı gözlemlenir. Bu hareketliliğin hem kuşaklar arası hareketliliğe hem de bir kuşak içindeki sosyal sınıflar ya da tabakalar arasındaki geçişe imkân verdiği söylenebilir.

Toplumda bireylerin çoğunlukla meslek, gelir düzeyi, yaşam tarzı ve eğitim yönünden sosyal tabakalar içinde daha üst düzeylere erişmek istedikleri görülür. Ayrıca her birey yaşamının sürekliliğini sağlayabilecek ihtiyaçları karşılamanın yanında sahip olduğu itibarı yükseltebilmek amacını da taşımaktadır. Açık toplum yapısında her bireyin daha üst düzeydeki bir sınıfa katılarak sosyal statüsünü yükseltme isteğini taşıdığı söylenebilir. Bu durum sosyal hareketliliği de sağlamaktadır (Eke, 1980: 93–94, 99). Sosyal tabakalaşma düzeni içindeki her birey konumlar arasında bir fark olduğunu kabul eder. Kendini ve imkânlarını başkalarının imkânlarıyla karşılaştıran insanda hep daha iyiye ulaşma arzusu da belirebilecektir. Eğitim ve önceden sosyalleşme, istenilen sosyal tabakanın değerleri ve normlarının benimsenmesini olanaklı kılacağından bireylerin sosyal konumlarını değiştirebilmek için eğitime önem vermeleri söz konusu olabilir. Bu durumda sosyal tabaka ve sınıf bakımından bir üst konuma geçilmesi eğitimin önemli bir işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.4. İş ve Meslek Sahibi Olmak

Baltacıoğlu ile Ziya Gökalp, eğitimin amaçlarından birisinin de üretici insan yetiştirmek olduğu konusunda hemfikirdirler (Tozlu, 1989: 110). Bununla birlikte Baltacıoğlu eğitimin amacını yalnızca üretimle ölçmeyerek bireyin sosyal ve mesleki bir şahsiyete ulaşmasını da temenni eder. Dolayısıyla eğitimin işlevleri arasında meslek adamı yetiştirmek de sayılabilir.

Çocukların neleri ne ölçüde yapabileceğinin ve yeteneklerinin tespiti aile gözetiminde daha sağlıklı biçimde ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla gençlerin iş ve meslek edinmesinde ailenin bu işlevi gözden kaçmamalıdır (Tozlu, 2003: 218). Çocuğunun yeteneklerini ve gelişimini daha yakından takip eden ailelerin çocuklarını herhangi bir okula yönlendirirken daha doğru seçimler yapacağı düşünülebilir. Eğitimin iş ve yüksek statülü meslek kazandırıcı özelliğine vurgu yapan aileler, daha uzun süreli

eğitim yolculuklarının getirdiği ekonomik y¼k¼ taşıtmaktan çekinmezler. Belki bu nedenle çoğu aile çocuklarının daha ileri eğitim fırsatlarını edinerek stat¼l¼ mesleğe ulaşabileceklerini d¼ř¼nd¼kleri S¼per Lise, Anadolu ve Fen Liseleri gibi liselere eğilimlidirler.

Tatl¼dil, Lipset ve Bendix'in sosyal hareketliliğin değerlendirilmesinde her toplumun kendi değerler ¼r¼nt¼s¼ i¼erisinde mesleklere atfettiği stat¼ tanımlamalarına yer verilmesi gerekliliğini ileri s¼rd¼klerinden s¼z eder (Tatl¼dil, 1993: 25). Dolayısıyla toplumun meslekleri algılayış şekilleri ve onlara atfettikleri ¼nem derecesi sosyal hareketliliğin y¼n¼n¼ belirleyici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Yine meslekleri algılayış şekillerinin eğitim yoluyla toplumun yeni bireyelerine benimsetilmesi bu bireyelerin de eğitim anlayışlarını şekillendirmede etkili olmaktadır dersek yanlış s¼ylemiř olmayız. Gen¼lerin eğitime verdikleri ¼nemin derecesine g¼re de ailelerin gen¼ler i¼in çizdiği y¼n¼n, gencin de bireysel istekleri doğrultusunda daha da belirginleştiği ve aydınlatıcı rol¼ yerine getirme olasılığının arttığı s¼ylenebilir.

Her ne kadar eğitim iş ve meslek sahibi olunmasını sağlasa da, işsizlik sorununun hep var olduğu bilinmektedir. ¼¼nk¼ işsizlik sorunu daha ¼ok devletlerin ve h¼k¼metlerin istihdam ve yatırım politikalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla daha fazla eğitimin her zaman daha iyi bir iş bulmaya yaradığı s¼ylenemez (Uras, 2002: 231). Bu nedenle ekonominin istihdam etme yeteneğini açan eğitilmiş insan sayısının eğitilmiş işsizler ordusunu ¼ođaltması gibi bir durum s¼z konusudur.

Toplumda üniversitenin her bireyi iş ve meslek sahibi edeceği şeklindeki yaygın anlayışın üniversite ger¼ekliđiyle pek ¼rt¼řmediđi s¼ylenebilir (Konan, 2002: 285).

“Artık hi¼ bir iş garanti sağlamıyor, hi¼bir konum kazadan arı değer, hi¼ bir beceri sonsuza kadar ge¼erli değer. Bu d¼nyada her şey olabilir, her şey yapılabilir. Fakat ebedi hi¼ bir şey yapılamaz.” (Bauman'dan akt: Sağır ve Memiş, 2006).

G¼n¼m¼zde de daha eğitilmiş olmak bir kısım insan i¼in ilgi ¼ekiciyken başka birtakım insan grubu i¼in nasıl ve ne yoldan olursa olsun ekonomik bakımdan ¼st d¼zeyde olmak ilgi ¼ekici olabilmektedir. Bunun yanı sıra hem eğitim hem de ekonomik bakımdan ¼st d¼zeyde olmayı isteyenler vardır ki dengeli bir toplumun oluşmasında bunların ¼nemi ortadadır.

1.2.2.5. Zararlı Alışkanlıklardan Korunmak

Bazı ailelerin eğitimden öncelikli beklentisi çocuklarının zararlı alışkanlıklardan ve sokaktan korunması yönünde olabilir. Bununla birlikte aile ilgisi olmaksızın çocukların sadece okuldaki eğitim ortamında kötü alışkanlıklardan uzak durabileceği mantıklı görünmemektedir.

Türkiye’de toplumun ekonomik ve kültürel özellikleri hızla değişmekte ve nesiller arasında alışkanlık farklılıkları giderek derinleşmektedir. Özellikle kentlere göç ve düzensiz kentleşmeye bağlı olarak ruhsal sorunlar, ilaç ve uyuşturucu alışkanlıklarında artma gözlenmektedir. Önemli sorunlar arasında bulunan sigara kullanma alışkanlığı giderek artmaktayken 15 yaş üstü nüfusta sigara içme oranı % 43,6’dır; gençlerin % 20,1’i sigara kullanmaktadır. Alkol kullanımının da artmakta olduğu dikkatleri çekmektedir. Genç nüfusta alkol kullanımı % 20,5’tir. Uyuşturucu kullanımının da giderek büyüyen bir tehlike olduğu görülür. Lise öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada % 3,5’ inin en az bir defa uyuşturucu kullandığı tespit edilmiştir (Aycan, 2003: 251). Gün geçtikçe önemli bir sorun olarak gündemi oluşturan bağımlılıklar öncelikle eğitim yoluyla önenebilecektir. Örgün eğitimin çocuk ve gençleri okulla irtibat halinde tutarak onların kısmen sokaktan ve kötü alışkanlıklardan korunması işlevini taşıdığı söylenilebilir.

1.2.3. Eğitim Kuramları

Eğitim kuramlarıyla varlık, bilgi ya da siyaset kuramları arasında birebir ilişkilerin varlığından söz edilemez. Örneğin; bilgi felsefesinde rasyonalizmi benimseyen bir görüşün eğitim felsefesinde mutlaka bu görüşün gerektirdiği özel bir eğitim kuramına sahip olması gerekli değildir. Yine liberal bir siyaset felsefesinin gerekli kıldığı liberal diye isimlendirilecek özel bir eğitimin varlığı da söz konusu değildir. Bununla birlikte tüm bunlar varlık, siyaset ve bilgi felsefeleri alanındaki bazı görüşlerin bazı eğitim kuramlarıyla hiçbir ilişkisi olmadığı anlamına da gelmez. Nitekim eğitim kuramları; eğitime konu olacak bireyin doğası, onun evren ve toplumdaki yeri ile değeri hakkındaki felsefi görüşlerin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır (Arslan, 2001: 258). Eğitim kuramları içerisinde Daimicilik, İlericilik, Esasicilik, Toplumsal Yeniden İnşacılık, Politeknik ve Varoluşçu eğitim sayılabilir.

1.2.3.1. Daimicilik (Değişmezlik/Evrenselcilik)

Daimicilik, klasik ve muhafazakâr bir eğitim kuramı olarak görülmektedir (Arslan, 2001: 262). Bu kuramı savunanlara göre, nasıl ki hayat, toplum ve insan değişmeyen ve mutlak bazı ilke ve gerçeklere dayanıyorsa eğitim de bu gerçekler üzerine kurulmalıdır. İnsanın insan olarak işlevi her toplumda ve çağda aynı olduğuna göre, eğitim sisteminin amacı da insanı insan olarak iyileştirmektir. İnsanın değişmeyen doğası onun akıllı bir varlık olmasıyla bağlantılı olduğundan insan akli iyileştirilmelidir. İnsanın içgüdüsel doğası aklın denetimine alınmalıdır. Görüldüğü üzere bu kuramda entelektüel-akılcı eğitime önem verilir.

Eğitim, gelip geçici değişimlerin yaşandığı dünyaya değil de sonsuz gerçek hayat olan dünyaya hazırlamalıdır. Eğitim yaşamın kopya edilmesi değil, yaşama hazırlıktır. Çocuğa gerçekten önemli olan kalıcı bilgi ve değerlerin öğretilmesi gerekir. Bu yapılırken de insanlığın ideallerini ve başarılarını ortaya koyan, insan aklının en güzel örnekleri olan edebiyat, felsefe, tarih ve bilim klasikleri okutulmalıdır. Bu eğitim kuramında mesleki-teknik eğitim dışlanmasa bile önemsizdir. Eğitimin görevi çocuğu mesleki konuda eğitmek olmadığı gibi çocuğu demokrasi için eğitip onu toplumsal bir reforma hazırlamak da değildir. Nitekim demokrasi, çocuğun demokrasi yolunda eğitilmesinden dolayı değil çocuk iyi bir eğitim gördüğü için gelişir (Arslan, 2001: 260).

1.2.3.2. İlericilik

İlericilik kuramı, Daimiciliğe tepki olarak ortaya çıkmış daha yakın zamanların kuramı olarak görülmektedir (Arslan, 2001: 262). Evrendeki temel gerçeğin değişme olduğundan hareketle eğitimin her zaman bir gelişme içinde olduğunu savunan eğitim kuramıdır. Buna göre eğitimciler de, yeni bilgi ve değişmeler ışığında, yöntem ve politikalarını değiştirmeye hazır olmalıdırlar. Bu görüşe göre eğitim hayata bir hazırlık değil hayatın kendisi olmalıdır. Öğrenmenin çocuğun ilgileriyle ilişkili olmasını ve çocuğun öğrenmek ihtiyacı ve isteğini duymasından dolayı öğrenmesi gerektiğini ifade ederler. Eğitim anlayışlarında çocuğu merkeze alırlar. Buna göre çocuk, yaşına uygun öğrenme durumlarıyla yetişkin yaşamında karşılaşabileceği olası deneylere göre eğitilmelidir. Bu kuramda savunulan çocuk merkezli okul ve çocuğun ilgileriyle ilişkili eğitim anlayışı gibi konuları daha önceden Rousseau ve Pestalozzi gibi eğitimciler de savunmuştur.

Öğrenmede problem çözme yolu takip edilmelidir. Konuların bilgisi çocuğun zihnine depolanmamalıdır. Anlamli olan bilgi, işe yarayan bilgidir. Bilgi, yaşantı ediniş bunların geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesinde araçtır. Bu kuramda Pragmatizmin etkileri görülür. Deney ile teori, yapma ile bilme birleştirilmeli görüşünü savunan J. Dewey'e göre soyut bilginin araştırılması yerini aktif eğitim deneyine bırakmalıdır. Dolayısıyla sınıf ortamı canlı bir deney yeri olmalıdır (Arslan, 2001: 261). Bu kuramda çocuğun ezberci, baskıcı, ders kitabı otoritesine dayalı geleneksel eğitim yöntemlerinden kurtarılması önem taşımaktadır. Bu sayede çocuğun eleştirel düşünmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Çocuk ilgi ve ihtiyaçlarına göre öğreneceğine göre öğretmenin görevi, otoriter şekilde yönlendirmek değil, tavsiyede bulunarak çocuğun kendi gelişimini planlamasına izin vermektir. Çocuk bir çıkmazla karşılaştığında öğretmen bilgi ve deneyimlerini ortaya koymalıdır. Öğretmen otoritenin biricik kaynağı olarak algılanmamalı ve cezaya sıcak bakmayan bir anlayışı benimsemelidir. Demokrasi ve işbirliği, grupla birlikte yaparak öğrenme rekabet ve yarıştan daha istendik durumlardır. Bu görüşe göre eğitimde sevgi ve işbirliği, yarışma ve bireysel kazançtan daha önemlidir.

1.2.3.3. Esasicilik (Temel Esasçılık/Özcülük)

Bu kuram Daimicilik ve İlericilik kuramlarının bazı tezlerini uygun bulurken bazılarına da karşı çıkmıştır. Daimiciler ile ortak tarafları, eğitilmiş tüm insanların bilmesi gereken belirli esasların olduğuna dair inançlarıdır. Öğretim sürecinin merkezine belli bir içeriğin yerleştirilmesi konusunda hemfikir olsalar da bu içeriğin sınırının Daimicilerin savunduğu şekilde Batı medeniyetinin büyük kitaplarıyla çizilmesine karşıdırlar (Arslan, 2001: 262). Söz konusu kitapların yalnızca mevcut gerçeklere uyarlanabildiği ölçüde bir işleve sahip olabileceğini ifade etmişlerdir (Üstüner, 2002: 114).

Eğitimde ağırlığın öğrencide değil öğretmende olduğunu ve çocuğun öğretmenin disipline ediciliğinden faydalanması gerektiğini ifade ederler. Bu kuramın İlericilikle birleşen yönü, çocuğun öğrenme kapasitesi ve ilgilerinin önemine inanması iken onlardan ayrılan yönü ise söz konusu kapasite ve ilgilerin öğretmen vasıtasıyla geliştirilmesinin zorunluluğuna inanmış olmasıdır. Bu kurama göre otoriteye saygı bir değer olarak öğretilir; otoriteye saygılı olmak ve disiplin önemlidir. Eğitimde konu ve

dersler önemli olduğundan kültürel mirasın temsilcisi olan öğretmen merkezdedir. Değerlendirme durumlarında öğretmen anlattıklarını ve kitapta yazılan bilgileri sormalı, öğrenciler de öğretmenden öğrendiklerini ezberleyip onlarla yanıt vermelidir.

Bu kuramda öğrenme sürecinin temelini belirlenmiş bir içeriğin özümlemesi oluşturduğundan, insanın dışında ondan bağımsız bir dünyanın varlığı ve bu dünyanın itaat edilmesi gerekli kanunları olduğu kabul edilir. Fakat bu kuramda bazı ezeli-ebedi gerçekleri öğretmekten çok bireyin fiziki ve sosyal çevresine uydurulması ön plandadır. Yine insanın bu dünyanın bilgisini tesadüfen değil de öğretim programı düzenlemesiyle elde edebileceği ifade edilir. Bu kuramda dış dünya ya da gerçeklik sadece maddi-fiziksel dünyayı değil aynı zamanda sosyo-kültürel ve tarihsel dünyayı da içermektedir. Bu nedenle tarihin ve kültürün vereceği bilginin çocuğun test edilmemiş deneylerinden daha güvenilir olduğu belirtilmektedir. Yaparak öğrenmenin ancak belirli şartlarda ve belirli çocuklar için uygun olduğunu dolayısıyla tüm eğitim sürecine genellenemeyeceğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla bu kuramda İlericilerin problem çözme yönteminin de tüm eğitim sürecine uygulanamayacak bir yöntem olduğunun altı çizilmelidir.

1.2.3.4. Toplumsal Yeniden İnşacılık

Bu kuramın İlericilik ile Esasicilik arasında yaklaşmanın sağlanması girişimi olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir (Arslan, 2001: 264). 20. yüzyıl medeniyetinin, teknolojiyle kendini yok edebilecek bir bunalım döneminde olduğu bundan da ancak eğitimle yeni bir vizyonun topluma yayılmasıyla kurtulunabileceğine dair düşüncelerin ürünü olarak eğitime toplumsal mühendislik görevi biçilmiştir. Buna göre ideal toplumun yalnızca demokrasi olarak değil aynı zamanda demokratik yoldan kurulması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu kurama göre İlericilik bireysel ilgi ve çıkarları fazla abartmıştır. Medeni hayat grupla birliktedir yani eğitim, çocuk ve okul toplumsal ve kültürel güçler tarafından belirlenmektedir. Bu kuram, eğitimin sosyal reformun aracı olduğunu ve toplumu değiştirmede temel sorumluluğun okulda olduğunu ifade etmiştir. Bunalım döneminin iddiasıyla ortaya çıkan bir kuram olmasından dolayı bu kuramda, eğitimin amacı ve araçlarının kültürel bunalımın taleplerini karşılayabilecek biçimde yeniden düzenlenmesi ve öğretmenin öğrencilerini demokratik yoldan ikna etmesi gerektiğinin

önemi üzerinde durulmuştur. Öğretmene düşen görev, öğrencileri yeniden inşacı çözümün acilliği ve geçerliliği yönünde ikna etmektir. Bu bakımdan öğretmenin kendi düşüncelerinin de eleştirisi, çözüm yolu olarak birden fazla seçenek sunmasının önemi üzerinde durulmuştur.

1.2.3.5. Politeknik Eğitim

Politeknik eğitim, diyalektik materyalizmin eğitime uyarlanmasıdır. Bu kurama göre eğitimin hedefi sosyal sınıfları ve sömürüyü ortadan kaldırmaktır. Bu amaçla diyalektik akıl yürütme, eğitim sürecinde benimsenen yöntem olmalıdır. Öğrencilere tüm olay ve nesnelere birbiriyle ilişkisinin olduğu kavratılmalıdır. Bu kurama göre, öğrenciye çelişki ve değişimin kaçınılmazlığı benimsetilmeye çalışılmalıdır. Buna göre öğrenciye bilgide kesin doğrunun bulunmadığı aşılmalıdır.

Eğitimin amacının insanı çok yönlü yetiştirip doğaya egemen olmasının sağlanarak onu değiştirmesi ve üretimde bulunması olarak belirlendiği bu kuramda; okulların iş-tekni, beden eğitimi ve estetik derslerine yer vermesi gerekmektedir. Uygulama ve teorinin bir arada olmasını vurgulayan bu eğitim kuramı söz konusu uygulama ve teorinin de endüstriyle bir arada olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla öğrenci eğitim ortamındayken hem yeteneklerini geliştirmeli hem de ekonomik değere sahip bir iş üretebilmelidir. Burada yaparak ve yaşayarak öğrenmenin altı çizilmektedir. İşlerin bireysel değil grupla birlikte yapılmasının önemi büyüktür. Eğitim ortamında gerektiğinde insanların topluma kazandırılması için disiplin amacıyla ceza verilebilir.

Bu kurama göre ideolojik bir eğitimin yapılması uygun görülmektedir. Bütün olay, olgu ve nesnelere maddeye ve maddedeki çelişkiyle değişimlere bağlı olduğunu; sosyal olguların ise ekonomik nedenlere dayandığını öğrencilere aşılabilmesi için bu tür durumların eğitim ortamına getirilip tartışılmasının gerektiği vurgulanmaktadır (Gülbahar, 2006: 111). Bu kuram; diyalektik materyalizme, sınıfsız yani komünist toplumu savunan bireylerin yetiştirilmesine vurgu yapmaktadır.

1.2.3.6. Varoluşçu Eğitim

Varoluşçu felsefenin eğitime uyarlanmasıyla ortaya çıkan bir eğitim anlayışını yansıtır. Bu eğitim anlayışında; eğitimin hedefleri arasında bireyin kendisini oluşturması ve varoluşunu gerçekleştirilmesi, eylemlerinde özgür olması, tercihlerinden sorumlu

olması, anı yaşaması ile tüm toplumsal ve ahlaksal değerlerden kurtulması sayılabilir (Sönmez, 1993: 135; Ergün, 1996: 79–80). Varoluşçularda bu tür bir eğitim anlayışının varlığı onların hayata nasıl baktıklarıyla yakından ilgilidir. Bu felsefede topluma başkaldırma, her türlü değeri hiçe sayma gibi durumlar belki de Ergün’ün onu “*Bunalım dönemlerinin felsefesi*” olarak nitelemesinin de nedenidir. Ergün, bu felsefede insandaki bunaltının nedeni ile ilgili olarak şu tespitte bulunur:

“İnsana yol gösterecek ancak kendisidir. Kendi kendini yaratmasından kendisi sorumludur. Bu sorumluluk da onda bunaltı (anksiyete) yaratmaktadır”.

Bu felsefede insan özgür olduğu için özgürlüğüne engel oluşturan her şeye karşı çıkmak durumunda bir varlık olarak görülür. Onlara göre eğitim; insanın özgürlüğünü teşvik etmek ve bu özgürlüğün nasıl kullanılacağını öğretmek zorundadır. Onlar bireylerde tercih etme gücünü geliştirmeyi ve eğitimde öğrencinin daha önemli olduğunu savunurlar.

Varoluşun gerçekleştirilmesi noktasında kişinin sınır durumuna getirilmesi önemlidir. Bu anlayışa göre ölüm korkusu bu işlevi yerine getirir. Nitekim bu korkuyla kişi kendi çıkarlarını düşünmeye ve bu doğrultuda davranmaya yönelir. Toplumsallık ise bireyin eylemde bulunmasını sağlamaz. Bu nedenle de okul, aile, çevre eğitimde dışta tutulmalıdır.

Bu anlayışta doğa bilimleri insanı bir nesne olarak ele alıp onun doğal yapısını yok etmeye çalışır şekilde yorumlandığından sosyal bilimlere önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ders içeriklerinin öğrencilere seçme imkânı verecek ve bu seçimlerin sonucuna katlanacak yani başkalarını suçlamaya imkân vermeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca bireyin gruba göre önceliği vardır.

Bilginin kesinliği şüpheyle karşılandığından öğretmenin kendi değerlerini öğrenciye zorla benimsetmesi uygun görülmez. Eğitimde aşırı uzmanlaşma, çocuğun içsel yaşantısının gelişimini sekteye uğratacağı düşüncesiyle, tasvip edilmez. Uzmanlaştırıcı meslek eğitimi verilmesi yerine iş ya da mesleğin kişinin özgürlüğünün gelişiminde araç olarak kullanılması istenmektedir (Gülbahar, 2006: 113). Her bir öğrencinin sezgisel gücünü ve doğrusunu tanımada sokratik tartışma ile bazen de bilimsel yöntem kullanılmalıdır.

1.2.4. Eğitim Tipleri

Eğitim tipleri olarak demokratik ve otoriter eğitim ele alınıp incelenecektir. Okulların demokratik eğitim ortamındaki görünümü ve bireylere eşit fırsatları sağlamadaki konumları üzerindeki tartışmalara yer verilecektir. Toplumda eğitim konusundaki otoriter tutumların sosyal tabakalardaki yansıması ile otoritenin yanlış gösterim şekli olarak şiddet konusuna da değinilecektir.

1.2.4.1. Demokratik Eğitim

Demokratik eğitimin var olabilmesi için öncelikle demokrasinin tüm toplumda yaşatılması gerekmektedir. Moore' a göre demokrasinin gelişmesini birbiriyle bağlantılı şu üç şey sağlar: Keyfi yöneticilerin denetlenmesi; keyfi kuralların yerine adil, rasyonel kuralların konulması; bu kuralların oluşturulmasında tabandaki halkın da bir pay edinmesi için bir savaşım (Moore, 2003: 482–483). Keyfi uygulamaların yerine rasyonelliğin konulması ve kuralların oluşumunda halkın katılımının amaçlanması demokratik gelişmenin varlığının göstergelerindedir.

Demokratik toplumlarda eğitimin bazı önemli ilkeleri bulunur: İmkân ve fırsat eşitliği, eğitimin insan için doğal bir hak olması, eğitimin tüm toplum kesim ve zümrelerine götürülmesi, kabiliyetlerin gelişmesi için önlemlerin alınması. Böylesi bir anlayışla uygulama bulan eğitim, bireyin sürekli belli bir sosyal konumda kalmasını kader haline getiren statik düşüncelere karşıdır.

Akyüz (1991)'ün de ifade ettiği üzere demokratik eğitim, sınıf farklarını azaltarak toplumsal uzlaşmayı amaç edinirken, sınıfçı karakterdeki ideolojiler çatışmayı istemektedirler. Sosyal tabakalar arası hareketlilik imkânının varlığı bireylere sosyal hiyerarşide daha yukarılara çıkmak konusunda cesaret vermektedir. Demokratik bir ortamda insanlar yeteneklerinin ve çalışmalarının ödüllendirileceğine daha çok inanmaktadırlar. Bu nedenle de bireyler meslekleri için hazırlanmaya ve daha iyi yetişebilmek uğruna sıkıntıya, daha fazla zaman harcamaya razı olabilmektedirler. Dolayısıyla insanlar arasında tüm bu olumlu düşüncelerin korunabilmesi demokratik eğitim ortamının devamlılığının sağlanmasına bağlıdır.

Eğitim yoluyla üst tabakaya geçiş imkânı bulunsa da bu durumun her sosyal tabakada farklı derecelerde gerçekleşme imkânına ulaştığı da gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumda etkili olan unsurlar arasında bireylerin tercih ettikleri okul türlerinin öğrenciyi hayata hazırlarken nasıl bir yöntem ve programla hareket ettiğinin de önemli olduğu ifade edilebilir. Burada okul türleri olarak mesleki eğitim yapan ve mesleki eğitim yapmayan okullar, devlet okulları ile özel okullar kısmen de yabancılar tarafından işletilen okullar temelinde incelemelerde bulunulacaktır.

Fırsat eşitsizliğı önemli bir eğitim sorunudur. Fırsat eşitliğı, bireylere sadece fırsatların sağlanması değil, bu fırsatlardan yararlanabilmeleri için onlara olanak eşitliğinin sağlanmasıdır. Gerekli olanaklara sahip olmayan bireylerin fırsatlardan yararlanabilmeleri beklenemez. Ülkemizde son yıllarda; değışik sosyal kesimlerden insanlar için farklı okulların kurulup farklı eğitim süreçlerinin uygulanmasının yaygınlaştığı görülebilecektir. Farklı sosyal tabakalara hitap eden okulların çeşitlenerek artması çocukları olanak eşitsizliğiyle baş başa bırakırken aynı zamanda toplumdaki eşitsizliklerin de artarak süreklilik kazanmasına yol açmaktadır (Demirtaş, 2002: 364). Böylesi eşitsiz bir ortamda eğitimin kendisinden beklenenleri ne kadar başarabileceğı ise tartışılır.

Catherina Baker'a göre, okul sosyal eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. O, okulların, öğrencileri hep bir yarış içinde tuttuğunu; alt tabakaya mensup işçi çocuklarının çok azının yükseköğrenim görebildiğini ifade etmiştir (Demirtaş, 2002: 342–343). Günümüzde öğrencilerin ve bireylerin sınavlar yoluyla yarış içinde oldukları bir gerçektir. Ayrıca alt tabakadan velilerin çocuklarının yükseköğrenimde daha az yer alıyor olmalarının da bu tabakadaki ailelerin ekonomik, kültürel ve toplumsal gerçeklikleriyle şekillenmekte olduğunun bir kez daha altını çizmekte fayda vardır. Yine Demirtaş'ın belirttiğı üzere, Joel Spring'in eğitimle sosyal hareketliliğın sağlandığı mitine bazı noktalarda eleştirisi olmuştur: Bu mit, diplomaları toplumsal değer için tam ölçü, toplumsal ödüller için ise bir temel durumuna getirmiştir. Diplomalara ise var olan tabakaların bölünmüşlüğüne göre dağıtılmakta olduğundan eğitim tabakalar arasındaki bölünmeleri daha da keskinleştirmektedir (Demirtaş, 2002: 358).

Sanayileşmiş toplumlarda yüksek öğrenime katılımın oransal olarak artmasının, sosyal tabakalar arasındaki ilişkilerin değışimine neden olduğuy söylenebilir. Fakat bu

konudaki düşünceleri, yazarları iki gruba ayırmıştır. Bir grup yazara göre, eğitim imkânlarının genişlemesi sosyal hareketliliği doğurarak mesleki başarının kazandırdığı statü ile kalıtsal statü arasındaki bağların aşınmasını sağlamıştır. Başka bir grup yazara göre ise, eğitimdeki genişleme sosyal tabakalaşmada yeni şekilleri ortaya çıkarır ve bu eşitliği engeller. Pierre Bourdieu'nun yüksek öğrenim sistemini algılayışı da; onun imtiyaz ve statü elde etmenin, toplumda saygınlığı devam ettirmenin aracı olduğu yönündedir. Burada eğitim sisteminin görünmeyen işlevi olarak sosyal sınıf katmanlarının çoğalması; sosyal sınıflar arasındaki statü ve kültür çatlamalarını artırıp böylece sosyal sınıf yapısını yeniden oluşturmasının altı çizilmiştir (Tatlıdil, 1993: 19). Günümüzde politik gücü elde etme ve yüksek gelir getiren mesleğe sahip olmakta alt tabakanın şanssızlığı (Uras, 2002: 233) göze çarpar. Bunun temel nedenleri arasında eğitim sistemi bulunmaktadır.

Türkiye'de ilköğrenimin zorunluluk niteliği bu aşamada öğrencilerin hemen hemen benzer yönde benzer bilgiler ışığında yetişmesini sağlarken asıl farklılaşmanın ortaöğretimde tercih edilen okul türleriyle başladığı ifade edilebilir. Türk eğitim sisteminde ortaöğretimin amacı, 15–17 yaş grubundaki gençlerin yükseköğretime ya da bir mesleğe hazırlanmasını sağlamaktır. Bu aşamada ailelerin çocuk için tercih edeceği okullar önem kazanmaktadır. Bazı aileler çocuklarını bir mesleğe yönlendiren okullara göndermeyi tercih ederken bazı aileler de çocuklarının bir üst öğrenim olan yükseköğretime yönelmesinden yana tercih kullanmaktadırlar. Türk eğitim sisteminde Düz liseler, Anadolu, Fen liseleri ve Süper liseler çocukları yükseköğretime hazırlayan okullarken; mesleki-teknik liseler çocukları öncelikle bir mesleğe hazırlayan okullardır. Askeri liselerin ise hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı nitelikte okullar olduğu söylenebilir. Toplumdaki sosyal tabakalar dikkate alındığında alt tabakaya mensup ailelerin, çocuklarını daha çok mesleki liselere; orta ve üst tabakadaki ailelerin ise Anadolu, Fen liseleri ile Süper liselere göndermeyi tercih ettikleri gözlenebilir. Bu tercihlerde farklı tabakaya mensup ailelerin ekonomik durumları ile eğitim durumlarının etkisi göz ardı edilemez. Eğitim anlayışı ve gelir bakımından üst eğitimi göze alamayacak aileler ile böyle bir eğitimi göze alabilecek aileler toplumu hep birlikte şekillendirmektedirler.

Mesleki eğitime önem veren bir eğitim anlayışı ülkenin nitelikli ara eleman ihtiyacını karşılayacağından ülke kalkınmasına da yardımcı olacaktır. Cumhuriyet

döneminde ulusal ve işe, uygulamaya dönük bir eğitim anlayışının varlığı (Çınar, 2002: 76) eğitimin toplumsal kalkınmayı sağlayıcı niteliğinin algılandığını göstermektedir.

Eğitim, toplumun sahip olduğu insan havuzu ile ekonominin ihtiyacı olan insan gücünü nitelik ve nicelik bakımından eşlemek durumundadır (Uras, 2002: 214). Bu eşleme ne kadar dengeli yapılırsa toplum da o kadar dengede olabilecektir. Nitekim çoğu batı ülkesinde mesleki eğitim daha ağırlıktadır. Zaten ülkemizde her üniversite mezunu da iş bulamamaktadır. Bu durum ise acaba bu kişiler mesleki eğitim alıp istihdamları sağlansaydı bunca harcanan emek ve maliyet daha mı iyi değerlendirilmiş olurdu düşüncesini akla getirmektedir. Ülke gerçekleri ve ihtiyaçlarına göre eğitim politikasının belirlenip uygulanmasının ne kadar önemli olduğunun altını çizmekte fayda vardır.

Mesleki ve mesleki olmayan eğitim veren okullar ayrımı yanında bir de devlet ve özel okul ayrımı yapılmaktadır. Özel okulların tarihin her döneminde var olduğu ve belli bir sosyal tabakaya hizmet götürdüğü ifade edilebilir.

Atina Şehir devletinde Sokrates dönemindeki aristokrat çocukları özel okullarda ahlaki, fiziksel, estetik unsurların dengesiyle şekillenen ders programlarıyla eğitim almışlardır. Osmanlı'da ise özel okulların altın çağını yaşadığı dönem II. Abdülhamit'in saltanat yıllarıdır. Bu dönemde eğitim ve öğretimin İstanbul dışına da yayılması gözlemlenebilir (Çınar, 2002: 49, 68). Görüldüğü üzere özel okullar farklı toplumlarda farklı tarihsel dönemlerde kendilerine yer edinmiş eğitim kurumlarıdır.

Özel okullar bazı imkânlarla devlet okullarına oranla daha fazla sahip oldukları için avantajlıdır. Bu imkânlar arasında sınıf mevcutlarının azlığının her bir öğrenciyle birebir iletişimi mümkün kılması, yeni teknolojilerin kısa zamanda eğitim sürecine uyarlanması (özellikle bilgisayar ve fen laboratuvarlarının yeniliği büyük oranda takip edebilmesi), sportif ve kültürel faaliyetlerin ağırlıklı olarak uygulanabilmesi, özellikle yabancı dil eğitiminin bu okullar tarafından daha iyi verilebileceğine dair düşüncelerin yaygınlığı sayılabilir. Bu tür imkânlarla sahip olması nedeniyle özel okulların toplumda daha kaliteli ve disiplin içinde bir eğitim verdiğine dair düşünceler yaygınlaşmaktadır denilebilir.

Günümüzde yabancı dil öğreniminin yükselen bir değer olduğu göz önüne alınırsa, yabancı dili kaliteli ve kısa sürede öğreten okulların eğitim sisteminde öne çıkacağı düşünülebilir. Bununla birlikte yabancı dil öğretiminin ne zaman başlayıp yabancı dilin ne şekilde öğretilceğinin programı da iyi yapılmalıdır. Atatürk, ilköğretim programına yabancı dil konulmamasının eğitimde milli ve demokratik olmanın gereği olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Atatürk'e göre demokratik eğitim; eğitim ve öğretimin tüm imkânlarından cinsiyet farkı olmaksızın bütün bireylerin eşit olarak yararlanması, zengin yoksul tüm çocukların toplumdaki yeri ne olursa olsun yeteneği ve zekâsı oranında öğrenim görebilmesi demektir (Çınar, 2002: 80–81). Dolayısıyla yabancı dil öğretiminin devlet ya da özel okul ayrımı yapılmaksızın tüm okullarda gereğince ve en uygun sınıftan başlanarak yapılması önemlidir.

Türkiye'de 1983'e kadar Boğaziçi Üniversitesi'nin herhangi bir bölümünde öğrenci olabilmek yüksek düzeyde dil puanını da gerektirmekteydi. Bu durumda devlet okullarında eğitim alan binlerce öğrenci daha sınava girmeden eleniyor; daha çok üst tabakadaki ailelerin çocuklarının devam ettiği yabancı dille eğitim veren özel kolejler imtiyazlı oluyordu (Yazıcı, 1993: 35). Çınar (2002), bazı okulların yabancı dille eğitim yapmalarının eğitim felsefemizle uyuşmadığını dile getirerek, okullarda nitelikli yabancı dil eğitimi verilip yabancı dilde eğitime son verilemeyeşinin altını çizmiştir. Bu noktada yabancı dil eğitimi ile yabancı dilde eğitim arasında fark olduğu belirtilmelidir. Yabancı bir dilde eğitim vermemek her milli devletin politikası durumundadır. Bununla birlikte yabancı dil eğitimi vermek, milletlerin çağdaş dünyada uluslar arası gelişmeleri takip edip onları yönlendirebilir konuma gelmelerinde stratejik öneme sahiptir.

Bilgi ve düşüncelerin kusursuz aktarımıyla insanları kaynaştıran, toplumların oluşumunda temel etken olan, toplumları ayakta tutan; ülkelerin kalkınmasını, devamlılığını, kültür ve uygarlıkların varlığının sürekliliğini sağlayan temel ögenin dil olduğu herkesin kabul ettiği bir gerçektir belirlenmesinde bulunan Yelok ve Kartallıoğlu'na göre (2006: 132) dilin kullanımı hem küresel anlamda fetihlere/savaşlara neden olmakta hem de bireysel açıdan başarıyı/başarısızlığı getirmektedir. Dilin toplumların ve bireylerin yaşamında en etkili öğelerden olması ona gereken önemin verilmesini gerektirmektedir. Çağdaş dünyanın gerekli kıldığı insanın, yabancı dil bilen fakat yabancı dille fethedilmemiş bir yapı sunacağı mantıklı görünmektedir.

Özel okulların yabancı dil öğretimindeki yerinin yanı sıra onların avantajları arasında sınıf mevcutlarının azlığı da sayılabilir. Devlet okullarında sınıf mevcutları 30–40 arasında değişirken özel okullarda bu rakamlar 15-20'ye kadar düşebilmektedir. Kalabalık olmayan sınıflar yavaş öğrenen ve başarısı düşük öğrenciler için büyük avantaj sağlarken bu ortamlarda öğrenci ve öğretmen motivasyonu da daha uzun süreli olabilmektedir. Özellikle birebir iletişimi gerekli kılan yabancı dil öğretimi, kritik düşünme, problem çözme ve uygulamalı derslerde sınıf mevcudunun az olması öğretmenin öğrencilere daha çok yardımcı olmasını sağlamaktadır. Nural (2002), sınıf mevcuduyla ilgili bir standart olmamasına karşın uygulama derslerinde, yabancı dil derslerinde, fen dersleriyle ilgili laboratuvarlarda, dil ve bilgisayar laboratuvarlarında ve uygulama atölyelerinde öğrenci sayısının 15–20 arasında; sözel derslerde ise bunun 30–40 arasında olabileceğinin belirtildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla velilerin özel okulu tercih etmelerinde bu okullardaki sınıf mevcutlarının azlığının etkisinin olabileceği düşünülebilir. Sınıf mevcudunun azlığı ise öğretmenlerin öğrencilerle birebir ilgilenmesi olasılığını da artırmaktadır. Bu faktör, özel okul öğretmenlerinin ve dolayısıyla özel okulların daha kaliteli olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Oysa devlet okullarında da sınıf mevcudunun azlığı sağlanabilse burada çalışan öğretmenlerin de her bir öğrenciyle ilgilenme derecesi artacak ve bu ilgi düzeyinin yüksekliği veliler nazarında devlet okullarında da kaliteli ve ilgiyle yapılan bir eğitim olduğu düşüncesini doğurabilecektir. Özel okullarda her sınıftaki öğrenci mevcudunun az olması aynı zamanda öğrencilerin kontrolünün de daha iyi yapılabilmesini olanaklı kılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da özel okullar daha disiplinli olarak algılanabilmektedir.

Eğitime fiziki imkânları artırıcı yatırımların yapılması yanında okullardaki eğitim hizmetlerinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Okullardaki eğitim hizmetlerinin daha sağlıklı, kaliteli ve dengeli biçimde verilebilmesinde, özellikle devlet okullarında eğitimsel çabaların başarıya ulaşmasında ve toplumla okulun bütünleşmesinde eğitim uzmanlarının da okullarda istihdam edilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu uzmanlar arasında sosyologlar, psikologlar v.b. personelin de yer alması okul-aile-öğrenci işbirliğinde daha kaliteli eğitim sağlanabilmesini de doğurabilecektir. Böyle bir uygulama ülkenin bugüne kadar yetiştirmiş olduğu beyinlerin de değerlendirilmesi fırsatını verecektir.

Günümüzde modernizmden postmodern bir dünyaya geçişin tartışıldığı dikkate alınrsa, postmodernizmin eğitim açısından ne getirdiğini bilmenin gereği anlaşılacaktır. Öncelikle postmodern eğitim anlayışında eğitilmiş insan; sadece okur-yazar ve aritmetik bilen insan olmayıp temel bilgisayar bilgisine, onu kullanma yeteneğine sahip kişidir. Ayrıca eğitimle yalnızca devlet değil, özel kuruluşlar ile ticari işletmeler de uğraşır. Bilgi ise ticari bir metadır (Demirtaş, 2002: 327). Tüm bunlar göz önüne alınrsa, özel okulların çağın gereği olarak ortaya çıktığı da söylenebilir. Bilginin ticari meta olarak görülmesi ise özel okullarda neden astronomik ücretlerin olduğunu az da olsa açıklayabilmektedir. Bilginin gücü ifade ettiği bir ortamda ona ulaşmanın da ekonomik bir güçle bağlantılı olup bu güce sahip insanları etrafında toplaması postmodern bir dünyada kaçınılmaz gibi görünmektedir. Postmodern dünyanın bu eğitim anlayışı altında ezilenler ise alt tabakaya mensup insanlar olmaktadır. Nitekim onlar ne kadar isteseler de, özel okulların istediği ücretleri ödemeye güçleri bulunmadığından, çocuklarının özel okul ortamında eğitimlerini sürdürmelerini sağlayamamayı kabullenmek durumunda kalmaktadırlar.

Kurumların gücü biraz da halkın bu kurumları algılayış tarzı ve benimseme düzeyleriyle belirlenmektedir. Halkın, özel okulların eğitimdeki otoritesini ve meşruiyetini kabul etme gönüllülüğünün yüksekliği bu kurumlara da güç katmaktadır. Günümüzde her sosyal tabakadan ailenin özel okullara olumlu bakışı bu gönüllülüğün derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Her ne kadar özel okullara olumlu bir bakış açısının geliştirildiği söylenebilirse de ekonomik imkânların yetersiz olduğu sosyal tabakalarda daha çok, kalite bakımından bu okullarla yarış içinde olduğu düşünülen, devlet okullarına yönelik ilginin yüksek olduğu gözlemlenebilir. Özel okullarla aynı nitelikte eğitim verdiği düşünülen Anadolu ve Fen liseleri arasında iyi okul statüsü kazanma yönünde gizli bir yarışın olduğu söylenebilir. Bu yarışın kültürel ve sportif etkinliklerde, bir üst okulun giriş sınavlarında açıkça gözlenebilme olanağı vardır (Nural, 2002: 305). Kalite bakımından rekabet içinde oldukları düşünülen özel okullar ile Anadolu ve Fen liseleri arasında farklılık bir noktada düğümlenir ki o da devlet okullarının parasızken özel okulların paralı olmalarıdır. Bu durum, ekonomik bakımdan üst tabakada yer alan bireylerin de bu devlet okullarına yönelmesine neden olmaktadır.

Üstün'ün (2002) belirttiği üzere, çoğu ülkede ilk ve ortaöğretim düzeyindeki eğitim maliyetlerinin önemli bölümü genel vergilerle ve diğer hükümet gelirleriyle karşılanmaktadır. Bu nedenle öğrenciler ücretsiz eğitim alırlar ya da düşük öğrenim ücretleri öderler. Özel okullarda ise ücretler önemli hatta tek gelir kaynağı durumunda olabilir. Birçok ülkede yükseköğretimde öğrenim ücreti alınsa da bu ücretlerin yükseköğretimin gerçek kaynak maliyetinin oldukça altında olduğu görülür. Bununla birlikte özel okullar paralı olsalar da devlet tarafından denetlenen kurumlardır.

Eğitim sistemi içinde özel okulların yanında bir de yabancılar tarafından açılan okullar bulunmaktadır. Türk toplumunda yabancılar tarafından açılan okullar Osmanlı döneminden itibaren eğitim süreci içinde yer almışlardır.

Cumhuriyet kurulduğunda resmi etkinliğe sahip üç ayrı eğitim sistemi (mektep, medrese, azınlık ve misyoner okulları) vardır. Bu okulların her birinin dünya anlayışı, eğitim amacı ve siyasal hedefleri farklıdır ve farklı tipte insan yetiştirmektedirler. Bunlardan azınlık ve misyoner okullarını açanlar Müslüman olmayan azınlıklar ya da yabancı devletlerdir. Bununla birlikte bu okullara Müslüman çocukları da gitmektedir. Bu okulların nitelikli insan gücü yetiştirir duruma geldikleri söylenebilir. Çınar'a (2002) göre Tanzimat (1839) sonrasında bu okullardan mezun olanların bir kısmı emperyalist ülkelerin Türkiye'deki temsilcileri olarak ülkedeki azınlıkların hareketlenmesine neden olmuşlardır. Ayrıca azınlık okulları Hristiyanlık propagandası da yapar duruma gelmiştir. Atatürk ise 1921'de eğitimin ulusal nitelikte olmasını, onun yabancı düşüncelerden yani Doğu'dan ve Batı'dan gelen tüm etkilerden uzak olup tarihimize uygun bir özellik taşıması gerektiğini vurgulamıştır.

3 Mart 1924'te ise bu üç farklı okul görüntüsü Öğretimin Birleştirilmesi Kanunu ile ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte kanunla bitirilen eğitimde çok başlılığın sosyal hayatta devamı süregelmiştir. Nitekim Konan'ın (2002) da Apaydın'dan aktardığına göre; 1990'lara gelince eğitim sistemi bilimsel, dinsel ve yabancı dilli öğretim yapan okullarıyla üç parçaya ayrılmıştır. Atatürk'ün de belirttiği gibi eğitim, toplumsal yaşamımıza ve çağın gereklerine uygun ulusal, bilimsel temellere dayanmalıdır. "*Fikri, vicdanı ve irfanı hür*" yurttaşlar yetiştirmek; ayrıcalıksız, ne haksızlık yapan ne de haksızlık karşısında susan insanın yetiştirilmesi önemlidir.

Görüldüğü üzere eğitim sistemi içerisinde mesleki ve mesleki olmayan okullar; devlet okulları ve özel okullar ile yabancılar tarafından işletilen okullar bir arada bulunmaktadır. Bu okullara yönelimi belirleyen kriterlerin bilinmesi ise hem eğitim sisteminin işleyişi hem de eğitim politikaları bakımından önem taşımaktadır.

1.2.4.2. Eğitimde Otorite ve Otoriter Eğitim

Otorite, gücü simgelemektedir. Eğitimde otorite denilince de eğitimde güç sahibi olan, sözü dinlenen, en çok eğitimle uğraşması beklenen kişiler ya da kurumlar akla gelmektedir. Eğitimde söz sahibi olan otoritelerin ağırlığının tarihsel süreç boyunca değişime uğradığı ifade edilebilir.

Farabi'ye göre baba ailenin, öğretmen gençlerin, devlet başkanı ise milletin eğitimcisi durumundadır (Çınar, 2002: 57-58). Bununla birlikte günümüzde eğitim sadece babanın görevi olarak algılanmamakta anne de bu görevin diğer ortakları arasında yer almaktadır (Bilhan, 1996: 1). Bu nedendir ki eğitimin en çok ebeveynin (anne-babanın) görevi olarak algılanmakta olduğu ifade edilebilir. Hatta eğitimde anneye biçilen rolün babaya göre daha öncelikli olduğu bile söylenilebilir.

Tarihsel ve eğitimsel önemi bakımından okula göre önceliği olan ailenin (Uras, 2002: 219) çocuk üzerindeki etkisi okula göre daha fazladır. Çocuk eğitimini seçmede ailenin önceliği vardır (Başaran, 2003: 275). Aile çocuğun gelişimini, başarısını öncelikli olarak etkileyen bir kurumdur. Bir çocuğun 16 yaşına kadar uyanık bulunduğu zamanın % 85'inin aile içinde geçtiği (Uras, 2002) göz önünde bulundurulursa, aynı kültür içinde de olsa, farklı sosyal tabakalardaki ailelerde çocuk eğitimiyle ilgili anlayış ve uygulamaların önemi ortaya çıkmaktadır. Günümüzde çocukların psikolojik bakımdan sağlıklı ortamlarda büyütülmesinin; çocuğa gösterilecek anlayış, ilgi, destek gibi yaşantıların önemli olduğu belirtilmektedir. Üst tabakadan ebeveynlerin çocuk eğitiminde maddi ve manevi destek sağlama imkânını daha çok bulurken alt tabakadan ebeveynlerin ise çocuklarına maddi desteği daha az sağlayabildikleri buna karşın bu açığı manevi destekle kapatmaya çalışanların da var olduğu söylenebilir. Yoksullar ve varlıklılar arasındaki farkların formel eğitim süresince arttığını söylemek mümkündür. Varlıklı olup üst tabakada yer alan ailelerde eğitim temel ilgi alanıdır ve bu kişiler okul işleriyle de yakın şekilde ilgilenebilirler. Yoksul olan alt tabakadan ailelerin eğitimle

daha az ilgilendikleri söylenemese de okul işleriyle ilgilenecek zaman bulmalarının daha zor olduğu söylenebilir (Uras, 2002: 235).

Toplumlar karmaşıklaştıkça eğitimin uzman kişiler tarafından yapılması ihtiyacı okul denilen formel eğitim kurumlarına işlevsel bir konum kazandırmıştır. Konan'ın (2002: 293), Fontana'dan aktardığına göre, okul toplum beklentisinin en yüksek olduğu kurumdur. Günümüzde öğretmenin rolünü, Öztürk'ün (2002: 23) belirttiği gibi *“Evrensel toplumun uyanık, ulusal toplumun aydın, mesleğin ise yetenekli bir üyesi”* biçiminde belirlemek mümkündür. Öğretmenin bu rollere sahip olmasının verdiği bir beklentiyle toplum da eğitim söz konusu olunca bunun öncelikli olarak öğretmenin görevi olduğu düşüncesini taşımak eğiliminde olmaktadır. Çocukların dengeli kişilik kazanıp topluma uyum sağlamalarında öğretmenin rehberliği önemli yer tutar. Rogers'ın etkili bir öğretilerde bulunmasını beklediği bazı özellikler vardır; Öztürk (2002) bunları şu şekilde sıralar: Kendisi olma, ödül verme, kabul etme, güvenme, empatik anlayış. Dolayısıyla öğretmenler bu özelliklere sahip olduğu oranda ve sürece toplum tarafından hep yüksek beklentilerle çevrileceklerdir. Sonuç olarak, eğitimde söz sahibi otoriteler ebeveyn, öğretmen ve okul şeklinde belirlenebilir.

Eğitimdeki söz sahibi otoritelerin eğitim anlayışlarında demokratik mi yoksa otoriter bir eğitimi mi yansıttıkları eğitim sürecinin verimliliğinde belirleyici bir unsur olarak görülebilir. Otoriter eğitim, eğitimde itaat ettirme gücünün ön plana çıkarıldığı bir eğitim anlayışıdır. Bu eğitim anlayışının katılığı, aşırı disiplini, dışsal kuralların ve eğitimcilerin taleplerinin korku içinde yerine getirilmesinin ağırlıklı olduğu bir yapıyı simgeliyor oluşu ifade edilebilir. Bilgen (1994)'in de belirttiği üzere, eğitimin kökleri de meyvesi gibi tatlı olmalıdır. Bunun için eğitim ortamında çocuğun maddi ve manevi varlığına yönelik herhangi bir tehdit unsurunun bulunmaması ve çocuğun çevresindeki uyaranlarla etkileşiminin onu mutlu kılması gerekir. Uras (2002), çocuğun kişisel, toplumsal, genel uyum düzeyleri bakımından *“demokratik”* ebeveyn tutumlarının *“otoriter”* tutumlara oranla daha elverişli koşullar ortaya çıkardığı yönünde araştırma bulguları olduğunu dile getirmektedir. Uras'ın Shaver ve Curtis' den aktardığına göre, orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen aileler çocuklarına karşı daha hoşgörülü ve demokratik bir tutum içindedirler. Alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocukların ebeveynlerini algılayışları ise, onların daha az demokratik ve daha az ilgili, daha çok reddedici oldukları şeklindedir. Yine Uras'ın (2002) Curtis' ten aktardığına göre,

geleneksel kalıplar içinde olan ve toplumun değer yargılarına daha sıkı sarılan alt sosyo-ekonomik düzeyden aileler çocuklarıyla daha çok problem yaşamaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı kontrol ve destekleyici tutumları çocukların kişiliğinde bazı olası etkiler doğurabilir: Fazla kontrol ve destek uygulayan ebeveynlerin çocukları daha çok sosyal bağımlı ve itaatkâr olmaktadır, desteğin ve kontrolün az olduğu ortamlarda çocuk duygusal açlık çekmekte, saldırgan ve dengesiz olabilmektedir (Uras, 2002: 206). Ailede uygulanan sorumluluk verme anlayışının nasıl olduğu çocuklardaki sorumluluk anlayışını da şekillendirecektir. İtaat ve bağımlılığın fazlasıyla vurgulandığı aile ortamında özellikle babanın mutlak otoritesi altında büyüyen çocukta beklenen, kendi kararlarını alıp sorumluluğu taşıması değil, büyüklerine itaat etmesidir. Kağıtçıbaşı'nın (1989), DPT ve UNICEF ile yürüttüğü Türkiye'de çocuğun durumunu yansıtan araştırmasının bulgularına göre, ülkemizde ebeveynlerin çocuklarında gördükleri en değerli özellikler arasında "itaat" (% 60 oranla) en çok değer verilen özellik; "bağımsızlık ve kendine güven" ise (% 18 oranla) en az değer verilen özellik olarak ortaya çıkmıştır (Uras, 2002: 207). Bu bulgular ise ülkemizde itaate ve otoriteye verilen önemin demokrat davranışlara göre daha yaygın oluşunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, ailenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun ekonomik yararcı değerinde düşüş olmaktadır. Bu bakımdan üst tabakadan ebeveynlerin çocuğun hemen iş bulmasına yönelik mesleki okulları tercihlerinden çok üniversite eğitime yönlendirici Süper lise, Anadolu ve Fen liselerini tercih etmeleri olasılığı daha yüksek görünmektedir. Demirtaş (2002), İnal'ın eğitim ve sosyal tabakalarla ilgili şu tespitlerde bulunduğunu belirtir: Öğrenciler gelmiş oldukları sosyal tabakalara göre eğitilmektedirler. Üst tabakadan gelen çocuklarda farklılaşma, yeni şeyler ortaya koyma ve bağımsızlık olasılığı alt tabakadaki çocuklara göre daha fazladır. İnal'ın bu tespitleri doğrultusunda üst tabakadaki ailelerin çocuklarına daha özgür bir ortam sunup sorumluluklarını üstlenmelerini sağladıkları ifade edilebilir. Yine bu tutumların, derece olarak farklı da olsa, orta tabakada da yayılma imkânı bulunduğunu söyleyebiliriz.

Demokratik aile ortamında, çocuğun özerkliği aile için bir tehdit unsuru değildir. Böyle bir aile ortamında çocuğun, kişilik ve ahlak gelişimi, karar verip bunların sorumluluğunu taşıyabilme özellikleri yüksek düzeyde olabilecektir (Kağıtçıbaşı, 1994: 37). Demokratik yaşamın temel özelliklerinden biri, herkesin karar sürecinde özgür

olmasıdır. Karar, seçenekler arasında seçim yapılmasıdır. Bireyin karar verebilmesi için her şeyden önce seçenekleri saptayabilmesi ve bu seçenekleri değerlendirebilme yeteneğinin olması gerekmektedir. Bu anlamda yeteneğin herkeste, her konuda varlığı söz konusu olmadığından bireyler yanlış kararlar verebilirler. Bu nedenle çocuğun eğitimiyle ilgili kararlar alınırken çocuğa ve uzmanlara danışılması önemlidir. Eğitimi seçme hakkı her ne kadar anne ve babaya ait olsa da çocukların da kendi eğitim durumlarında, örneğin devam edeceği okul türünün seçilmesinde, söz hakkı olmalıdır. Bu bakımdan ebeveynlerin çocukları ikna yoluyla etkilemelerinin daha olumlu sonuçlar doğurabileceği söylenebilir. Her sosyal tabakadan ebeveynin çocuk eğitimiyle ilgili her şeyi bilmesi beklenemez fakat bir şeyi bilmeleri gerekir: Çocuk, sorumluluk aldıkça gelişir ve gelişimi olanaklı kılan ortam sevgi ortamıdır, baskıcı bir ortam değildir. Eğitimin başarılı olabilmesi için ne çok baskıcı ne de çok başıboş bir eğitim anlayışı istenilirdir.

Çocuğa saygının Cumhuriyet öncesinde de gündeme geldiği görülür. İlk çocuk dergisi olan Mümeyyiz, otorite ilişkisinde çocuğa saygıyı göz önüne almakla değişimin ilk adımlarının göstergesi olmuştur denilebilir. II. Meşrutiyet' in 1908' de ilanından sonra ise çocuk hakları konusunun çocuk dergilerinde doğrudan yer aldığı görülür (Kür, 1994: 110, 112, 114). Tanzimat döneminde çocuk haklarından söz edilmesi aile içindeki tek boyutlu sorumluluğun tüm aile bireyelerine dağılımına imkân veren bir gelişme şeklinde değerlendirilebilir. Kızlarda irade, ifade hürriyetiyle ilgili çevirilerin; bu konudaki anlayışların oluşumunda katkı sağladığı da söylenebilir. Çocuğa uygulanan baskıların, ileriki dönemlerinde onu mutsuzluğa iterek bireyin dramını hazırladığı söylenebilir. Yetmişli ve seksenli yıllarda yazılan bazı tiyatro oyunlarında, kahramanların mutsuz olmalarının nedeninin çocukluk dönemlerinde arandığını belirten Şener' e (1994: 94) göre, çocukluk dönemleri geri dönüşlerle canlandırılıp hatalı eğitim anlayışı, hoşgörüden yoksun denetim ve baskılar eleştiriye tabi tutulmuştur.

Öğrenciyi körü körüne otoriteye itaate şartlandıran eğitim sisteminden kişilikli, bilinçli, kendi kurallarını kendisi koyup kendini savunabilen bir insanın çıkmasını Bilgen “*imalat hatası*” olarak değerlendirir (Bilgen, 1994: 4). Dolayısıyla çocuğun kendi kararında söz sahibi olmasının sağlanması gerekmektedir. Günümüzde ise çocukların tepkileriyle yetişkin davranış ve yaşantılarını etkiledikleri ortaya çıkmıştır (Tan, 1994: 16).

Burada otoritenin hatalı bir gösterim şekli olarak şiddete başvurulması üzerinde de durmakta fayda vardır. Şiddetin eğitimde araç olarak kullanımı, üzerinde inceleme yapılması gereken önemli bir konudur. Bir nevi eğitimsizliğin göstergesi sayılabilecek şiddetin eğitimle bağdaştırılması çelişkili bir durumdur. Şiddet kelime anlamı olarak, kaba kuvvette bulunmak şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2007). Her geçen gün şiddet yaşamımızda daha çok yer almakta, problem çözmek için kullanılmakta ve kanıksanmaktadır. Çocuğa karşı şiddet, aile içi şiddetin bir türü olarak karşımıza çıkmakta; çocuğun ruhsal ve bedensel bütünlüğünü bozucu davranışların tümü çocuk istismarı ya da ihmali olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde çocuklara karşı ebeveynin şiddetinin kadına karşı şiddetten daha yaygın olduğu belirtilmektedir (İçli, 2001: 282). Aile içi şiddetin uygulandığı bir ortamda yetişenlerin, şiddet gösterme eğilimine sahip oldukları belirtilmektedir (Dönmezer, 1994: 249). Yoksulluk, hayat karşısında şanssız olmak, beklentilerin ve kazanılmış niteliklerin yoksunluğu gibi sosyo-ekonomik baskı unsurları da şiddet uygulanmasına neden olabilir. Alkol ve madde bağımlılığı olan kişiler ise şiddet uygulamaya daha çok yatkındırlar.

Çocuğa yönelik şiddetin uygulanış tarzına göre çeşitli tipleri vardır: Fiziksel, duygusal (psikolojik) ve ekonomik şiddet. Sarsma, hırpalama, tokat atma, dayak atma vb. davranışlar çocuğa yönelik fiziksel şiddetin olduğunu gösterir. Tehdit, bağırma eylemleri, çocuğa karşı sevgi yokluğu olduğunun gösterilmesi gibi çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek tüm davranışlar duygusal-psikolojik şiddetin olduğunu gösterir. Çocuğun harçlığının kesilmesi ya da çalışmaya zorlanması da ekonomik şiddet içinde değerlendirilebilir.

Şiddetin eğitimde araç olarak kullanımının tarihi eskiye dayanır. Örneğin; Çin’de dayaktan kaçınılması önerilmiş olmakla birlikte reddedilmemiştir (Çınar, 2002: 47). J. Locke’a göre, insanı insanlaştıran eğitimidir. Çocuktaki kötü özellikler yanlış eğitim ile kötü toplumsal, kültürel ve ekonomik şartların bir sonucudur. Türk eğitim anlayışında, hatalı olmakla birlikte, uygulamalarda önemli bir öge olan sözler arasında “Çocuğunu beşikte sev” şeklindeki görüş bulunmaktadır. Oysa günümüzde anlaşılmalıdır ki çocuğun psikolojik yapısı ancak sevgi ortamında gelişebilmektedir. Öyle ki günümüz bilim adamları “Çocuğunuzu seviniz ve sevdiğinizizi de gösteriniz” (Engelmann’ den akt: Bilgen, 1994: 24) telkinini yapmaktadırlar.

Davranışı şekillendirmede fiziksel şiddete başvurmayı haklı görenler, psikolojik şiddete eğilimli olanlar ya da şiddetin hiçbir şeklini benimsemeyenler var olabilir. Türkiye’de çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda % 78 ile duygusal istismarın ilk sırada, fiziksel istismarın ise (% 24) ikinci sırada olduğu görülmektedir. Türkiye’de 1980–1982 yılları arasında yapılan bir araştırmada, çocukların fiziksel ve duygusal (psikolojik) bakımdan istismar edilip edilmediği incelenmiştir. Kız çocuklarının % 34,6’sının, erkek çocuklarının ise % 32,5’inin ihmal ve istismara uğradıkları tespit edilmiştir. Eğitimsiz ebeveynlerin % 40’ı çocuklarını istismar ederken, eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerde bu oran % 17’ ye kadar düşmektedir. Çocukların istismar edilmeleriyle, çocukların disiplin altına alınması arasındaki sınırı çok dikkatli belirlemek gerekir. Ama dilimize yerleşmiş olan “eti senin, kemiği benim”, “öğretmenin vurduğu yerde, gül biter” tarzı deyişler, Türk toplumu olarak bizlerin bu ince çizgiyi iyi saptayamadığımızın açık birer ifadesidir (Kriminoloji, 2002; Bilgen, 1994: 3).

9 yaş grubundaki çocuklarla ilgili bir araştırmanın bulguları, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının öykülerinde ana tema olarak daha çok sevgi eksikliği, azarlama ve ceza konularının işlendiği yönündedir. Ayrıca alt sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların % 40’ı davranış bozukluğu sergilemektedir (Uras, 2002: 203). Şiddet ortamında büyümeyen çocukların çok daha az açığa vuracakları nefret duyguları vardır. Eğitimde şiddete başvurmanın eğitim düzeyi arttıkça çoğunlukla tasvip görmediği söylenebilir.

Öğrenilmiş bir davranış olan korkunun kişinin benlik tasarımı açtığı yaralar yaşam boyu sürer. Bu bağlamda ebeveynler çocuklarını korkutarak sağladığı yaptırım gücünü çocuk tarafından kendilerine duyulan sevgi ve saygıdan elde etmeyi düşünmelidirler. Eğitimde şiddetin istenmedik bir durum olduğu göz önüne alınırsa, bu konudaki değişimin öncelikle bireylerin zihninde oluşmasının gerekliliği de görülecektir. Şiddetin eğitimi sağlamak bir tarafa eğitim yolunda bir engel olduğu fikri diğer insanlarla paylaşıldığı oranda bu fikir olgunlaşabilir ve yayılıp taraftar bulabilir. İşte o zaman toplumsal bir değişimden söz edilebilir. Bu değişimin ise gelişim yolunda önemli bir adım olduğu söylenebilir.

II. BÖLÜM

TÜRK TOPLUMUNDA SOSYAL TABAKALARIN GELİŞİMİ

Genellikle bir toplumda yönetici pozisyonunda olanlar üst; memurlar, esnaflar orta; işçiler ve yaşam koşulları iyi olamayanlar da alt tabakayı oluştururlar.

Bu bölümde Türk toplumunda sosyal tabakaların gelişimi Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi şeklinde ele alınmıştır.

2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL TABAKALAR

Osmanlı döneminde sosyal tabakaları incelerken üç başlık altında bir ayırım esas alınmıştır: Yükselme dönemi; duraklama ve gerileme dönemi; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi simgeleyen Tanzimat Dönemi.

Osmanlı toplumsal yapısı incelendiğinde iki temel sosyal tabaka dikkat çeker: Yönetilenler ve yönetenler. Bunlar da kendi arasında ayrılırlardı. Yönetenler; saray çevresi, kalemiye (bürokrasi), seyfiye (askerler) ve ilmiye olarak ayrışırken (Mardin, 2002: 90); yönetilenler tüccarlar, sanat erbabı ve köylüler olarak (Doğan, 2000) ayrıştırdı.

Yönetenlere (hükümdar dışındakilere) askeriler de denirdi ve bunlar günümüzdeki kamu görevlilerine denk gelirdi; padişahın verdiği berattaki görev karşılığında vergiden muaf tutulurlardı. Vergi vermekle yükümlü olanlara ise yönetilenler anlamına gelen reaya (halk, el-amme) denilmekteydi (Doğan, 2001: 16; Mardin, 2002: 94).

Seyfiye, Osmanlı toplumundaki ordu mensuplarını; İlmiye, bilimden, yargıdan, dinden, eğitim ve öğretimden sorumlu kesimi; Kalemiye de günümüz deyişiyle Osmanlı bürokrasisini meydana getirmekteydi. Padişahın dışındaki tüm devlet görevlilerine "Ehl-i Örf" denilirdi. İlmiye içerisinde ünlü ulema ailelerinin varlığından söz eden Mardin'in deyişiyle "Yönetici zümre" içindeki bu ulemalar medeni haklar bakımından da ayrıcalıklı bir konumdadır (Mardin, 2002: 93). Bu görüntüsüyle ulemanın, dışındakilere kapalı toplumsal bir birlik olduğu söylenebilir.

Doğan, Osmanlı'daki askeriler (hükümdar dışındaki yöneticiler) ve reaya (yönetilenler) olarak ayrılabilen sosyal tabakaların sosyolojik anlamda sınıf düzeyi belirtmemekle birlikte aile yapısı ve kültüründe farklılaşmalara neden olduğunu söyler. Yine Osmanlı kamu görevlileri (Seyfiye, İlmiye ve Kalemiye' den oluşan) kesimi, gelir ve prestij bakımından birbirlerinden çok farklı olmamakla birlikte aile kültürleri açısından da genellemeye olanak tanıyan bazı ortak niteliklere sahiptir (Doğan, 2001: 44, 50). Arslantürk ve Amman'ın belirttiğine göre, Osmanlı aydınları 18. yüzyıl başına kadar ülke halkını dört sosyal "tabaka" olarak düşünmüştür. Bu sosyal tabakalar yukarıdan aşağıya doğru askerler, ilmiye, tüccarlar ve reya'dır. Askerler ile ilmiyenin zaman zaman yer değiştirdiği görülür. Bu tabakalaşma Batı'daki gibi rekabet üzerine değil yardımlaşma üzerine bina edilmiştir; tabakalar arası hareketlilik imkânı da bulunmaktadır (Arslantürk ve Amman, 2000: 284). Böylece üst tabakayı diğer sosyal tabakalardan ayıran fakat kendi içinde bütünlüğü sağlayan bir sistemden söz edilebilir. Mardin (2002) ise yöneten ve yönetilenleri "Zümre" olarak adlandırır ve yönetenleri "Resmi zümre" olarak ifadelendirir. Ona göre yönetilenler zümresi en azından iki tabakadan (Tüccar/esnaf ve köylüler) oluşur. Esnaf, köylüden daha üst düzeyde olmakla birlikte yönetenlerden ayrı bir eksendedir. Bu sıralamada en altta bulunan ise vergi yükünü taşıyan köylülerdir. Bu ikili ayrıma karşın Bilgiseven'in (1986) ise Osmanlı dönemindeki tabakalaşmayı orta tabakayı da göz önüne alarak üçlü şekilde belirlediğine dikkat çekmek gerekir. Bir toplumda orta tabakanın varlığı alt ve üst tabaka zıtlığının yumuşadığının da göstergesi olabilir. Dolayısıyla bu zıtlığın artıp orta tabakanın yok olduğu zamanlarda toplumun çöküyor olması, bu tabakanın ne kadar gerekli olduğunu gösterir. Orta tabaka, ekonomik kriter açısından tabakalaşma piramidinin tepesindeki zenginler ile tabandaki yoksullar arasında bir tampon gibi duran orta halli bir sosyal tabakadır. Bu nedenle orta tabaka toplumdaki denge unsuru olarak görülebilir (Arslantürk ve Amman, 2000: 291).

Osmanlı sosyal tabakalaşma sisteminin Platon'un "İdeal Devlet"indeki "Filozof Kral – Askerler – Üreticiler" üçlemesiyle Farabi'nin Medinet'ül Fazıla'sına dayandığını savunan Gökçe'ye göre, Osmanlı sosyal tabakalaşma sistemi de "Halife/Sultan – Askeri sınıf – Reaya" üçlüsüyle şekillenmiştir (Gökçe, 2004: 13). Bu üçlemeyi daha sonra farklı bir açılımla sunan Gökçe, askerleri yönetici sınıf içine dâhil etmiştir ve Platon'un sınıflamasındaki üreticiler yerine ayan ve eşraf, tüccarlar, imalatçıları yerleştirmiştir.

Sıralamasında en sonda köylüler ve işçilere yer vermesi ise reayanın bu şekilde açıldığını düşündürmektedir. Sonuç olarak Osmanlı tabakalaşma sistemini üçe ayıran Gökçe'nin bunları sırasıyla yönetici sınıf (padişah, askerler, ulema); ayan ve eşraf, tüccarlar, imalatçılar; köylüler ve işçiler olarak (Gökçe, 2004: 17) belirlediği görülmektedir. Bu sınıflamada bürokratlara yer verilmeyişi dikkat çekmektedir. Bunu üst düzey bürokratların hükümdar karşısında güçlü bir sınıf olabilmek için “siyaseten katl” hükmünün henüz ortadan kaldırılmamasıyla açıklayabilmek mümkündür. Nitekim bürokratlar hükümdar karşısında güvenli bir sınıf konumuna ulaşabilmek için Tanzimat döneminde ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile “siyaseten katl” hükmünün kaldırılmasını bekleyeceklerdir.

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tabakalaşma da kendi içinde yükselme ve duraklama dönemleri bakımından bir incelemeye tabi tutulabilir. Osmanlı İmparatorluğu, yükselme döneminde (1299–1579) kalabalık ve güçlü bir orta tabakaya sahipken duraklama ve gerilemiş dönemlerinde (1579–1923) orta tabaka zayıflamış ve siyasi gerilemiş yaşanmıştır (Bilgiseven, 1986: 168–169).

2.1.1. Osmanlı'nın Yükselme Dönemi

Bilgiseven'in belirttiğine göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde Türkiye'nin 16. yüzyıl sonuna kadar Avrupa ve Asya arasında işlek transit yolu üzerinde bulunması, girişimci zihniyetin varlığı ve ticari kapitalizmin egemen olduğu bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Orta çağ kervan ticareti tehlikeler barındıran bir macera niteliğindedir; ticaretin cesareti gerekli kılan bu özelliği cesur olan Türklerin karakteriyle de örtüşmekteydi. Bu nedenle Türk şehirlerinde kalabalık bir tüccar sınıfın ortaya çıktığı görülür. Kervan ticaretinde daha çok yükte hafif ama pahalı olan zanaat ürünleri taşınmaktadır.

16. yüzyılda Anadolu'nun tahmini nüfusu 9–11 milyon arasında değişmektedir. Bu yüzyıllar boyunca Osmanlı kenti, içinde bulunduğu üretim tarzının özelliklerine göre artı ürünün denetlendiği yerdir. Kent artı ürünü denetleyen sınıflar ve sınırlı olsa da kırsal kesim için tarımsal olmayan mallar ve hizmetler üretmektedir (Tekeli, 1982: 14, 16). Osmanlı kentinin üretim yaptığı sosyal tabakalar arasında üst tabakaya mensup sınıflar ile alt tabakaya mensup kırsal kesim halkının ayrıştırılması ve tarımsal olmayan

malların üretiminin yapıyor oluşu o dönemde sosyal tabakaları ve ekonomik yönelimleri göstermesi bakımından önemlidir.

Osmanlı yükselme döneminde orta tabakanın durumunun güçlü olduğu görülür. Bilgiseven'e göre (1986: 170) Osmanlı yükselme döneminde merkezi otoritenin güçlü oluşu ve milli birliğin varlığı orta tabakanın gelişiminde etkili olmuştur. İdareci sınıf adaletli davranışın ekonomik üretimi artıracaklarını düşünerek alt tabakadan olan köylüleri istismar etmekten kaçınmıştır. İmparatorluğun bu dönemdeki adil idaresini has ve tımar sistemlerinin düzenlenişi ile bağlantılandırmak imkânı vardır. Öyle ki bu sistemlerde arazinin gerçek sahibi devlettir, has ve tımar sahipleri sadece idare eden kişilerdir. Dolayısıyla batıdaki feodal beylerin yerine ikame edilemeyen Osmanlı idarecileri bu düzenin feodalite olarak nitelenemeyeceğinin de göstergesi olmaktadır.

Bilgiseven (1986), Osmanlı sosyal tabakalaşmasının aynı anda hem statüye hem de gelire göre bir tabakalanmayı gözler önüne serdiğini savunur. Statüye göre tabakalaşma Müslüman Türk halkı ve gayri Müslim halk arasında meydana gelmiştir. Buradaki itibar farklılığının din farkından kaynaklandığı görülür. Aynı dönemde Türk idarecilerinin, yeni topraklar kazanıldığı için, gelir düzeyi bakımından üst tabakada yer aldığı görülür. Yükselme döneminde henüz ticaret yollarının Atlantik üzerine çevrilmemiş olması, Avrupa kapitalizmi ve sanayisinin henüz Osmanlı küçük sanayisini baltalamamış olması gibi nedenlerden dolayı Türk tüccar ve zanaatkarları başarılıydılar. Dolayısıyla Türk tüccar ve zanaatkarları, orta düzeyde gelire sahip gayri Müslim tüccar ve zanaatçılara göre daha kuvvetliydi.

Bilgiseven'in yükselme döneminde Osmanlı sosyal tabakalaşmasının hem statüye hem de gelire göre biçimlendiğini belirtmesine karşın, bu tabakalaşmanın sadece statüye yani o dönem için dine ve etnik duruma göre biçimlendiğini savunan Tekeli (1982: 20, 36)'nin gelir faktörünün belirleyiciliğinden söz etmediği görülür. Tekeli 16. yüzyıl Osmanlı kent biçiminin nasıl oluşturulduğunu belirtirken bunun kaynağında sadece dini ve etnik farklılaşmaları göstermiştir.

2.1.2. Osmanlı'nın Duraklama ve Gerileme Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme döneminde orta tabakanın zayıf kaldığı görülür. Bunun birçok nedeni vardır. Bunlar arasında Türk sanayisinin Avrupa'daki gibi büyümemesi, sermaye birikiminin sağlanamayışı, Batı sanayi ürünlerinin ithalini teşvik eden kapitülasyonlar ve yeni keşiflerin takibinin yapılamaması sayılabilir. Sanayinin büyümesini engelleyen bir neden olarak da Batılılar gibi bir ekonomik istismar siyasetinin Türkler tarafından uygulanmayışının önemi büyüktür. Gökçe'nin de belirttiği üzere, bu dönemde kapitalist ekonominin gerçekleştirileceği bir sermaye sınıfının da oluşmadığı görülür. Osmanlı'nın gerileme döneminde tüm ticari faaliyetlerin gayri Müslimlerin elinde bulunması sermayenin nerede toplandığını göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı'da sanayinin el sanatlarına ve esnaf örgütlenmelerine dayanması; kamu gelirlerinin yarıdan fazlasının kırsal alanlardan elde edilmesi (Gökçe, 2004: 14, 17, 55) güçlü bir sermaye birikimini ortaya çıkaramıyordu. Dolayısıyla Milli ekonomik gücü azalan devlet, isyanlarla karşı karşıya kalmış ve giderek zayıflamıştır.

Yükselme döneminde statüye ve gelire göre tabakalaşmanın birbiriyle paralel olmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemindeki sosyal tabakalaşmada bu uygunluğun ortadan kalktığı görülür (Bilgiseven, 1986: 171–172). Çünkü Batı'da kapitalizm egemen olmuştur ve statüye göre tabakalaşma suni bir özelliğe bürünmüştür. Bunun bir nedeni olarak aslında statü bakımından alt tabakaya mensup olan gayri Müslim tüccarların sermayelerini yatırım yolunda kullanıp Avrupa'dan ithalatlarla kârlarını artırmaları gösterilebilir. Böylece Türk ticari yaşamı ağır bir darbeye maruz kalmıştır. Oysa yükselme döneminde her kazanılan toprakla birlikte milli gelir artıyor ve bundan Müslüman Türk halkının idarecileri, zanaatkârları ve tüccarları büyük oranlarda yararlanıyorlardı.

Ekonomik çöküş beraberinde siyasi, dini hoşgörünün ve hürriyetin azalmasıyla topluma damgasını basmıştır. İdarecilerin suiistimaller yoluyla gelirlerini artırmak için hükümdarların çevresinde sömürücü halkalar oluşturmaları, siyasi otoritenin halk ile olan bağı kesintiye uğratması ve mutlakiyetin ağırlaşması sonucunu doğurmuştur. Sonuçta duraklama döneminde orta tabaka zayıf bir bünyeye sahip olmak durumunda kalmıştır.

2.1.3. Osmanlı'da Sosyal Tabaka Farklılığını Yansıtan Durumlar

Osmanlı'da sosyal tabakaları ayırt etmeye imkân veren bazı durumlar göze çarpmaktadır: Ekonomik durum, giyinme tarzları, tabakalaşma bilinci, toplumsal çevre (mekânsal durum) ve eğitim. Bu durumlara burada kısaca dikkat çekilecektir.

2.1.3.1. Ekonomik Durum

Osmanlı'nın duraklama döneminde üst tabaka gelirlerini arttırırken bu durum alt tabaka aleyhine bir değişimi başlatmıştır. Osmanlı klasik döneminde yönetenler ile yönetilenler arasındaki gelir farklılığı, o dönemde vakıf kurabilecek kadar parası olanların çoğunluğunu kamu görevlilerinin meydana getirmiş olmasından hareketle ifade edilebilir. Vakıf kurmak her şeyden önce bir olanak ve varlık işi olduğundan 17. asırda halkın (reaya) kurduğu vakıf yok denilecek kadar azdır. 17. asırda kurulan vakıfların % 66. 44' ü kamu görevlileri tarafından kurulurken yalnızca % 0. 95' i halk tarafından kurulmuştur (Yüksel' den akt: Doğan, 2001: 50, 52). Buradan hareketle kamu görevlilerinin vakıflar aracılığıyla ailelerinin toplumsal prestijlerinin devamını sağlamayı amaç edindikleri söylenebilir. Nitekim Mardin (2002: 92) de yöneticilerin, soylarından gelenlerin rahat yaşaması için vakıf kurma yoluna başvurduklarından söz eder. Yine böyle bir olgunun nesillere intikaliyle prestijlerin korunması bilincinin eğitim aracılığıyla gerçekleştirildiği söylenebilir. Ayrıca tabakalaşmada ekonominin belirleyiciliği de görülmektedir. Şu halde üst-alt tabakalar ayrımı, yönetenler-yönetilenler arasındaki gelir farklarını yansıtan vakıf kurma olgusundan hareketle de açıklanabilir.

Önemli bir nokta şudur ki Osmanlı'da üst tabakanın gelir düzeyinin yüksekliği toplumda Batı'daki gibi bir burjuva sınıfının çıkmasına neden olmamıştır. Osmanlı tabakalaşmasını belirleyen etken, merkeziyetçi yapısıdır. Mülkiyet devlete aittir, ayrıca Batı'daki gibi bir aristokrat sınıf da bulunmaz. Böylece Batı tarzındaki gibi bir feodal sistemin hâkim olmadığı görülür. Orçan'ın (2004) belirttiği üzere, Mehmet Genç' e göre, Osmanlı' da Batı'daki gibi burjuvanın ortaya çıkmamasının nedenlerinden biri, Osmanlı sisteminin servet farklılaşmasına son dönemlere kadar izin vermemesidir. Yani Osmanlı sınıflar arasındaki farkı aşırıya kaçmadan dengeli bir şekilde korumaya

çalışmıştır. Bu durum, Osmanlı kapital birikiminin önünde uzun yıllar önemli bir engel olmuştur.

2.1.3.2. Giyinme Tarzları

Osmanlı’da, giyilen kıyafetlerin de sosyal tabakalar arası farklılığa dikkat çektiği görülmektedir:

“Ne kadar küçük de olsa bir padişah çocuğunun başına püsküllü kavuk, [...] seraserden entari, mintan [...] giydirilir, ona bir şehzade kimliği kazandırılırdı. Şayet kız ise [...] altın sırma işlemeli sevailerden, [...] cılgava kürklerden, alımlı ve taşıyamayacağı kadar ağır bir soyluluk işkencesine katlanırdı. Anadolu çocuğu ise gözlerini dünyaya açıp kendisini ve çevresini tanımaya başladığında ilkin belini sımsıkı tutan çarpanayı [...] görürdü. Geleneksel ve yöresel düzeyde kadın ne giyiyorsa çocuğu da benzerleri ile büyüyordu: Göynek, zıbn, işlik, hurka ve şalvar” (Doğan, 2001: 132–133).

Çocuk ve yetişkin giysilerinin benzerlik taşıdığı, sosyal tabakaların farklılığını yansıtacak şekilde biçimlendiği Türk toplumunda görüldüğü gibi Batı toplumlarında da görülmektedir:

“Yaygın bir teoriye göre, ‘çocukluk’ kavramı, toplumların ekonomik ve kültürel gelişmelerine bağlı olarak gelişmiş bir kavramdır. Birer görsel belge niteliği taşıyan gravür ve suluboyalarda gördüğümüz çocuk figürleri de bu teoriyi desteklemektedir. Yabancı ressamların çizmiş olduğu bu çocuklar, Osmanlı toplumunda çocukların giyim ve kuşamları ile tam anlamıyla bir ‘küçülmüş’ büyük olduğunu göstermektedir. [...] Philippe Ariés’ in Batı toplumları için belirlediği bu özelliğin Osmanlı toplumu için de geçerli olduğunu saptamak ilginçtir” (Yerasimos, 1994: 65).

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi’nin, bir Türk kenti olan Trabzon’u tasvir ederken kent ahalisini yedi sınıfa ayırdığı, bunları ayırırken de giysilerini ön plana çıkardığı görülür. Tasvirindeki birinci sınıf *“Samur astarlı, görkemli harmaniyeler”* giyen güçlü beyler ile beyzadelerdir. İkinci sınıf durumlarına uygun giyinip başlıklarla yaşayan ulema ve din adamlarıdır. Üçüncü sınıf *“Kumaştan feraceler [genellikle çuhadan yapılan, yakası dik, kolları bol, geniş üstlük] ve kontoş denilen dolamalar [cübbemsi bol ceket]”* giyen, deniz ve karayolundan ticaret yapan tüccarlardır. Dördüncü sınıf *“Ferace ve boğası [bir tür patiska]”* giyen zanaatkârlardır. Evliya Çelebi diğer sınıfları da şöyle sıralar: Karadenizli kayıkçılar, bağcılar, balıkçılar (Mardin, 2002: 100–101). Görüldüğü üzere Osmanlı’da giysiler, bir sosyal tabaka ve sınıf belirleyicisi-göstergesi olarak işlev görmüştür. Bu ise her sosyal tabakadan insanın

kendi yerini bilmesi gerektiği fikrinin kabul edildiğinin ve yaşayış şekillerinde gösterildiğinin somut halidir. Ayrıca her bir sosyal tabakaya özgü giysi, Mardin'in (2002) de belirttiği üzere, toplumda tabaka bilincinin varlığını göstermektedir.

Şu halde giysilerdeki farklılık daha küçük yaşlarda kendini göstermekte yaş ilerledikçe de kendini daha değişik biçimde ortaya koymaktadır. Tüm bunlara karşın Osmanlı' da toplumu rahatsız edecek derecede bir ayrımcılığın varlığından söz edilemez. Yani sosyal tabakaların kendini farklı biçimlerde ifade ediyor olması onların ayrımcılıkla nitelenmesine neden olmasa gerek. Nitekim İslam öncesinin şölen kültürü ile İslamiyet' in zümre ve kategori farkı gözetmeyen değerlerinin sünnet ve evlilik gibi sosyal olaylarda en yoksulu ve yalnız ile en zengini ve itibarlısının bir arada oluşunu sağlaması Osmanlı'nın bu konudaki özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

2.1.3.3. Tabakalaşma Bilinci

Osmanlı'nın sosyal tabakalaşma sistemi içerisinde farklılıkların varlığına rağmen toplumsal bir bütünleşme var mıydı diye bakılacak olunursa, kuruluşundan yükselme dönemi sonuna kadar mana etrafında bir bütünleşmenin var olduğu görülür. Nitekim azınlıklar, Osmanlılık fikriyle, kendi kültürlerini yaşatma olanağı bulmuşlardır. Duraklama döneminde ise beyliklerin dahi ayaklanmaya başladığı görülür. Oysa yükselme döneminde, ganimet az da olsa halka paylaştırılıyor ve toplumdaki “biz bilinci” canlı tutuluyordu. Duraklama döneminde ise hükümdar, akrabalarını başa geçirdiği için yani böylece toplumdaki her sosyal tabakadan bireyin eşit statü ve gelire ulaşmaya olan güvenleri sarsıldığından toplumdaki “biz bilinci” çözülmüş ve yıpranma başlamıştır. Bu durum Mardin'in “Tabakalaşma bilinci”nin Osmanlı'da mevcut olduğu fikrine değinmemizi gerekli kılmaktadır. Nitekim Mardin, Koçu Bey'in Osmanlı'da üç sınıfın varlığını (reaya, ulema, askerler) dile getirdiğinden söz ederek aslında bu toplulukların “Mesleki tabakalar” olarak adlandırılabileceğini vurgular. Bununla birlikte Koçu Bey'in “sınıf” tabirini seçmesi Mardin için, Osmanlı'da tabakalaşma bilincinin var olduğunu gösterir. Buna örnek olarak ise Patrona Halil İsyanı (1730)' na yol açan esnaf bilincini gösterir (Mardin, 2002: 98, 100). Mardin'e göre Koçu Bey, her ne kadar bu tabakalaşma modeli Osmanlı gerçekliğiyle bağdaşmasa da, Aristoteles'in sınıf betimlemesinden faydalanmıştır. Aristoteles'in Politika'sındaki sınıflar ise şu şekildedir: Tarımsal sınıf, tüccar sınıfı, köle sınıfı (tarım işçilerinden oluşur), mekanik sınıf

(sanat/el becerileriyle uğraşanlar), savunmadan sorumlu sınıf, zenginler sınıfı, devlet hizmeti yapan memurlar sınıfı (Barker'dan akt: Mardin, 2002: 97). Bu sınıfların Osmanlı'daki görüntüsü yönetenler, askerler, ulema ve zenginler olarak sınıflandırılabilir. Mardin (2002), Evliya Çelebi'nin Anadolu'daki seyahatlerinin (kendi dostlarına öncelik tanımadığı zamanlarda) basit bir sosyal tabakalaşmayı gösterdiğini söyler. Nitekim Evliya Çelebi, seyahatleri sırasında önce merkezi hükümetin yerel temsilcisini; sonra sırasıyla tımar sahibini/yeniçeri subayını; ayan ve eşrafı; ulemayı, şairleri ve boş gezenleri ziyaret etmiştir. Bu örnek Osmanlı tabakalaşma sisteminde üst tabakayı hükümet temsilcisi yöneticilerin, askerlerin ve zengin ayan ve eşraflarla ulemanın oluştururken alt tabakayı boş gezenlerin (günümüz deyişyle işsizlerin) oluşturduğunu görmemizi sağlamaktadır.

2.1.3.4. Toplumsal Çevre (Mekânsal Durum)

Tekeli'ye göre, 16. yüzyıl öncesi Osmanlı kent biçimi kabaca iki bölümde incelenebilir: Kalenin iç bölümü ve kalenin dış bölümü. Kalenin içinde asıl kent bulunmaktadır ve bunun da ikiye ayrılmış olduğu görülür. Kale içinde yöneticilerin oturduğu ve idari işlevlerin yer aldığı bir iç kale bulunmaktadır. Kalenin iç kale dışındaki bölümünde zanaat faaliyetleri yer almaktadır ve burada kentin ileri gelenleri oturmaktadır. Kalenin dışında "kale altı" denilen kısımda ise daha çok yerleşmemiş ticaret faaliyetleri (pazar vb.) yer almaktadır. Kent dışındaki bu bölümde yolcuların konaklaması için kervansaraylar; kentten kopuk olan ve tarımla uğraşanların yaşadığı yerler ile bazı tekke ve zaviyelerin yer aldığı görülür. 16. yüzyıl Osmanlı kentlerinde merkezin etrafında yer alan konut alanları mahalleler halinde örgütlenmiştir. Bu mahalleler sınıfsal olarak değil, toplumdaki etnik ve dini gruplara göre farklılaşma göstermektedir. Her kentte ayrı ayrı Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi mahalleleri vardır (Tekeli, 1982: 17, 20).

Görüldüğü üzere, Osmanlı'da sosyal tabakaların mekânsal olarak ayrışması da söz konusudur. Yani ikamet edilen sosyal çevreler birbirinden farklıdır. Kalenin içinde üst tabakaya mensup yöneticiler; kalenin iç kale dışındaki kesiminde orta tabakaya dâhil edebileceğimiz zanaatçılar ve kentin ileri gelenleri; kale dışında ise alt tabakaya dâhil edebileceğimiz tarımla uğraşan köylüler oturmaktadır. Tekeli'nin ifade ettiğine göre, bu

dönemdeki sosyal tabakalaşmanın sınıfsal değil etnik ve dini gruplara göre biçimlendiği görülmektedir.

2.1.3.5. Eğitim

Eğitim bireylere, içinde yaşadığı sosyal tabakanın kültürünü aktarmakta ve eğitim konusundaki bilinçlilik de buna göre şekillenebilmektedir.

“Statüsü yüksek gruplar yüksek eğitimde arzuladıkları mesleki pozisyonlara ulaşmak için gerekli ayrıcalık yollarını eğitim düzeyleri ve okul sistemleri ile belirlemişlerdir; güce dayalı sosyal eşitsizliği akademik hiyerarşiler haline dönüştürmüşlerdir” (Tatlıdil, 1993: 19).

Bu belirlemeler doğrultusunda genel olarak üst tabakanın eğitim konusunda ileri derecede bilinçlilik gösterdiği de söylenebilir. Osmanlı’da üst tabaka eğitim ayrıcalıklarını kullanmakla birlikte diğer sosyal tabakalara da eğitim yoluyla statü kazanma imkânı tanınmıştır. Bu bakımdan eğitim konusundaki bilinçlilik durumunun üst tabakadan alt tabakaya doğru yayıldığı söylenilebilir.

Osmanlı’da vezirlerin % 59,5’i; reis’ül küttabların % 57,8’i; başdefterdarların % 61,9’u; nişancıların % 50’sinin babası seçkin değildir. Bu veriler devşirme sisteminin sosyal hareketlilikte etkili olduğunu göstermektedir (Aydın, 1994: 50). Osmanlı’daki yönetici seçkinleri köken ve baba mesleklerine göre inceleyen Aydın (1994); devşirme sisteminin etkin şekilde uygulandığı dönemlerde özellikle vezir- i azamlar arasında Türk kökenlilerin oldukça az olmasına karşın devşirme sisteminin bozulduğu dönemlerde Türk kökenlilerin oranının arttığını belirlemiştir.

Yine Aydın (1994: 8) Osmanlı’da üst tabakada yer alan seçkinlerin çocuklarının ayrıcalıklı bazı imkânlara sahip olmakla birlikte, toplumda önemli bir yere gelmelerinde yetenek ve şansın etkisinin büyük olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlı’da üst tabakaya mensup çocukların eğitimde bazı ayrıcalıklara sahip oldukları ve özel bir eğitim sürecinden geçirildikleri gözlemlenebilir. Osmanlı’ da hanedan çocukları herkesin gittiği sıbyan mekteplerinde değil de saray içerisindeki Şehzadegan okullarında ilk eğitimlerini alırlar sonrasında özel öğretmenlere verilirlerdi (Doğan, 2001: 48). Yani Osmanlı sarayının, Osmanlı kültür ve adabını öğretmek, devletin en üst düzeydeki yöneticilerini yetiştiren bir okul niteliği taşıdığı söylenebilir.

Saray içindeki diğer bir okul olan Enderun Mektebi'nin öğrencilerini ise genelde Balkan ülkeleri halkından olan Hıristiyan ailelerin çocukları meydana getiriyordu. Böylelikle devşirme yöntemiyle eğitilen çocuklar da hayal edemeyecekleri bir yükselme olanağı yakalamış oluyordu. Bu okullarda yöneticilik yanında mesleki eğitim de verilmekteydi. Mesleki eğitimin amacını ise sarayın ve hükümdarın hizmetlerini görecekle elemanların yetiştirilmesi oluştuyordu.

Osmanlı dönemindeki eğitimin alt ve üst tabakada farklılık gösterdiğini Nutku da belirtmiştir:

“Varlıklı kişiler çocuklarının okuması için özel öğretmenler tutarlardı. Yoksul olanlar ise ‘taş mektep’ denilen mahalle okullarında okuma yazma öğrenirlerdi” (Nutku, 1994: 57).

Görüldüğü üzere üst ve alt tabakadan bireylere hitap eden okullar Osmanlı'da ayrılmıştır. Bununla birlikte devşirme sisteminin olanaklı kıldığı, eğitim yoluyla toplum içinde dikey hareketliliğin varlığı göz ardı edilemez.

Osmanlı'da üst tabaka olarak nitelendirilebilecek ulemanın ailenin esenliğine ilişkin eserler verdiği görülür. Aile bireylerinin dini ve toplumsal sorumluluklarına dair açıklamalar yapan, onları aydınlatan onlarca ulemanın varlığından söz edilir (Doğan, 2001: 72). Dolayısıyla Osmanlı dönemindeki ilim erbabının bilimin önemini kavrayarak yararlı bilgiyi halka aktarma durumunda olduğu söylenebilir. Yine bu durum üst tabakanın ilime verdiği önemi gösterir.

Osmanlı'da üst tabakanın din eğitimine önem verdiği görülür. Nitekim Şeyhülislamın çoğunun Türk kökenli ve İlmiye mensubu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Osmanlı'da Şeyhülislamın çoğunun babası yüksek makam sahibi seçkinlerden oluşmaktadır. Osmanlı yükselme dönemi Şeyhülislamının % 40'ının babası ilmiye sınıfındandır (Aydın, 1994: 47, 49, 54).

Sonuç olarak, Osmanlı'da üst tabakanın eğitime hitap eden eğitim kurumları üst mevkilere yönetici v.b. meslek adamları yetiştirirken aynı zamanda devşirme kurumuyla ve mesleki eğitim imkânıyla her sosyal tabakadan bireye eğitimle toplum içinde yükselme imkânı tanınmıştır. Ayrıca din eğitimine üst tabakanın ağırlıklı olarak önem verdiği görülmektedir.

2.1.4. Tanzimat Dönemi

Osmanlı'daki tabaka bilincinin Tanzimat döneminde de artarak ve farklılaşarak devam ettiği görülebilir. Nitekim Tanzimat döneminde İstanbul' da gelişen burjuva özentileri, Türk toplumsal yaşamında yeni bir ilişki biçimine neden olmuştur. Bu bakımdan, eskiye oranla modern bir olgu olarak sınıf bilincinin oluşumu göze çarpar. Sınıfına göre giyinme, yeme, içme, davranma ve bunu bir statüye, kimliğe ve etiğe dönüştürme eğilimi görülmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkiler artık insanların içsel ve zihinsel dünyasını tanımaya bile gerek duymadan, dışsal ve gösterişe dayalı nesnel ölçütlerle kurulmakta ya da kurulmamaktadır (Orçan, 2004: 85). Sınıf bilincinin bu görünümü bizi toplumdaki farklılıkların derecesi üzerinde düşündürmektedir. Üst tabakanın diğer tabakalara göre dışsal görünüşler (giyim gibi) bakımından Osmanlı'da bir farklılığı ortaya koyduğunu fakat duraklama dönemine kadar üst tabakanın diğer tabakalarla bir bütünleşme içinde olduğunu söylemiştik. Orçan'ın Tanzimat dönemine ilişkin bu saptaması Osmanlı'nın gerileme döneminde toplumda tabakalar arasındaki farklılıkların artarak "biz" bilincinin zayıflamasını ve devletin çöküşüne zemin hazırlamasını gözler önüne sermesinin işareti olması bakımından önemlidir.

Tanzimat döneminde önemli bir grup olan aydınların çoğunlukla orta tabakayı meydana getirdikleri söylenebilir. "Aydın"dan kastedilen, toplumun en önemli gördüğü alanlarda uzman olan kişilerdir (Mardin, 2002: 263). Nitekim Mardin'e göre aydın grup, Tanzimat dönemi için düşünülürse, yeniçerilerin temsil ettiği askeri aydınlar içinden, ilmiye sınıfının temsil ettiği ilmi ve hukuki aydınlar içinden olabileceği gibi idareciler içinden de aydınlar çıkabilir. Fakat burada belirleyici olan nokta, aydın grubun dönemin üst tabakasının temsilcisi denilebilecek ilmiye, kalemiye ve askeriye sınıflarından çıkmış olmasıdır. Kalemiye (idareci memurlar) sınıfı genel biçimde bürokrasi olarak adlandırılırsa Tanzimat döneminde üst tabaka içinde bu sınıfın daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Kalemiye sınıfındakiler yabancı dil bilmeleri ve batı ile ilişkide olmaları nedeniyle önemli devlet işlerinin kontrolü bunların eline geçmiştir. Bu sınıf kendini beğenmiş ve ülkeyi idareye sadece kendilerini ehil gören bir özelliktedir. Dolayısıyla devletin diğer sınıfları üzerinde haksız bir egemenlik kurmuşlar ve bunu koruyabilmişlerdir. İlmiye sınıfının nüfuzunu bile köstekleyen bu sınıfa, ilmiye sınıfının düzenleyici müdahalesi bile mümkün olamamıştır. Ayrıca kalemiye sınıfı yani bürokratlar Batı'nın lüksünü kolayca benimseyerek devlet

gelirlerini kişisel zevkleri yolunda kullanmaktan çekinmemiş; padişahın da israf yapmasını sağlayarak kendi yanlışlarını örtmeye çalışmışlardır (Mardin, 2002: 276–279).

Aydınlar, resmi ve sivil alanların kanaat önderleri ve karar vericileri anlamında düşünülürse, onların yalnızca siyasal olanın değil, kültürel ve ekonomik düzenin dönüşümü için de kilit bir anlama sahip oldukları görülür. 19. yüzyılda bürokratlar, varislerine bırakabilecekleri servetler edinmeye başlamıştır. Bürokrat sınıftan olanların çocuklarının Batı tarzı okullara gidip yabancı dil öğrenmeleri bürokrat soylular sınıfını daha da ayrıcalıklı bir statüye kavuşturmuştur. Yani batılılaşmanın yoğun olarak yaşandığı bu dönemde batılılaşmış aydınların ortaya çıkmasında bazı durumlar etkili olmuştur: Avrupa'ya gönderilen öğrenciler aracılığıyla batı ile sıkı temaların gerçekleşmesi ve okulların modernleşerek bu sayede Avrupa dillerinin yayılmış olması. Bu noktada Meriç, dönemin iktidarının batılılaşmış aydınlarla mücadele etmek zorunda kaldığından söz eder. Meriç'in "*Batılılaşmış aydınlar zümresi*" olarak tarif ettiği bu sınıfta daha çok zabıt ve memur adayları; avukatlar, hekimler ve yazarlar bulunmaktadır. 1909'lardaki aydın grubu Cemil Meriç şöyle tarif eder: "*Yüzde doksan devletten maaş alan veya maaş bekleyen memur ve subay*". Orta tabakada yer alan aydınlar ile alt tabakada yer alan Müslüman halk arasındaki farklılığın onların Batı ile toplumun ekonomik durumu hakkındaki düşüncelerine de yansıtıldığı görülebilir:

"Münevver Türkler, saray bendegâni, Hıristiyan Batı'nın inkâr kabul etmez üstünlüğü önünde apışıp kalmış, küçüklük duygusuna kapılmışlardı. Halk yabancıydı bu duyguya, cedlerinin gururu yaşıyordu onda. İnaniyordu ki, İslâmiyet Müslümanlara, gayrimüslim tebaaya kıyasla sonsuz bir üstünlük bahşetmiştir. Kaldı ki, yoksulluğu da, yan tutan bir basın ve yayının diline doladığı kadar ağır değildir hakikatte" (Meriç, 2007).

Tanzimat dönemi aydınının kendini sorgusuz sualsiz şekilde batılılaşma rüzgârına kaptırması ne kadar mantıklıysa halkın da gözlerini içinde bulunduğu ekonomik yoksunluğun gerçekliğine kapatması o kadar mantıklı görünmektedir.

Tanzimat döneminde üst tabakanın sosyal çevresi-mekânsal ortamı konaklardır. Tanzimat dönemi aydınının entelektüel yaşam ortamı olarak konakların, eğitim anlayışlarında batılı değerlerin tanınıp benimsenmesinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim konakların batıya ve batılılaşmaya açık kültürel birer çevre olduğu bilinmektedir.

“Üst düzeyde idari ve askeri kişilerin ulema sınıfından gelen çocuklarıyla üç farklı kuşağı barındıran konaklar daima dışa açık ama kendi içinde özgün birer entelektüel ortam yaratmışlardır” (Doğan, 2001: 106–126).

Konaklar Tanzimat döneminde, geleneksel aileyi aşır kendi içinde yeni arayışlara yönelen farklı bir aile ortamını yansıtır. Dolayısıyla Osmanlı toplumunun Batı’ya 19. asrın ikinci yarısında konak yaşamıyla açıldığı söylenebilir. Böylelikle aile hayatı da batıya açılmıştır. Batılı kültür ürünleri (roman, gazete, dergi, tiyatro v.b.) ile giyim tarzları ve tüketim alışkanlıklarının konaklardaki yeni oluşumlar neticesinde ülkeye girdiği de gözlemlenmiştir. Bu bağlamda üst tabakanın toplumsal değişmelerde ve farklı düşüncelerin yerleşmesinde öncülük ettiği söylenebilir. Nitekim Ahmet Cevdet Paşa’ın kızı Fatma Aliye’nin Fransızca’dan çeviri yapacak kadar bu dili biliyor olması, üst tabakanın toplumdaki eğitim anlayışlarının değişimine olan etkisini göstermektedir.

Tanzimat dönemindeki batılılaşma hareketlerinin toplumda ayrışmalara yol açarak batılılaşmayı yanlış anlayıp uygulayan mirasyediler gibi bir sınıfı ortaya çıkarmasının yanında üst tabakadaki seçkin yöneticiler arasında üst düzey eğitim alarak batılılaşma uygulamalarını ciddi şekilde sürdürenler de var olmuştur.

Orta tabakadaki aydınların Batılılaşmayı yanlış algılaması, alt tabakadaki halkın ise anlamadan batılılaşmaya beynini ve yüreğini kapayarak kendi dünyasında yaşaması büyük bir çelişkidir. Batılılaşmak, sadece şekli yönleri dikkate alınıp uygulandığı ve Türk toplumu bu yeni durumu kendi bünyesine uygun şekle getirip uygulamadığı için, toplumda sosyal tabakalar arasında bir farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedendir ki tam manasıyla “Batılı” olmak ya da olmamaktan değil “Batıcı” olanlar ya da olmayanlardan söz etmek Tanzimat dönemi için daha uygun görünmektedir. Nitekim “Batılı” olmak onun içselleştirilmesini de içinde gizlerken “Batıcı” olmak onun sadece şekli unsurlarını almayı içerir. Batının teknolojik ürünlerini ithal etmekle yetinip bu teknolojinin mantığının anlaşılıp geliştirilmeye çalışılmadığı bir düşünce şekli “Batıcı” olup da gerçek manada “Batılı” olamamanın göstergesidir. Aslında önemli olan, “Batıcı” olmak değildir; teknoloji önderliği Doğu’lu bir ülkeye geçtiğinde de kendimizi “Doğucu” olarak tanımlayıp “Doğulu” olmaya mı çalışacağız? Türk toplumu tüm bu kısır tanımlamalardan uzak, tarihi gerçeğini bilerek “kendi olmaya” çalıştıkça toplumsal, kültürel, ekonomik açılardan da bir duruşa sahip olmanın verdiği güvenle

tüm engelleri ve engellemeleri aşabilecek güçtedir. Bu noktada toplumdaki aydın sınıfa önemli görevler düşmektedir. Nitekim aydının kafasındaki lamba sadece kendini değil toplumu da aydınlatmalıdır.

Sonuç olarak Tanzimat döneminde üst/orta tabakadaki aydınlar ile bu aydınları anlamayan ve aydınlar tarafından da anlaşılmayan alt tabakadaki halk ikilemi net biçimde görülebilir. Diğer bir ifadeyle bu dönemdeki alt ve üst/orta tabaka ayrımı aydınlar-halk ayrımından hareketle açıklanabilir ve daha net bir görüntüye kavuşabilir.

Tanzimat döneminin ekonomik durumuna bakıldığında yabancı sermayenin özel yatırımlar şeklinde ülkede yayıldığı, mahalli ekonominin sarsıldığı görülür. Beyoğlu ve Galata'da, İzmir'in Frenk mahallesinde Hristiyan ve yabancı burjuvazinin gün geçtikçe biraz daha zenginleştiği görülür. Bununla birlikte alt tabakada saray tarafından beslenmeyen fakat sarayı besleyen Müslüman halk bulunmaktadır. Mardin'in de Atay'dan aktardığına göre, Türkler 20. yy. başına kadar ekonomide önemli girişimlerde bulunmamışlardır. Bu işler daha çok yabancılara, Türk ve Müslüman olmayan azınlıklara bırakılmıştır (Mardin, 2002: 117). Batı'nın sanayisi ve ticaretiyle rekabet edemeyen tüccar ve esnaf sınıfı daha oluşmadan çökmeye başlamıştır. Dolayısıyla Tanzimat reformlarının gayri Müslim tüccarları güçlendirerek sosyal tabakalaşma üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Sosyal tabakalar arasındaki ekonomik farklılaşmalara paralel olarak ekonomik bakımdan iyi durumda olanların mülk edindikleri görülür. Dolayısıyla ülkenin ekonomik yapısına bağlı olarak 19. yüzyıl başında mülk sahipliğinin artışı olgusu gözlemlenir. Mardin'in Lewis'ten aktardığına göre, bunun nedenleri miri toprakların mülk olarak, mukataanın ise alıcılara geniş haklar ve yetkiler tanınarak açık artırmayla satılmasıdır. Böylece taşradaki toprakların çoğuna hükmeden özel toprak sahibi bir sınıfla birlikte Batı ve Orta Anadolu'da Ağa tipi ortaya çıkmıştır (Mardin, 2002: 112). Osmanlı'nın son döneminde bozulan toprak düzeninin, ayan ve eşrafları güçlendirmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca köylü üzerinde devlet memurlarının büyük bir güce sahip olması da söz konusudur. Mardin, bu gücün kaynağının memurların eşraftan olmaları dolayısıyla değil memur olma özelliklerinden dolayı olduğunu ifade eder. Dolayısıyla makamın verdiği statünün memura birtakım avantajlar sağladığı gözlemlenebilir.

Batılı zihniyet biçimlerinin Aydınlanma mantığıyla Türkçeleştirilmesi anlam kaymalarını da beraberinde getirerek eğitim üzerinde derin etkilemelerde bulunmuştur. Tanzimat dönemi aydın tabakası, toplumun temel dinamiklerini dünyevileşmeyle değiştirebileceklerini bunun ise ancak batılı, kararlı bir eğitim modeliyle olabileceğini düşünmüştür (Subaşı, 1995: 218–219).

Tanzimat dönemindeki bazı okulların belli sosyal tabakalardan belli sınıflara hitap ettiği ifade edilebilir. Nitekim Tanzimat döneminde eğitim alanında birtakım yenileşmeler yapılır; yeni mektepler açılarak öğrenci sayısının artışı sağlanır. Özellikle askeri okulun öğrenci sayısında büyük bir artışın olduğunu ifade eden Meriç, “*Abdülhamid saltanatının başlarında 50 zabıt mezun olurken, son on yılında 700 zabıt mezun olmaya başlamıştır*” (Meriç, 2007) diyerek gelişimin resmini de çizmiş olmaktadır. Yine bu dönemde memur ve personel sayısı hızla artmıştır. Fakat Meriç, memur ve zabıtlar arasında gelişen batılılaşmış aydınlara karşı şüphecilik ve kayıtsızlığın önüne üst tabakada yer alan padişahın geçemediğinin altını çizer. Bürokrasinin alt ve orta basamaklarının genişletilmesi amacına hizmet eden Batı modeli okullara taşradan akın eden öğrenciler olmakla birlikte bunların ayan ve eşraf sınıfının alt kademelerinden, hali vakti yerinde birkaç köylü ailesinden geldiği görülür (Mardin, 2002: 114). Ayan ve eşrafın sosyo-ekonomik bakımdan iyi durumda oldukları düşünülürse, açılan bu Batı tarzı okulların belli bir sosyal tabakaya eğitim imkânı sunduğu gözlerden kaçmayacaktır. Mardin’in de ifade ettiği üzere, bu okullardan yetişenler 1890’lı yıllarda yarı-soyluluğa dönen üst tabakadaki bürokratlara başkaldırmış ve onların ayrıcalıklarını sorgulamışlardır.

1908’li yıllarda yeni kurulan Tıbbiye ve Mülkiye gibi okulların, ilk defa taşradan ve küçük memur, esnaf çocuklarından öğrenci almasıyla, önce bu okullarda ve giderek devlet bürokrasisinde beyzadeler-taşralılar çelişki ve çatışması yaşanmıştır (Özcan, 2007). Bu durum da göstermektedir ki zengin beyler ve yoksul taşralılar arasında eğitim alanında bir farklılaşma vardır. Alt ve orta tabakadakilerin üst eğitim imkânlarına ulaşmalarının yolunun açılmış olması bu tabakadakilerin üst tabakadakilerle çelişmesini gündeme getirmiştir. Bu durumda üst tabakadaki bireylerin diğer tabakalardaki bireylere karşı bakış açılarının etkili olduğunun altını çizmekte fayda vardır. Yine bu durumu tabakalaşma bilincinin üst tabakada güçlü oluşuyla ilişkilendirme imkânı bulunmaktadır.

Tanzimat'ın ikili kurumlarıyla meydana gelen ikili zihniyet yapıları, toplumun farklı zihniyet alanlarına bölünüşünü meşrulaştırmıştır. Nitekim geleneğe bağlı dini kurumlar ile Batılı eğitim kurumlarının aynı anda toplumda yer alması bu parçalanışın örnekleridir (Koçer'den akt: Subaşı, 1995: 220).

Tüm bu durumlar göstermektedir ki Tanzimat döneminde üst tabakayı yönetici seçkinler; orta tabakayı devletten maaş bekleyen memur ve subaylar; alt tabakayı ise bunlar dışında kalan halk oluşturmaktadır. Ayrıca gayri Müslim halk, ekonomik durumları göz önüne alınırsa, Müslüman halktan daha üst konumdadır. Bu durumlar eğitime de yansımıştır. Her ne kadar bazı yeni açılan batı tarzı okullara taşradan ve alt tabakadan bireylerin çocukları alınsa da bunların üst tabakadan bireylerin çocuklarına nazaran azınlıkta kaldığı ve söz konusu tabakalar arasında bir ikiliğin olduğu ifade edilebilir.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYAL TABAKALAR

Cumhuriyet dönemindeki sosyal tabakalar; 1950 öncesi, 1950–1980 arası ve 1980 sonrası dönemler şeklinde ele alınmıştır.

2.2.1. 1950 Öncesi Sosyal Tabakalar

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış ve yeni Türkiye'nin kuruluş yılları savaşlar ve yokluklar içerisinde geçmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'lere kadar nüfusun büyük kısmı köylerde yaşamaktadır ve kullanılan teknoloji basittir. Köylerimizin kendi içine kapalıktan kurtulup dışa açılmaya başlaması ancak 1950'lerden sonra, dış yardımların da etkisiyle, tarımda makineleşme ve yeni teknolojilerin kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Bu değişimle birlikte kentlerin sayısında da büyük artışlar meydana gelecektir. Böylelikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında hayat tarzı bakımından şehirlerde yaşayanlar ile köylerde yaşayanların çok farklılık taşımadığı dikkat çeker. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında sosyal tabakalar ve sınıflar arasında esaslı bir sosyal mesafenin olmadığı söylenebilir. 1927'de çiftçiler ve köylüler genel nüfusun % 83.75'ini oluşturmaktaydı. Yani bu sınıflar sosyal tabakalaşma sisteminde büyük bir paya sahiptiler. Sanayinin de henüz zayıf olması nedeniyle ülkede gelişmiş bir orta tabaka ile memur ve işçi sınıfı yoktur. Bu şartlar altında Cumhuriyet döneminde üst tabakayı oluşturanlar; yüksek bürokratlar, askerler ve büyük araziye sahip olanlardır.

Orta tabakada ise kentlerdeki küçük devlet memurları ile küçük esnaf, imalatçılar bulunmaktadır. Alt tabakada da köylü-çiftçi, topraksız yoksullar ve işsizler yer almaktadır (Arslantürk ve Amman, 2000: 287). Gökçe'nin de Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sosyal tabakalaşmanın görüntüsünü çizerken serbest meslek sahipleri, sanayiciler, tüccarlar ve memurlar, küçük sanat erbabı ve esnaf, çiftçiler, işçiler ve amelelere yer vermesi (Kuruç'tan akt: Gökçe, 2004: 59) o dönemdeki sosyal tabakaların durumunun net şekilde belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde toprak sahibi olup olmamak büyük oranda sosyal tabakaları belirleyici olmuştur denilebilir. Nitekim sosyal tabakalaşma sisteminde büyük arazi sahiplerinin üst tabakada yer alırken topraksızların alt tabakada yer alması bu durumun en bariz örnekleridir.

Cumhuriyet döneminde burjuva sınıftan yoksun olan Türk toplumu sanayileşmek için devletçilik politikasıyla milli bir sanayi oluşturmaya çalışmıştır. Her ne kadar inkılaplar anı şekilde gerçekleştirilmiş olsa da sosyal tabakalaşmanın değişmesi için zaman gerekmiştir. Bu dönemde orta tabakayı daha çok eski orta sınıflar meydana getirmiştir (Bilgiseven, 1986: 187). Devlet eliyle sanayileşme hamlelerinin yapılması ve özel sektörün desteklenmesi toplumda bir üst tabaka oluşturulmasında da etkili olmuştur. Nitekim 1925'te yöneticiler ile sermayedarların işbirliği görülür; bunlar Şeker Şirketi'ni kurmuşlar ve astronomik kazançlar elde etmişlerdir. Bu işbirliğini yansıtan bir başka örnek ise 54 milletvekili ve 37 tüccar tarafından kurulan Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'dir (Gökçe, 2004: 70, 71). Cumhuriyet döneminde siyaset kurumunun ve yöneticilerin güçlü oluşları ve milli bir sanayi oluşturmak isteyişleri, sermayedarların da bu güç ortaklığına katılıp zamanla güçlenmesinin yolunu açmıştır. Gökçe (2004), Osmanlı bürokratlarının Cumhuriyet'in ilk yıllarında işadamı olma eğilimi gösterdiğini belirtir. Bu durumda, devlet eliyle işadamı sınıfını oluşturup bunlar sayesinde ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme umudunun payı yüksektir.

Devletin 1924'te İş Bankası'nı, 1925'te Sanayi ve Maadin Bankası'nı, 1930'da Merkez Bankası'nı kurması; 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu, 1931'de I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nı hazırlaması sanayileşme yolunda atılan önemli adımlardır. İş Bankası'nın kurucuları arasında milletvekillerinin, bürokrat ve tüccarların yer alması bu sınıfların o dönemde ekonomik bakımdan üst tabakayı oluşturduklarını göstermektedir.

Sanayi burjuvazisinin 1930'larda güçlenmeye başlamasında (Gökçe, 2004) devletin özel girişimciliği desteklemesinin rolü büyüktür.

Tablo 1: Gayri Safi Milli Hasılda Sektör Payları

Yıllar	Hizmetler %	Tarım %	Sanayi %
1923	46,3	43,1	10,6
1950	45,9	40,9	13,1
1975	55,0	24,5	20,6
2005	59,7	11,4	28,9

Kaynak: TÜİK, 2006: 614².

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gayri Safi Milli Hasıladaki sektör payları incelenirse, bu sektörlerin oran olarak büyükten küçüğe doğru hizmetler, tarım ve sanayi şeklinde sıralandığı görülür. Hizmetler ve tarım sektörlerinin birbirine yakın oranlarına karşın sanayide % 10,6'lık gelişim devletçilik politikasıyla açıklanabilir. Nitekim bu politikanın sonucu olarak 1950'de sanayideki bu oran artmış ve % 13,1'e ulaşmıştır. Burada 1950 sonrasının bilgilerinin verilmesi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sektörel dağılımın daha dengeli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Genel olarak 1923–2005 arası dönem incelendiğinde hizmetler sektörünün sürekli büyüdüğü fakat tarımın hep küçüldüğü görülür. Bu tablo kır-kent; alt ve üst tabaka arasındaki dengesizliğin de arttığına dair ipuçları vermektedir. Nitekim 2005'te hizmetler sektörü % 59,7 ile büyük bir oranı kapsamaktadır. Tarım alanında işsiz kalanların diğer sektörler tarafından emilememesi ise işsizlik sorunlarını artırmıştır. Sanayideki sürekli büyümeye rağmen bu oranların yeterli olmadığı söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren uygulanan ekonomi politikalarının ekonomik ve sosyal dengeyi sağlamadaki başarısı, ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakılarak da anlaşılabilir. 1935–1945 arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 120–200 arasında değişmektedir ki bu değerler 2005'e kadar olan oranlar arasında en yükseğidir (TÜİK, 2006: 406).

Cumhuriyet döneminde uygulanan ekonomi politikalarının olumlu yansıması sosyal hayat üzerinde de görülebilir. Nitekim yaşamı kolaylaştırıcı etkisi olan iletişim

² TÜİK'in ilgili grafiğinden hazırlanmıştır.

araçlarındaki gelişimler buna en bariz örnektir. 1929'da ülkedeki toplam telefon abone sayısı 15.262 iken bu sayının 1949'da 41.690'a ulaştığı görülür (TÜİK, 2006: 368).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında aydınların sayıca azlığı dikkate alınır, onların halkı daha ileriye taşımasının güçlüğü ve bu görevin önemi daha iyi anlaşılabilir. Dolayısıyla orta sınıflaşmada, keşiflerle ekonomik değer meydana getirecek olan aydınların rolüne değinmekte fayda vardır. Yetenekli bireylerin iş yapabilmeleri için öncelikle onların keşfedilip okuma imkânlarına sahip olmaları gerekir. Bu durum ise ekonomik refahı elde etmiş ülkelerde daha kolay gerçekleştirilebilirlik niteliği göstermektedir.

Türkiye'deki orta tabakanın تنها olduğunu ve milli gelirden aldıkları pay bakımından alt tabakaya yakınlığını Bilgiseven şöyle ifade etmektedir:

“Milli gelirin büyük bir kısmı üst tabakaya gitmekte, kalabalık alt tabakalar milli gelirden pek düşük bir pay elde etmekte, nüfusun alt ve üst tabakalar arasında kalan orta tabakaları ise gelir seviyeleri itibariyle daha ziyade alt tabakaya yakın bir durumda bulunmaktadır” (Bilgiseven, 1986: 179).

Bilgiseven'e göre, Türkiye'de yeni orta sınıflardan ziyade eski orta sınıf olan küçük sanayiciler vardır. Ayrıca O, aydın sınıfa gerekli önemi vermeyen ülkelerin genel yaşam düzeyini yükseltebilmelerinin ve orta sınıf toplumu haline gelmelerinin zor olduğunu altını çizer. Bunun gerekçesi olarak alt tabakadaki bireylerin orta düzeyde yaşam seviyesine yükselebilmeleri için ellerine bazı ekonomik olanakların geçmesinin yeterli olamayacağını, bu olanaklardan yararlanabilmeleri için bilgiyle donatılmaları gerektiğini ve bunu yapacak kişilerin ise aydınlar olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca aydınların milli gelirden aldıkları payın yaptıkları hizmetlerin önemi ile orantısız olduğu durumlarda hiçbir reform hareketinin beklenildiği gibi gerçekleşmeyeceğinin altını çizmiştir. Önemli olan, orta tabakanın yalnızca kalabalık bir görünüme kavuşmasından ziyade aynı zamanda zenginleşmesinin de sağlanabilmesidir. Çünkü yüksek yaşam standartlarını yakalayabilmek toplumu da mutlu kılacaktır.

Cumhuriyet döneminde takip edilen anlayış Tanzimat döneminin “Batılılaşma” anlayışı olmayıp “Çağdaşlaşma” olarak ifade edilmiş ve toplumsal bünyeye uygunluğuyla uygulamada daha çok başarı elde edilmiştir. Çünkü Atatürkçü çağdaşlaşma, batıyı taklit etmek şeklinde bir parçalanmışlığı değil siyasal, sosyal,

kültürel ve ekonomik yönleriyle bir bütünlüğü ifade eder. Düşünce ve kurumlar bakımından bir batılılaşmadan söz edilirken milli benliğin kaybedilmeden batıdan sadece iyi olanların alınmasının çağdaşlığın özünü oluşturduğunu İnce (1999), Atatürk'ün şu şekilde ifade ettiğini belirtir:

“Biz batı uygarlığını bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya uygarlık seviyesi içinde benimsiyoruz”.

Cumhuriyet döneminde bu tarz bir çağdaşlaşma anlayışının benimsenmesi sosyal tabakalaşmanın da farklılaşmasının zeminini hazırlamıştır. Nitekim Cumhuriyet döneminde fabrika kurulumuna verilen önemle birlikte sanayileşme hamleleri yapılmıştır. Böylece köylüler arasından kentlere göçen bir kısım halkın sanayi işçisi olmasıyla bu sınıfın fazlalaşması hız kazanmıştır. Fakat 1927–1950 arasında köylü nüfus kentlere göç hareketine konu olmuş; I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ciddi sosyal ve ekonomik gelişmeler yaşanmamıştır (Arslantürk ve Amman, 2000: 288).

Sonuç olarak genel bir ifadeyle Cumhuriyet döneminde üst, orta ve alt tabakaların kendi arasında farklı bölünmeler gösterdiği söylenebilir. Üst tabaka, devlet yöneticileri ve bürokratlardan oluşuyor ve otoriter bir yapılanma içerisinde bulunuyordu. Bundan dolayı Osmanlı'daki saray ve çevresinden pek farkı olmadığı söylenebilir. Orta tabaka; toprak sahipleri, iş adamları, aydınlar, esnaf ve tüccarlar ve memurlardan oluşuyordu. Alt tabaka ise; köylüler, sanayi işçileri ve işsizlerden oluşmaktaydı.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Nüfusun Okuryazarlık Oranı (6 yaş üstü)

Sayım Yılı	Okuma Yazma Bilen Oranı (%)*			Okuma Yazma Bilmeyen Oranı (%)*		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1935	19,25	29,35	9,81	80,75	70,65	90,19
1940 (1)	24,55	36,20	12,92	75,45	63,80	87,08
1945 (2)	30,22	43,67	16,84	69,78	56,33	83,16
1950 (3)	32,51	45,52	19,45	67,49	54,48	80,55

(1) 1940 verileri 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

(2) 7 yaş üstü nüfus

(3) 5 yaş üstü nüfus

* Oranlar hesaplanırken bilinmeyen kapsamamıştır.

Kaynak: TÜİK, 2006: 17.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki okuryazarlık oranları incelenirse, 1935 yılında toplam okuryazarlık oranının % 19,25 değeriyle çok düşük olduğu görülür. 1935'te okuryazar olmayanların (% 80,75) çoğunluğu oluştururken 1935–1950 arasında okuryazar olmayanların oranının azaldığı dikkati çeker. Bu durum eğitime verilen önemin gün geçtikçe artarak eğitimin topluma hızla yayıldığını göstermektedir. Fakat tablodan da anlaşılacağı üzere, her dönemde erkeklerin okuryazarlık oranlarıyla kadınlarınki arasındaki fark büyük olmuştur.

1935–1950 yılları arasındaki yetişkin nüfusun (15 yaş üstü) okuryazarlık oranlarında 6 yaş üstüne göre bir düşüş görülür. Ayrıca kadın okuryazarlık oranları erkeklere göre çok düşüktür. 1935'te toplam yetişkinlerdeki okuryazarlık oranı % 18,7; 1945'te % 28,5; 1950'de % 31,9'dur (TÜİK, 2006: 15). 15 yaş üstü nüfusa göre 6 yaş üstü nüfusun okuryazarlık oranlarının daha yüksek olması, Cumhuriyet'in her yeni doğan çocuğu eğitim sürecine alma kararlılığıyla ve eğitime verilen değerin artmasıyla açıklanabilir.

Öğretmen başına ilkokuldaki öğrenci sayısı 1935–1936 arasında 50 kişiye yaklaşmış, 1945–1946 arasında ise 50 kişi olmuştur. 1945–1955 arasında genel liselere göre mesleki-tekni k okullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (15–20 kişi) daha fazladır (TÜİK, 2006: 53, 54). Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'li yılların sonunu kapsayan süreç boyunca toplumun mesleki-tekni k liselere genel liselerden daha çok eğilimli olduğunu göstermektedir.

2.2.2. 1950–1980 Döneminde Sosyal Tabakalar

1950 ve 1980 arası dönemde Türkiye'de sosyal tabakalara bakılırsa; 1950 sonrasında sınıf oluşumunun varlığı ifade edilebilir. Çünkü ancak o zaman üretim artar ve mülkiyet oluşur. 1950 sonrasında ortaya çıkan sanayileşme ve ekonomik büyümenin hızlanmasıyla köylerden kentlere nüfus akışı yaşanmıştır (Arslantürk ve Amman, 2000: 289). Bu durumun üretimi artırıp mülkiyet edinmenin önünü açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim 1950'lere kadar Türkiye'deki sanayi ürünlerinin tamamına yakınının ithal edilmekte oluşuna karşın 1950'de montaj sanayiye geçilmesi (Orçan, 2004: 221) üretici bir sınıfın güçlenmeye başladığını göstermektedir.

Köyler ile kentler arasındaki ilişkiler arttıkça toplumdaki sosyal tabakaların görünümü de değişime uğramaya başlamıştır. Bu sonucun elde edilmesinde önemi göz ardı edilemeyecek olan köylerin dışarıya açılmasında etkili faktörler olarak; kitle ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kırsal kesime ulaşması, tarımda makineleşme ile gelen sanayileşme hareketlerinin hızlanması gibi durumlar gösterilebilir. Geleneksel, tarımsal cemaatlerden kentsel sanayi ve hizmetler sektörlerindeki modern, akılcı örgütlenmelere doğru nüfus akımı hem eski ilişkilerin ve kimliklerin sürdürülmesi hem de yeni ilişkilerin ve kimliklerin kurulup dönüştürülmesini ortaya çıkarmıştır. Bu yenilikler ve dönüşümler döneminde köy-kent, yoksul-zengin, gecekondu-zengin mahalleleri farklılıkları ile bu farklılıkların beraberinde seyreden bir düşünce ve inanç yapısı farklılaşması dikkat çekmektedir. Nitekim Gökçe de 1973'e gelene kadar toplumun değişen yapısının güçlü bir işçi sınıfı ve bir gecekondu halkı oluşturmuş olduğundan söz eder (Gökçe, 2004: 36). Buradan hareketle farklılıkları yaşayan her bir sosyal tabakadan bireyin farklı sosyal, ekonomik, kültürel imkânları /imkânsızlıkları yaşadıkları ifade edilebilir.

2.2.2.1. Sosyal Tabakaları Şekillendirici Kuvvet Olarak İçgöçler

Göç insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesidir. İç göçün tanımı şöyle yapılabilir: “*Ulus devletlerin sınırları içinde, emeğin ekonomide büyüme kutbunu oluşturan bölgelere doğru göç etmesini karşılayan nüfus hareketleri*” (Marshall, 1999: 314).

İçgöçler, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yoğunlaştığından, kentleşmeyle birlikte incelenmelidir. Nitekim “*Kentleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte ilerleyen bir olgu olan iç göç, kırdan kente büyük çaplı nüfus hareketlerini de kapsar*” diyen Marshall (1999) bu birlikteliğin altını çizmiştir. Bu nedenle burada içgöçler, kentleşme ve sanayileşme konuları üzerinden sosyal tabakaların nasıl şekillendiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Kentleşmenin nedenleri arasında ilk göze çarpan etken; köylü nüfusu kente iten ekonomik şartlardır. Tarımla uğraşan köylülerin tarımda ihtiyaç duyulan insan gücünün yerini artık makinelerin almış olmasını görmesiyle ve bunun sonuçlarını derinden

hissedip yaşamasıyla kentlere göç ettikleri görülür. Kente yönelimin en önemli nedeni, köyün artık köylüyü beslemekten uzak oluşudur.

1950'lerden itibaren meydana gelen değişimler, özellikle tarımda gerçekleşen makineleşme süreci, Türkiye'nin hem demografik hem de ekonomik yapısını temelden değiştirmeye başlamıştır. Nitekim artık nüfus kent lehine artmaktadır ki bu durum kentin demografik yapısını değiştirmiştir. 1960–1980 yılları arasında kent nüfusu 6,9 milyondan 20,3 milyona çıkararak üç kat artmıştır. Bu dönemde kırsal nüfusun % 1 oranında kent nüfusunun ise % 6,1 oranında artmış olduğu görülür (Keleş, 1984: 25). Ayrıca kentleşme ile yeni meslekler ve yeni bir iş düzeni ortaya çıkmış, nüfus işçileşmiş ve ücretli duruma gelmiştir. Dolayısıyla bu dönemde toplumdaki değerler ve düşünceler yeniden oluş (*turul*)muştur.

Kentlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel imkânların çeşitliliği yönlerinden köylüye çekici hale geldiği görülür. Nitekim bireyler göçle, başlangıçta buldukları yerdekine göre daha iyi yaşam koşulları, iş fırsatları, eğitim, sağlık hizmetleri, kültürel olanaklar elde etmeyi ümit ederler. Dolayısıyla göçün yönü genellikle kırsal kesimlerden kentsel kesimlere; yani sosyo-kültürel olarak az gelişmiş veya gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru olmaktadır.

Türkiye'de kır-kent dengesinde sanayileşmenin ve içgöçlerin etkisi oldukça önemlidir. Aktaş (2007)'ın belirttiğine göre, 1927–1950 yılları arasındaki dönemde yoğun bir içgöç olgusuna rastlanılmamakla birlikte 1950–1955 dönemindeki içgöç hareketinde bir önceki döneme göre kaydedilen büyük sıçrama, toprağı kıt köylerin genişleme sınırlarına çoktan varmış olmalarıyla, gençlerin umut vaat eden kentlere yönelmeleri ile açıklanabilir. Bu köylerin büyük kentlerin bulunduğu bölgelerde ve kapitalist pazar ile kentlerin eksenine giren köyler olduğu görülür. 1965–1970 dönemindeki içgöç hareketindeki iki katlık sıçrama ise, toprağı bol olan köylerin 15 yıl sonra toprağı kıt olan köylerle aynı duruma geldiğinin bir göstergesi olabilir. Bu köyler Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin köyleri olup, hem yakınlarındaki kentlerin ve hem de büyük kentlerin etkisi altına girmişlerdir; böylece köyden kente göç edenler artmıştır.

Kırsal kesimlerden kentsel alanlara doğru gerçekleşen göçte temelde iki nedenin bulunduğu görülür: İtici ve çekici nedenler. İtici nedenler kırsal alanların sosyo-

ekonomik yapısındaki az gelişmişlik veya siyasi sıkıntılardır. Çekici nedenler ise kentlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yönden cazibe merkezleri olmalarıdır. Bunların yanı sıra ülkedeki yönetim yapısı, alınan politik kararlar ve diğer ülkelerle olan ilişkiler insanların kentlere göç etmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca göçü kolaylaştırıcı bir neden olarak iletici nedenler de göz ardı edilmemelidir.

Göçte, insanlar yeni çevrelerinde sosyo-kültürel değişmelere neden oldukları için, kentlerin de değişmesi söz konusu olmaktadır. Sonuçta itici ve çekici nedenlere bağlı olarak göç, toplumsal yapıda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değişmelere neden olmaktadır. Dolayısıyla kentin karakterini de değiştiren bir olgu olarak göç önemlidir. 1950'den itibaren göç olgusuyla sosyal tabakaların büyük ölçüde şekillenmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim tarımda makineleşme nedeniyle tarım alanındaki işgücü "sanayi kentlerine" göç etmiştir. Ayrıca Türkiye'de sanayileşme ile kentleşme düzeyi aynı olmadığından kentlerdeki istihdam yapısının doğal olarak, hizmetler sektöründe yığılmış olduğu görülür. İsbir'in de ifade ettiği gibi, gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmeleri, tarım ekonomisinden, sanayi ekonomisine ve sonra da hizmet ekonomisine geçiş şeklinde iken, Türkiye'de tarım ekonomisinden hizmet ekonomisine atlanmıştır (İsbir, 1991: 25). Bu noktada göçün farklı bir boyutu dikkat çekmektedir: Köyden gelenlerin büyük bölümü sanayide istihdam edilmeyip, üretime dönük olmayan değişik işlerde ve hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. TÜİK verilerine göre, 1980'de tarımda istihdam edilen nüfus oranı % 60,0; hizmetler sektöründe % 23,4; sanayide % 11,6; inşaat % 4,1 ve iyi tanımlanmamış faaliyetlerde % 1,0'dır (TÜİK, 2007). Böylece üretimin yeterince sağlanamadığı, zanaata ve hizmete dayalı işsizliğin ve gizli işsizliğin yaşandığı görülmektedir. Bu durum köylerle kentler arasındaki farklılığa ilaveten, kentlerde yaşayanlar arasında da ciddi farklılıkların var olmasına yol açmaktadır.

Tablo 3'teki yıllara göre istihdam alanlarındaki büyüme hızları da göstermektedir ki 1950'de tarım alanındaki büyüme hızı % 10,9 iken 1980'de bu oran % 1,1'e düşmüştür. Sanayi alanındaki büyüme hızı 1950'de % 9,3 iken bu oran 1980'de % -3,3'e gerilemiştir. Hizmetler alanındaki büyüme hızı ise 1950'de % 8,0 iken 1980'de bu oran % -3,7'ye gerilemiştir. Görüldüğü üzere 1950-1980 arasında istihdamın büyüme hızları hep düşmüştür. Bu durum ekonomik bakımdan ülkenin yoksullaşmasının da göstergesidir.

Tablo 3: Yıllara Göre İstihdam Alanlarındaki Büyüme Hızları (1950–1980)

YILLAR	BÜYÜME HIZLARI (%)		
	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1950	10,9	9,3	8,0
1951	19,8	2,6	9,6
1952	9,5	10,9	14,5
1953	8,7	19,2	11,8
1954	-13,9	9,2	3,6
1955	9,8	11,3	5,5
1956	5,0	9,6	-0,3
1957	6,5	10,7	7,9
1958	9,2	5,6	0,4
1959	0,3	3,6	7,6
1960	2,3	0,4	5,4
1961	-4,9	11,7	4,2
1962	5,0	3,5	8,0
1963	9,6	12,0	8,9
1964	-4,0	11,2	4,8
1965	-3,9	9,5	5,6
1966	10,7	15,2	11,5
1967	0,1	8,2	5,2
1968	1,5	11,1	7,9
1969(1)	-1,2	12,1	4,8
1970	2,8	1,3	4,3
1971	5,2	9,0	4,5
1972	1,1	10,4	10,3
1973	-7,8	11,9	6,4
1974	6,3	7,3	4,5
1975	3,1	9,1	8,5
1976	7,0	9,0	12,9
1977	-1,9	6,9	4,4
1978	2,8	3,4	0,1
1979	0,0	-4,4	0,8
1980	1,1	-3,3	-3,7

(1) 1969 yılından itibaren DİE yeni milli gelir serisi kullanılmıştır.
KAYNAK: DPT, 2007a.

Sanayileşmenin yeterli düzeyde olmamasına rağmen, 1950'den itibaren kentlerde alt tabakaya mensup işçiler ile orta tabakaya mensup memurların tabakalaşma sistemindeki öğelerden olduğu söylenebilir.

Kentleşmenin nedenlerinden birisi de ulaşım ve haberleşme tekniklerinin gelişmesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923–1950 dönemine damgasını vuran önemli olaylar arasında demiryolu seferberliğini göstermek mümkündür. Sonraki dönemlerde hızını kaybeden demiryolu ulaştırma politikasının yerini alan karayolu taşımacılığı, ülkemizin enerjide dışa bağımlılığını daha da arttırmıştır. Ulaştırma sektörünün temel amacı; ulaştırma talebini mümkün olan en az maliyetle, güvenli şekilde ve en kısa zamanda sunmaktır. Bu amaca ulaşabilmenin yolu yalnızca karayoluna ağırlık vermekle değil, aynı zamanda planlı şekilde demiryoluna da ağırlık vermek ve bunlar arasındaki koordinasyonu sağlamakla gerçekleşebilir (Akay, 2003: 600–603). Bu nedenle karayolu ulaşımından daha ekonomik ve güvenli olduğu düşünülen demiryolu ulaşımına ağırlık verilmesi gerektiğine dair görüşler bulunmaktadır (Demirel ve Akgüngör, 2003: 619).

Ulaşımındaki gelişmeler demiryolu ve karayolunu dikkate alarak şu şekilde özetlenebilir: Demiryolu ana hat uzunluğu 1923'te 3756 km. iken 1940'da 7381 km.ye ulaşmıştır. 1950'de 7671 km.ye yükselen ana hat uzunluğu 1980'de 8397 km.ye ulaşmıştır. 1980 sonrasında ise demiryolu ağında pek bir gelişme olmadığı görülür. 2005'te ana hat uzunluğunun son durumu ise 8697 km.dir. Karayolları ağının ise ancak 1980'den itibaren gelişme gösterdiği görülür. Bu tarihte karayolu 232.888 km.dir. 1993'te 388.124 km.den 1999'da 385.960 km.ye düşmüştür. 2000'li yıllardan itibaren bir düşüş görülür ve 2005'teki son durum 349.453 km.dir (DPT, 2007b).

Ulaşım tekniklerinin gelişimi kentleşmeyi iki yönden etkilemiştir. Her şeyden önce yetersiz ulaşım nedeniyle yalnızca çevresi için üretim yapan küçük sanayi kuruluşları ile yerel ticaret alanları, ulaşımındaki ilerlemeler sayesinde büyük üretim ve ticaret merkezlerine dönüşmüştür. Ayrıca ulaşımın kolaylaşması nedeniyle insanların hareket edebilme imkânları artmıştır.

“Karayolları, teknolojik değişme aracı olarak, insanları ve onların yoğun şekilde yaşadıkları kentleri, nüfus hareketlerine yol açarak etkileyebilmektedir” (Kasapoğlu, 1997: 66).

Ulaşımı kolaylaştıran araçlardan yararlanan insanlar, kendilerinin daha iyi yaşama imkânı bulacaklarını düşündükleri yerlerde toplanmaya başlamıştır ki buraların da genellikle zamanın sanayi bölgeleri oldukları görülmektedir.

İletişimdeki gelişmeler ise telefonun kırsal alanlara da yayılmasıyla hız kazanmıştır. 1950–1960 arasında kırsal alandaki telefon irtibatı 750 adet iken 1980’de 7795 adete yükselmiştir. 1990’da 39.245 adet olan kırsal alandaki telefon irtibat sayısı 2006’da 56.000’e yükselmiştir (DPT, 2007b). İletişim ağının gelişmesi kır-kent ilişkisini güçlendirmiş ve kırdan kente göçü yoğunlaştırmıştır. Kentte farklı bir çevreyle karşılaşanlar burada kent toplumunun yeni yaşantısını şekillendirmişlerdir.

2.2.2.2. Sosyal Tabakaları Şekillendirici Kuvvet Olarak

Dışgöçler

1960’larda ciddi üretim olmuş ve hizmet sektörü gelişmiştir. 1960’larda Avrupa’ya işçi göçlerinin başlaması sosyal tabakalaşmayı etkilemiştir. Avrupa’ya işçi göçünün konumuzu ilgilendiren yanı, Avrupa’ya gidip geri dönen insanların gelir bakımından daha iyi duruma gelmeleri ve sınıf atlamalarıdır. Bu göçler 1961–1973 arasında Avrupa ülkelerinin isteğiyle gerçekleşirken, 1973 sonrasında bu ülkeler tarafından engellenmiştir.

Avrupa’dan yurda dönen Türk işçi ailelerinin önemli harcama alanlarını Yasa şu şekilde belirtmiştir: Ev, arsa, dükkân vb. emlak harcamaları; araba, ev eşyaları, kadınlar için süs eşyaları ve mücevherler, Alman sigarası, İskoç viskisi, mobilyalar gibi statü malları (Yasa’dan akt: Orçan, 2004: 172). Bu tarz statü mallarına ve belli bir ekonomik birikimi gerekli kılan eşyalara sahip olmak belli sosyal tabakaların ve sınıfların ulaşabileceği imkânlar arasındadır. Bu harcama alanları paralelinde yurda dönen işçilerin hem sınıf atmış oldukları hem de yerleştikleri yerlerin sınıf yapısını değiştirerek sosyal tabakalaşma sistemine etkide buldukları söylenebilir. Nitekim Orçan’ın da belirttiği üzere, göç öncesinde işçilerin çoğu orta ve alt tabakayı oluştururken göç sonrası yurda tekrar dönüşlerinde orta ve orta-üstü sınıfa dâhil olanların oranı yükselmiştir. Bununla birlikte Çevik (1993: 113) yurt dışına işçi olarak gidip ülkeye daha üst bir gelir düzeyi ve yaşam tarzına sahip olarak dönenlerin durumunu sosyal sınıfına oturmamışlık olarak değerlendirir. Nitekim ülkede iş

bulamayıp yabancı ülkelerde işçi olarak çalışmaya giden bu kişiler her ne kadar Türkiye'deki gelir düzeyine göre iyi bir gelire sahip olsalar da eğitim düzeyleri bakımından çoğunun ilköğretim mezunu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu kişilerin gelir bakımından ortanın üstü tabakanın mensubu iken eğitim bakımından daha çok alt tabakanın mensubu olmaları itibarıyla sosyal tabakalarında bir değişkenliğin ve oturmamışlığın olduğu da ifade edilebilir.

Göç edenler genelde alt ve orta tabakalardan olmakla birlikte köyüne geri dönenler, köyün en zengini ve prestij sahibi bireyleri olarak dönmüşlerdir. Yurtdışından getirdikleri hediyeler (radyo gibi) vasıtasıyla kültürel etmenleri yurda taşımışlardır. Sonuçta o dönemde gelire dayalı bir değişim sosyal tabakalaşma üzerinde etkide bulunmuştur denilebilir. Avrupa'dan dönen işçilerin ekonomik güç kazanıp zenginleşmeleri sosyal tabakalaşma sistemini etkilediği gibi aynı zamanda Anadolu insanının statü sahibi olma, sosyal tabakasını değiştirme isteğini kamçılama görevi de yapmıştır. Anadolu insanı, Avrupa'dan dönen işçilerin yaşantısına karşı gıpta psikolojisi geliştirmiştir. Anadolu insanının gözünde yurtdışında çalışmak zengin olmanın, sarı plakalı bir araba sahibi olmak ise statünün göstergesi haline gelmiştir. Bu nedenlerden dolayı bu dönemde sınıf atlama ve sosyal tabakayı değiştirme isteği Anadolu insanının psikolojisine nüfuz etmiş; bu durum giderek daha fazla oranlarda insanın yurtdışında çalışma hayali kurmasına yol açmıştır.

Yurtdışına göçler ülke ekonomisini ve göç edenlerin durumunu rahatlatırsa da 1970–1980 arasında üretim ilişkileri ve sosyal tabakalaşmada duraksama yaşanır, çünkü o dönemler iç karışıklıkların yaşandığı ve güvenliğin olmadığı yıllardır. Nitekim bu dönemdeki işçi hareketleri yaşanırken işçi sendikalarının işçileri, diğer sosyal tabaka ve sınıflara karşı bir kast gibi görme eğilimi içinde oldukları görülür (Arslantürk ve Amman, 2000: 290–291). Aktaş (2007) da 1970'lerin öne çıkan egemen kimliğinin, sendikal işçi hareketinin büyük örgütlenme atağı yapmasıyla ortaya çıkan, sınıfsal kimlikler olduğunun altını çizmektedir.

1970–1980 döneminde bir muhtıra ve bir askeri darbenin yaşanmış olması askerlerin mevcut sosyal tabakalaşma içindeki gücünü ve statüsünü göstermesi bakımından önemlidir. Aslında askerlerin Osmanlı'dan beri toplumda üst tabakada önemli bir sınıfı oluşturdukları ifade edilebilir.

1960–1980 arası, yerli burjuvazinin olgunlaşma dönemi olarak değerlendirilmektedir (Özcan, 2007). Sonuç olarak 1950–1980 dönemini şekillendiren sosyal sınıflar köylüler, işçiler, memurlar, askerler ve üst yöneticiler olarak sınıflandırılabilirken bunlardan ilk ikisinin alt tabakayı; son ikisinin de üst tabakayı oluştururken geriye kalanların da orta tabakayı oluşturdukları söylenebilir.

2.2.2.3. Sosyal Tabakaların Yansıması Olarak Gecekondu

Hızlı nüfus artışı ile birlikte ortaya çıkan kentleşme süreci gecekondu kavramını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de gecekonduların ortaya çıkışı aslında 1945 yıllarına kadar uzanır. Bu tarihlerde başlayan gecekondu yapımı ve yaşayışı geçici olarak nitelenmekle birlikte zaman içerisinde bunların kalıcı oldukları hissedilmiştir. Genellikle gecekondu kentlerdeki, tarım dışı üretimin yapıldığı ve buralarda çalışan vasıflı işgücünün barındığı yerlerdir. Çalışma düzeni içerisinde uzmanlaşmanın ve işbölümünün artması sonucunda iş alanlarında üretim, dağıtım ve yönetimin farklı mekânları ortaya çıkmıştır. Bu durum şehirlerdeki yerleşme alanı talebini nitelik ve nicelik yönünden farklılaştırmıştır (Kıray’dan akt: İsbir, 1991: 81–82).

Türkiye’de kentleşme hızı 1950’li yıllarda artış göstermeye başlamıştır. Aktaş (2007)’in da belirttiği üzere, 1950’den 1960’lı yılların sonuna kadar kentlere göç olgusu hızlanarak sürmüştür. 1970’li yılların ortalarına doğru kentlere göç doruğa ulaşarak, büyük kentlerin etrafı imarsız ve plansız gecekonduyla dolmuştur. Dolayısıyla bu sürece paralel olarak gecekondulaşma da ortaya çıkmıştır ve Türkiye’nin toplumsal gerçeği olmuştur denilebilir.

Gecekondu Türkiye’de 1945 yıllarında ortaya çıkmakla birlikte hızla artış göstermiştir. 1948 yılında, büyük kentlerde 25–30 bin gecekondu bulunuyordu. 1953 yılında, gecekonduları ilgilendiren yasa çıktığında, gecekondu sayısı 80 bini bulmuştur. Bu sayı 1960’da 240 bine, 1983’de 1,5 milyona yükselmiştir. Yasaların yasaklamış olmasına rağmen gecekondu sayısı sürekli artmıştır. 21. yüzyılın ilk yıllarında bu sayı 2.200.000 dolaylarındadır (Keleş, 2004: 560–561).

Tablo 4: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfusu (1955–2002)

Yıllar	Gecekondu Sayısı	Gecekondu Nüfusu	Kentsel nüfus payı (%)
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9
1995	2.000.000	10.000.000	35,0
2002	2.200.000	11.000.000	27,0

Kaynak: Keleş, 2004: 561.

Tablo 4’ten de anlaşılacağı üzere, gecekondu sayısı ve nüfusu hep artmıştır. Gecekonduların kentsel nüfus içindeki payının ise 1955–1995 arasında sürekli artmasına karşın 2002 yılında düştüğü görülmektedir. Bu durumda kentlerde gecekondu yapımından ziyade sağlıklı ve düzenli konut yapımındaki artışların ve yaşanan ekonomik krizlerin etkisi olduğu düşünülebilir.

Kentlerde hızla artan nüfusun, konut ihtiyacını karşılarken gecekondu yapımına yönelmeleri maddi imkânsızlıkların boyutunu düşündürmektedir.

“Türkiye’de 1994 yılına kadar olan dönemde hane halkının ortalama fert sayısının azalmasına rağmen yoksulluk oranı azalmamış, 1987 yılından 1994 yılına kadar olan dönem içinde gıda ve gıda dışı harcamaları dikkate alan yaklaşıma göre yoksul hane halkı oranında artış gözlemlenmiştir. Öte yandan yoksulluk sorunu nüfusun kırsaldan kentlere dönüşümü ile büyük şehirlere de taşınmıştır. (Ancak kırsal kesim kentlere göre yoksulluğun etkisini daha çok hissetmektedir). Bugün kent yaşamındaki hane halkı sayısı değişmez iken kırsal kesim hane halkı sayısı azalmıştır” (Kartal, 2003: 509).

Maddi imkânsızlıkların bu kadar gün yüzüne çıkması ise 1950’lerden itibaren hızlanan sanayileşmenin sonucunda, nüfusun kentlere hızlı akışıyla birlikte, kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasıyla açıklanabilir. Nitekim DPT ve TÜİK verilerine göre (tablo 5); 1970’de kentsel nüfus oranı % 28,7 iken bu oran 1980’de % 35,9’a yükselmiştir. Aynı şekilde kırsal alandaki nüfus oranının da 1970’de % 71,3’ten 1980’e gelindiğinde % 64,1’e gerilemesi 1970–1980 arasında kırdan kente büyük bir içgöç hareketinin yaşandığını göstermektedir. 1965–1980 arasında kentleşme hızının yüksek olduğu görülür. 1965–1970 arasında kentleşme hızı % 5,3 iken 1970–1975 arasında % 5,4’e yükselmiştir. 1975–1980 arası kentleşme hızının tekrar % 3,9’a gerilediği görülür.

Kentlerdeki nüfus yoğunluğu beraberinde konut açığının yaşanmasını getirmiş; bunun sonucunda gecekondulu olgusu ve kültürü ortaya çıkmıştır. Sonuçta sınırları gittikçe daralan yaşam alanları, hem ekonomik hem de sosyal anlamda risklerin çoğalmasına neden olmuştur.

Tablo 5: Kent ve Kır Nüfusu (1970–2006)

YIL (1)	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Kent Nüfusu (Bin Kişi) (2)	Kent Nüfus Oranı (%)	Kır Nüfusu (Bin Kişi)	Kır Nüfus Oranı (%)	Dönemler	Kentleşme Hızı (%)
1970	35.605	10.222	28,7	25.384	71,3	1965–1970	5,3
1975	40.348	13.272	32,9	27.076	67,1	1970–1975	5,4
1980	44.737	16.065	35,9	28.672	64,1	1975–1980	3,9
1985	50.664	23.238	45,9	27.426	54,1	1980–1985	7,7
1990	56.473	28.958	51,3	27.515	48,7	1985–1990	4,5
2000	67.420	38.661	57,3	28.759	42,7	2000	2,9
2001	68.407	39.709	58,0	28.698	42,0	2001	2,7
2002	69.388	40.823	58,8	28.565	41,2	2002	2,8
2003	70.363	41.924	59,6	28.439	40,4	2003	2,7
2004	71.332	43.036	60,3	28.296	39,7	2004	2,7
2005	72.065	44.747	62,1	27.318	37,9	2005	4,0
2006	72.974	45.754	62,7	27.220	37,3	2006	2,3
(1) 1970–2000 yılları arası sayım tarihi itibarıyla'dır. 2000–2006 yılları arası yıl ortası tahminleridir.							
(2) Kent 20.000 ve daha fazla nüfusu olan yerleşimdir.							

Kaynak: DPT, 2007b.

Uzun bir süreci gerekli kılan kentleşme bazı temel sorunları barındırmaktadır.

“Bu süreçte ortaya çıkan göç, gecekondulaşma, kültürel uyumsuzluk, sosyal çatışma, kentsel kalkınma vs. konular ve sorunlar kentleşme sürecinde yaşanan en temel sorunlardır. Bu da bize kentleşmenin ekonomik, politik, demografik ve kültürel bir süreç olduğunu açıkça göstermektedir” (Türkkahraman, 2003: 57).

Kentleşmeyle gecekondulaşmanın birlikte anılmaya alışıldığı bir ortamda gecekondulaşmanın da ekonomik, demografik, kültürel ve politik boyutlarının ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Kentlerdeki gecekondular sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan alt tabakanın yerleşke alanları olması bakımından önemlidir. Sağlıksız bir yaşam imkânını sağlayan gecekondular ile daha sağlıklı yaşam imkânı veren diğer kent konutları alt, orta ve üst tabakaların toplumsal çevrelerini şekillendirmektedir. Alt tabakadan bireylerin yoğunlukla kentlerdeki gecekondularda yaşadığı gözlemlenirken; orta ve üst tabakadan bireylerin daha düzenli ve planlı konutlarda yaşadıkları gözlemlenmektedir. Gecekondulu ya da planlı konutlar çevresinde nüvelenen sosyal tabakaları oluşturan bireyler, kendi

toplumsal çevrelerine özgü bir yaşam tarzını da taşımaktadırlar. Dolayısıyla bireylerin kendilerini herhangi bir sosyal tabaka içinde tanımlarken “toplumsal çevre”lerini de dikkate aldıkları gözlemlenebilir. Nitekim her tabakanın kültürel, ekonomik, sosyal, siyasal duruşlarının kendilerine özgü toplumsal çevrelerinde pekişerek süreklilik kazandığı söylenebilir.

2.2.3. 1980 Sonrasında Sosyal Tabakalar

2.2.3.1. Avrupa’da ve Türkiye’de Orta Tabakanın Gelişimi

1980’li yıllarda Türkiye’de bilinçli olarak orta tabaka üzerinde politikalar geliştirilmiş ve gelişmiş ülkelerin tabakalaşma piramidine benzer bir toplumsal yapıya kavuşabilmek amaçlanmıştır.

Sosyal tabakaları meydana getiren bazı kriterlerin (subjektif ve objektif) orta tabakanın varlığını gerekli kıldığına dair düşünceler mevcuttur. Bilgiseven’e (1986: 156) göre bu kriterler ikili bir kutuplaşmadan çok kutuplar arasında bir kademelenmeye olanak tanıdığından orta tabakanın varlığının kabul edilmesini gerektirir.

Orta tabakanın tarihi kökeninin ticarete dayandığı; Burjuva sınıfının feodalizmin antitezi şeklinde ortaya çıkıp orta çağ sosyal tabakalaşma piramidini değiştirmiş olmakla birlikte, burjuvazinin gelişerek diğer sosyal sınıflara karşı takındığı tavrın ülkeden ülkeye farklılık taşıdığı ileri sürülmüştür. Bilgiseven’e göre liberal felsefe dönemi dışarıda tutulursa, İngiliz orta tabakasının alt tabakayla kader birliği etmenin hem milli çıkarlara hem de kendi çıkarlarına faydalı olduğunu sezme kabiliyeti gözlemlenebilir. İngiltere’deki orta ve alt tabaka uyumuna Fransız burjuvazisinde rastlanmamaktadır.

Orta tabakanın gelişme faktörleri beş grupta incelenebilir (Bilgiseven, 1986: 158). Bu faktörler arasında paralı mübadele, merkezi otorite, ulaştırma ve haberleşme, siyasi ve dini hürriyet, milli birlik ve içeride barışın olması sayılabilir. Orta tabakanın dayanağı olan ticaret ve zanaat sektörlerinin gelişebilmesi için paralı mübadelenin hızlanması ve bu sektörlerin yerellikten kurtulmasının önemi büyüktür. Avrupa’daki ilk ticari kapitalistler zenginleşerek feodal asillerin elindeki gayrimenkulleri satın almışlar, böylelikle menkul servetler gayrimenkul servete üstün gelmiştir. Bunun sonucunda da orta tabakaya mensup burjuva önem kazanarak gelişme imkânına kavuşmuştur. 13. yüzyıldan itibaren İngiltere’de orta tabakanın kuvvet kazanmaya başlaması

gözlemlenebilir. Feodal düzenin yıkılışında burjuva sınıfının ortaya çıkıp gelişmesinin etkisi göz ardı edilemez. Kentlerin uzun süreli yaşaması durumunda ticaret ve sanayi gelişecek ve orta tabaka kuvvetlenebilecektir. Bu nedenle de merkezi otoritenin güçlü olması önemlidir. Ulaştırma ve haberleşme araçları gelişip bu yöndeki faaliyetler arttıkça sanayi ve ticaret faaliyetleri de artırılabilir ve bu yine orta tabakanın kuvvetlenmesini sağlayacaktır. Yine siyasi ve dini hoşgörü, milli birliğin ve barışın hâkimiyeti de orta tabakanın oluşumunda önemli rol oynayabilir.

Orta tabakanın toplumda ne gibi rolleri yerine getireceğini bilmek onların toplum nazarındaki önemine de işaret edilmesini mümkün kılmaktadır denilebilir. Özellikle İngiltere’de orta tabakanın işlevine bakılırsa, çiftçilerin feodal düzenin yıkılışını sağladıkları görülür. 14. yüzyılda Lordlar işçi kıtlığı nedeniyle topraklarını işletemez duruma gelince bazı serflerin ücretli ziraat işçisi tutmasıyla alt tabakadaki bu serf statüsündeki köylülere bazı sivil haklar verilmiştir. Sonrasında burjuva tabakasının, alt tabaka mensuplarının parlamentoda temsil edilmelerini sağladığı görülür. Büyük sanayi döneminin orta tabakasını oluşturan beyaz yakalılar da sosyal hakların alt tabakaya verilmesini sağlamışlardır. Ülkede zengin ile fakir arasındaki uçurum şiddetlenirse üretim hacmi ve para dolaşımı daralır; bunun zararını da öncelikle orta tabakadakiler hisseder. Sanayileşen süreçte eğer alt tabakanın satın alma gücü artırılamazsa iç pazarın talep seviyesi de yükseltilemez. İşte orta tabakada yer alan aydın sınıf bu tehlikeyi sezmiş ve bu durum orta tabakanın alt tabaka lehine olan hakların kazanımındaki rolü yerine getirmesiyle sonuçlanmıştır. Orta tabakanın önemli oluşunun bir nedeni de modern sanayi faaliyetlerinin sürdürülmesinde orta tabakayı oluşturan beyaz yakalılara (teknik ve idari alanlarda çalışan mühendis, muhasebeci, idare müdürü ve personel) olan ihtiyaçtır.

Konu eğitim açısından değerlendirilecek olursa, zengin ile fakir arasındaki uçurumun büyümesinin toplumda daha fazla eğitimsiz insanı var edeceği söylenebilir. Çünkü sayıca daha fazla olan yoksul kesim, kazandığı gelire ancak temel ihtiyaçlarını karşılayabilecektir. Eğitim faaliyetlerine harcayabilecekleri para ya çok az miktarlarda olabilecek ya da böyle bir imkânâ dahi sahip olamayacaklardır. Şu halde alt tabakanın eğitim bilincine sahip olmasının da realitede uygulama şansı elde edebilmesi bakımından bir sınırı bulunmaktadır. Bu noktada şunu açıkça ifade edebiliriz ki, alt tabakadan insanların en iyi şekilde eğitim imkânlarına kavuşturulmaları diğer sosyal

tabakaların işleyişine de katkı sağlar. Öyle ki toplumsal kalite artışı eğitimle mümkündür.

Türkiye’de 1980 sonrasında da kentleşme ve sanayileşmenin hızı kesilmemiştir.

“Kentleşme sonucunda, gerek eğitim seviyesinde, gerekse de zihniyette meydana gelen gelişmeler sonucu, toplumun hemen her tabakasında yükselme arzusu, özellikle de çocuklarına böyle bir yükselmeyi sağlama arzusu, kuvvetli bir istek haline gelmiştir” (Çevik, 1993: 67).

Toplum içinde yükselme arzusunun, alt tabakadaki işçilerin gelir durumlarının da iyileşmesine paralel olarak, eğitim yoluyla sosyal hareketliliği sağladığı görülür. Nitekim 1980’li yıllarda, Türkiye’de sanayileşmenin artmasıyla birlikte, işçiler ekonomik bir rahatlama yaşamıştır. Bu sayede orta tabakaya yükselmişlerdir. İşçi sınıfının sosyal refahı yakalamasıyla birlikte bu sınıf, çocuklarını istedikleri yerlerde okutabilme imkânı bulmuştur. Okuyan çocukların kazandıkları statülerle işçi aileleri sosyal tabakalaşma piramidinde orta tabakaya doğru bir hareketlilik yaşamıştır. Ayrıca bu yıllarda memurlar orta tabakanın altındayken köylüler ise alt tabakanın üstünde yer almaktaydılar (Arslantürk ve Amman, 2000: 291). Görüldüğü üzere, 1980’lerde orta tabakayı memurlar ve ekonomik getirisi yüksek olan işlerde çalışan nitelikli işçiler oluşturmaktadır. İşçiler arasında ilk önce ekonomik rahatlamanın yaşanması sonrasında eğitime aktarılabilmiş ve eğitilmiş çocukların daha yüksek statüler edinmeleriyle işçi aileleri hem sınıf atlamış hem de tabakalarını değiştirebilmişlerdir. Köylüler ise alt tabakada yer almaktadırlar; ekonomik olarak üretim şekilleri değişmeyen köylüler, gelir bakımından da bir üst sınıfa atlayamamanın verdiği ekonomik imkânsızlıklarla, eğitimden de ancak sınırlı şekilde yararlanabilmişlerdir.

2.2.3.2. Ekonomik Gelişimin Sosyal Hareketliliğe Etkisi

1980’li yıllar ve sonrasında ekonomik bakımdan farklılıklarına göz atmak sosyal tabakaların ekonomik açıdan ne durumda olduklarını tespit etmemizde yararlı olacaktır: 1980 sonrası genel şekliyle ülke ekonomisi özel şekliyle de sermaye sınıfları açısından dışa açılma ve bütünleşme dönemi olarak; 1990’lar, KOBİ, Anadolu aslanları ve yeşil sermaye olarak nitelenen, orta büyüklükte bir sermayenin kendini göstermeye başladığı yıllar olarak değerlendirilmektedir (Özcan, 2007). 1980 sonrasında ideolojik kimliklerin erimesi sonuçta parasal ilişkilerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Artık bireysel

çıklarlar toplumsal yaşantıda egemen olmaya başlamıştır. Orçan'ın da ifade ettiği gibi, bu dönemde ideolojik dayanışmanın yerini gelir ve tüketimin gücüyle şekillenen sınıfsal dayanışma almıştır. Ayrıca “Yeşil sermaye” deyimini, Türkiye’de batılılaştırılmayan kesimin tüketim sayesinde batılılaşmasını göstermesi açısından önemlidir (Orçan, 2004: 239, 240).

1980 öncesinde her malın piyasada bulunamaması 1980 sonrasındaki toplumun ekonomik değerlere daha çok önem vermesinin yolunu açmıştır. Böylece insanların kendilerini ve başkalarını gelirlerine göre değerlendirmesi yaygınlık kazanarak bu tutum günümüze kadar gelmiştir. 1980’lerden itibaren parayla gelen ekonomik güç, bir üst sosyal sınıfa atlamanın yolu olmuştur. Bu arzunun gerçekleşmesinde paranın maddi bağımsızlık sembolü ve iyi bir hayat şekline sahip olmanın yolu olarak değerlendirilmesinin rolü yadsınamaz.

Orçan'ın Bali'den aktardığına göre; 1980’lerde TÜSİAD’ın bir araştırmasında üniversite gençlerinin % 48’inin patron olmak istemesi; başka bir ankette ise gençlerin en çok borsa ve döviz fiyatlarıyla ilgilenmesi; rekabetçi, bir fikir ya da inanç uğruna kendilerini feda etmeyi düşünmeyen özelliklere sahip olup bilgisayarla ilgilenmeleri ve dil öğrenmek istemeleri (Orçan, 2004: 243) o dönem gençliğinin (günümüz yetişkinlerinin) ekonomiye ve yüksek statüye ne kadar değer verdiklerini, ayrıca eğitim anlayışlarını göstermektedir.

1980 sonrasında yurtdışına gidenlerin artık ülkeye dönmemeye başlaması da hem ülkenin dışa açılma siyasetinin bir parçası hem de insanların ekonomik güce olan özlemlerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Nitekim yurtdışına gidenlerin sadece tatil amacıyla yurda dönmeleri ve dönüşlerinde getirdikleri teknolojik aletlerle sosyal yapıda bir değişime yol açtıkları; sosyal tabakalaşma sisteminde de bu grupların statülerinin ve sosyal tabakalarının yükseldiği belirtilmiştir.

Türkiye’den en çok Almanya’ya göç olmaktadır. Bu bakımdan Almanya’ya çalışmak ve yaşamak için giden Türk’lerin sayısı önemlidir. Tablo 6’ya göre, 2000–2005 arasında Almanya’ya göç eden kişi sayısı hep azalmıştır. Bu durumda etkili faktörlerden biri olarak bazı Avrupa ülkelerine göçün eskiye göre daha da zorlaşması gösterilebilir. Nitekim toplam yurtdışında bulunan Türk nüfusunun sürekli artması

göçün Almanya dışındaki diğer ülkelere de yöneldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 6: Yıllara Göre Almanya'daki Vatandaş ve İşçi Sayısı (2000–2005)

YILLAR	VATANDAŞ SAYISI	İŞÇİ SAYISI
2000	2.110.223	743.148
2001	2.053.600	732.189
2002	1.998.534	713.775
2003	1.924.154	705.542
2004	1.912.169	678.290
2005	1.877.661	646.962

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Dışişleri Bakanlığı, 2007.

Tablo 7: Yıllara Göre Toplam Yurtdışında Bulunan Vatandaş ve İşçi Sayısı (2000–2005)

YILLAR	VATANDAŞ SAYISI	İŞÇİ SAYISI
2000	3.571.771	1.180.420
2001	3.520.040	1.180.550
2002	3.574.154	1.194.092
2003	3.519.804	1.197.968
2004	3.551.544	1.195.612
2005	3.659.967	1.343.594

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Dışişleri Bakanlığı, 2007.

Tablo 7'den de görüldüğü üzere, yurtdışında bulunan toplam vatandaş ve işçi sayımız sürekli artmıştır. Bu durum 1980'lerden sonra da yurtdışı göçlerinin hızını kesmeden devam ettiğini göstermektedir. Türkiye'de istihdam alanı bulamayanların işçi olarak yurtdışına gitmeyi tercih etmesi insanların paranın getireceğine inandıkları (yurtdışında işçi olmanın zorlukları –ikinci hatta üçüncü sınıf insan muamelesi görmek, kültürel ve ekonomik uyum güçlükleri yaşamak vb.- düşünülürse kazanılan paranın getirisinden çok götürüsünün olduğu görülebilir) daha iyi bir yaşamı seçmesinin göstergesi olduğu gibi aynı zamanda ülkedeki ekonomik düzensizliği de yansıtmaktadır.

2.2.3.3. Küreselleşmenin Sosyal Tabakaları Belirleyiciliği

1990'lar sonrasında gelen küreselleşme söylemleri doğrultusunda sosyal tabakalaşma sistemi de farklı bir mecrada yol almaya başlamıştır. Günümüzde küreselleşme söyleminin ağır bastığı görülmektedir ki bu olgunun toplumların sosyal, kültürel, ekonomik yaşantılarını da etkileyeceği göz önünde tutulmalıdır.

“Küreselleşme adı verilen süreç, sosyal ilişkilerin çözümlenmesinde bir anlamda benzerliklerle farklılıkların, evrenselleşmeyle birlikte yerelleşmenin, modernleşmeyle birlikte gelenekselleşmenin aynı anda yaşandığı bir sürecin ifadesi de olmaktadır” (Keyman'dan akt: Sağır ve Memiş, 2006).

Küreselleşmenin birbirine uzak görünen kavramları ve olguları birlikte içermesi, küresel dünyada farklılıkları ve bunun paralelinde küresel bir aynılaşma söylemini ön plana çıkarmıştır. Nitekim özellikle ekonomik bakımdan gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde, sosyal tabakalaşma sisteminde farklılıklar artarken küresel anlamda devleşen ekonomilere sahip ülkelerin görüntüsü birbiriyle örtüşmekte; bu durum her bir ülkedeki sosyal tabakalaşma sistemine de yansımaktadır. Böylece her bir ülke içindeki zengin-yoksul ikilemi ülkeler arasında da görülmektedir.

Artık devleşen ülke sermayeleri inanılmayacak hızla dünyayı dolaşabilmektedir. Küresel çapta zenginler ve yoksullar arasındaki fark giderek artmaktadır. Gelir dağılımının adaletsizliği yoksulların giderek yoksullaşmasına yol açarken zenginleri de daha çok zenginleştirmiştir. Gelir dağılımı Türkiye'de sınıfları belirleyen temel değişkenlerden birisidir. Genel nüfusun % 20'lik dilimlere bölünüp incelenmesi, genellikle en zenginlerin gelirin yarıdan çoğunu almasına karşın en yoksulların gelirden % 5 paya sahip olduklarını ortaya koymuş olmakla birlikte, 2004 ve 2005 verilerinde en zenginlerin gelirin yarıdan biraz azını (% 46,2 ve 44,4) almaya başlarken en yoksulların gelirden % 6 paya sahip olmaya başladıklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu 1-2 puanlık değişimin gelir dağılımındaki eşitsizliği sonlandırmadığı ve sosyal dengelerin de kalıcı bir denge noktasına ulaşamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'deki gelir dağılımı eşitsizliğini AB ülkeleriyle karşılaştırmak, Türkiye'nin gelir dağılımındaki adaletsizliğinin boyutunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

“AB ülkelerinde en yoksulların gelir payı % 8,3 iken, en zenginlerin payı % 38, 8’dir. En zenginler ile en yoksullar arasındaki fark ise 4,7 kattır. [...] Türkiye’de bu fark 11,2 kat olarak görülmektedir” (DİE 2000’den akt: Orçan, 2004: 229).

Tablo 8’den de anlaşılacağı üzere, 2002 yılında en zenginler ile en yoksullar arasındaki fark 9,5 kat; 2003 ve 2004 yıllarında ise 8 kattır. TÜİK verilerine göre 2005 gelir dağılımı 1. % 20’lik gruptan başlayarak sırasıyla şu şekildedir: % 6,1; % 11,1; % 15,8; % 22,6; % 44,4 (TÜİK, 2005). 2005 yılı itibariyle de en zenginler ile en yoksullar arasındaki farkın 7,3 kat olduğu görülür. En zenginler ile en yoksullar arasındaki farkın yıllar itibariyle giderek azalmasına rağmen yine de AB ülkeleri standardına ulaşamadığı görülmektedir.

Tablo 8: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı (1963–2004)

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20	Gini Katsayısı*
1963 (1)	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0	0,55
1968 (2)	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0	0,56
1973 (3)	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0,51
1978 (4)	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51
1983 (5)	2,7	7,0	12,6	21,9	55,8	0,52
1986 (6)	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,50
1987 (7)	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9	0,43
1994 (8)	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9	0,49
2002 (9)	5,3	9,8	14,0	20,8	50,1	0,44
2003 (10)	6,0	10,4	14,5	20,9	48,3	0,42
2004 (11)	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40
Kaynak						
(1) 1963, Çavuşoğlu ve Hamurdan, 1966						
(2) 1968, Bulutay, Timur ve Ersel, 1971						
(3) 1973, DPT-SPO,1976						
(4) 1978, Celasun, 1986						
(5) 1983, Celasun, 1989						
(6) 1986, Esmir, Fişek ve Kalaycıoğlu,1986						
(7) 1987, DİE-SIS, 1990						
(8) 1994, DİE-SIS, 1996						
(9) 2002, DİE-SIS, 2003						
(10) 2003, DİE-SIS, 2004						
(11) 2004, TÜİK, TURKSTAT, 2005						
*: Gini katsayısı “0”a yaklaştıkça gelir eşitliği artmakta, “1”e yaklaştığında ise gelir eşitsizliği artmaktadır.						

Kaynak: DPT, 2007a.

En zenginler ile en yoksullar arasında bu kadar farkın bulunması insanları kaygıya ve bunalıma sürüklemektedir. Küresel kargaşa ve kaygı ortamı insanda bir güven bunalımı meydana getirmiş ve büyük bir güven ihtiyacına yol açmıştır. Bu

kargaşadan çıkabilmekte modern eğitim anlayışıyla eğitilmiş insanın rolü yadsınamaz. Özgür eğitim ve herkese eğitim söylemlerinin yaygınlaştığı bir çağda zengin–yoksul farklılıklarının en uç noktalarda yaşanacak şekilde ortaya çıkması ve bir ahlaki düşüşe yol açması özgürlükleri de anlamsız kılmaktadır. Sermayenin sınırsız bir özgürlüğe sahip olması, ekonomik akıl dışındaki diğer tüm akılların reddedilmesi kutuplaşmanın artıp yayılmasına neden olmaktadır.

Gelir dağılımları arasındaki uçurumun somut yansıması olarak 1980 sonrasında kırsal metropolleşmeyi gösterebiliriz. Bu kavram, kır ve kent kutuplaşmasının bir arada oluşunu yansıtmaya bakımından dikkat çekicidir.

“Bir kentleşme tipi olarak kırsal metropolleşme kavramı, Türk toplumunun kentleşme realitesinden hareketle, kentleşmede, gelişmişliğin uç noktasında yer alan kırsallıkla; gelişmişliğin uç noktasında yaşayan Batılı kentlerin metropolleşme tipi arasında, kırsallıktan kentleşmeye geçerken karmaşık bir kentleşme sürecini yaşayan Türk metropolleşmesini, gelişmiş batı metropolleşmesinden ayırt etmek için gerekli olduğunu düşündüğümüz bir kavramlaştırmadır. [...] Türk kentleşmesinde gerçekten de bu iki zıt yapı, iç içe, bir arada yaşamaktadır. Kırsallığı gecekondu, metropolleşmeyi de devasa kent yerleşimi ve buna bağlı olarak postmodern yapı ve sistemler temsil etmektedir” (Orçan, 2004: 231).

Kırsal metropolleşme kavramının aynı zamanda sosyal tabakalar arası eşitsizliği de yansıttığı görülür. Sosyal tabakalar arasındaki gelir farklılığına paralel olarak konut tiplerinin de kent yerleşim alanları ile gecekondu arasında farklılaştığı görülmektedir.

Özellikle 1990’lı yıllarda kırdan kente göçler, kırdaki yoksulluğun kentlere taşınıp gecekonduarda devam etmesine neden olmuştur. Bu dönemde dayanıklı tüketim malları, televizyon gibi ürünler köylerin çoğunda büyük bir taleple karşılaşmış olmakla birlikte köylünün üretim biçimi değişmemiştir. Köylü hala tarımdan elde edilen düşük gelire sahiptir (Orçan, 2004: 219). Bu bakımdan ekonomik kriter yönünden köylü alt tabakada görülebilir. Nitekim gelir dağılımının kır-kent düzeyinde incelenmesi kırsal alanda yaşayan köylünün ekonomik yetersizliğini göstermektedir.

Tablo 9’den de anlaşılacağı üzere, gelir dağılımı adaletsizliği devam etmekle birlikte toplam gelirden en az pay alan grup (1. % 20) 2004’te toplam gelirin % 6’sını, 2005’te ise % 6,1’ini almıştır. Kentteki oranlar her iki yılda değişmemekle birlikte kırsal alanlardaki yoksulluğun biraz daha artarak gelirden alınan payın % 6,3’ten % 6,1’e

düştüğü görülür. Toplam gelirden en fazla pay alan grup (5. % 20) ise 2004 ve 2005 yıllarında sırayla gelirden % 46,2 ve % 44,4 oranlarında pay almıştır. 2005'te Türkiye genelinde 5. % 20'nin oranında düşüş yaşanmakla birlikte bunun yeterli olmadığı söylenebilir.

Köylünün yoksullukla şekillenen yaşantısında küreselleşmenin etkilerinin olmadığı söylenemez.

Tablo 9: Yüzde 20'lik Grupların Gelirden Aldığı Paylar (2004–2005)

Yüzde 20'lik gruplar	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Birinci yüzde 20 ⁽¹⁾	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci yüzde 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü yüzde 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü yüzde 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci yüzde 20 ⁽²⁾	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Gini Katsayısı	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38
⁽¹⁾ Toplam gelirden en az pay alan grup						
⁽²⁾ Toplam gelirden en fazla pay alan grup						

Kaynak: TÜİK, 2005.

Çağımızda küreselleşmeyle birlikte gelen yoksullaşma olgusu, kalkınma programlarının da en önemli konusu olmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren yoksulluk konusunun uluslararası platformlarda yer alması dikkatlerin yoksulluk ve yoksul ülkeler üzerine yöneltilmesine neden olmuştur. Öncelikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1992'de "Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Günü"nü ilan etmiş; daha sonra ise 1996 yılı, "Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Yılı" ilan edilmiştir. Son olarak da 1997–2006 dönemi "Yoksulluğun Yok Edilmesinin Birinci On Yılı" ilan edilmiştir. Bununla birlikte uygulanan politikaların zengin ve yoksul arasındaki açığın kapatılması gibi ideallerin gerçekleşmesine pek katkı sağlamadığını görmek zor olmayacaktır.

1995'te Kopenhag'da gerçekleştirilen Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere resmi kalkınma yardımlarının aktarılmasının kabulüyle sonuçlanmış fakat bu yardımlar giderek azalmıştır. Bu durumu, uluslararası alanda yoksulluğu azaltma amacının doğuşunun gerçekçi ve samimi olmadığını sergileyen bir kanıt olarak değerlendiren Özdek'in konuyla ilgili görüşlerini aktarmakta fayda vardır: Dünya Bankası da, Birleşmiş Milletler gibi, yoksulluğu Üçüncü Dünyaya

özgü bir sorun olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım, yoksulluğun küresel boyutunu gizlemektedir. Öyle ki bankanın yoksulluk sınırı olarak geliştirdiği “Günde 1 dolar” gelir standardı, dünya yoksullarının sayısını manipüle etmekte ve yoksulların bir “azınlık” olarak gösterilmesine hizmet etmektedir. Dünya Bankası tarafından Üçüncü Dünyaya uygulanan bu standart, bu dünyanın bireylerine “1’er dolar” değer biçilmesi anlamını taşımaktadır. Günde 1 doların yoksulluk eşiği olarak kabul edilmesiyle, dünya nüfusunun yalnız beşte birinin (1,2 milyar) yoksul olduğu şeklindeki yanıltıcı sonuç ortaya çıkmaktadır. İnsan yaşamının sürdürülmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasında günde 1 dolarlık parasal değerın yeterli olacağını öne süren bu standart, dünyada yoksulluğun azaldığı iddiasının ileri sürülmesine de imkân vermiştir. Nitekim Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma eğiliminde olduğunu ifade etmiş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Milenyum Zirvesi’nin hedeflerine kısmen ulaşıldığını ileri sürmüştür. Eylül 2000’de gerçekleştirilen Milenyum Zirvesi’nde ise dünyadaki yoksulluk oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi hedefi benimsenmiştir. Özdek’e göre, Dünya Bankası’nın, 1 dolar standardının uygulanması sonucunda, yakın bir zamanda bu hedefe ulaşıldığını ilan etmesi de sürpriz olmayacaktır (Özdek, 2007). 2000’li yıllarda da yoksulluğun azalmaktan ziyade süreğenlik kazandığını söylemek mümkündür. Türk ulusal ekonomisinin uluslararası örgüt ve birliklerin (Dünya Bankası, IMF, AB) belirleyiciliği altında bulunması, ekonominin söz konusu belirleyici unsurların yörüngesinde dolanıp durmasına, dolandıkça da devletin ulusuyla ekonomik yönden sorunlar yaşamasına yol açmıştır.

Günümüzde yoksulluğun artması suçların artmasında da büyük paya sahiptir. Yoksulluğun olumsuzluklarını bertaraf etmede eskiden aile dayanışması ve bireysel harcamaların kısıtlanması bir çare iken, günümüzde dayanışmanın tasfiyesi ve tüketimin çeşitli yollarla özendirilmesi yoksulluğu biraz daha artırmaktadır. Yoksullaşan bireyler, yoksullukla özdeşleştirebileceğimiz alt tabakanın sayıca yoğunlaşmasına yol açmakta, bu durum onların dışlanmasına (sanki toplumda yoksullar yokmuşçasına düşünülüp hareket edilmesine) ve onların ötekileştirilmelerine neden olmaktadır.

“Türkiye’de yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler sosyal dışlanma riskini arttırmıştır. Dönemsel olarak, 1999 yılından bu yana, yaşanan yapısal krizler sürecinde, ekonomik ilişkiler üretimi geriletmiş, iş gücünün istihdama katılımını sınırlamış, işsizlik oranlarını arttırmış ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri

yaygınlaştırmıştır. Farklı yerleşim yerlerinde yaşayan kesimler risk grubuna dönüşmüştür. Sosyal ve ekonomik risklerin, adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin neden olduğu güvensizlikler yaygınlaşmıştır” (Cılga, 2007).

Görüldüğü üzere 1999 yılından itibaren 2000 ve 2001 ekonomik krizleriyle şekillenen toplumsal yapı üretimde azalmaya, işsizliğin artmasına ve gelir dağılımı adaletsizliğine sahne olurken aynı zamanda güvensizliklere de kapı aralamıştır. 2000’li yıllarda da alt tabakanın yerleşkeleri olan gecekondu var olmaya devam etmektedir. Bu dönemde de tıpkı 1950’li yıllardaki gibi göç olgusunun toplum yapısını etkilemesi ve şekillendirmesi söz konusudur.

Tablo 10: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975–2000)

Yerleşim Yeri		1975–1980	1980–1985	1985–1990	1995–2000
Kentten Kente	Sayı	1 752 817	2 146 110	3 359 357	3 867 979
	%	48,90	56,18	62,18	57,80
Köyden Kente	Sayı	610 067	860 438	969 871	1 168 285
	%	17,02	22,53	17,95	17,46
Kentten Köye	Sayı	692 828	490 653	680 527	1 342 518
	%	19,33	12,84	12,60	20,06
Köyden Köye	Sayı	528 709	322 709	392 935	313 481
	%	14,75	8,45	7,27	4,68
Toplam	Sayı	3 584 421	3 819 910	5 402 690	6 692 263
	%	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, 2007.

Tablo 10’den de görülebileceği gibi kentten kente göç oranları 1980–1985 arasında bir önceki döneme (1975–1980) göre artarak % 56,18’e ulaşmıştır. 1985–1990 ve 1995–2000 dönemlerinde de bu artışın dalgalanmalarla yaşandığı gözlemlenebilir. Köyden kente göç oranlarında da 1975–1980 arasında % 17,02’den 1980–1985 arasında % 22,53’e bir yükselme yaşanmıştır. Sonraki dönemlerde ise köyden kente göç azalmıştır. Tüm yıllar bazında köyden ve kentten, kente yönelik göçlerin toplamı değerlendirilirse, bu oranın kentten köye ve köyden köye göç oranlarının toplamından fazla olduğu görülür. Bu durum 1980 sonrasında da kente göçlerin yoğunlukla devam ettiğini göstermektedir. Her dönemde kentten kente göç oranlarının diğerlerine göre yüksek olduğu görülür. Bu ise göçün kentler arasında yoğunluk kazandığını göstermektedir. Bu durum kent yoksulluğunun daha da arttığını ve gecekonduların yayıldığını düşündürmektedir. Ayrıca 1995–2000 arasındaki oranlara bakıldığında en yüksek göç oranının % 57,80 ile kentten kente olduğu bunu ise % 20,06 ile kentten köye

olan göçün izlediği görülür. Bu durum küreselleşmenin getirdiği yoksullaşmanın yoğunluk kazandığı sürecin yoksullara yansısını göstermesi bakımından önemlidir. Kentlerde tutunamayan % 20,06'lık nüfus köye dönmeyi seçmiştir ki bu oran 1975'ten itibaren ulaşılan en yüksek orandır. Bununla birlikte kentten kente göç hala büyük orana sahiptir.

Yoksulluk, işsizlik, herhangi bir gelire sahip olamama, sosyal güvenlik haklarından yararlanamama, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama gibi nedenler göç sürecini yoğunlaştırarak ailelerin metropollere ve gelişmiş kentlere göç etmesine yol açmıştır. Göç eden nüfusun kentle bütünleşip kentlileşememesi sosyal dışlanmışlık sorununu gündeme getirmiştir.

Modern kent yaşamının rasyonelliğe, bireyselliğe dayanması karşısında kırsal alanın toplumsalcı ve rasyonellik yanında duygusalığa da yer veren ortamı bir ikilemi oluşturmaktadır. Kırdan kente göç edenler, rasyonelliğin ve bireyselliğin yoğun havasına alışabilmek için zamana ihtiyaç duyarlar. Kent bireyselliğine gönüllü (Orçan, 2004: 232) ve daha kolay katılanların ise zenginleşenler olduğu görülür. Dolayısıyla kentte, kültürel ortamın bireyselliğinin sergilenmesinde de ekonomik kriterin etkili olabileceği söylenebilir. Ekonomik durumun alt seviyede olmasının kentte sosyal dışlanmışlık nedeni olabileceği düşünülebilir. Sosyal dışlanmışlık ise her bir sosyal tabakadan bireyin tutumlarında değişikliklere yol açabilmektedir.

Cılga (2007), sosyal dışlanmaya en çok konu olduğu söylenebilen alt tabakadan bireylerin çocukla ilgili tutumlarının değiştiğini şöyle belirlemiştir:

“Sosyal dışlanma çelişkilerini yaşayan ailelerde çocuk yetiştirme stratejileri değişmiş, kırsal kesimde üretici güç olarak görülen çocuklar kentte tüketici olarak değer kazanmış, çocuk yetiştirmenin gerekli olanaklarına sahip olamayan kalabalık aileler çocuklar üzerindeki sosyal kontrolü kaybetmiştir. [...] Sokağın ve arkadaş çevresinin ortamına yönelen çocuklar, okuldan uzak kalarak bir risk grubuna dönüşmüştür”.

Görüldüğü üzere yoksulluk, çocuk yetiştirme olanaklarının yokluğuna ya da azlığına yol açarak eğitimi imkânsızlıklar içerisine hapsedmektedir. İmkânsızlıkların yoğunlaştığı alt tabakadaki ailelerde çocuklar üzerindeki kontrolün kaybedilmesi toplumda daha fazla suç işlenmesiyle de sonuçlanmaktadır. Okuldan ve bu ortamın disipline edici atmosferini solumaktan uzak kalan çocukların suça ve zararlı

alışkanlıklara yönelmesi de daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla her bir sosyal tabakadan, özellikle de yoksulluğu daha derinden yaşayan alt tabakadan ailelerin eğitimden beklentileri arasında onun çocuğu zararlı alışkanlıklardan ve sokaktan korumasını dile getirmesi anlamlıdır. Bu beklenti gelir bakımından alt tabakada bulunan bireylerin daha iyiye yöneldiğini ve bilinçli olduklarını, içinde bulunulan imkânsızlıklarla büyük bir yaşam savaşı verdiklerinin görülmesini sağlamaktadır.

Toplumdaki ekonomik eşitsizliklerin mülkiyetin meşruiyetini de ortadan kaldırılabileceğinin altını çizmekte fayda vardır. Çiftçi (2007) de, yoksul olan alt tabakanın ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun bırakılmasının buna karşın ekonomik bakımdan üst tabakada yer alanların zenginliklerinin artırılmasının mülkiyetin meşruiyetini ortadan kaldırıp kitleleri ‘yaşamak için her şey mubahtır’ sürecine sokacağıının altını çizmiştir. Onun durumu açıklamakta Özbudun’un Atile’den aktardığı şu söze yer vermesi söz konusu meşruiyet krizinin de nasıl çözümlenebileceğinin ipuçlarını vermesi bakımından önemlidir: “*Özgür bir toplum yoksul olan çok sayıda insana yardım edemezse, zengin olan bir avuç insanı koruyamaz*” (Çiftçi, 2007). Daha önce orta tabakadakilerin durumlarının iyi olmasında alt tabakanın durumunun iyileştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştik. Şimdi buna ilave olarak, üst tabakadakilerin daha güvenli bir yaşam sürebilmesi için de alt tabakadakilere yardım edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktayız. Tüm bunlar göstermektedir ki alt, orta ve üst tabakalara bölünerek incelenebilen toplumsal yapının bütünlük içinde işleyebilmesi için öncelikle alt tabakanın ekonomik ve sosyal durumu iyileştirilmelidir.

“Türkiye’de, ekonomik gelişmelerin niteliği ve yönü; büyüme oranlarının toplumsal yaşama yansıtılmaması, kişi başına düşen milli gelirin çalışanların ve yoksulların gelir düzeylerinde bir artışa dönüşmemesi, düşen enflasyonun oranlarına karşın gündelik yaşamda belirgin ve yüksek bir fiyat artışının yaşanması, tüketicilerin satın alma güçlerinin artmaması, halkın yaşam standartlarında bir yükselmenin gözlenmemesi tüm bu olumsuz göstergelerin illere ve bölgelere göre belirgin farklılıklar göstermesi günümüzde yapısal risk öğelerinin en önemli göstergeleridir” (Cılga, 2007).

2000’li yılların ekonomik krizlerle şekillendiği düşünülürse, sosyal tabakalaşmanın da bundan derin etkiler alması gözlemlenebilir. Nitekim alt tabakadan bireyler giderek enflasyonun eziciliği altında nefes alamaz duruma gelmişler ancak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Dolayısıyla eğitime fazla bir ekonomik

aktarımda bulunamamışlardır. Bu durumda alt tabakadakilerin eğitimden daha fazla yararlanabilmeleri için ekonomik durumlarının düzeltilmesi gerekmektedir.

2.2.3.4. Teknolojik Gelişmelerin Sosyal Yaşantıya Yansımaları

2000’li yıllar küreselleşmenin hızla yayıldığı bir zaman dilimini yansıtmaları bakımından bu dönemde teknolojinin, ilerleyen iletişim imkânlarıyla (özellikle internet yoluyla) hızla tüm dünyaya yayıldığı görülür:

“Küreselleşme olgusu mekanik olarak ise, teknolojik imkanların küresel bir ölçüde yayılmasını, haberleşme, iletişim ve internet sayesinde de bu imkanların ülkeleri aşmasını yansıtan maddi gelişmeleri temsil etmektedir” (Falk’tan akt: Sağır ve Memiş, 2006).

Dolayısıyla teknolojik bakımdan ilerleme kaydeden ülkelerin küresel egemenliği de eline geçireceği düşünülebilir. Buna ulaşmanın yolu ise bilimsel, teknik alanlarda yeni buluşlara imza atan mesleki elemanların en iyi şekilde yetiştirilerek toplumda çoğunluğu oluşturabilmelerinin sağlanabilmesidir. Bu aydınlatıcı grupların kendilerini bilimsel alanda tüm dünyaya ispat etmeleri ve Türk’ün adını duyurmaları ile ülke de ekonomik bakımdan daha güçlü duruma gelecektir. Bu sayede aslında orta tabakada yer alan bu gruplar ekonomik bakımdan üst tabakaya yükselmiş olacaklar, üst tabakanın ağırlıklı olarak parasal değerlere bağlı olan yapısını değiştirerek orada kültürel bir zenginleşmeyi de sağlayabileceklerdir. Teknolojiyi ve bilimi-bilimsel değerleri üreten ve diğer ülkelere yayan konuma ulaşan bir ülkede alt tabakanın durumu da değişecektir. Alt tabakada yer alan işsizler, açılan yeni iş alanlarında istihdam edilebilecek; yoksullar bu durumun bir kader olmadığının bilincine varıp daha iyi konumlara yükselebilecek; varoş halkı daha insanca ortamlarda yaşama hakkını kullanabilecek duruma gelebileceklerdir.

Ekonomik bakımdan güçlü olmak kültürel değerleri yayma hakkını da gerçekleştirmeyi sağlar. Nitekim günümüzde teknoloji Batı’dan, özellikle Amerika ve Avrupa’dan, diğer ülkelere yayılırken aynı zamanda bunların kültürel değerlerini teknoloji sattıkları tüm ülkelere yaydıkları görülür.

Televizyon, video, müzik seti, cd player vb. kahverengi eşyanın 1980 sonrası dönemde Batı’dan Türkiye’ye hızla yayılmasına karşın bu yayılım her sosyal tabakada eşit oranda gerçekleşmemiştir. Özellikle dayanıklı tüketim mallarına sahiplik sosyal

tabakalara göre farklılık taşımıştır. Bu ürünlere sahip olanlar Batılı yaşam tarzına uyum sağlayan, ekonomik yönden güçlü bulunan kesimlerdir. Günümüzde nasıl son model cep telefonları ve dizüstü bilgisayarlar, akıllı buzdolapları, plazma televizyonlar vb. ürünler birer statü göstergesi ise 1980'lerde de birkaç kahverengi/beyaz eşyaya sahip olmak bir statü göstergesi olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise bazı ürünlerin bir hanede birden fazla sayıda bulunması sosyal tabakaları belirleyici olmuştur. Burada Uslu'nun İstanbul'da sekiz ilçede yaptığı saha çalışmasının sonuçlarını vermek uygun olacaktır: Üst SES (Sosyo-ekonomik statü) sınıfından olan katılımcıların tek televizyona sahiplik oranı % 44,4; iki televizyona sahip olanların oranı % 39,7; ikiden fazla televizyona sahip olanların oranı ise % 15,9 olarak bulunmuştur. Orta SES düzeyindeki oranların üst SES düzeyindeki oranlara çok yakın olduğu görülür: Orta SES düzeyinde iki televizyona sahip olanların oranı % 35,2 iken ikiden fazla televizyona sahip olanların oranı % 11,2'dir. Alt SES düzeyinde iki televizyona sahip olanların oranı ise % 28'e ulaşmıştır (Uslu'dan akt: Orçan, 2004: 276). Beyaz eşya sahipliğinin tabakaları belirginleştirici özelliğinin yanında, Orçan'ın (2004: 191) da belirttiği üzere, bu durumun sınıflar arası bilincin pekişip katılaşmasına yol açtığı söylenebilir.

1980'lerde beyaz eşya sahipliği başlı başına bir önem taşıırken sonraki süreçte, özellikle 2000'li yıllarda, artık markaların daha önemli duruma geldiği gözlemlenebilir. Herhangi bir üründe onun markası statüyü belirleyici bir unsur olarak önümüze çıkmaktadır. Dolayısıyla insanların hangi markaları kullandığı bu kadar önemli olunca markalaşmanın da arttığı görülür. Günümüzde her alanda markaların ve markalaşmanın ön plana çıktığı görülür. Nitekim markalaşmanın önemi kalkınma planlarında da vurgulanmıştır:

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında [...] Türk sanayinin [...] özgün tasarım yapan, marka yaratabilen [...] esnek bir yapıya kavuşturulması temel amaçlar arasında sayılmıştır” (Bülbul, 2003: 454).

Artık markalaşabilenler, rahatlığı en çok yaşama hakkını da elde edebilmektedirler. Nitekim birçok Amerikan ve Batı'lı markanın rahatlığının arkasında bu gerçek vardır. Günümüzde çoğu şey (giysiler, gıdalar vb.) markalıdır. Markalı olmayanların kalitesinden şüphe duyulan bir zamanda markalı ürünleri kullanmak, belli bir statüyü ve ait olunan tabakayı göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Günümüzde markalaşmaya büyük küçük her kentte önem verilmektedir. Nitekim

Kırıkkale’de yapılan bir araştırmada öğrencilerin % 4,1’nin, Kırıkkale’de aradıkları ürünleri bulamadıkları, ürün çeşitliliğinin az olduğu ve marka faktörünün dikkate alınmadığı inancında olduğu görülmüştür (Kartal, 2003: 512). Bu durum markalı ürünlerin aranılmakta olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Markaların, tabaka bilincini zihinsel olarak pekiştirici rol oynadığı söylenebilir. Günümüzde markalarla kişiler, kültürel değerler ve tabakaların imajı biçimlendirilmektedir. 1980 sonrasında giysilerin, tabakaların zenginliğini yansıtacak biçimde şekillenmiş olduğu, zengin üst tabakadan bireylerin markalı giysilere yöneldiği gözlemlenebilir. Muhafazakâr kesimde de mütevazılığın yerine lüks giyim gösterişinin geçtiğini görmek mümkündür (Orçan, 2004: 240). Markalı giysilere olan merak kadar markalı yiyeceklere de bir yöneliş olduğunu, ülkemizde hızla yayılan ayaküstü (fastfood) restoranlarından anlayabiliriz. Fastfood restorandı McDonald’s 26 Ekim 1986’da İstanbul’da ilk restoranını açmıştır. Burger King Firması ise 1995–2000 arası dönemde 100 restoran açmıştır. İlginç olan, Türkiye’de bu restoranlara gidenlerin orta ve üst tabakadan bireyler oluşudur. Oysa Amerika’da buralara gidenlerin çoğunluğunu orta ve alt tabakadan bireyler oluşurmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte orta ve üst tabakanın kahvaltıda çay yerine meyve suyunu tercih etmeleri (Orçan, 2004: 260, 264) yine tabakalar arasında içecekler açısından da bir farklılaşmanın varlığını ortaya koyması bakımından ilginçtir. Görüldüğü üzere modern ile gelenekselin, zengin ile yoksulun ayırımı yaptıran ve belli bir yaşam tarzının göstergesi olan markalar bu haliyle hem ekonomik hem de kültürel bakımdan sosyal tabakaların da ayırımı sunmaktadır.

Çağımız farklılıklara saygı çağı ise eğer, küreselleş(*tiril*)en dünyada farklı kültürlerin kendini yaşatmasına da izin verilmelidir. Bu dünyada her ulus kendi tadını, giysisini, teknolojisini, bilimini ve daha niceğini kendi öz markaları olarak dünyaya sunabilmelidir. Ekonomik güç üstünlüğüne sahip olan ülkeler hiçbir ulusun bu haklarına el koyma hakkını kendinde bulmamalıdır. Eğer bu bizzat farklılıklara saygı söylemlerini dillendirenler tarafından uygulanmıyorsa ortada çarpıtılmış bir durum var demektir. Dolayısıyla ancak ekonomik bakımdan güçlü olabilen gelişmekte olan ülkeler, küreselleşen/küreselleştirilen dünyada kültürel farklılıklarını da özgürce yaşama imkân bulabileceklerdir. Eğitim sistemleri ve anlayışlarının da bu imkân dâhilinde olabilmesi büyük ölçüde öncelikle ekonomik bakımdan güçlü olmaya bağlı görünmektedir.

III. BÖLÜM

KIRIKKALE’DE SOSYAL TABAKALARDA EĞİTİM ANLAYIŞI

3.1. KENTİN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Bir Cumhuriyet Kentinin Doğuşu

İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Kırıkkale, doğuda Çorum ve Yozgat, güneyde Kırşehir, batıda Ankara, kuzeyde Çankırı illeri ile komşudur. Yüzölçümü 4630 km² olup denizden yüksekliği 700 metredir.

Kırıkkale, Ankara'ya 78 km. mesafede ve 43 ilin karayolu kavşağında bulunduğu Batı, Doğu ve Karadeniz bölgeleri arasında kapı görevi gören coğrafi ve ekonomik açıdan stratejik bir bölgededir (Cevger ve diğerleri, 2003: 374). Nitekim Özcan (2003:125) da Kırıkkale’yi “*Orta Kızılırmak Havzası’nın askeri/stratejik sanayi kentlerinden biri*” olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla Kırıkkale coğrafi, ekonomik ve askeri stratejik önemi bulunan bir kent olma özelliğiyle Türkiye’nin önemli kentleri arasında yerini almıştır.

Kırıkkale adının kökenine bakılırsa, bugünkü Kırıkkale’nin kuzeyindeki tepelerin eteğinde bulunan ve Türkmen boylarından Kırık aşiretinin adını taşıyan Kırıkköy’ün “Kırık” kelimesi ile bir höyük olan Kaletepe’nin “Kale” kelimesinin birleştirilerek oluşturulduğu görülür (Kılınç ve diğerleri, 2003: 111).

Kırıkkale 1920’lerde bir köy iken askeri fabrikaların Kırıkkale’ye kurulması ile hızla sanayileşen bir kent görünümü kazanmıştır.

“Cumhuriyetin ilanından iki yıl sonra o yıllarda Keskin kazasının köyleri olan Ahılı, Kırıkköy ve Yuva ile nahiye olan Yahşihan arazilerinin birleştiği alanlarda askeri silah ve mühimmat fabrikaları kurulmaya başlanmıştır. 1925 yılında Kaletepe’nin hemen güney tarafında ilk olarak mühimmat fabrikası, daha sonraları diğer askeri fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışanlar için lojmanlar, sosyal tesisler ve demiryolunun yapılması ile beraber istasyon binası inşa edilerek Kırıkkale’nin temelleri atılmıştır” (Sakallı, 2003: 93).

Kırıkkale'nin temelleri atılırken buranın askerî fabrikaların tesisi için seçilmiş bir bölge olması nedeniyle işçilerin tamamının askerlerden oluştuğu belirtilmelidir. Yapılan fabrikalarda çalışmak için çevre il, ilçe ve köylerden gelenler Kırık köyünün arazileri üzerinde evler yapmış ve böylece Kırıkkale, bir köy olarak ortaya çıkmıştır.

Kırıkkale, silah sanayinin kurulmasıyla hızlı bir sanayileşme ve kentleşme sürecine girmiştir. Böylece 1929'da bucak; 1939'da belediye; 1944'te ilçe (Sakallı, 2003: 93) ve 21 Haziran 1989'da 20202 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3578 sayılı kanunla il olmuştur (Özcan, 2003: 128; Türkkahraman, 2003: 58).

21 Haziran 1989 yılında il olan Kırıkkale'de merkez ilçe ile birlikte dokuz ilçe merkezi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Merkez, Bahşılı, Balışeyh, Çelebi, Delice, Karakeçili, Keskin, Sulakyurt, Yahşihan'dır (Erol ve diğerleri, 2003: 46).

3.1.2. Kırıkkale'nin Demografik Yapısı

Kırıkkale Cumhuriyet dönemi sanayileşme politikalarının sonucunda doğup büyüyen genç bir Cumhuriyet kentidir (Türkkahraman, 2003: 58).

Kırıkkale kentinin nüfusu, ilk nüfus sayımının yapıldığı 1929 yılında 3000 olarak tespit edilmiştir. Sanayinin hızla gelişmesiyle birlikte kent nüfusunun da arttığı görülür. Ankara'nın ilçesi olduğunda nüfusu 14496'ya, 1960'da ise 42904'e yükselmiştir (Erol ve diğerleri, 2003: 47). 1960'lı yıllardan itibaren kentin nüfusu hızla artmış; 1985'te yaklaşık 350.000'e ulaşmıştır (Türkkahraman, 2003: 58).

Kırıkkale'nin nüfusunun hızla artması, sanayileşmesine paralel olarak, çevreden aldığı göçlerle açıklanabilir. 1930'lu yıllardan başlayarak 1980'lere kadar yoğun göç alan Kırıkkale'de 1980 sonrası bu yoğunluğun biraz azaldığı söylenebilir.

Kırıkkale'ye göçün en yoğun yaşandığı yıllar 1931–1941 arası dönemde gerçekleşmiştir. Çünkü bu dönemde fabrika sayısı artmıştır ve Kırıkkale yakın çevre köylerden göç almıştır. Diğer çevre il, ilçe ve bölgelerden göç alması ise 1945–1950 yıllarından itibaren başlamıştır. Ayrıca 1960–1980 döneminde Kırıkkale'nin yoğun bir göçe uğradığı belirtilmelidir (Akay, 2003: 601). Görüldüğü üzere sanayileşen Kırıkkale'ye göçler önce yakın çevresinden sonra da uzak bölgelerden olmuştur.

Kırıkkale il olana kadar geçen sürede Makine Kimya Endüstrisi (M.K.E) gelişmiştir. M.K.E Genel Müdürlüğü kapsamında toplam 20 bine yakın istihdam olanağının (Can, 2003) Kırıkkale'nin gelişiminde önemli rol üstlendiği söylenebilir. 1980'li yıllardan itibaren M.K.E' nin küçülmesiyle Kırıkkale göç almak yerine göç vermeye başlamıştır.

1990–2000 döneminde Kırıkkale toplam nüfusunun % 9,04 artmasına karşın kent nüfusunun % 15,89 artığı; kır nüfusunun ise % 8,55 azaldığı tespit edilmiştir (Erol ve diğerleri, 2003: 47). Bu durum göçün kırsal alanlardan kent merkezine doğru yöneldiğini göstermektedir. 1990–2000 dönemi incelendiğinde Kırıkkale nüfus gelişiminin Türkiye ortalamasının altında olduğu gözlemlenebilir. Nitekim Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2003 verileri incelendiğinde durum daha iyi anlaşılacaktır:

“12 yaşın üzerinde, evli, boşanmış ve dul kadın nüfus ile canlı doğan çocuk sayılarına ilişkin veriler incelendiğinde Türkiye genelinde kadın başına düşen çocuk sayısı 3,26 iken Kırıkkale de bu sayı 3,44'dür. Dolayısıyla Kırıkkale'de doğum oranının Türkiye genelinden daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle Kırıkkale'de demografik açıdan görülen gelişme yavaşlığının önemli etkenlerinden birinin göç olduğu ortaya çıkmaktadır” (Cevger ve diğerleri, 2003: 367).

Dolayısıyla Türkiye genelinden daha yüksek bir doğum oranına sahip olan Kırıkkale'de nüfus gelişiminin 1980 sonrasında yavaşlaması, Kırıkkale'nin dışarıya göç vermesiyle ilişkili görünmektedir.

1990–2000 döneminde nüfusun belli alanlarda odaklaşması söz konusudur. Bu durum kentsel yapılaşmanın Ankara doğrultusunda büyüdüğünü de göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Yahşihan ilçesi bu duruma en güzel örnektir.

1990–2000 döneminde kentin gelişme alanı içinde kalan Yahşihan ilçesindeki kentsel nüfus artışının kent merkezine oranla çok daha yüksek (% 36,63) gerçekleşmesi; fiziksel olarak Kırıkkale kenti ile birleşmiş olan bu ilçe merkezinin kentin yeni mekânsal gelişme odağını oluşturmasıyla açıklanabilir (Erol ve diğerleri, 2003: 47–48).

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Kırıkkale'nin toplam nüfusu 383.508 olup, bu nüfusun % 74,4'ü şehirde, % 25,6'sı ise köylerde yaşamaktadır. Kırıkkale'deki kentleşme oranı; % 65 olan ülkemiz kentleşme oranından daha yüksek olarak

gerçekleşmiştir. Yıllık nüfus artış hızı ise ülke genelinden daha düşüktür. Nitekim Kırıkkale'nin yıllık nüfus artış hızı % 9,04 iken Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı % 18,28'dir. Ayrıca Kırıkkale; illerin toplam nüfus büyüklüğü sıralamasında 50'nci, il merkezlerinin nüfus büyüklüğü sıralamasında ise 27'nci sıradadır (Erginöz, 2003: 469).

Tablo 11: 2000 Nüfus Sayımına Göre Kırıkkale Nüfusu

Toplam Nüfus	383.508
Toplam Kentsel Nüfus	285.294
İl Merkezi Nüfusu	205.078
Toplam İlçe Merkezleri Nüfusu	80.216
Toplam Kırsal Nüfus	98.214

Kaynak: İl Brifingi, 2007: 2-3.

1990 Nüfus Sayımı'nda il merkez nüfusu 185.431 iken 2000'de 205.078'e yükselmiştir. Buna karşın 1990'da Bahşılı ilçesinin merkez nüfusu 6317 iken 2000'de 5790'a düşmüştür (İl Brifingi, 2007: 2-3, 28). Kırıkkale merkez nüfusunun artması ilçelerden il merkezine yönelik bir göçün olduğunu düşündürmektedir.

2000 Nüfus Sayımı'na göre, Kırıkkale nüfusunun % 51,22'si (196.430 kişi) erkek; % 48,78'i (187.078 kişi) kadındır (İl Brifingi, 2007: 2-3). Görüldüğü üzere erkek nüfusu kadın nüfusundan çoktur.

3.1.3. Kırıkkale'nin Ekonomisi

“Kentler, dünyaya açılan birer pencere haline gelmiştir. Dolayısıyla yaşanan kent, sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan ne kadar gelişmiş ise, o kentin dünyaya açtığı pencere de bir o kadar büyük ve aydınlık demektir” (Türkkahraman, 2003: 56).

İşte burada Kırıkkale'den dünyaya açılan pencerenin boyutları ne kadar büyük ve aydınlıktır sorusuna cevaplar aranılacaktır.

Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişmişliği ekonomik bakımdan kırsal ve kentsel alanların farklılığı dikkate alınarak incelenirken, bunun yansıması olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değerleri üzerinden hareket edilecektir. Nitekim Kırıkkale kırsal alanlarının kente göre daha yoksul olduğu görülecektir. Kırsal alanlarda çiftçiler ve köylülerin nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğu göz önüne alınırsa, Kırıkkale

kırsalındaki bu sosyal tabakadaki bireylerin kentsel alanda yaşayanlara göre -özellikle ekonomik bakımdan- daha alt tabakada yer aldıkları söylenebilir.

Kırıkkale'deki işgücünün sektörel dağılımı da ekonomik yapının anlaşılmasında ve dolayısıyla gelirin sosyal tabakaları şekillendirmesinde önemli veriler sunması bakımından üzerinde durulmaya değerdir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sadece ekonomi değil bunun yanında diğer sosyal durumların da ele alınmasını gerekli kıldığından, Kırıkkale'nin İnsani Gelişme Endeksi (İGE) yönünden ne durumda olduğu da incelenecektir. Sonuçta Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik ve İnsani Gelişme Endeksi yönünden orta düzeyde yer aldığı görülecektir. Bu kısa değinmeden sonra sırasıyla konunun derinlemesine bir analizi yapılabilir.

“Gelişmişlik düzeyi veya ekonomik kalkınma; bir ülkede toplumun sosyoekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artış, refah seviyesinde beliren yükseliştir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, gelişmişlik, ekonomik büyümeyle birlikte, sosyal, kültürel, hatta siyasal yapılardaki ilerlemeyi de kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, gelişmişlik, içinde bulunulan ortamın ve yaşamın kalitesi anlamına gelmektedir” (Genç, 2003: 550).

Bu bakımdan Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin tespiti için ekonomik yapısının, kişi başına düşen GSYH oranlarının ve işgücünün hangi sektörlerde yoğunlaşmış olduğunun ortaya konulmasının yanı sıra eğitim, yaşam düzeyi beklentisi yönlerinden de incelenmesi gerekmektedir.

Kişi başına gelir düzeyi açısından Kırıkkale incelendiğinde, 1990'da 2.694 \$ olan kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın sürekli artarak 1996'da en yüksek değeri olan 3.904 \$ düzeyine yükseldiği görülür. Bu oranlarda 1997'den sonra düşüş yaşanmıştır. Kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın 1998'de 3.093 \$'a düşerken, 1999'da 3.697 \$, 2000'de ise 3.416 \$ olduğu görülür.

TÜİK 2001 verilerine göre, Kırıkkale'nin kişi başına düşen Milli gelirin 2725 \$ düzeyi ile Türkiye sıralamasında 10. sırada olduğu görülür (İl Brifingi, 2007: 22). Görüldüğü üzere kişi başına düşen Milli gelir bir hayli azalmıştır. Bunda ekonomik krizlerin etkisi yadsınamaz. Bununla birlikte Türkiye sıralamasında Kırıkkale'nin ilk 10 içinde yer alması kentin ekonomisinin ne kadar güçlü olduğunu düşündürmektedir.

2000 yılı için değerlendirmeler şu yöndedir: “*Kırıkkale iline ait 3.416 \$’lık kişi başına hasıla rakamı, hem Türkiye ortalamasının (2.941 \$), hem de İç Anadolu Bölgesi ortalamasının (2.909 \$) yaklaşık olarak % 16–17 daha üzerindedir*” (Genç, 2003: 550). Yine Genç’in (Genç, 2003: 556) belirttiğine göre; DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü’nce 1996 yılında yapılmış olan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’ na göre, Kırıkkale sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 76 il içerisinde 30. sırada; İç Anadolu Bölgesi’nde ise Ankara, Eskişehir, Kayseri ve Konya’dan sonra beşinci sırada yer almıştır.

DPT’nin 2003 verilerine göre ise, Kırıkkale’nin illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 33. sırada yer aldığı; ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında da Merkez ilçenin 42. sırada ve 2. derecede gelişmişlik grubunda olduğu görülür (İl Brifingi, 2007: 18). 1996’dan 2003’lere gelindiğinde Kırıkkale’nin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 30. sıradan 33. sıraya gerilemesi kriz ortamından ne kadar etkilendiğini de ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte kişi başına gelir düzeyinin tek başına ekonomik gelişmişliği yansıtmada yetersiz kaldığı söylenilebilir. Bu nedenle de ekonomik gelişmişliğin belirlenmesinde istihdam, eğitim, sanayi, tarım, inşaat, demografik ve ekonomik göstergeler ile diğer refah göstergelerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi (IGE); üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir. Bu göstergeler şu şekilde karşımıza çıkar: Yaşam beklentisi; eğitim düzeyi (Ölçümünde 2/3 oranında erişkin okur-yazarlık oranı ile 1/3 oranında birleşik ilk, orta ve yüksekokul kayıt oranları etkili unsurlardır) ve yaşam standartları (Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla ile ölçülmektedir).

Kırıkkale’nin insani gelişme endeksi, endeksi oluşturan üç gösterge açısından incelendiğinde, yaşam beklentisi endeksinin (0,62 değer ile) İç Anadolu Bölgesi’nde Karaman’dan sonra en düşük değere sahip olduğu ve Türkiye sıralamasında 68. sırada bulunduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte Kırıkkale’nin, hem eğitim endeksi hem de GSYİH endeksi açısından İç Anadolu Bölgesi ve Türkiye içinde daha iyi bir konumda yer aldığı görülür. Bu bakımdan Kırıkkale, eğitim endeksine göre İç Anadolu Bölgesi içinde Ankara ve Eskişehir’den sonra üçüncü sırada, Türkiye geneli içinde ise

13. sırada bulunur. Yaşam standartları endeksine (Kişi başına düşen GSYİH) göre Kırıkkale'nin İç Anadolu Bölgesi içinde Ankara ve Eskişehir'den sonra üçüncü sırada; Türkiye genelinde ise 18. sırada olduğu görülür (Genç, 2003: 562).

İnsani gelişme endeksinin Türkiye kentleri bakımından değerlendirilmesinin yapılması Kırıkkale'nin diğer kentler arasındaki yerinin kavranması bakımından önemlidir. Türkiye'de yüksek insani gelişme grubu içerisindeki kentlerin başında Kocaeli, Yalova, İstanbul, Bursa ve İzmir gelmektedir. Türkiye'deki 73 kent, orta insani gelişme grubu içerisinde yer almaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nin bütün kentleri ise orta insani gelişme grubu içerisinde bulunmaktadır. Şırnak ise düşük insani gelişme grubu içerisinde olan tek kenttir. Kırıkkale orta insani gelişme grubu içerisinde Türkiye'de 32. sıradayken, İç Anadolu Bölgesi kentleri arasında 6. sıradadır (Genç, 2003: 560).

Genç'e (2003: 562) göre, Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişmişliği ile insani gelişme endeksleri uyum içerisinde yer almaktadır. Fakat her iki bakımdan da orta düzeyde gelişmişliğe sahip olan Kırıkkale, daha yüksek düzeyde gelişme gösterebilmesi için, daha çok yatırıma konu olmalıdır. Nitekim Genç'in de belirttiği üzere, sosyo-ekonomik gelişme ve insani gelişme endeksleri birlikte değerlendirildiğinde, Kırıkkale gelişmişlik bakımından ülke ve bölge içerisinde daha arka sıralardadır.

Kırıkkale kent geneli incelendiğinde, ekonomik yapının bel kemiğini tarım sektörünün oluşturduğu görülür. Kırıkkale'nin yüzölçümü 463.000 hektar iken bunun % 66,2'si (306.506 hektarı) tarıma elverişli arazidir. Bu nedenle kırsal kesimin başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Buna bağlı olarak Kırıkkale'de nüfusun % 25'i kırsalda yaşamaktayken çalışan nüfusun % 51,2'si tarım ve hayvancılıkla geçimini temin etmektedir (İl Brifingi, 2007: 22). Görüldüğü üzere, Kırıkkale genelinde çalışan nüfusun yarısından fazlası (%51,2) tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bununla birlikte tarım ve hayvancılıkla geçinenlerin oranı kent merkezinde çok düşük düzeydedir.

Tarım alanlarının % 96'sı tarla arazisi şeklinde kullanılmaktadır ve en çok üretimi yapılan hububattır. Bununla birlikte baklagiller ve sanayi bitkilerinden, meyve-sebze üretimine kadar çok geniş bir yelpazede tarımsal üretimin çeşitlilik gösterdiği belirtilmelidir (Erol ve diğerleri, 2003: 48). Çeşitlilikte, Kırıkkale tarımının destekleniyor olmasının büyük oranda etkili olduğu düşünülebilir.

İç Anadolu Bölgesi'ndeki tarımsal hasıla bakımından, Kırıkkale'nin en düşük paya sahip kentler arasında yer aldığı söylenebilir (Erdoğan, 2003: 538). Erdoğan, bunun nedenleri arasında tarımla uğraşan kişi sayısının ve toprak azlığının, tarımsal işletmelerin verimsizliğinin ve sulamadaki imkânsızlıkların yer aldığını ifade etmiştir. Nitekim Kırıkkale ile ilgili 2003'te yapılan swot analizi de sulamadaki yetersizliği ortaya koymuştur. Söz konusu analizde Kırıkkale'ye ilişkin güçlü yönler sayılırken *“Tarıma elverişli arazinin yüksek bir oranda yer alması (% 66.2) ve bunun bir kısmının sulanıyor olması (% 13)”* (Erol ve diğerleri, 2003: 49) ibaresinin yer alması, elverişli araziye oranla sulanabilen tarım alanı arasındaki açığın büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Kırıkkale tarımındaki zayıf yönler; tarımsal üretim teknolojisinin ve kalifiye işgücünün yetersizliği, ürünlerin dışarıya yönelik pazarlanamaması ve ürün çeşitliliğinin kısıtlı olması şeklinde belirlemektedir (Erol ve diğerleri, 2003: 50).

Ülkemizde 2000 yılında tarım sektörünün GSMH içindeki payı % 14,3 olmasına rağmen istihdamdaki payı daha fazladır (% 45,1). Kırıkkale' de ise tarımda istihdam oranı % 59.27 ki bu oran Türkiye genelinden yüksektir. Oranın yüksekliği, tarım sektöründe istihdam edilen insanların gelirinin diğer sektörlerden daha düşük olmasına yol açmıştır. Bu nedenle tarım sektörüne daha fazla önem vermek gerektiği ifade edilmektedir (Yıldız, 2003: 391). Çünkü tarımsal gelir düşüklüğü, köylerden kentlere göç hareketinin artışı getirmekte bu da birçok problem doğurmaktadır. Kentlerdeki nüfus yoğunluğu çarpık kentleşmeyi, işsizliği beraberinde getirmekte ve kentler yaşanılmaz mekânlar haline gelmektedir. Oysa köylünün ekonomik şartlarını daha iyi duruma getirip onu köyünde mutlu kılabilme ve teknolojik gelişmeye uyumunu zamanında sağlayarak onun verimli ürün almasını olanaklı kılmak hem köylüler hem de kentliler için daha yaşanılır bir dünya kurabilmeyi sağlayabilecektir.

2000 Nüfus Sayımı'na göre, Kırıkkale nüfusunun % 74,4'ü kentte; % 25,6'sı ise köy ve beldelerde yaşamaktadır. 2000 yılı ile 1990 yılı nüfus sayımı sonuçları karşılaştırıldığında, İlçe merkezlerinde % 4.94' lük bir artış görülürken köy ve kasaba nüfusunda % - 4.93'lük bir azalma olduğu göze çarpar. 10 yıllık zaman süreci sonunda kent nüfusu % 15.89 oranında artmışken köy nüfusu % - 8.55 azalmıştır.

Kente göç eden nüfusun tarım dışı sektörlerle yöneleceği düşünülse de 2000 sayımında tarımla uğraşan nüfus oranında % 0.15 oranında bir artış saptanmıştır. Yani köyden kente göç edenler mekân değişimine rağmen çalıştığı sektörü değiştirmemiştir. Bu durum aynı zamanda diğer sektörlerde iş bulmanın zorluğunu da göstermektedir. Nitekim 2000 yılı itibariyle çalışan nüfusun % 41,8'i ücretli, %1,6'sı işveren, %19,1'i kendi hesabına çalışan, % 37,4'ü ise ücretsiz aile işçisidir (Yıldız, 2003: 381). Bu durumda, tarımsal gelir azlığına bağlı olarak nüfusun büyük oranının gelir yetersizliği devam etmektedir.

Kırıkkale'de 40 yaş ve üzerindeki köy nüfusunun genel ve mesleki eğitim düzeyleri yeterli değildir (Yıldız, 2003: 382). Günümüzde gençlerin daha çok kentlerde yaşamayı tercih ettiği göz önünde bulundurulursa köy nüfusunun yaşlılar ve çocuk ağırlıklı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla tarımsal verimin artırılmayışında, köylünün yeni teknolojiyi kullanacak şekilde eğitilememesinin büyük payı olduğu söylenebilir.

Tarım sektöründe yaşanan bir olumsuzluğun diğer sektörleri de etkilediği düşünülürse bunun ülke ekonomisine krizler şeklinde yansıtacağı ifade edilebilir. Yolcu'ya (2003) göre, ekonomik krizler de “yatırımsızlık, güvensizlik, bencillik, dengesiz şehirleşme ve ahlaki çöküntü” biçiminde tüm toplumsal kurumlara ve değerlerine yansımaktadır.

Tarımsal alandaki olumsuzluklar (tarımsal yoksulluk v.b) sanayi ve hizmetler sektörünü de etkiler. Türkiye'de fakirlik düzeyindeki kırsal gelirin nedeni üretmemektir. Eğitimli genç nüfus kentlere göç ederken köylünün fakirliği de artmaktadır (DİE'den akt: Yolcu, 2003: 347). Kırıkkale tarımsal yoksulluğu da Türkiye'den bir parça olması dolayısıyla bu söz konusu bütünsel yapının bir parçasıdır ve benzer sorunları yaşamaktadır.

Kırıkkale'de tarımın yanı sıra hayvancılığın da önemli geçim kaynaklarından olduğu görülmekle birlikte yatırımların yeterli olmaması nedeniyle bu alanda da bir yoksulluğun yaşandığı ifade edilebilir. Yine de söz konusu yoksulluğun aşılmasında hayvancılık sektörünün yüksek potansiyel taşıması, eğer iyi değerlendirilirse, önemli sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Hayvan ürünlerine dayalı süt üretimi ve et kombine sanayi gibi yatırımların yanında arıcılık, süt toplama, büyük ve küçükbaş hayvancılığın valilik tarafından destek kapsamında olduğu ve bu sektörün üzerinde durulması gereken küçümsenmeyecek bir potansiyele sahip olması da göz önünde tutulmalıdır (Erol ve diğerleri, 2003: 48; Cevger ve diğerleri, 2003: 378–379). Hayvancılığın destekleniyor olması Kırıkkale hayvancılığına güç katmaktadır. Bununla birlikte hükümetlerin daha çok sanayiden yana, insanların da hayvancılık yerine kentteki sanayi kuruluşlarında çalışmaktan yana tercihte bulunmaları söz konusudur. Bu nedenle de hayvancılığa dayalı sanayinin ham maddesini sağlayan hayvancılık sektörü geri planda kalmış ve yok olmaya yüz tutmuştur.

Hayvancılıkla ilgili yatırımların azalması üretici-sanayici-tüketici arasındaki zinciri bozmuş; hem üreticiler hem de ülke ekonomisi zarar görmüştür (Öcal, 2003: 399). Kırıkkale tarım ve hayvancılığının belirtilen bu durumlarından dolayı, Kırıkkale köylü ve çiftçisi ekonomik bakımdan alt tabaka içerisinde dâhil edilebilir. Bununla birlikte çocuklarının eğitimi için kente göç edenlerin varlığı alt tabakadan insanların da eğitim bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Yine de bu tabakada bulunanların çocuklarına eğitim imkânını ne kadar verebildikleri tartışılabilir.

Sanayileşme, hem ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmakta hem de bilgi toplumuna giden yolun temel taşları arasında bulunmaktadır. Bununla birlikte son senelerdeki ekonomik krizler ülkemizi sanayileşmekten ve üretim veriminden geri koymuş; rant ekonomisi kendine önemli bir yer edinmiştir (DPT, 2000'den akt: Erginöz, 2003: 467).

Yine Erginöz'ün (2003: 468) “Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması” verilerinin ışığında aktardığına göre, ekonomik krizlerin sanayi sektörünü olumsuz yönde etkilediği doğru olsa da Türk sanayisi, dış pazarlarda önemli bir yer edinmiştir. Yine de sanayinin istenilen hedefe ulaşmasında bir hayli yol almak gerekmektedir.

Kırıkkale sanayisini değerlendirirken de bu sektörün her ne kadar önemli avantajları bulursa da bunların somut iş alanları var edecek imkânı sağlamaması önemli bir sorundur.

Kırıkkale'nin önemli bir sanayi kenti olmasının bazı nedenleri bulunmaktadır: MKEK Silah Fabrikaları ile TÜPRAŞ Rafinerisi bu kentte bulunmaktadır. Organize sanayi ve serbest bölgeye sahiptir. Gelişmekte olan bir üniversitesi vardır. Yeşil Vadi Turizm ve Rekreasyon Alanı Projesi ve Ankara-Samsun Otoyolu Projesi gibi ulaşım yatırımları kentin önemini artırmaktadır (Kırıkkale İl Yıllığı, 1999'dan akt: Özcan, 2003: 128). Kırıkkale sanayisinin güçlü olması önemli ölçüde, sanayi alt yapısının bulunması ve yan sanayilerin gelişmesiyle açıklanabilir (Erol ve diğerleri, 2003: 49).

Elektrik tüketimi gelişmişliğin göstergelerinden olması nedeniyle Kırıkkale sanayisinde tüketilen elektrik oranı sektörün gelişmişlik düzeyini de göstermesi bakımından önemlidir:

“2001 yılı için elektrik tüketimleri incelendiğinde; toplam 353.440 MWh'lik tüketimin 129.118 MWh'i yani yaklaşık % 36,5'lik bölümün sanayi sektöründe tüketilmiş olduğu görülmektedir. Gelişmişliğin göstergelerinden biri olan elektrik enerjisi kullanımı değerlendirilecek olursa; bu durum bize Kırıkkale ilinin sanayi alanında geliştiğini ifade etmektedir. Ancak sektör içerisindeki kullanım alanına dikkat edildiğinde toplam elektrik enerjisi tüketiminin yaklaşık % 70'inin TÜPRAŞ ve MKE Fabrikalarına ait olduğu görülmektedir” (Erginöz, 2003: 471).

Kırıkkale sanayisinin güçlü tarafları olmakla birlikte zayıf tarafları da yok değildir. Bu zayıf noktalar şu şekilde belirlemektedir: Sanayi teknolojisi yeni teknolojilere adapte edilmemiştir. Sanayi ile üniversite işbirliği yeterince sağlanamamıştır (Erol ve diğerleri, 2003: 50). Kırıkkaleli yatırımcılar arasında kolektif çalışma anlayışının olmaması nedeniyle birikimler yatırıma dönüşmemekte dolayısıyla özel sektör yatırımları gerçekleşmemektedir (Odabaşı ve diğerleri, 2003: 411). Özel sektörün ağırlıklı imalatı ise şu alanlardadır: Metal, Tarım Alet ve Makineleri, Ağaç İşleri, M.K.E. ve TÜPRAŞ yan sanayisi (Örs, 2003: 25).

Kırıkkale sanayisi birtakım tehditleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu tehditler ise şu şekilde sıralanabilir: Özelleştirmelerle ağırlıklı olarak kamuya ait işletmelerde çalışanların işsiz kalması (Erol ve diğerleri, 2003: 50). Nitekim Kırıkkale'de gerilemenin başlıca nedeni olarak kamu işletmelerinin kapatılması, küçültülmesi veya özelleştirilmesi sayılmaktadır (Bülbül, 2003: 458). Kırıkkale'de sanayi yatırımları yeterli değildir ve böyle bir ortamın var olduğunu söylemek de güçtür. Yatırımlar ve işsizlik birbiriyle yakından ilişkili olduğundan konuyla ilgili

Kırıkkale'deki durumu bizzat Kırıkkale içinde yaşayanlar şu şekilde değerlendirmiştir: Erdem'e (2003: 640) göre, Kırıkkale'nin sanayileşmesi gerekmektedir ve bunun için öncelikle yatırım ortamı sağlanmalıdır. Yatırım ortamının sağlanmasındaki duyarsızlığı ise Can (2003: 644), MKE'den ve TÜPRAŞ' tan emekli olanların sermaye birikimine yönelmemesiyle ilişkilendirir. Söz konusu sermayelerin çocukların evlendirilmesine, araba ve ev mülkiyeti edinilmesine yatırıldığına altını çizer. Sermayenin birlikteliği sağlanmış olsaydı birçok kişinin kendi fabrikasını kurup çocuklarına ve diğer tüm işsizlere iş alanı sağlayacağı belirtilmiştir.

2003 itibariyle Kırıkkale'de 15 bin civarında işsiz olduğunu ve her yıl işsiz sayısının 4 bin civarında arttığını ifade eden Mızrak, Kırıkkale'deki yatırımlar için kent dışından sermayeye ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (Mızrak, 2003: 650-651). Tüm bunlara rağmen Kırıkkale'de de sermayeye sahip kişilerin olduğu dikkate alınır, birlikte hareket edilmesi ve sermayelerin birleştirilmesiyle dışarıdan sermaye beklenmesine ihtiyaç duyulmayacağı ortadadır.

Kırıkkale sanayisinde var olan tehditleri fırsata dönüştürmek yine Kırıkkale insanının elindedir. Fırsatları keşfetmek kadar var olan fırsatların değerlendirilmesi de önemlidir. Bu bakımdan Kırıkkale'deki mevcut fırsatları bilmek önem kazanır: M.K.E. ve TÜPRAŞ Rafinerisi'nin kentte kurulmuş olması, kentteki gelir düzeyinin ve istihdam imkânlarının yüksek olmasını sağlamaktadır. Kentte bir üniversitenin varlığı, sanayi-üniversite işbirliğinin ve sosyal yaşamın gelişmesi yönünden imkânlar sunmaktadır. Savunma sanayi altyapısının üniversite işbirliğiyle ileri teknolojiye dönüşebilir özellikte oluşu (Erol ve diğerleri, 2003: 50) bu işbirliğinin önemini artırmaktadır. Kalkınmada öncelikli il statüsünde olması Kırıkkale'yi sanayi yatırımları bakımından çekici kılabilmektedir (Odabaşı ve diğerleri, 2003: 409).

Özellikle teşvik politikalarının uygulanması kalkınmanın sağlanmasında ve işsizliğin azaltılmasında önemlidir. Teşvik politikalarıyla yatırımların ve ihracatın teşvik edilmesi amaçlanır ki bu yöntemde 1950'lerde kredi olanaklarının artırılması ve ekonomiye aktarılmasıyla başarılar elde edilmiştir. 1980'lerde ise ihracata dayanan bir sanayileşme politikası benimsenmiştir (Bülbül, 2003: 449, 456).

Kırıkkale'de TÜPRAŞ, M.K.E.K ve organize sanayi bölgesinin kurulmasının sanayinin gelişimini sağladığı görülür. Kırıkkale Rafinerisi yılda 5 milyon ton 36 API

graviteli Kerkük ham petrolü işleyecek dizayna sahip olarak, Orta Anadolu Bölgesi'nin petrol ürünleri talebini karşılamak üzere 17.6.1976 tarihinde Kırıkkale-Hacılar Kasabası'nda kurulmuştur. Yer seçiminde ürünün pazar durumu, ham su temini ve ulaşım imkânları etkili olmuştur. Bu rafineri 1986'da üretime geçmiştir ve en yeni rafineridir. Türkiye'de 500 büyük firma sıralamasında ihracatta ilk sıralarda yer almaktadır (Özcimder, 2003: 480). Bir yere rafinerinin kurulmasının hem avantajları hem de dezavantajları vardır. Rafinerinin tesisatının tamamen kurulup Petrokimya kompleksiyle bütünleşmesi durumunda kurulduğu yere büyük faydalar sağlayacağı söylenebilir. Rafinerinin büyük bir kesime iş olanağı sağladığı göz önünde bulundurulursa sosyal yaşantıya da etkilerinin büyük oranda olduğu görülür.

Sosyo-ekonomik bakımdan Kırıkkale'nin emeğe dayalı bir kent olduğu söylenebilir. Nitekim M.K.E ve TÜPRAŞ'ın burada kurulması da bu tezi doğrular niteliktedir. Bununla birlikte bu iki önemli yatırımın sadece emeğin ücretlerine yansıdığı; Kırıkkale ile kültürel ve sosyal yaşantı bakımından herhangi bir uyum göstermediği belirtilmiştir.

“Emeğe dayalı olması itibariyle çalışanların büyük bir çoğunluğu başka illerden gelen kimselerden oluşmaktadır. Bu da elde edilen gelirlerinin, başka illerde yatırımlara ve harcamalara kaymasına neden olmaktadır. Böylece en azından katma değerinden yararlanılması gereken kazanç bile Kırıkkale dışına çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; iki dev yatırımla Kırıkkale ili arasındaki bağlantı sadece önlerine aldıkları Kırıkkale isminden ibarettir” (Özcimder, 2003: 485–486).

Bir kente ekonomik katkı sağlayan kuruluşların aynı zamanda kentin kültürel ve sosyal yaşantısıyla da bütünleşmesi beklenir. Aksi takdirde kendi içinde kapalı yapılanmalar ortaya çıkacak ve kentsel bütünlükten söz etme imkânı olmayacaktır.

Askeri Mühimmat Fabrikası'nın temelleri ise 1925'te atılmıştır; böylece Kırıkkale'nin sanayileşme ve kentleşme süreci başlamıştır. 1931–1941 döneminde askeri amaçlı fabrikaların çoğalmasıyla, Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişimi hız kazanmıştır.

Kırıkkale sanayisinin temelini, TÜPRAŞ'ın içinde yer aldığı kamu sektörünün yanında MKEK bünyesinde bulunan büyük ölçekli fabrikalar (Ağır Silah ve Çelik,

Mühimmat, Nitroselüloz, Pirinç, Silah Fabrikaları ve Hurda Müdürlüğü) meydana getirmektedir (Atıcı, 2003: 500).

Kentlerdeki çalışma olanaklarının çeşitliliği kente olan talebi artırmaktadır. MKEK ve TÜPRAŞ'ın da Kırıkkale'deki çalışma olanaklarına katkıda bulunması bu kentin nüfusunu artırıcı rol oynamıştır. Böylece Kırıkkale, emeğiyle üretim yapanların uğrak yeri olmuştur. Nitekim MKEK'in toplam 6304 personelinin 3165'i Kırıkkale'de istihdam edilmektedir. Kırıkkale'de istihdam eden 3165 MKEK personelinin 2165'i işçilerden, 97'si memurlardan ve 900'ü de sözleşmeli personelden meydana gelmektedir (İl Brifingi, 2007: 18,19). Görüldüğü üzere personelin büyük çoğunluğunu işçiler oluşturmaktadır.

Max Weber, tüketim kenti ile üretim kentini ayırt eder. Ona göre birincisi antik ve orta çağların ticaret kentidir. Çağdaş üretim kenti ise kentin dışı için üretim yapan fabrikaların, zanaatların yer aldığı yerleşim yeridir (Keleş, 2004: 133). Buna göre Kırıkkale'nin de üretim kenti olarak öne çıktığı söylenebilir. İş olanakları sağlayan sanayi ve hizmet kuruluşları genellikle kentlerde ya da onların çevresinde kurulmaktadır. Bu kuruluşlar nereye yerleşirse nüfus da oraya yönelmektedir. Bu nedenle Kırıkkale'nin demografik ve ekonomik gelişiminde bu iki kurumun etkisi kendini hissettirmektedir.

Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu Hükümleri'ne göre kurulmuş olan özel hukuk tüzel kişiliğidir. Bölgede 2.500; 5.000; 10.000; 15.000 m² alanlı 80 adet parsel bulunmakta, sanayi parsellerinin toplam alanı, bölge toplam alanının % 34,5'ini kapsamaktadır. Kırıkkale'de Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması sanayicilere avantajlar sağlamaktadır. Nitekim kentteki sanayiciler şu avantajlardan yararlanmaktadır: Kırıkkale'nin kalkınmada birinci derecede öncelikli yöre kapsamında olmasının verdiği avantajlardan; karayolu ve demiryolu bakımından merkezi konuma sahip olmasının ve Ankara'ya çift yolla bağlanmasının verdiği avantajlardan; işgücü temininin kolaylığından; eğitim imkânlarının verdiği avantajlardan (Ergüder, 2003: 564–565, 567).

Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi'nde 64 parsel üzerinde 56 özel firma bünyesinde üretime başlayan tesislerde 350 kişi, deneme üretiminin yapıldığı tesislerde ise 80 kişinin istihdamı gerçekleşmiştir. 21 tesisin faaliyette ve 7 tesisin deneme

üretiminde olduğu göz önünde tutulursa, bütün tesislerin üretime geçişiyle 3000–5000 kişinin yeni istihdam alanına kavuşması mümkün olacaktır (İl Brifingi, 2007: 19). Ergüder'e (2003: 564) göre ise Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi tesisleri toplam 11.000 kişiye iş imkânı sağlayabilecek kapasitededir. Bir ailenin ortalama 4 kişilik nüfusa sahip olduğu düşünülürse, 44.000 kişilik nüfusun geçimini Organize Sanayi Bölgelerinden sağlayabileceği belirtilmiştir.

Organize Sanayi Bölgelerinin istihdam problemini çözmesi yanında şu faydalarının varlığı da onların önemini artırmaktadır: Organize Sanayi Bölgeleri, altyapı problemleri çözümlenmiş sanayi parsellerinden oluştuğundan kentin plan dâhilinde gelişimine katkıda bulunurlar. Böylece sağlıklı, ucuz, güvenli bir altyapı ve ortak sosyal tesislerin oluşturulması da sağlanabilir. Ortak arıtma tesislerinin varlığı çevre kirliliğinin önlenmesini sağlar. Tarım alanlarının sanayide kullanılmasının önüne geçilmiş olunur. Sanayi az gelişmiş bölgelere yaygınlaştırılmış olur. Sanayicilerin bir arada ve bir program dâhilinde üretim yapmaları sonucunda hem sanayiciler arası ilişkiler gelişir hem de üretim rasyonelleşerek kar artışı gerçekleşir (Ergüder, 2003: 563).

Kırıkkale'de de organize sanayinin bulunmasının bu avantajları sağlaması önemlidir. Bununla birlikte Bülbül (2003: 461), Kırıkkale'de Organize sanayinin, kuruluş yerinin hatalı olması ve fiziksel mekânın yatırımlar bakımından uygun olmaması nedeniyle, katkısının yokluk düzeyinde az olduğunu ifade etmiştir.

Kırıkkale Küçük Sanayi Sitesi ise Yahşihan ilçesinde 376 işyeri ve 1148 işgücüyle üretimde bulunmaktadır. Kırıkkale'deki küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarında yaklaşık 7000 işçinin istihdamı sağlanmaktadır (İl Brifingi, 2007: 20).

Dünya ekonomileriyle rekabet edebilir şekilde ihracata dönük, hammadde ve insan kaynaklarının iyi değerlendirildiği bir sanayi yapısının oluşturulması hem Kırıkkale hem de ülkemizin geleceği açısından önemlidir. Organize Sanayi Bölgelerinden ekonomi adına beklenen de bu hedefin gerçekleştirilmesidir.

Kırıkkale'de istihdam ve işsizliğin durumunu incelemek sosyal tabakaların durumunu anlamamızı sağlayacaktır. Öncelikle Kırıkkale'de istihdam alanlarının yoğunluğunun kırsal ve kentsel alanlar itibariyle farklılık taşımakta olduğu belirtilmelidir. Nitekim kırsal alanların tarımsal yapısına karşın kentsel alanların ticaret

ve sanayiye dayalı bir yapıda olduğu söylenebilir (Türkkahraman, 2003: 57). Kırıkkale’de de kırsal alanlarda tarıma dayalı, kent merkezinde ise sanayi yoğun bir ekonomik yapının olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Kırıkkale’de tarım ve hayvancılık sektöründe temel bir yapılanmaya gereksinim vardır (Örs, 2003: 25).

Kırıkkale’nin hızlı bir kentleşme süreci yaşadığı söylenebilir. Nitekim 1990–2000 döneminde Kırıkkale kırsal nüfus oranında önemli bir düşüş görülmüştür. 2000 yılı itibariyle Kırıkkale’nin İç Anadolu kentleri arasında Ankara’dan sonra en düşük kırsal nüfus oranına sahip olduğu görülür. Kentsel nüfus oranı bakımından ise Kırıkkale, Türkiye ortalamasının da üzerinde bir değere sahiptir (Cevger ve diğerleri, 2003: 368). Kentsel nüfusun ağırlıkta olması, sanayide istihdam edilen işgücünün artışına yol açmıştır. Kent merkezindeki sanayinin ise özel sektörün yeterli düzeyde gelişmemesi sonunda kamu ağırlıklı olduğu görülür.

“Kırıkkale büyük ölçekli kamu yatırımları sonucu tamamen boş bir araziye kurulan Karabük, Ereğli, Batman gibi tamamen kamu sanayii yatırımlarının geliştirdiği yeni bir kenttir. Kırıkkale gerek erişilebilirliğin yüksek olması, gerekse başkent Ankara’ya yakınlığı sebebiyle bu örnekler içinde en hızlı gelişme gösterip, en fazla nüfusa ulaşmıştır” (Erol ve diğerleri, 2003: 48).

Görüldüğü üzere Ankara’ya yakınlığı Kırıkkale’nin nüfusunu, özellikle merkez nüfusunu, hızla artırmıştır.

Kamu sektörünün M.K.E. ve TÜPRAŞ gibi büyük ölçekli kuruluşlardan; özel sektörün ise daha çok Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerden oluştuğu görülmekle birlikte her birine ait sorunlar bulunmaktadır. Örneğin; M.K.E. fabrikaları Milli Savunma Bakanlığı’ndan yeterli sipariş alamadığı için üretimi durma noktasına gelmiş, 21 bine kadar çıkmış olan işçi sayısı zamanla 4 bin seviyelerine kadar gerileyerek istihdam azalmış ve işsizlik artmıştır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin sorunu ise kapasite kullanım oranlarının Türkiye ortalamasından düşük olması; özellikle de pazarlama ve finansman sorunlarının varlığıdır (Örs, 2003: 25). Kırıkkale’deki işsizlikle ilgili olarak, 2000 yılı işgücü aktivite oranlarını Kırıkkale ve çevre illerle karşılaştıran bir çalışmanın ulaştığı sonuç “Kırıkkale ilinde önemli bir işsizlik sorununun” olduğu yönündedir (Cevger ve diğerleri, 2003: 370).

Kırıkkale’deki işsizlik sorunu Türkiye genelindeki sorunun yansımasıdır ve onun sadece küçük bir kesitidir. Nitekim Türkiye’de devlet memuru sayısı 2 milyon

civarındayken işsizlerin sayısı tahminen 10 milyondur ki bu oran memur sayısının beş katıdır (Atalay, 2003: 634).

2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre, Kırıkkale'de işsiz sayısı 17.403 kişidir. İşsizlik oranı ise % 13,1'dir. Bu oran erkek nüfus bakımından % 15 iken kadın nüfus bakımından % 8,7 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ilçe merkezlerinde (% 32,1) il merkezine (% 21) göre daha yüksektir. Kırsal alandaki işsizlik oranı ise en düşük orana (% 0,9) sahiptir. İşsizlik en çok gençler üzerinde etkilidir. Nitekim Kırıkkale'deki işsizlerin % 65'i 30 yaş altındadır. 2006'da ikinci altı aylık dönemde İŞ-KUR Kırıkkale İl Müdürlüğü'ne 1608 işsiz başvurmuştur (İl Brifingi, 2007: 7). Görüldüğü üzere, Kırıkkale'de işsizlik büyük bir sorundur ve bundan en çok gençler etkilenmektedir. İl merkezinde işsizliğin ilçelere göre daha düşük seyretmesinde il merkezindeki sanayi kuruluşlarının varlığı önemli işleve sahiptir. Bununla birlikte sanayi yatırımlarının da yeterli olmadığı söylenebilir. Nitekim il merkezindeki işsizlik oranı da (% 21) hiç azımsanacak gibi değildir.

Kırıkkale'deki işsizlik sorununda Türkiye'de yaşanan krizlerin etkisi yadsınamaz. Özellikle 2002 krizinde kamu sektöründe önemli bir işgücü azalımı meydana gelmiştir. Krizin tetikleyicisi konumuna yerleştirilen bankacılık sektörünün ise çok daha ağır bir darbeye maruz kaldığı belirtilmiştir.

“Krizin tetikleyicisi olduğu öne sürülen bankacılık sektörü bu durumdan özellikle ağır darbe almıştır. Kamu bankalarının yeniden düzenlenmesi sonucunda, bu bankalarda çalışanların sayısı 61.601'den (Aralık 2000) 38.303'e düşmüştür (Mayıs 2002). En büyük 500 firmada çalışan işgücünde yüzde 5.7'lik bir azalma olmuştur (bu sayı 558.288 iken 2001'de 526.314'e düşmüştür). Ancak bu alanda başı çeken yüzde 7.1'lik işgücü azalmasıyla kamu sektörü olmuştur” (Ulu, 2003: 208).

Kırıkkale'deki işgücünün daha çok kamu ağırlıklı olduğu dikkate alınırsa krizlerden nüfusun önemli bir oranının ağır biçimde etkilendiği de gözden kaçmayacaktır.

Kırıkkale'nin dengesiz gelir dağılımlarından payını önemli ölçüde almış olmasına karşın yaşanan ekonomik krizden büyük kentlerdeki gibi etkilenmemiş olduğu ifade edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri olarak da, vatandaşların gelirinin önemli ölçüde devlet kaynaklı olmasından dolayı aylık sabit maaş faktörünün harcama

eğilimlerinde önemli değişikliklere yol açmaması gösterilmiştir (Kartal, 2003: 509). Kriz dönemlerinde bile büyük kent sakinlerinin etkilendiğinden daha az etkilenmeye maruz kalan Kırıkkaleli kamu çalışanlarının, büyük kentte yaşayanlara nazaran, ekonomik yönden fazla değişime uğramadıkları söylenebilir. Bu bakımdan sosyal tabakaları belirlerken gelir faktörünü dikkate almak mantıklı görünmektedir.

2007 yılı itibariyle Kırıkkale'deki Kamu Kurum ve Kuruluşları'nda toplam 17.882 kişinin istihdamı sağlanmaktadır. Bunların 11.859'u memur, 1485'i sözleşmeli personel, 3336 kişi daimi işçi ve 1199 kişi de geçici işçidir (İl Brifingi, 2007: 5).Görüldüğü üzere Kırıkkale'deki Kamu Kurum ve Kuruluşları'nda çalışan toplam işçi sayısı 4535 kişidir. Memurlar ve daimi işçiler dışındaki çalışanlar da potansiyel işsiz olarak değerlendirilirse bunların sayısının 2684 olduğu görülür. Kırıkkale kamusal iş yaşamında sırasıyla memurların, işçilerin ve potansiyel işsizlerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu durum Kırıkkale'de aktif nüfusun çalışma alanları dağılımıyla da örtüşmektedir. Nitekim Kırıkkale'de hizmetler alanında çalışanların oranı % 38,4, sanayide çalışanların oranı ise % 10,4'tür.

2003 yılında çalışanların 49.075' i sosyal güvenlik kurumlarına bağlı, 28.265' i ise emeklidir. 20.043 fakir vatandaş sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla periyodik yardım almıştır (Çakmak, 2003: 263). 2003'den 2007'ye gelindiğinde rakamların yükseldiği görülür.

Kırıkkale'de fiilen çalışan sigortalı sayısı 54.098 kişidir. Kamu Kurum ve Kuruluşları'nda toplam 17.882 kişinin istihdamının sağlandığı düşünülürse 36.216 kişinin istihdamının kamu dışında gerçekleştiği görülür. Kırıkkale'de emekli, malül ve yaşlılık aylığı alan pasif sigortalı sayısı 41.187'dir. 2006 sonu itibariyle yeşil kart uygulaması kapsamında 40.146 kişi bulunmaktadır (İl Brifingi, 2007: 7). Bu rakamlara göre en iyimser haliyle emekli maaşıyla geçinmek durumunda kalan kişi sayısı ile daimi bir işi olmayanların ya da ekonomik yönden alt tabakada bulunanların sayısına ışık tutan yeşil kart kullanıcılarının 40.000'ler civarında olduğu görülmektedir.

Geçici işçi çalıştıran kurumlar arasında Belediye Başkanlıkları'nın öne çıkması ilginçtir. Nitekim Belediye Başkanlıkları'nda toplam 2161 kişinin istihdamı sağlanmakla birlikte bunların 662'si memur, 14'ü sözleşmeli personel, 412'si daimi işçi, 1070'i ise geçici işçidir (İl Brifingi, 2007: 5). Görüldüğü üzere söz konusu kuruluşlarda

en çok geçici işçi istihdamı yapılmaktadır ki bu durum çalışanların kendilerini güvende hissetmemesine ve gelecek adına uzun vadeli planlar yapamamalarına yol açmaktadır. Bu işçilerin aldığı ücretlerin de asgari düzeyde bulunması ekonomik yönden onları zorlamaktadır. Ekonomik bakımdan bu işçiler alt tabakada gösterilebilir. Dolayısıyla tüm çalışanlar içinde geçici işçilerin kendi yaşamlarını zor idame ettirdikleri ve bu ortamda eğitime daha az miktarlarda harcama yaptıkları söylenebilir.

Kırıkkale’de vasıflı ve vasıfsız her türden işgücünün yeterince var olmasına karşın istihdam alanlarının yetersiz oluşunu Erginöz şu şekilde ifade etmektedir:

“Üst kademe yöneticiliği ile işgücü bileşenlerinde önemli ölçüde sıkıntılar yaşanılmamaktadır. Özellikle, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna bağlı şirketlerden genç yaşta emekli olmuş yetişmiş işgücü potansiyeli bulunmakta ve dolayısıyla sanayinin nitelikli eleman ihtiyacına cevap verebilmesi açısından son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir” (Erginöz, 2003: 472).

Kırıkkale’de çalışacak işgücünün bulunmasına rağmen iş alanlarının yetersiz oluşu acilen çözümü gereken bir sorundur. Kırıkkale genelinde, çalışan işgücünün sektörlere dağılımı incelenirse sanayi kenti olarak tanımlanan Kırıkkale’de sanayinin en son sırada geldiği göze çarpar. Kırıkkale genelinde hizmetler sektörü % 29’luk çalışan payı ile tarımdan sonra ikinci sektördür. Tarımın payı ise % 51’dir. Sanayi sektörü % 21’lik oranla üçüncü sıradadır (Erol ve diğerleri, 2003: 48).³ Bununla birlikte Kırıkkale kent merkezinde farklı bir sıralama görülür: Kent merkezinde birinci sırada hizmetler sektörü; ikinci sırada sanayi ve son sırada tarım bulunmaktadır.

Tablo 12’den de anlaşılacağı üzere Kırıkkale kent merkezinde çalışanların sektörel dağılımında ilk sırayı hizmetler, ikinci sırayı sanayi ve son sırayı da tarım oluşturmaktadır. Kent merkezinde sanayinin ilçe merkezlerine göre daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu durum ise Kırıkkale geneli için söylenen ekonominin tarım ağırlıklı olduğu yönündeki tezle örtüşmemektedir. Bu durumda araştırmamızın Kırıkkale kent merkezi ve Bahşılı ilçe merkezinde yapıldığı dikkate alınır, bu çalışmanın hizmet ve sanayi sektöründe çalışanları yüksek oranda temsil ettiği düşünülebilir.

---

³Kırıkkale’de 2007 itibarıyla de bu sıralamanın değişmediği görülmekle birlikte tarım ve hizmetlerde aktif çalışan nüfusun oranlarında artışlar görülürken sanayide çalışan aktif nüfus oranında % 10,6 oranında düşüş yaşanmıştır. İstihdamda en fazla düşüş sanayi sektöründe çalışanlar arasındayken en çok yükseliş (% 9,4) hizmetler alanında olmuştur (İl Brifingi, 2007: 6).

Tablo 12: Kırıkkale’de Fabrika Bölgesinde (Kırıkkale, Bahşılı, Yahşihan) Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2000)

İl ve İlçe Merkezleri	Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	Çalışan Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%
İl Toplamı	46.828	51	28.323	21	40.364	29
Kırıkkale Kent Merkezi	1486	4	16.675	43	20.217	53
Bahşılı Kent Merkezi	210	10	800	35	600	55
Yahşihan Kent Merkezi	197	9	504	27	742	64

Kaynak: DİE Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000’den akt: Erol ve Diğerleri, 2003: 48.

Kırıkkale kent merkezinde hizmet ağırlıklı bir yapının varlığı şu şekilde açıklanabilir: Uzun dönemde seyreden krizlerden sanayi sektörünün daha kolay etkileniyor oluşu Kırıkkale’de işgücünün hizmetlere yönelimine neden olmuş olabilir. Nitekim sanayi üretimi uzun dönemli kriz ortamlarından daha kolay etkilenebilmekteyken hizmet üretimi daha az sermaye birikimiyle gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca Kırıkkale’de nüfusun önemli kısmının geliri devlet kaynaklı olduğundan sabit bir gelir ortamının varlığı ifade edilebilir (Kartal, 2003: 508).

İşsizliğin çözümünde kırsal alanlardan Kırıkkale merkezine olan göçler de pek etkili olamamıştır denilebilir. Erkek ve kadın istihdamı karşılaştırılırsa kadınların daha çok kırsal alanlarda tarım sektöründe çalıştığı; erkeklerin ise Kırıkkale merkezine gelip sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalıştığı belki buradan da başka kentlere yönedikleri gözlemlenebilir (Cevger ve diğerleri, 2003: 370). Oysa Kırıkkale coğrafik konumu nedeniyle, Türkiye’nin ulaşım ağının merkezinde olmasından dolayı, yatırımcılar için büyük avantajlara sahiptir. Yatırımcıların Kırıkkale’ye çekilmesi için ise tanıtıma ihtiyaç vardır. Yaşanılan krizler Kırıkkale’de ticareti zayıflatmış ve istihdamı azaltmıştır. Dolayısıyla yeni yatırımlara ve istihdam alanlarına gereksinim vardır (Örs, 2003: 25).

Kırıkkale’de ticaretin durumu şu şekilde belirmektedir: Anonim şirket sayısı 127, Limited Şirket sayısı 1047, Şahıs Şirketi sayısı 363, kooperatif sayısı ise 184’tür. Ayrıca Ticaret ve Sanayi Odası’na kayıtlı gerçek kişi sayısı 364, tüzel kişi sayısı ise 1324 olmak üzere toplam kayıt altındaki sayı 1688’dir. Aralık 2006 itibariyle Esnaf

Sicili'ne kayıtlı olan faal üye sayısı 6401'dir (İl Brifingi, 2007: 20). Tablo 13'te üyelerin dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 13: Esnaf Sanatkârlar Odasına Bağlı Üyelerin Dağılımı (Aralık 2006)

Meslek Grubu	Üye sayısı (Şahıs)
Karma Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği	1478
Lokantacılar Kebapçılar Köf. Tat. Odası	196
Şoförler ve Otomobilciler Odası	357
Bakkallar ve Büfeciler Odası	824
Berberler ve Kuaförler Odası	231
Kasaplar ve Celepler Odası	74
Kahveciler Odası	331
Minibüsçüler Odası	487
Terziler Konfeksiyoncular ve Trikocular Odası	263
Oto Sanatkârlar ve Demirciler Odası	426
Sebzeciler Odası	349
Kunduracılar ve Tamirciler Odası	98
Esnaf ve Sanatkârlar Odası- Keskin	350
Şoförler ve Otomobilciler Odası- Keskin	163
Esnaf ve Sanatkârlar Odası- Çerikli	115
Servis Araçları ve Nakliyeciler Odası	659
TOPLAM	6401

Kaynak: İl Brifingi, 2007: 21.

Kırıkkale'nin yeterli olduğu, kısmen yeterli olduğu ve yetersiz olduğu durumlar şu şekilde özetlenebilir:

“İlin yeterli olduğu konuları; coğrafi yapısı, demiryolu ulaşımı, iletişim, sosyal alt yapısı, organize sanayi bölgesi, işgücü ve üst kademe yöneticileri imkanlarının bulunabilirlikleri iken, karayolu ulaşımı, enerji, sermaye, hammadde, teknoloji bileşenlerinde kısmen yeterlilikler ve küçük sanayi siteleri ile üniversite-sanayi işbirliği bileşeninde de yetersizlikler söz konusudur” (Erginöz, 2003: 470).

Kırıkkale'nin AB yolunda gelişerek ilerleyebilmesinde ve bütünleşme sürecinde önemli konumda bulunmasında göze çarpan avantajları vardır: Öncelikle İç Anadolu Bölgesi'nin önemli bir kavşak noktasında bulunması kente büyük avantajlar sağlamaktadır. Ekonomik kalkınmasını savunma sanayi ağırlıklı kamu yatırımlarıyla başlatıp, özel sektör yatırımlarıyla artırarak sürdürmesi; bununla birlikte önemli tarımsal

potansiyelleri ve çevresel değerlerinin bulunması kentin konumunu güçlendirmektedir (Erol ve diğerleri, 2003).

3.1.4. Kent Yapısı ve Kentlilik Bilinci

İnsanların bazı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine göre çevrelerini biçimlendirdikleri ve bu çevreyi korudukları söylenebilir. Nitekim insanlar ortak paydalarda buluştukları insanlarla birlikte olmayı isterler. Bu nedenle toplumsal çevre insan için çok önemlidir. İnsanın toplumsal çevresiyle ilişkisi kendini konumlandırmasını ve bir aidiyetlik hissinin yaşanmasını sağlar. Kendini bir yere ait hissedenden insan toplumda yalnız olduğunu değil, bir birlik içinde varlığının tamamlandığını hisseder.

İnsanın kendini tamamladığını hissettiği birlikler ekonomik, kültürel ve toplumsal bakımlardan değerlendirilebilir. Nitekim insanlar kendilerini bu sayılanlardan ağırlıklı olarak birine ya da hepsine göre toplum içinde bir konuma/sınıfa yerleştirebilirler. Ekonomik bakımdan gelir faktörü, kültürel düzey bakımından eğitim seviyesi, toplumsal çevre bakımından ise oturlan mahalle ya da iş çevresinin kalitesi insanların konumlarını belirlemede etkili olan unsurlar arasında sayılabilir. Kırıkkale’de ekonomik bakımdan ne tür bir yapı içerisinde bulunulduğuna dair bilgi “Kırıkkale’nin Ekonomisi” başlığı altında detaylı şekilde incelendiğinden burada tekrar anlatılmayacaktır. Bununla birlikte Kırıkkale’de gelir bakımından orta halli olanlarla çok da iyi durumda olmayanların sayısının gelir bakımından üst düzeyde olanlara karşın çoğunluğu oluşturduğu belirtilmelidir. Bu bakımdan Kırıkkale’de ekonomik bakımdan üst, orta ve alt tabakalarda yaşayanları ayırt etmek mümkündür.

Kültürel bakımdan kişilerin kendilerini eğitim düzeylerini göz önünde bulundurarak toplumda belli bir yerde konumlandırması da mümkündür. Kimi insanlar ekonomik bakımdan üst tabakada yer almayabilir fakat eğitim düzeyi çok yüksektir bununla birlikte bunun tersi de söz konusu olabilir; örneğin üniversite mezunu bir öğretmenin aylık geliri 800–1500 YTL arasındayken ortaokul mezunu bir esnaf aylık 1500–3000 YTL arasında bir gelire sahip olabilir. Bu durumdaki bir öğretmenin geliri ve eğitimi arasındaki farklılığı dikkate alarak kendini orta tabakada konumlandırması belki de en çok karşılaşılabilecek durumdur. Yine söz konusu esnafın, eğer daha yüksek

düzeyle eğitim alma isteği taşıyorsa, eğitim durumundan dolayı kendini orta tabakada hissettiğini ifade etmesi mümkündür. Eğer eğitiminin yeterli olduğunu düşünmekteyse ve kendisini geliri fazlasıyla tatmin ediyorsa, ekonomik kriteri göz önünde bulundurarak kendisini üst tabakada hissetmesi de mümkündür. Kırıkkale’de eğitim durumunun nasıl olduğu daha sonra anlatılacağından burada toplumsal çevre konusu üzerinde durulacaktır.

İnsanların kendilerini toplumsal yapı içinde konumlandırırken toplumsal çevrelerine vurgu yapmaları belki gelire ve eğitime yapılan vurgudan daha kapsayıcıdır. Nitekim oturlan mahalle çoğu defa gelir faktörüyle şekillenmektedir. Her kentin pahalı mekânlarıyla biraz orta halli mekânları ve ucuz mekânları hep vardır ve hepsi de farklı gelir gruplarına hitap eder. Bu durum en bariz şekilde oturlan mahallelerdeki ev fiyatları/kiralalarıyla kendini ortaya koyar. Bazı mahallelerde ev kiralaları çok pahalıyken bazılarında da çok ucuz olabilir. Bu nedenle insanların ekonomik durumlarına göre bazı mekânlarda kümelendikleri söylenebilir. Nitekim gecekonduların çok bulunduğu bir mahallede çoğunlukla ekonomik bakımdan alt tabakada bulunan yoksul insanlar otururken; kent merkezlerindeki modern ve tesisatlı konutlara daha çok ekonomik bakımdan üst ve orta tabakada yer alan insanlar oturmaktadırlar. Kentin üst ve orta gelir grubuna hitap eden mekânlarında genellikle belli bir eğitim düzeyine ulaşmış ve bu sayede kaliteli iş çevrelerine girmiş insanların yoğunlaştığı da söylenebilir. Nitekim üst düzey yöneticiler ve bürokratların, gelir düzeyi üst seviyelerde olan çalışanların çoğunlukla kent merkezlerinde yaşamayı tercih ettiği söylenebilir.

Her kentleşmekte olan mekân gibi Kırıkkale’de de hızlı kentleşmenin verdiği aksaklıklar bulunmaktadır. Kırıkkale’de kentleşme, sanayileşmeden hep bir adım önde gerçekleşen bir olgu olduğundan, kentleşme sürecinin başlarında planlı bir yapılaşmanın olmadığı göze çarpar. Bu durumun sonradan değiştirilmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu arada Kırıkkale kentindeki mekânsal görünüşte gecekondu ile modern konutlar bir arada varlık kazanmışlardır ve bu varlığı devam ettirmektedirler. Burada Kırıkkale’nin mekânsal gelişimi ve dolayısıyla insanların toplumsal çevrelerinin hangi süreçten geçerek şekillendiği üzerinde durmakta fayda vardır.

Kırıkkale, 1925’ten sonra Askeri Mühimmat Fabrikası’nın meydana getirdiği istihdam imkânları sonucunda yerleşim yeri olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak Top ve

Mühimmat Fabrikası'nın temelleri atılmış ve yeni fabrika sayısı arttıkça Kırıkkale nüfusu da artmıştır. Nüfusun artmasını sağlayanların fabrikalarda çalışan personel ve işçiler olduğu görülür. Fabrikalarda çalışmak için gelen işçilerin konutları yayılarak mahalleler oluşmaya başlar. Nitekim Atalay (1983: 78) da Kırıkkale'ye ilk gelen nüfusun fabrikalarda istihdam eden işçi, asker ve teknik elemanlardan; sonrasında ise kısmen teşviklerle kırsal alanlardan gelen sivil işçilerden meydana geldiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere, Kırıkkale'nin kent olarak ortaya çıkmasında işçi ve askerlerin yoğun çabaları söz konusu olmuştur.

Yine Atalay'ın (1983) da belirttiği üzere, kentin ilk yerleşim alanının 1930'lardan sonra istasyon etrafında kurulan fabrika sosyal tesisleriyle şekillendiği görülür. Böylece demiryolunun, yerleşim alanı ve fabrikalar arasında sınırı çizdiği görülür. Öncelikle istasyon civarında az sayıda lojman ile sosyal tesisler fabrikada çalışan teknik ve idari personel için yapılır. İlk başlarda çalışan işçilerin askerlerden oluşması nedeniyle konut sayısının çok olmadığı görülür. Çünkü askerler kışlada kalmaktadırlar. Sivil işçilerin fabrikalardaki istihdamıyla birlikte konut alanı genişler ve burası "İstasyon Mahallesi" adını alarak kentin merkezini meydana getirir.

1931'den 1945'lere kadar fabrika sayısının hızla artması işçi gereksinimini de artırmıştır. Çevre köylerden yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan yerleşim alanı rasgele bir yerleşme şekline maruz kalmıştır. Bu dönemde Ovacık, Yenidoğan, Hüseyin Kahya, Tepebaşı, Gürler ve Kurtuluş Mahalleleri ortaya çıkar ve devlet daireleriyle okulların bir kısmı bu dönemde açılır. Kent sanayileştikçe nüfus baskısını daha çok hissetmiş ve böylece Çallıöz, Güzeltepe, Sanayi Mahalleleri kurulmuştur.

1945–1950 döneminde, Türkiye genelindeki köylerden kentlere göç hareketinin de etkisiyle, Kırıkkale'nin sadece çevre köylerden değil aynı zamanda diğer bölgelerden de göç alması kentin mekânsal olarak gelişimini sağlamıştır. 1955'lerden itibaren kentin Samsun Karayolu üzerine doğru gelişimi gerçekleşir. Böylece Karşıyaka ve Kızılırmak Mahalleleri ortaya çıkar. 1960'larda Kırıkköyü ile Yuva köyünü mahalle olarak içine katan kentin 1970'lerden itibaren mahalle sayısını da artırdığı görülür.

Mahalle sayısının giderek artması beraberinde planlı bir kentleşmeyi getirmemiştir. Nitekim dağınık yerleşimin 1931–1945 döneminde başlayıp 1950–1960 döneminde sanayi yatırımlarının nüfusu kente çekmesiyle sorun olmaya başladığı

söylenbilir. Nitekim 1950’li yıllara kadar kentte herhangi bir teşkilatlanma ve imar çalışmasının yapılmadığı belirtilmektedir (Orhan ve Maden, 2003: 114).

Kırıkkale’de ilk plan, belediye teşkilatı tarafından basit bir biçimde çarşı bölgesini içine alacak şekilde 1954’te yapılmıştır. Devlet demiryolu ile Samsun-Ankara karayolu arasındaki alanı düzene koyan ikinci ve ilk resmi plan 1964’te yapılmıştır. Bu plan amacına ulaşmamış ve 1967’de yeniden başlayan planlama çalışmaları 1972 yılında tamamlanarak İmar İskân Bakanlığınca tasdik edilmiştir (Atalay, 1983: 84–85; Örsdemir ve Bulur, 2003: 119). Kırıkkale’deki ilk planlamanın 1954’te yapılması zaten göçler sonucunda belli bir yapılaşmanın yoğunlaştığı kent için geç kalınmış bir tarihtir. Böylece sosyal altyapının yetersizliği ve çarpık kentleşme önemli bir sorun olarak belirmiştir ki bu, kentin zayıf yönünü oluşturmaktadır.

1960–1990 arasında kamu yatırımları çoğalmış ve Kırıkkale’nin sanayi kenti olarak önemi artmıştır. 1990 sonrasında ise kent Doğu istikametinde gelişimini sürdürmüştür. 1990’lardan itibaren kent merkezinin batısındaki Yahşihan’ın kırsallıktan kentsel bir oluşuma girdiği ve mekânsal olarak büyüdüğü söylenebilir. Bu durumda etkili olan faktörler ise şunlardır: Üniversitenin açılması, Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitesi’ne yatırım yapılması. Kente yakın olan Bahşılı da köprü yapımı sonucunda kent merkezine yakınlaşarak kentin gelişme alanları içerisine dâhil olmuştur (Erol ve diğerleri, 2003: 49). Ayrıca 1960 sonrasında kent merkezinde düzenli yerleşimin başlatıldığına dair bilgiler vardır. Toplu konut alanlarında kooperatif tarzı yapılaşmanın hâkimiyeti söz konusudur. Kırıkkale konut açığı olan kentler arasında bulunduğundan Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından başlatılan projelerle toplam 1014 adet konut yapılmıştır (İl Brifingi, 2007: 5). Tüm bu çabalara rağmen yine de kentteki konut açığının devam ettiği görülür. Ayrıca alt gelir grubuna hitap ettiği söylenen konutların geri ödemelerdeki faizleri göz önünde tutulursa hiç de alt gelir grubundaki insanların ekonomik durumlarıyla örtüşmediği görülebilir. Bu durum da gecekondü yapımına ve çarpık kentleşmenin devam etmesine yol açmaktadır.

Tüm bu tarihsel gelişimin gösterdiği bir şey vardır: Kırıkkale’deki kentleşme süreci bir kent kurmak amacıyla başlatılmış bir girişim olmaktan çok ani göçler ve nüfus yoğunlaşmalarıyla şekillenmiştir. Böylece “Büyümüş Köy” imajının 1945’ler sonundaki göç hareketleriyle gündeme taşındığı belirtilmelidir (Orhan ve Maden, 2003: 114).

Kentler, yaşam biçimleri farklılık taşıyan insanların, ortak bir mekânda diğer yaşam biçimlerini kabullenerek yaşayabildiği yerlerdir. Ayrıca kentler, teknolojik gelişme düzeylerine göre bir büyüklük, heterojenlik ve bütünlük gösterirler. Kırıkkale'nin de oldukça heterojen bir yapıda olduğu görülür. Bununla birlikte mekânsal olarak da bir kümeleşmeden söz edilebilir. Çoğunluğu gecekonduların oluşturduğu mekânlarla daha çok planlı konutların oluşturduğu mekânlar, mekânsal açıdan heterojenliği ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Kırıkkale'nin “kentleşme düzeninin”⁴ gecekondu ve planlı konut ikiliğini yansıtır biçimde kendini ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Kırıkkale'de kent görünümünü bozan nedenler şu şekilde özetlenebilir: Nüfusun, sayımlarda köyünde sayılıp diğer zamanlarda kent imkânlarından yararlanması kentteki nüfusun miktarı hakkında kesin bilgi edinmeyi engellediğinden kentleşme planları da durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir. Kırsal alanlardan gelen insanların konutla ilgili alışkanlıklarını kentte de sürdürmesi kent düzeniyle bütünlükte engel oluşturmaktadır. Kent düzenlemesinde ilgili kurumların koordineli çalışmaları kentsel düzeni bozucu etki yapmaktadır. Örneğin; belediyenin yol asfaltlama çalışmasından sonra gelen doğalgaz vb. tesisatların kurulması, yapılmış olan yolun tekrar bozulup tamir edilmesine yol açmaktadır. Bu durum ekonomik külfetin artmasına da neden olmaktadır. Çeşitli yatırımlar için arazinin yanlış kullanımı söz konusu arazilerin ekonomik değerini düşürmekte ve çevresel sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle arazi kullanım politikalarının toprağın özellikleri göz önünde bulundurularak belirlenmesinin önemi büyüktür. Böylece verimli olmayan arazilerin kent ve sanayi yerleşim alanları olarak kullanımı sağlanabilecektir ki bu, verimsiz arazinin ekonomik olarak değerlendirilebilir olduğunun göstergesidir (Kılınç ve diğerleri, 2003: 112–113).

Kırıkkale'deki gecekondulaşmanın ve kent merkezinde usulünce yapılmayan modern konutlaşmanın nedenleri arasında; Kırıkkale'nin sanayi kenti olmasının ve planlı yerleşim politikalarının uygulanmasındaki aksaklıkların, kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin, nüfus sayımlarındaki ve kırsal alandaki alışkanlıkların

---

⁴Gecekondu ve planlı konutlarla kendini ortaya koyan bu yapılanımın ilk bakışta bir heterojenliği yansıttığı göze çarpıyor olsa da aslında her bir yapılanım kendi içinde bir homojenliği barındırmakta ve ortak paydalarda buluşmakta olduğundan “kentleşme düzensizliği” yerine “kentleşme düzeni” ifadesinin kullanılması; konumuz açısından her bir yapılanım içindeki bütünlüğü vurguladığı için tercih edilmiştir.

devam ettirilmesinin ve arazi kullanımındaki dengesizliklerin büyük paya sahip olduğu söylenebilir.

Kırıkkale “kentleşme düzenini” anlatırken Örsdemir ve Bulur’un (2003: 119) “imar kirliliği” üzerinde durması ve bu durumun sadece gecekonduyla değil kent merkezinde de işlevi belirli olmayan otoparklar, yeşil alan miktarını göz önünde bulundurmadan yapılan konutlar ve insanların izin verilenin dışında daha fazla kapalı alan yapımına yönelmeleriyle sorun olduğuna dikkat çekmesi önemlidir. Nitekim Kırıkkale’de kent düzenini bozan unsurlar sadece gecekondu değildir. Kent merkezinde de çevre düzenlemesinin kent gelişimini dikkate almadan yapılması önemli bir sorundur. Kent merkezinde yapılan yeni konutların aralarında çok az bir boş alan bırakılması kentli insanın nefes almasını zorlaştırmaktadır. Oysa örneğin kent merkezinde her beş binaya karşılık bu binaların kapladığı toplam alanın 1/5’i oranında bir alan söz konusu konutlar arasında yeşil alan ve park olarak değerlendirilse hem insanların daha rahat nefes alması sağlanmış hem de kent görüntüsü daha doğal bir görünüm kazanmış olacaktır. Böylece kentsel alanların genişliği yeterli olabilecek, ağaçlarla iç içe bir düzenli kent yaşamı mümkün olabilecektir.

Kırıkkale’deki mimari yapının yeşil alanların azlığıyla, rahat dolaşımı sağlayan biçimde değil de üst üste ve yan yana tek tip bir doku içinde biçimlendiğinin altını çizen Kılınç ve diğerleri (2003) “*Modernist şair T.S. Eliot çağdaş dünyanın ve şehrin kendine yabancılaşmış, ruhsuzlaşmış insanının hem kozmik hem de toplumsal yalnızlığını ifade ettiği ‘Çorak Ülke’ şiiri ile Kırıkkale’yi de betimler gibidir*” yorumuyla Kırıkkale mekânsal gelişiminin görünümünü en anlaşılır şekilde ortaya koymuştur⁵.

---

⁵“Çorak Ülke” şiiri şu şekildedir:

“Nedir bu kavrayan kökler, hangi dalları
Göğeri bu taş yığını arasından? Ey İnsanoğlu!
Bilemez söyleyemezsin, çünkü bildiğin ancak
Bir kırık hayaller şehridir güneşin kavurduğu,
Ne ölü ağaç gölge verir, ne cırcır böceği huzur,
Ne de kuru taştan bir su sesi gelir
(...)”

Gerçek olmayan şehir

(...)” (Kılınç ve diğerleri 2003: 110).

Cengizhan Altuntaş’ın Kırıkkale üzerine yazdığı “Köyüm” şiirinden şu iki kıta (Karaismailoğlu, 2003: 143) da Kırıkkale’deki mekânsal görünümü çarpıcı şekilde anlatmaktadır:

“Bağın bahçen binalara yer olmuş
Her köşesi yabanlara yâr olmuş
Tozlu duman dağ yolların sır olmuş
Hani, nerde üçetekli kızların

Söz konusu şiiirlerden birinin kenti diğgerinin de köyü anlatması, aslında doğa güzelliklerinin her iki yerleşim yerinde de insan unsuruyla yok edilmekte olduğunu ve nasıl ki toprak giderek verimsizleşiyorsa yaşamın da bu güzellikler olmadan giderek daha fazla verimsizleştiğini ortaya koymaktadır.

Bu durumda Kırıkkale’de imar uygulamalarının isabetli yapılmasının mekânsal düzen için vazgeçilemez bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim imar uygulamasının yapılması vatandaşa nereye ne şekilde konut yapacağını göstermesi bakımından kent sorumluluğuna katılımı da artırıcı özelliğe sahiptir (Örsdemir ve Bulur, 2003: 118). Bu nedenle vatandaşa yol gösterici özellik taşıyan idareler, kentlerin çarpık yapılaşmasının yok edilip kent kültürünün oluşturulmasında önemli role sahiptir.

Kırıkkale’nin sanayi ağırlıklı bir kent oluşu, zamanla sanayi kuruluşlarıyla yerleşim alanlarının yakın mekânları paylaşması sorununu gündeme getirmiştir. Örneğin; çarpık kentleşme sonucunda savunma sanayii tesislerinin yerleşim alanlarının içinde kalması Kırıkkale açısından bir tehdittir (Odabaşı ve diğgerleri, 2003: 409). Bu tehdidin ortadan kaldırılması için çalışılmadığı sürece plansız kentleşme sorun olmaya devam edecektir. Ayrıca çarpık kentleşmenin, kent planlamasıyla ilgili kararların uygulanmasına engel oluşturduğu (Erol ve diğgerleri, 2003: 50) dikkate alınırca var olan düzenin bu şekilde devam ettirilmesi gelecek için amaçlanan planlı yapılaşmanın da gerçekleşmesinde engel oluşturacaktır. Bu bakımdan yaşanılır bir kent için, ilgili herkesin mantıklı çözümler üreterek bunların kararlı uygulayıcıları olması yaşanan çözümsüzlüklerin aşılması için en doğru yoldur. Kent sorunlarına ilgi gösterip çözüm aramak ise kentlilik bilinciyle yakından ilgilidir. Bu nedendir ki kentleri kent yapan asıl öge, kentlilik bilincini taşıyan insanların varlığıdır.

Her kent farklılıkları barındırıp kaynaştırmasıyla kendine özgü sosyal, ekonomik ve kültürel bir yapı sunar. Bununla birlikte söz konusu yapı ancak kentlilik bilinci taşımyorsa önem kazanabilir.

Kentlilik sadece mekânsal görünümün düzgün yapılaşmasıyla değil aynı zamanda kentte yaşayanların kentte yaşama bilincine sahip olmalarıyla bir anlam

---

Türkmen köyü bir başkadır denirdi
Yamaçlardan kır kokusu gelirdi
Ne ektinse, bire on beş verirdi
Hani, nerde o kınalı toprağın”.

bütünlüğü taşır. Nitekim kırsal yapının gerektirdiği bazı alışkanlıklarla kentte yaşamak zorlaşabilmektedir. Bu nedenle kentleşme ve kentlileşme kavramlarını ayırt etmek gerekmektedir. Birincisi kentin demografik açıdan fiziksel-mekânsal yapılanımını ifade ederken; ikincisi kentte yaşayan nüfusun kent kültürünü benimseyip kente özgü davranışlar göstermesini ifade etmektedir.⁶

“Şehrin fizik yapısı ve dokusu ötesinde bu dokuya biçim veren, şehirlinin çevresiyle ilgisi ve uyumunu sağlayan sosyal, kültürel, yönetim, hukuk, ekonomi düzeni de önemlidir. Bu düzen şehirli olma kavramını ifade eder” (Kılıncı ve diğerleri, 2003: 107).

Dolayısıyla insanların sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik düzenlerin kentlilik bilinciyle bir ilişkisinin varlığı söz konusudur. Söz konusu düzenler farklı sosyal tabakalarda bulunan insanların farklı mekânlarda yaşamalarını beraberinde getirmektedir.

Alt sosyo-ekonomik ve kültürel tabaka içerisinde yer alan bireylerin daha çok yakın bir zaman diliminde köyden kente göçleriyle şekillenen bir alışkanlıklar yumağına sahip olduğu görülür. Bu alt tabakadan bireylerin kırsal yapıda hüküm süren bazı alışkanlıklarını kentsel yaşamla bütünleştirebilmeleri için belli bir zamanın geçmesine gereksinim vardır.

Kentsel görünümün şekillenmesinde kentlilik bilincinin etkisi olduğu gibi, kentlilik bilincinin oluşmasında da kentsel yapılaşma hızının etkisi bulunmaktadır. Nitekim Kırıkkale'nin fiziksel yapılaşmasının gecikmesi kentlileşmeyi de geciktirmiştir (Ulusoy, 2003: 148). Bu durum Kırıkkale'nin ilk yerleşim alanı olmasından günümüze kadar geçen zamanda nasıl bir kentlilik bilinciyle hareket edildiğini belirlememizi gerekli kılmaktadır.

Öncelikle Kırıkköylü Hüseyin Kâhya'nın bağışladığı araziler üzerine Makine Kimya Endüstrisi Kurumunun (MKEK) ilk tesislerinin kurulmasıyla ortaya çıkan iskân ihtiyacı söz konusu kurumun Alman teknik elemanları ve İstanbullu tersane ustaları için yaptığı konutlar, yeşil alanlar ile sağlıklı bir görüntü sunmaktayken aynı zamanda

---

⁶Burada kentleşme ve kentlileşme biçiminde ifade edilen durumun sırasıyla “Demografik ve kültürel bakımdan şehirleşme” olarak tanımlanmakla birlikte bu tanımların kentleşme ve kentlileşme tanımlarıyla uyduğu görülebilir (Söz konusu tanımlar için bkz: Türkahraman, 2003: 57).

işçilerin “*karmaşık konut yığınları halinde yapılaştığı*” (Kılınç ve diğerleri, 2003: 111) bir yapıyı da barındırmıştır.

İlk zamanlarda işçilerin çevre köylerden geldiği düşünülürse, kentteki konutların karmaşık yerleşiminde kırsal alanlara özgü alışkanlıkların etkili olduğu söylenebilir.⁷ Kırsal alanlara özgü geçim şekli olan hayvancılığın yansımaları olarak hayvanlardan ayıramama alışkanlığı kente de taşınmıştır. Yine kırsal alanlara özgü ev yapım malzemesi olan kerpiğin de ilk kentsel mekânların oluşturulmasında etkili olduğu görülmektedir. Söz konusu alışkanlıkların devam ettirilmesinde kırsal alan insanının alışkanlıkları kadar kente özgü bir planlamanın olmayışı hatta konutlara ruhsat verecek bir yapılanımın bulunmayışı da etkili olmuştur. Dolayısıyla Kırıkkale kentsel alanlarına özgü sorunlar kaynağını tek taraftan almamıştır.

2000’li yıllarda da Kırıkkale’de söz konusu alışkanlıkların sürdürüldüğüne yönelik tespitler vardır. Örneğin; kent içinde küçük büyük ahırlar mevcuttur. Ahırların bulunması kent havasını olumsuz yönde etkilemekte ve hayvansal dışkıların çevreye gelişigüzel bırakılması, haşerelerin üretildiği yerler olması nedeniyle, çevre kirlenmesine yol açmaktadır. Ahırlar, her ne kadar köyden kente göçen insanların geçim kaynağı olsa da, bünyesinde sosyal ve çevresel sorunları barındırmakta olduğundan bu alanların kent merkezinden uzaklaştırılması gündeme gelmiştir.

“Ekonomik durum nedeniyle şehir merkezlerinde ahır bulunan vatandaşların ekonomik durumlarının iyileştirilmesi veya şehir dışına düzenli ahır kompleksleri yapılmalıdır” (Örsdemir ve Bulur, 2003: 123).

Bununla birlikte 2007 itibarıyla kent merkezine bağlı bazı mahallelerde ahırların varlığı kent sakinlerinin kaliteli hava solumasını engellemekte ve çevresel sorunların devamına yol açmaktadır.

Kentte yaşamakla birlikte kırsal alanlara özgü alışkanlıklardan kurtulamamış bireyler tasarruflarını da kent yaşamını iyileştirmekte değil de köylerindeki yatırımlara yönlendirmişlerdir. Örneğin; MKEK’den maaş almakla birlikte köyünden de kopamamış bireylerin aldıkları traktörleri hem köyde kullandıkları hem de kentte

---

⁷ “Yanlarında inekleri, eşekleri ile gelen ilk şehirliler, vadilerde birer evlik hisseler alıp üzerinde kerpiç konutlar inşa etmişlerdir. Bir plan dahilinde ruhsat verecek merci bulunmadığından, köylerinde öğrendikleri yapılaşmayı sürdürmüşlerdir. İşçilerin bu mahallesi hala halk arasında ‘Toprak Mahalle’ olarak bilinmektedir. Kırıkkale uzun süre bu görünümü sergilemiştir. Günümüzde sokakları fazla değişime uğramamış, eşekler ve ineklerin yerini motorlu taşıtlar almıştır” (Kılınç ve diğerleri, 2003: 111–112).

nakliyecilikte kullandıkları belirtilmiştir (Kılınç ve diğeri, 2003: 112). Görüldüğü üzere, kırsal alanlara özgü alışkanlıkları devam ettirenlerin konut yaparken; ekonomik gelir sağlayan işleri seçerken ve yatırımlar yaparken de bu alışkanlıklarla hareket etmeleri söz konusudur.

Kırsal alanlardan gelen insanlar tarafından kurulan kent merkezlerinde, kırsal alanlara özgü kültürel-folklorik değerler korunduğundan kentlilik ve kent kültürü gibi unsurlar hep bir kenara atılmıştır (Ulusoy, 2003: 147). Bu nedenle 2000’li yıllarda Türkiye kentlerinin birçoğunun kentsel bütünleşmeyi gerçekleştirmediği ifade edilebilir. Önemli olan, kırsal değerlerle kentsel değerlerin bütünleşebilmesi ve insanların kentteki yaşantının kalitesinden yoksun kalmamasıdır. Bununla birlikte Kırıkkale’de kentlilik bilincinin oluşmadığı veya zayıf olduğu (Türkkahraman, 2003: 58) ifade edilebilir. Kentlilik bilincinin henüz güçlü olarak hissedilmemesi kent sorunlarına mesafeli davranmayı da beraberinde getirmektedir. Nitekim kentlerde yapılan kentli-gecekondu ayrımı, kentin ikili görünümünün gözlemlenmesini olanaklı kılmaktadır. Giderek kentlerin köyleşmekte olduğuna dair tezler güçlenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, 1945’lerden sonra “Büyümüş köy imajı” ortaya çıkmıştır. Bu olguya başka ülkelerde de rastlanmaktadır. Bu ülkelerde çözüm yolu olarak bilimselliğin ön plana çıkması önemlidir.

20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan ve yeni bir bilim dalı olan şehirciliğin oluşumuyla ilgili olarak söylenenler sosyal tabakanın zengin-yoksul ayrımını yansıtması bakımından önemlidir (Kılınç ve diğeri, 2003: 108). Zengin-yoksul mahallelerde hüküm süren yaşam farklılıkları bir bilim dalını ortaya çıkaracak denli insanlar için problem teşkil etmiştir. Sonuçta bilimsel yollardan sorunun çözümüne gidilmiştir. Sağlıksız konutlar yaşam kalitesini etkileyeceğinden ve dolayısıyla bu durum eğitimin aksamasına yol açabileceğinden Türkiye’de de sorunun bilimsel yöntemlerle çözülmesi durumunda daha kaliteli yaşam sağlanabilecektir.

3.1.5. Kırıkkale’de Eğitim ve Kültürel Yaşantı

3.1.5.1. Kırıkkale’de Eğitim Üzerine Yapılan Araştırmalar

Eğitim sürecinde önemli noktada bulunan öğretmenlerin yaptıkları işe yabancılaşmaması, öğrencilerin görüşlerine açık olup önem vererek onları kabul

etmeleri, girişimciliği ve yeni şeyler keşfetmeyi sağlayan okuma alışkanlığını ve hayal kurmayı özendirmeleri eğitim sürecinin verimini etkilemektedir. Öncelikle bu konular üzerine Kırıkkale için yapılan tespitler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Belirtilmelidir ki, eğitim sürecinin sağlıklı olmasında, eğitimcilerin eğitilenlerle etkili bir iletişim içinde olmasının önemi büyüktür.

İyi bir eğitimciden beklenen, onun iletişim sürecini çok iyi bilerek şekillendirebilmesidir. Nitekim bir konunun en iyi şekilde öğretilmesinde sağlıklı bir iletişim ortamının önemi yadsınamaz. Kırıkkale’de yapılan bir araştırma (Hoşgörür ve Dündar, 2003) sınıf öğretmenlerinin öğrencilere karşı nasıl bir tutum içinde olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur. Bu araştırmanın bulguları şu şekildedir: Bayan ve bay sınıf öğretmenleri öğrencilerini her zaman ödüllendirip, cesaretlendirdiklerine inanmaktadırlar. Bu inancın oranı bayanlarda daha yüksektir.

“Öğrencilerin görüşlerini kabul ediyor musunuz?”, ifadesine verilen evet cevabının oranı bayanlarda daha yüksektir. Dolayısıyla bayan sınıf öğretmenlerinin erkek sınıf öğretmenlerine göre, öğrencilerinin görüşlerini daha fazla kabul ettiklerine inandıkları söylenebilir (Hoşgörür ve Dündar, 2003: 313–315). Öğretmenlerin öğrencileri ödüllendirmesi öğrencileri motive eden bir tutum olduğundan, Kırıkkale’de söz konusu öğretmenlerin bu tutuma yüksek bir oranda sahip olduklarını söylemesi bu konuya verilen önemi de göstermektedir. Dolayısıyla orta tabakada yer aldığı söylenebilecek öğretmenlerin böylesi bir eğitim anlayışını taşıması hem öğretmenlik mesleği hem de Kırıkkale’deki eğitim kalitesi bakımından sevindiricidir. Ayrıca söz konusu araştırmanın, sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinin kendilerini anlamada bir zorluk çekmediklerine ve öğrencilerinin konularını anlayıp anlamadıklarını kontrol ettiklerine inandıklarını ortaya koyduğu ifade edilebilir. Bu nedenle de Kırıkkale’de eğitim sürecinin sağlıklı işleminde bu unsurların da yoğun etkisi olduğu düşünülebilir.

Çocuk ve gençlerdeki girişimcilik ruhunun gelişiminde keşfediciliğin büyük önemi vardır. Nitekim bu ruha sahip gençlerin yetiştirilmesinde eğitim işini üstlenenlerin otoriter ya da demokratik eğitim anlayışlarının büyük etkisi söz konusudur. Demokratik bir eğitim ortamında merak unsurunun tetiklediği keşfedicilik ve girişimciliğin daha çok ortaya çıkma imkânı bulunduğu söylenebilir. Demokratik bir ortamda gençlerin hayal kurmaları teşvik edilir. Bu ortamlarda gençlerin hayallerinden

dolayı engelleyici tutumlarla karşılaşma olasılığı daha az görünmektedir. Keşfedicilik ve yeni bir şeyler ortaya koyma eğitim-öğretim sürecinde tüm derslerin gereğince işe koşulmasıyla mümkün olabilecektir.

“Eğitim, çocuğun imgeleme gücünü arttıran, onu programlar ve ders kitaplarının üstüne çıkaran, onu bu programların ve kitapların altında ezdirmeyen bir eğitimidir. İmgeleme ya da hayal gücünü arttırmayan, çocuğu araştırmaya sokmayan bir eğitim, eğitim değildir” (Turgut, 1995: 2).

Bu durumda genel olarak eğitim anlayışımızda çocuğu merak ettirmenin ve araştırmaya sevk etmenin yeterince işlemediği ifade edilebilir.

Kırıkkale’de 80 öğretmen adayı öğrenci üzerinde yapılmış bir araştırmanın bulgularına yer vermekte fayda vardır:

1-Öğretmen adaylarının “Hayal kurmanın yaratıcılığı geliştireceğine inanıyorum” ve “Hayal kurmanın gerekli olduğuna inanıyorum” ifadelerine tamamen katıldıklarını belirttikleri tespit edilmiştir.

2-Öğretmen adaylarının “Yaratıcılık sadece sanat derslerinde geliştirilebilir” fikrine hiç katılmadıkları ve bu yetinin diğer derslerde de geliştirilebileceğini ve işe koşulmasının gerekliliğini vurguladıkları tespit edilmiştir (Kılıç ve Dündar, 2003: 331–332).

Yine söz konusu araştırmaya göre, eğitim anlayışının ve öğretmen tutumlarının “yeni şeyler ortaya koymayı”⁸ etkileyen en önemli unsurlar olduğunun altı çizilerek yeni şeyler ortaya koyabilmenin sık sık okumalar yapmakla geliştirilebileceği ifade edilmiştir (Kılıç ve Dündar, 2003: 329–330). Bu durumda eğitime daha çok önem veren kişilerin bu tür özellikleri daha çok göz önünde bulundurarak uygulamaya çalıştığı söylenilebilir. Bununla birlikte öğretmenler ve diğer tüm çalışanlar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışanların verimini etkileyen unsurlar arasında gerekli bilgi ve beceriye sahip olmanın yanında kendilerinde, kendilerini işe verme isteğinin bulunmasının olduğu görülebilir (Başaran’dan akt: Tanıt, 2003: 327). Nitekim işin verimliliğinde, o işe katılan ruhun, heyecanın, hevesin varlığı işin farklı olmasını sağlamaktadır. İstekle yapılan bir işten sağlanan faydanın herkes için en yüksek düzeyde gerçekleşeceğini ifade etmek mümkündür.

---

⁸Kılıç ve Dündar (2003)’ın “yaratıcılık” olarak ifade ettikleri olgunun daha somut ve anlaşılır olması için bu ifade tercih edilmiştir.

İşgörenlerin, yani konumuz bakımından orta tabakanın temsilcisi olarak görülen öğretmenlerin, işlerini verimli şekilde yapabilmelerinde onların kendilerini okula ve eğitim işine yabancı hissetmemelerinin önemi büyüktür. Nitekim yabancılaşma ile işten doyumсуuzluğun varlığı arasında yüksek bir ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Yabancılaşmanın türüne göre de insanların farklı davranışlar sergileyecekleri belirtilmiştir.

“Yabancılaşmanın türüne göre, işgörenlerde sosyal psikolojik bunalımlar (gerilimler), dışlanmışlık, geri çekilme, verimi düşürme, güvensizlik ve saldırganlık gibi farklı insan ilişkilerine rastlanır. Bu işgörenler, örgüt için tehlike oluşturabilirler ve hem örgütü hem de örgütün toplumdaki yerini olumsuz etkilerler” (Tanıt, 2003: 322).

Görüldüğü üzere, işe yabancılaşma hem işteki verimi düşürmekte hem de söz konusu işin toplumdaki statüsünü sarsmaktadır. Kemerlioğlu'nun 1973'te “Erzurum'da Meslek ve Sosyal Tabakalaşma” isimli doktora çalışmasında da mesleki itibarın yükselmesiyle birlikte mesleki tatminin de arttığı ifade edilmiştir (Türkdoğan, 2003: 506–507). Bu bakımdan Kırıkkale'de öğretmenlerin işlerine yabancılaşp yabancılaşmadıklarını tespit etmek, Kırıkkale'deki eğitimin kalitesini ortaya koymak bakımından önemlidir.

Araştırma evrenini Kırıkkale kent merkezindeki ilköğretim okullarında görevli sınıf öğretmenlerinin oluşturduğu ve 41 adet ilköğretim okulunda görev yapan 752 sınıf öğretmenin tamamının araştırma kapsamına alındığı bir araştırmada (Tanıt, 2003), sınıf öğretmenlerinin genelde görev yaptıkları okullarına karşı kendilerini yabancı hissetmedikleri tespit edilmiştir. Yabancılaşmanın düzeyi ise şöyle ifade edilmiştir: *“Sınıf öğretmenleri, görev yaptıkları okullarına karşı ‘Nadiren’ yabancılaşma göstermektedirler”* (Tanıt, 2003: 327). Bu durumun Kırıkkale'de özellikle ilköğrenimin yüksek düzeylerde ve belli bir kalitede gerçekleşmesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla eğitim sürecinde önemli bir konumu bulunan öğretmenlerin eğitim çevresine yani okuluna yabancılaşmamasının önemi büyüktür.

3.1.5.2. Kırıkkale’de Eğitimin Durumu

Kırıkkale’de eğitim bakımından şu fırsatların varlığı belirtilmektedir: Eğitim standartları ve düzeyi Türkiye ortalamasının üzerindedir ve genç, eğitilmiş nüfusun fazlalığı gelişmeye açık işgücünün kolay bulunabilmesini sağlamaktadır (Erol ve diğerleri, 2003: 49–50; Odabaşı ve diğerleri, 2003: 410). Ayrıca kentteki okuryazarlık oranının yüksekliği gelişim potansiyelini artırıcı etki yapmaktadır.

2000 yılı genel Nüfus Sayımı’na göre, Türkiye genelinde okur-yazarlık oranı % 80 iken Kırıkkale’deki okuryazarlığın % 94 olarak gerçekleştiği görülür. Okur-yazarlık oranı kadınlarda (% 82,87) erkeklere göre (% 95,12) daha düşüktür. Günümüzde okur-yazarlıktan çok hangi düzeyde bir eğitim kurumunun bitirildiği daha önemli ve hayat şartlarının düzenlenmesinde daha işlevseldir. Bu bakımdan Kırıkkale’de eğitimin hangi düzeylerinde nasıl bir okullaşma oranının olduğu önem kazanmaktadır.

Tablo 14: Kırıkkale’de Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları (2007)

Eğitim Kademeleri	Okullaşma Oranı (%)	Okula Giden Öğrenci Sayısı	Çağ Nüfusu (Kişi)
Okulöncesi Eğitim ⁹	23	2318	10.000 (4–5 yaş)
İlköğretim	99	40.912	41.000 (6–13 yaş)
Ortaöğretim ¹⁰	63,3	15.871	25.070

Kaynak: İl Brifingi, 2007: 13–14.

Tablo 14’ten de görüldüğü üzere, Kırıkkale’de en yüksek okullaşma oranı % 99 ile ilköğretim aşamasındadır. Bunu % 63,3 ile ortaöğretim izlemekte en sonda ise % 23 ile okulöncesi eğitim gelmektedir. Dolayısıyla Kırıkkale’de temel eğitimde niceliksel bir doyum noktasına ulaşıldığı söylenebilir. Bunda Kırıkkale’de bulunan 122 resmi ilköğretim okulunun 68 tanesinin ilçelerde bulunurken 54’ünün merkezde bulunmasının

⁹İlköğretim kurumlarına 2006–2007 öğretim yılında 5.179 öğrenci birinci sınıflara kayıt yaptırmıştır. 2006–2007 öğretim yılındaki okul öncesi öğrenci sayısı 2.318 olduğuna göre, ilköğretime kayıt olan öğrenci sayısının % 45’ini okul öncesi eğitim alan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda 4–5 yaş çağ nüfusunda ortaya çıkan % 23 lük okullaşma oranının gerçeği yansıttığı söylenemez (Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü, 2007a).

¹⁰Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan Nüfus Projeksiyonları (çağ nüfusları) 2000 yılında yapılan nüfus sayımları baz alınarak hesaplanmıştır. Kırıkkale ilindeki nüfus sayımlarında yapılan hatalar çağ nüfuslarının fazla çıkmasına neden olmuş bu nedenle çağ nüfuslarına göre yapılan okullaşma oranlarının gerçeği yansıttığı söylenemez. Geriye dönük beş yılın ilköğretim mezun sayısı ve ortaöğretime yeni kayıt sayıları dikkate alındığında ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranının (son beş yılın) % 96 seviyesinde olduğu görülür (Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü, 2007b).

etkili olduğu söylenebilir. Yani temel eğitim veren bu okulların kent merkezi dışında da kent merkezindeki okul sayısını aratmayacak şekilde dağılmış olması her kesime eğitim imkânının ulaştırılmakta oluşunu göstermektedir. Ortaöğretim ve okulöncesi eğitimde ise niceliksel boyutun daha da artırılmasına yönelik çabaların sürdürülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan toplumda ve toplumu oluşturan sosyal tabakalardaki bireylerde eğitim anlayışlarının belli bir gelişmişliği yakalamasının önemi de ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranı % 23 ile son sırada yer alıyor olsa da yıllar itibariyle bu oranın hep artmış olması okul öncesi eğitime verilen değerin artmakta olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aşağıda 2003–2007 yılları arasında Kırıkkale’de okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranının gelişim seyri verilmiştir.

Tablo 15: Okul Öncesi Okullaşma Oranı (2003–2007)

Öğretim Yılı	Çağ Nüfusu (4- 5 Yaş)	Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı (%)
2003–2004	14980	1862	12
2004–2005	14714	1914	13
2005–2006	14445	2262	15,7
2006–2007	10000	2318	23

Kaynak: Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2007.

Okul öncesi kurumlarda yıllar itibariyle okullaşma oranındaki artışlar ilköğrenim ve ortaöğrenim kurumlarında da göze çarpmaktadır. Nitekim Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu’na göre, ilköğrenimde okullaşma oranı 2003–2004 yılları arasında % 73 iken 2006–2007 yıllarında % 99’a yükselmiştir. Ortaöğretimde okullaşma oranı 2003–2004 yılları arasında % 62 iken 2006–2007 yıllarında % 63,3’e yükselmiştir. Görüldüğü üzere, ilköğrenimdeki okullaşma oranındaki büyük yükseliş temel eğitime verilen önemin büyüklüğünü göstermektedir.

Günümüzde bireylerin eğitim alma isteklerinin giderek arttığı görülmektedir (Örcün, 2003: 300). Bununla birlikte bu isteğin okullaşma oranlarını istenilen doyum noktasına henüz taşımadığı söylenilebilir. Bu durumda etkili unsurlar arasında toplumdaki her sosyal tabakanın farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bir yapı sergilemesinin payı olduğu unutulmamalıdır.

Kırıkkale’de genel olarak eğitimin durumunu yansıtması bakımından okul, öğrenci ve öğretmen sayılarını incelemek gerekmektedir. Tablo 16’dan da görüleceği üzere, Kırıkkale’deki toplam 3270 öğretmenin büyük çoğunluğu (2537 kişi) Merkez’de bulunmaktadır. Geriye kalan 733 öğretmen ise merkez dışında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmektedir. Merkezde İlköğretim kademesindeki okul sayısı 56; öğrenci sayısı 31.888 ve öğretmen sayısı 1476 ile en yüksek rakamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 16: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı (2007)

İlçe Adı	Okul Öncesi			İlköğretim			Ortaöğretim		
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Merkez	52	1899	65	56	31.888	1476	28	13.626	996
Bahşılı	4	55	2	8	830	71	1	77	16
Balışeyh	1	13	1	10	1049	46	1	225	17
Çelebi	2	30	2	2	250	24	1	57	11
Delice	4	65	3	6	1199	60	6	520	41
Karakeçili	2	30	0	3	615	37	2	205	16
Keskin	7	103	3	22	2839	126	5	794	90
Sulakyurt	5	64	3	12	1042	55	2	222	22
Yahşihan	4	53	4	8	1200	72	1	145	11
TOPLAM	81	2318	83	127	40.912	1967	47	15.871	1220

Kaynak: İl Brifingi, 2007: 13.

Kırıkkale’de ilköğretimde 1561 adet derslik bulunmakta ve derslik başına 26 öğrenci düşmektedir. Bununla birlikte bazı okullarda sınıf mevcutlarının standartların üstünde oluşu, eğitimin etkin ve verimli şekilde yürütülmesinin önünde engel teşkil etmektedir (Örcün, 2003: 305). Yine Örcün’ün belirttiğine göre, Kırıkkale’deki okulların fiziki koşulları çok farklıdır. Örneğin; kent merkezinde sadece birkaç okulda spor salonu bulunmaktayken bilgisayar laboratuvarına sahip okul sayısı giderek artmaktadır. Öğrenim çağındaki gençlerin birtakım ihtiyaçlarının ve sorunlarının bulunması doğaldır. Bu ihtiyaçlar arasında gençlerin ruh ve beden sağlığının dengeli gelişmesi bakımından, boş zamanların kültürel ve sportif faaliyetlere ayrılması ve çağı yakalayan bir eğitim anlayışıyla yetiştirilerek istihdamlarının sağlanması sayılabilir. Bu ihtiyaçların sağlanmasında okul eğitiminin önemli fonksiyonu vardır. İhtiyaçların gereği

gibi karşılanması için ise öncelikle okulların fiziki donanımlarının gereksinimleri karşılayabilmesi gerekir. Nitekim okulda verilen eğitimin kalitesi hem okuldaki hem de okul dışındaki yaşamı şekillendirmektedir.

Kırıkkale’de genel liselerin durumu onların başarısızlığı üzerinde odaklanmaktadır. Nitekim sınavlar sonucunda belli bir başarı düzeyini yakalamış olanların toplum tarafından çoğunlukla istenilen okullara gittiği geriye kalanların ise bu okullar dışında eğitim ve öğrenimlerine devam ettikleri belirtilmektedir (Örcün, 2003: 307). Dolayısıyla düz liselere her bir sosyal tabakadan talep azlığının olduğu söylenilebilir.

2007 itibariyle ortaöğretimde 47 okuldan 25 tanesi genel lise, 22 tanesi de mesleki ve teknik lisedir. Genel liseler içinde 1 tane özel lise, 17 tane lise, 7 tane Anadolu lisesi¹¹, 1 tane Fen lisesi ve 1’er tane de Anadolu Güzel Sanatlar lisesi ile Anadolu Öğretmen lisesi bulunmaktadır (İl Brifingi, 2007: 15).

Kırıkkale’de Süper Lise, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi gibi okullara her sosyal tabakadan birey tarafından yoğun talep olmakta bunu mesleki ve teknik okullara olan talepler izlemektedir. Mesleki ve teknik okullara daha çok gelir bakımından alt ve orta tabakaya mensup bireylerin talepte bulunduğu söylenilebilir. Çünkü bu tabakalardaki bireyler, bir işe sahip olmanın yolu olarak, kısa yoldan çocuklarını mesleğe yönlendiren okulları daha fazla tercih etmektedirler. Meslekleri bakımından işçilerin ve bir işe sahip olmayanların çocuklarını daha çok mesleki ve teknik eğitim veren okullara yönlendirmesi gelir bakımından alt tabakada yer alan bireylerin ağırlıklı olarak ekonomik faktörleri göz önünde bulundurarak hareket etmelerinin de göstergesi sayılabilir.

Kırıkkale’nin ekonomik bakımdan çok fazla gelişmiş kentler arasında sayılmayışı da kentteki alt ve orta tabakadan bireylerin sayıca fazlalığını açıklayıcı olabilmektedir. Nitekim Kırıkkale’de 25 adet genel liseyi 22 adet mesleki ve teknik lise takip etmektedir. Mesleki ve teknik lise sayısının genel lise sayısına bu kadar yakın bir oranda olması bu okullara verilen değerle büyüklüğüyle açıklanabilir. Bununla birlikte aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, mesleki ve teknik okullara devam eden öğrenci

---

¹¹ Söz konusu liseler Mesleki Anadolu liseleridir. Bunlar dışında 4 tane de düz Anadolu Lisesi bulunmaktadır.

sayısı genel liselere devam eden öğrenci sayısının yaklaşık yarısı kadardır. Kırıkkale halkının mesleki ve teknik eğitime genel liselerdeki eğitime nazaran daha az ağırlık verdiği görülmektedir.

Tablo 17: Ortaöğretim Okulları ve Öğrenci Sayısı (2007)

	Okul Tür Adı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Genel Liseler	Lise	17	7036
	Anadolu Lisesi	4	1945
	Anadolu Öğretmen Lisesi	1	418
	Özel Lise	1	257
	Fen Lisesi	1	244
	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	1	149
	Toplam	25	10049
	Mesleki ve Teknik Liseler	Endüstri Meslek-Teknik Lise ve Anadolu Teknik ve Meslek Lisesi	2
Sağlık Meslek Lisesi		5	825
Kız Meslek ve Anadolu Kız Meslek Lisesi		1	591
Çok Programlı Lise (Erkek Teknik)		5	582
İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi		3	436
Ticaret Meslek Lisesi		1	383
Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi		1	273
METEM (Erkek Teknik)		1	248
Anadolu Ticaret Meslek Lisesi		1	169
Çok Programlı Lise (Ticaret Turizm Eğt.)		1	140
Anadolu İletişim Meslek Lisesi		1	124
Toplam		22	5822

Kaynak: Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2007.

Eğitim sürecinden geçmemiş bir bireyin yeteneklerini tam olarak geliştirebileceği söylenemez. Bireylerin çevresiyle sağlıklı bir etkileşim içinde olabilmesi, beklentilerini gerçekleştirebileceği bir işe sahip olabilmesi için temel eğitimden geçmesi gereklidir. Yapılan işte ve meslekte yeterlilik için ise bireylerin daha üst düzeyde bir eğitim sürecinin içinde şekillenmesi gerekmektedir (Başaran, 2003:

278). İşte ortaöğrenim, temel eğitim üzerine bina edilen ve bireyleri mesleğe ya da bir üst öğrenime yönlendiren bir eğitim süreci olması bakımından üzerinde durulması gereken bir eğitim basamağıdır.

Bireylere kısa yoldan bir meslek edindirme işleviyle tanınan mesleki ve teknik eğitim kurumlarının erkek ve kız çocuklarına eşit düzeyde eğitim fırsatı verdiği söylenebilir. Kırıkkale’de Cumhuriyet öncesine ait bir ilk ve orta kız mektebinin bulunması eğitimde kız çocuklarının da yer aldığına göstergesidir. Keskin’deki Darü’l-înâs (Kız) Mektebi ile ilgili olarak şu bilgilere rastlanılmıştır:

“ ‘Ashâb-ı hamîyyetmendân (hamiyet sahibi) tarafından inşa olunan Inas-ı İbtidai ve rüştiye (ilk ve orta kız) mektebi, sene 1331 (1913)’ yazılıdır. Altıntaş mahallesinde, tek katlı dikdörtgen şeklinde, dört basamakla çıkılan, doğu cephesindeki kemerli giriş kapısının üzerinde üçgen alınlık bulunan tarihî bir binadır” (Sakallı ve diğerlerinden akt: Sakallı, 2003: 96).

Bu durum kız çocuklarına eğitim veren ilk ve ortaokulların Cumhuriyet öncesine uzanan bir halkasının varlığını göstermekle aslında kız çocuklarının eğitime değer verilmediğini iddia eden tezlere karşı bir belge niteliğindedir.

Kız çocuklarının eğitim sürecine daha az katılmalarının nedeni eskiden eğitim koşullarının günümüzdeki kadar iyi bir durumda olmayışından kaynaklanmaktadır demek daha sağlıklı bir gözlem olacaktır. Nitekim Cumhuriyet öncesinde hem kızların hem de erkeklerin okullaşma oranları günümüzle kıyaslanamayacak derecede düşüktü. Eğer kız çocuklarının erkeklere nazaran daha az okula gönderildiği iddia edilecek olursa bunun nedenleri arasında öncelikle toplumun tarımsal yapısının gerekli kıldığı tarımsal işgücünün gereklilikleri sayılmalıdır. Günümüzde ise tarım toplumundan sanayi toplumu olmaya doğru bir değişim yaşandığından eğitim süreci sanayileşmenin nitelikleriyle birlikte şekillenmektedir. Günümüzde sanayileşmenin bir gereği olarak nitelikli işgücü gereksiniminin ön plana çıkışı daha çok gelir ve eğitim düzeyi bakımından alt tabakada yer alan bireylerin kız ve erkek çocuğu ayrımı yapmaksızın meslek edindirici okullara yönelmelerini doğurmuştur. Alt tabakadan bireyler ekonomik koşullarının elverdiği şekilde kısa yoldan çocuklarına bir meslek ve iş edindirmeyi çıkış yolu olarak görürken, eğitimin ekonomik yükünü daha uzun süre kaldıracak olan orta ve üst tabakadan bireylerin daha az oranda kısa yoldan meslek edindirici olan mesleki ve teknik okulları tercih ettiği gözlemlenebilir.

Mesleki ve teknik eğitimin tercih edilmesinde mesleki eğitimin daha çok üretime dönük boyutunun rolü olduğu söylenilebilir. Eğitimin üretime dönük olan bu yönünü göz önünde bulundurmeyen anlayışa sahip bireylerde, mesleki ve teknik eğitimin ikinci sınıf ve başarı düzeyi çok düşük öğrencilerin katıldığı bir eğitim sistemi olduğuna yönelik düşünceler ağır basmaktadır. Fakat böyle bir düşünce tarzı, kişilerin yetenek ve ilgilerini göz önüne almayan bir yaklaşım olduğundan, sağlıklı olmaktan uzaktır. Böyle bir anlayışın yaygınlık kazanması sonucunda Türkiye’de ve Kırıkkale’de mesleki ve teknik eğitimde okullaşma oranının gelişmiş ülkelere göre çok düşük oranlarda seyretmekte olduğu düşünülebilir. Bireylere hâkim olan düşünce tarzının yanı sıra eğitim sistemindeki aksaklıklar da mesleki ve teknik okullara yönelimi azaltıcı rol oynamaktadır. Örneğin; 1998 yılından itibaren yürürlüğe konulan öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminde fakültelerin pek çok programı ile mesleki ve teknik orta öğrenim kurumlarının uygun programları, program ve kontenjan itibari ile sağlıklı şekilde ilişkilendirilememiştir. Bu durum mesleki ve teknik okullara yönelimi azaltmıştır. Sonuçta mesleki ve teknik okullardaki okullaşma oranları düşük düzeylerde seyretmek durumunda kalmıştır.

Özgürlüklerin genişletilmeye çalışıldığı bir çağda mesleki ve teknik eğitim okullarını tercih eden öğrencilerin fırsat eşitliğini yaşayamadıklarını düşünmesi mesleki ve teknik eğitim önünde engel oluşturmaktadır.

Türkiye’de ortaöğrenim öğrencilerinin okullaşma oranı genel liselerde % 64 iken mesleki ve teknik liselerde % 36 dır ve bu oran gün geçtikçe mesleki ve teknik eğitim aleyhine bozulmuştur. OECD ülkelerinde mesleki ve teknik eğitimdeki okullaşma oranı ortalaması ise % 63 civarındadır. Kırıkkale’de mesleki ve teknik eğitimdeki okullaşma oranı % 30 civarındadır. Bu oran Türkiye ortalamasından 6 puan, OECD ülkeleri ortalamasından da 33 puan geridedir (Başaran, 2003: 293).

Mesleki ve teknik eğitim, gelişen teknolojilerle uyum sağlayabildiği oranda kendisinden beklenen görevi en iyi şekilde yerine getirebilecektir. Bunu sağlayabilmenin yolu ise bireylerin değişime kolay uyum sağlayabilen, problemlere çözüm önerileri getirerek onları kısa zamanda çözebilen ve yaşam boyu öğrenmenin gerekliliğine inanan bireyler olarak yetiştirilmesidir. Nitekim artık sadece kas gücüne dayanan işletmelerin rekabet gücü eskiye oranla çok azalmış hatta hiç kalmamıştır. Bu

nedenle çağı yakalayan bir işgücü için bireylerin, mesleki ve teknik eğitim yoluyla, gelişen teknolojilere uyum sağlayarak yetiştirilmesinin önemi büyüktür.

Mesleki ve teknik eğitimin nitelikli işgücü yetiştirerek ülkelerin kalkınmasında önemli bir rol icra ettiği bilinmektedir. Üretimin artırılarak maddi yönden gelişimin sağlanması ekonomik kalkınmayı ifade etmektedir. Bununla birlikte ekonomik kalkınmayı toplumsal kalkınmadan bağımsız düşünemeyiz. Nitekim ekonomik kalkınma; sosyo-kültürel ve politik gelişmelerle birlikte seyreder. Bu bakımdan bireylerin olayları ve olguları algılayış şekilleri ve düşünce yapılarının belli bir gelişmişlik düzeyini yakalayamayışı ekonomik kalkınma sürecini ve bu süreçle ilişkili olan diğer süreçleri de etkilemektedir.

“Bir toplumun zihni seviyesini yükseltmeden maddi seviyesinin yükselmeyeceği bir sosyolojik gerçek ise, bu gerçek doğrultusunda zihinsel gelişme geleneksel ve yerel düşünceden modern düşünceye (büyük düşünmeye) doğru tekamül ettirilmelidir” (Türkkahraman, 2003: 62).

Eskiden günümüze eğitim anlayışları nasıl bir olgunlaşma evresinden geçerek geldiyse aynı şekilde günümüzde de bu sürecin devam ettiği söylenilebilir. Dolayısıyla günümüzde çağın gereklerini yerine getirebilecek, modern tekniği kullanabilecek kapasitede modern görüşlü bireyler yetiştirmek türü ne olursa olsun tüm eğitim kurumlarının vazgeçilemez görevidir. Eğitim yoluyla kalkınabilmek için öncelikle zihniyetlerde eğitimle kalkınma fikrine ve bu fikrin tüm okul türlerinde gerçekleştirilebileceğine dair düşünceye yol açılmalıdır.

Günümüzde eğitim düzeyinin gün geçtikçe yükselmesi, zihni bir gelişimi gösterebilme potansiyelini taşıması bakımından önemli bir gelişmedir. Ancak bu gelişimin işgücüne de yansması gerekmektedir. Çünkü ancak işgücünün nitelikli oluşuyla, gelişen bir ekonomiye sahip olunabilir ve bu ekonomi diğer gelişmiş ekonomilerle rekabet edebilir. Türkiye'nin ve Kırıkkale'nin gelişmiş ekonomilerle rekabet gücünün konumunu anlayabilmekte eğitim ve işgücü ile ilgili şu veriler yol gösterici olacaktır:

“Devlet İstatistik Enstitüsünün 2002 yılı IV. Dönem İstihdam verilerine göre; Türkiye genelinde istihdam edilenlerin % 70.5'ini lise altı eğitim alanlar ile hiç eğitim almayanlar, %18.3' ünü lise ve dengi meslek lisesi, % 11.2' sini ise yüksek okul ile fakülte mezunları oluşturmaktadır. İlimizde istihdam edilenlerin eğitim-istihdam verileri ülke geneli ile fazla farklı değildir. Görüldüğü gibi

gelişmiş teknolojilerle üretim yapma ve rekabet etme şansımız hemen hemen yok gibidir” (Başaran, 2003: 296).

Mesleki ve teknik eğitimde çağın gereklerini yerine getirebilmeyi sağlayacak şekilde teknolojik bir yapılanma, nitelikli öğrencileri kendine çekebilecek ve öğrencilere fırsat eşitliğinin sağlanması öğrencilerdeki mesleki ve teknik eğitime yönelik isteği artıracaktır. Kırıkkale’de mesleki ve teknik eğitim gören öğrencilerle ilgili Başaran’ın (2003: 295) tespitleri önemlidir: Mesleki ve teknik eğitim öğrencileri akademik eğitim almayı ve kariyer yapmayı olanaklı kılmayan mesleki ve teknik eğitim okullarının verdiği dersleri öğrenmekte isteksizdirler; ayrıca bu okullar nitelikli öğrenci bulamamaktadırlar. Bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için bu okulların modern teknolojinin imkânlarından en yüksek düzeyde yararlanabilmesinin yanı sıra bu okullar önündeki diğer engellerin kaldırılarak ülkede ihtiyaç duyulan nitelikli ara elemanların yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Ulu’nun da belirttiği üzere, mesleki eğitim ve öğretim alanındaki yatırımlar artırılmalıdır (Ulu, 2003: 214).

Eğitim düzeyi ile işgücünün verimliliği arasında bir ilişkinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca her bir eğitim basamağında eğitim harcamalarının da arttığı görülebilir. Dolayısıyla kişi başına eğitim harcamalarının yüksekliği, işgücü başına verimliliği de olumlu yönde etkilemektedir (Başaran, 2003: 295).

Eğitim düzeyi arttıkça eğitim harcamaları ve işgücünün verimi artmaktadır. Ancak eğitim düzeyinin artmasının işsizliğe çare olmaktan çok işsizliği yeni bir boyuta taşıdığı görülür. İşgücü içindeki paylarına göre kadın lise (düz/meslek) mezunlarının üniversite mezunu kadınlara göre daha yüksek işsizlik riski taşıdığı belirtilmektedir (Ulu, 2003: 208). Eğitimli işsizlerin çoğalması eğitim planlamalarıyla istihdam politikaları arasındaki koordinasyonun aksadığının göstergesidir.

Kırıkkale’de meslek edindirmeye yönelik çeşitli dallarda meslek liselerinin ve meslek yüksek okullarının kurulmuş olması ve çıraklık eğitiminin de verilmesi yetişmiş işgücünün bulunabilmesini sağlamaktayken bu durum sanayinin nitelikli eleman ihtiyacının karşılanabilmesinde de olumlu bir gelişmedir (Odabaşı ve diğerleri, 2003: 409; Erginöz, 2003: 471). Ancak bu gelişmelerin ülke kalkınmasına yansiyabilmesi için mesleki ve teknik eğitime yoğunluklu olarak alt tabakadan bireylerin yanında diğer tabakalardaki bireyler tarafından da isteklerin olması daha dengeli bir yapılanmayı

beraberinde getirecektir. Üst tabakadan da mesleki ve teknik eğitime yoğun yönelimin olması mesleki eğitimin ikinci sınıf bir eğitim olmadığına dair düşüncelerle paralel seyredecektir.

Kırıkkale'deki eğitim yapısını anlayabilmek için özel eğitimin durumunu da incelemek gerekmektedir. Kırıkkale'deki özel öğretim kurumları arasında 1 tane lise, 3 tane ilköğretim okulu, 2 tane anaokulu ve 21 tane dersane bulunmaktadır.

Tablo 18: Özel Eğitim-Öğretim Kurumları (2006–2007)

Özel Okulöncesi Eğitim Kurumları	Okullar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı
		Özel Miyase Yuvam Anaokulu	1	18
	Özel Ganimet Başkal Anaokulu	1	15	4
	Toplam	2	33	5
Özel ilköğretim Kurumları	Özel Kızılırmak İ.Ö.O	28	388	21
	Özel Gazi Anadolu İ.Ö. O	23	110	13
	Özel Anadolu Yakamoz İ.Ö.O	7	39	8
	Toplam	58	537	42
Özel Ortaöğretim Kurumu	Özel Kızılırmak Lisesi	29	257	16
Genel Toplam		89	827	63

Kaynak: Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2007.

2003 yılında söz konusu kurumların öğretmen ve öğrenci sayılarına ilişkin şu tespitler yapılmıştır: Kırıkkale'de 2003 yılı itibariyle, iki özel ilköğretim okulunda 515 öğrenci ve 75 öğretmenle eğitim ve öğretim yapılmakta iken; bir özel lisede 285 öğrenci ve 68 öğretmenle eğitim ve öğretim yapılmaktadır (Albayrak, 2003: 288). Bu veriler ışığında yukarıdaki tablo incelendiğinde ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Kırıkkale'de 2003–2007 yılları arasında özel ilköğretim kurumlarında öğrenci sayısında artış yaşanırken öğretmen sayısında bir azalma gözlemlenmiştir. Özel ortaöğretim kurumunda ise hem öğrenci hem de öğretmen sayısında bir azalma göze çarpmaktadır. Bu durumda temel eğitime verilen önemin özel ilköğretim okullarına da yansıdığı fakat aynı durumun özel ortaöğretim kurumları sayısına bir etkide bulunmadığı söylenebilir.

Özel öğretim kurumlarıyla ilgili olarak toplumdaki genel kanıların şu şekilde olduğu belirtilmektedir: Özel öğretim kurumlarından sadece çok varlıklı aile çocukları yararlanabilmektedir. Özel öğretim kurumları fırsat eşitliğini bozmaktadır ve eğitim sistemindeki boşluklar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bazı özel öğretim kurumları yalnızca sınava endekli taraflarıyla ön plana çıkmaktadır (Albayrak, 2003: 291). Toplumdaki bu kanıların günümüzde biraz esnediği gözlemlenebilir. Nitekim çok büyük kentler dışında orta büyüklükteki kentlerde, özellikle dersane ücretlerinin makul fiyatlara indirildiği dönemlerde, bu özel öğretim kurumlarına olan taleplerde artışlar yaşanmaktadır. Öyle ki artık dershaneye gidilmeden bir yükseköğretim kurumunun kazanılamayacağına dair olan inancın toplumun her kesiminde yerleşmekte olduğu gözlemlenebilir. Günümüzde bu inancın da getirmiş olduğu bir baskıyla olsa gerek, artık üst gelir grubunun yanında orta gelir grubundaki ailelerin de çocuklarını dershaneye gönderdiği görülmektedir.

Özel öğretim kurumları arasında özel okullar kadar dersaneler de eğitim sürecinde işlevsellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Dersaneler daha çok sınavlara endekli olarak çalışmalarını yürüten kurumlar olarak bilinmektedir.

Kırıkkale’de dersanelere olan eğilim gün geçtikçe artmıştır. 14 dershanede 3872 öğrenci 98 öğretmenle bilgilerini artırırken (Albayrak, 2003: 288) 2006–2007 eğitim ve öğretim döneminde 21 dershanede 6644 öğrenci 253 öğretmenle (Kırıkkale Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2007) bilgi yolunda ilerleyişini sürdürmektedir.

Dersaneler ve özel okullar, Türk eğitim sistemi içinde var olan ve toplumda belli bir kabul düzeyine ulaşmış özel eğitim kurumları olarak, eğitim sisteminde önemli bir yer edinmiştir. Önemli olan, bu kurumların milli eğitim ilkeleri doğrultusunda milli eğitim müfredatını destekleyici özellikleriyle, Türk eğitim sistemi içinde bütünlüğün sağlanarak daha başarılı nesiller yetiştirilmesinin el birliğiyle sağlanmasıdır. Amaç eğitimin nasıl daha iyi duruma getirileceği olduktan sonra kurumların koordinasyonunun sağlanması daha kolay olacaktır.

Özel okulların toplumun her kesiminde her sosyal tabakadan birey tarafından tercih edilen okullar olması onların kaliteli ve disiplinli bir eğitim anlayışının uygulandığına inanılan yerler olmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte nitelikli

eğitimiyle ön plana çıkan özel okullar, her sosyal tabakadan bireyin o okulların ücretlerini karşılayabilecek durumda olmamasından dolayı kapasitelerinin altında çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Dershane fiyatlarıyla karşılaştırıldığında özel okulların daha pahalı olduğu ve daha üst gelir gruplarına hitap ettiği görülebilir. Bu nedendir ki dersanelere her sosyal tabakadan birey çocuğunu gönderebilmekteyken özel okullara gelir bakımından alt tabakadaki bireyler çocuklarını gönderememektedir. Alt tabakadan zeki ve alışkan bir çocuğun kaliteli eğitim alabileceği bu okullardan yararlanamaması ise onun fırsat eşitliği içinde eğitim almasını engellemektedir.

Özel öğretim kurumlarına talebin az olmasının yatırımcıları caydırdığına dair tespitler (Albayrak, 2003: 292) yapılmıştır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, toplumda aslında özel kurumlara olan talebin yeterli düzeyde hatta çok olduğu ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle bu talebin somutlaşamadığı yani gelir durumu elvermeyen birçok insanın çocuğunu bu okullara gönderemediğidir. Bu durumda çözüm olarak ya özel okullar sunduğu hizmetin ücretini alta çekecek ve var olan yoğun taleplere karşılık verecek ya da sorunu kendi içinde çözmek yerine çözümü devletten bekleme tutumu içine girecektir. Gelişmekte olan bir ülkede devletin mali gücü ancak devlet okullarını yönetebilmeye yetiyorken özel okulların devletten mali destek ya da teşvikler istemesi ancak bekleyişin süresini uzatmaya neden olacaktır. Zaten özel okulların açılmasından bu yana geçen süreç, bu bekleyişin uzunluğu ya da kısalığı hakkında bir fikir vermektedir.

Kırıkkale’de yükseköğretim ile ilgili olarak da şunlar söylenebilir: Kırıkkale Üniversitesi 3 Temmuz 1992 tarihinde kurulmuştur. 9 Fakülte, 1 Yüksekokul, 3 Meslek Yüksekokulu ve 3 Enstitü ile eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kırıkkale’de üniversite bünyesinde 13.998 öğrenci ile 851 öğretim üyesi ve öğretim görevlisi yer almaktadır (İl Brifingi, 2007: 15).

Kırıkkale Üniversitesi, Ankara’ya yakın olmakla birlikte büyük kentin sorunlarından uzak, ancak bilimsel, kültürel ve sosyal imkânlarına kolayca ulaşılabilecek bir konumda olmasıyla büyük bir hızla gelişmektedir. Üniversite, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının azlığı bakımından da ülkemizdeki üniversiteler arasında ilk sıralarda bulunmaktadır (Kırıkkale Üniversitesi, 2007).

Kırıkkale'nin bir üniversiteye sahip olması, onun kültür kenti haline dönüşmesini sağlamaktadır. Üniversite hem kentin sosyal hayatını canlandırmakta hem de kentteki hizmetler sektörünün çeşitlilik kazanmasına neden olmaktadır (Erol ve diğerleri, 2003: 49).

Kültür hem kentlerin kimliklerini belirlemesi hem de işleyişin nasıl olduğunu ortaya koyması bakımından kentleri anlayıp anlamlandırmada anahtar bir kavramdır. Kent kültürü, insanların etkileşimlerini düzenleyici ve onları bir arada tutan bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla kent kültürünün güçlü olması, kentteki birlikteliğin ve sosyo-kültürel-ekonomik kalkınmanın sağlam temellerini oluşturması bakımından önemlidir. (Türkkahraman, 2003: 56). Kentlerde yaşantılarını sürdüren insanların kültürel yapıları kent bütünlüğünde önemli bir konumdur. Nitekim Kırıkkale'de üniversite ile halkın bütünleşmesi, insanların kültürel yapılarıyla ilişkilidir. İnsanların eğitime verdikleri değer düzeyi aynı zamanda onların kültürel yapılarının göstergesidir. Bu anlamda eğitime daha çok önem veren insanların eğitim konularında daha sıcak davranışlar sergiledikleri ve eğitimle uğraşanlara karşı işleri daha çok kolaylaştırma yoluna gittikleri söylenebilir. Bu bakımdan Kırıkkale'nin kültürel yapısının ne konumda olduğunu belirlemekte fayda vardır.

Eğitim ve bir işte çalışmak arasında seçim yapmak söz konusu olduğunda bunlardan hangisi birey için daha öncelikli ve değerliyse o yönde bir seçim yapılması doğaldır. Kırıkkale'de genç nüfusun çokluğu dikkate alınırsa, söz konusu seçimin hangi konuda yoğunlaştığını belirlemenin toplumun kültürel yapısını ortaya koyması bakımından önemi anlaşılacaktır.

2000 sayımları Kırıkkale'de genç nüfusun % 44'lük (%19'u 6-13, % 15'i 14 - 19, % 10'u 20-24 yaş gruplarını kapsamaktadır) bir paya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak kentte ekonomik kaygıların eğitime oranla ağır bastığına dair görüşler mevcuttur. Eğitime ve sosyal-kültürel konulara çok zaman ayrılmadığı; yükseköğrenim yapanların sayıca azaldığına dair yorumlar yapılmıştır:

“İlimizde ekonomik şartlar ağır basmış, gençler çırak okuluna ve MKE kurumuna işçi olarak alınmışlar, yüksek tahsil yapan gençlerin sayısı azalmıştır. Çalışmak, para kazanmak, aileye katkıda bulunmak Kırıkkale'de gencin işi olmuştur” (Arkaltı, 2003: 341).

Bu durum Kırıkkale’de eğitim ile çalışma hayatı arasında yapılan tercihin hangi yönde olduğuna dair bilgi vermesi bakımından önemlidir. Bu durum eğitime verilen değerin miktarı yanında aynı zamanda insanların içinde bulunduğu ekonomik şartların, gençleri çalışma yaşamına erken yönlendirme durumunda bırakmasıyla açıklanabilir. Bu bakımdan gencin eğitime devam etmesini mümkün kılacak ekonomik güce sahip olan sosyal tabakalardaki ailelerin gencin yaşamında işe oranla eğitimi ağırlıklı olarak tercih etmeleri doğal bir sonuçtur.

Kültürel yaşamı destekleyici etkinliklerin yapılması, kültürel etkinliklere önem veren insanların kentte kalmaları yönünde teşvik edici rol üstlenecektir. Bu konuda Kırıkkale’de yapılan faaliyetlerin çok da tempolu biçimde seyretmediği ifade edilmiştir. Örneğin; kentteki sanayi kuruluşlarının önceleri kültürel faaliyetleri yavaşlatıp sonradan da bu faaliyetlerden bütünüyle vazgeçtiği belirtilmiştir. Ayrıca işverenlerin ve sendikaların, personellerinin kültürel yöndeki gelişimlerini dikkate almamalarının sonucunda entelektüel kesimi oluşturmada rolleri olan idarecilerin kent yaşamını bulamaması onların kentten ayrılışlarına neden olmuştur (Ulusoy, 2003: 148). Bu durumda hem kentte kültürel faaliyetlere fazla katkı sağlanamaması hem de kentin Ankara’ya yakınlığının sosyo-kültürel yapının yeterli düzeyde gelişimini engelleyici (Erol ve diğerleri, 2003: 50) rolünün bulunmasının etkili olduğu söylenilebilir.

Kırıkkale’nin Ankara’ya yakınlığının Kırıkkale’deki kültürel yaşantının gelişiminde olumsuzluklara yol açmasının başka bir örneği de üniversite öğrencilerinin Kırıkkale’de kalma isteklerinin olup olmadığı ya da Kırıkkale’yi kültürel bakımdan ne kadar yeterli bulduklarına dair görüşleriyle ortaya konulabilir. Nitekim Kırıkkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin kentte üniversiteye yönelik kitap ve kırtasiye hizmetlerini yetersiz buldukları ortaya konularak, bu tür yatırımların gerçekleştirilmesi durumunda daha çok öğrencinin kente çekilerek onların kentte tutulmasının sağlanacağı belirtilmiştir (Türkkahraman ve diğerleri, 2003: 447). Bununla birlikte öğrencilerin kentin çekim merkezine girmelerinde sadece yatırımların yeterli olacağını düşünmek doğru olmayacaktır. Çünkü kentteki insan ilişkileri ve kent insanının öğrencilere karşı takındıkları tutum öğrencileri etkilemede önemli role sahiptir. Söz konusu araştırmanın sonucunda (Türkkahraman ve diğerleri, 2003: 444) Kırıkkale’deki öğrencilerin % 53,2’si esnafın kendilerine karşı kötü bir tutum sergilemediği görüşünderken % 46,8’i kötü bir tutumun varlığına işaret etmiştir.

Oranlara bakıldığında esnafın kendilerine karşı kötü bir tutum sergilediğini düşünenlerin % 46,8'lik bir payla kendini önemli düzeyde hissettirdiği görülür. Olumsuz tutumların varlığına işaret eden öğrencilere göre, söz konusu tutumlar ve yoğunlukları şu şekildedir: Ürünlerin öğrencilere, olduğundan daha pahalıya satılmaya çalışılması (% 46,4); öğrenciye gösterilen ilginin azlığı (% 13,9); öğrencilere yönelik (özellikle bayanlara) hoş olmayan söz ve davranışların sarf edilmesi (% 10,8); öğrenciye yönelik soğuk ve dışlayıcı tutumların varlığı (% 10,3); işletmelere bayan ve erkek birlikte geldiğinde rahatsız edici bakışlara maruz kalınması (% 7,7) ve % 5,7 oranla az da olsa esnafın bayan öğrencilere yönelik istenmedik davranışlar sergilemesi (Türkkahraman ve diğerleri, 2003: 445).

Kırıkkale'de öğrenciler üzerine yapılan başka bir araştırmaya göre de (Kartal, 2003: 513) öğrencilerin % 9,9'unun Kırıkkale esnafının kendilerini yeterli düzeyde tanımadıklarından dolayı kabul etmediklerine yönelik düşünceler taşıdıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla sorun insan ilişkileri noktasında düşünülmektedir. Bu bakımdan Kırıkkale halkının ve esnafının öğrencileri biraz daha anlamaya yönelik çaba sarf etmesi, onları da kendi çocukları gibi görüp kucaklamasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kırıkkale'de esnafın öğrenciye karşı tutumu aynı zamanda eğitime verilen değeri de yansıtıcı olabilmesi bakımından önemlidir.

Kırıkkale'de sanayiye dayalı üretim şeklinin zamanla bilgiye dayanan üretim şekliyle desteklenmek istenmesi sosyo-ekonomik ve kültürel yaşantıyı renklendirmiştir. Bununla birlikte Kırıkkale'de sanayi-üniversite işbirliğinin yeterli olmadığına dair düşünce yaygındır. Yine böyle bir düşüncenin yaygın olmasının altında, halkı temsil eden sanayicilerle eğitimi temsil eden üniversite camiası arasındaki etkileşimin beklenen düzeyde gerçekleştirilemediği gerçeği yatmaktadır. Oysa sanayi kenti olmasıyla ön plana çıkan Kırıkkale'de üniversitenin bulunması onun kültür kenti olması fırsatını da sunmaktadır. Bu bakımdan kentin bu kültürel potansiyeli iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

3.1.5.3. Kırıkkale’de Spor ve Müzik

Teknolojinin nimetlerinden faydalanarak her geçen gün biraz daha sanayileşen ülkelerde insan emeğinin yerini makineler aldıkça insanların boş zamanları artmış ve bu zamanların iyi şekilde değerlendirilmesine yönelik çabalar gündeme gelmiştir. İnsanların boş zamanlarını iyi şekilde değerlendirme gereksinimi, kültürel tesislerin yapımını ve insanların kültürel etkinliklerle boş zamanlarını değerlendirmeleri sonucunu doğurmuştur. Burada boş zamanların değerlendirilmesini sağlayan spor ve müzik uğraşlarıyla ilgili toplumdaki algılama ve anlayışlar üzerinde durulacaktır.

İnsanların yaptıkları işte verim elde edebilmesi için öncelikle sağlıklı olmaları gerekir. Beden ve ruh yapısının eğitimini sağlayan sportif faaliyetler sağlıklı olmanın yollarından birisidir. Spor sadece fiziksel bir faaliyet olmanın ötesinde sosyal ve psikolojik etkileri de olan bir uğraştır. Bu nedendir ki spor ile uğraşmak bir gereksinim olmaktan da öte bir zorunluluk haline gelmiştir.

Sporun faydaları şu şekilde özetlenebilir: Spor bireylerin beden ve ruh sağlığını geliştirerek kişilik üzerinde olumlu etkilerde bulunur. Kişilerin sosyalleşerek topluma daha iyi uyum sağlamasına katkıda bulunur. İradeyi güçlendirir ve bireyin kendine olan güvenini geliştirir. Grup çalışmasını kolaylaştırarak insanlar arasında karşılıklı dayanışma ruhunu geliştirir.

Anayasamızın 58. ve 59. maddelerinde gençlerin kötü alışkanlıklardan kurtarılması ve sporun kitlelere yayılmasını sağlayıcı tedbirler alınması devlete görev olarak verilmiştir (Ayan, 2003: 333–334; Arkaltı, 2003: 340). Dolayısıyla sporla uğraşmak gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak durmasını da sağlayacağından boş zamanların spor yapılarak değerlendirilmesinin önemi büyüktür. Bu nedenle spor yapma alışkanlığının yetişmekte olan nesillere eğitim sistemi aracılığıyla yerleştirilmesi önemli bir konudur.

Eğitimde çevresel koşulların dolayısıyla motivasyonun önemli rol sahibi olduğu kabul edilmektedir. Öğrencilerin zihinsel, fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimlerini sağlayıp onların güçlenmesi için; sosyal, kültürel ve sportif etkinlikleri rahatlıkla yapabilecekleri okul ortamlarına ve çevrelerine ihtiyaç bulunmaktadır (Başaran, 2003: 297). Bu bakımdan her okulda bir tane açık ve kapalı spor salonunun bulunması

öğrencilerin eğitim ve öğretime daha fazla motive olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca mahallelerde de bu imkânların oluşturulması ve her yaşta bireye hitap etmesi insanların boş zamanlarını spor yaparak değerlendirmelerine katkıda bulunacaktır.

“Okulların birbirlerine yakın olduğu mahallelere sosyal, kültürel, sportif etkinlikler için ‘Eğitim Kompleksi’ açılabilir. Bu olanaklar sağlanırsa; öğrencilerin ders dışındaki zamanlarını olumlu yönde değerlendirmesi mümkün olabilecektir” (Örcün, 2003: 306).

Spor sadece gençlere değil yetişkinlere de kazandırılması gereken bir boş zaman değerlendirme alışkanlığıdır. Nitekim Almanya, İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde çalışanların da spor yapmaya teşvik edilerek işten soğuma, ilgisizlik ve izolasyonun bu yolla giderilmeye çalışıldığı belirtilmektedir. Kırıkkale’deki spor tesislerinin ise yeterli olmadığı bilinmektedir. Kent nüfusunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak spor tesislerine yaklaşık 23.25 ha alan ayrılmakla birlikte sadece 7.90 ha alan kullanıma açılabilmiştir. Bu nedenle Kırıkkale’de kentsel spor alanı oluşumunun yetersiz olduğu söylenilebilir (Özcan, 2003: 128). Kırıkkale’de halkın spor faaliyetlerine katılımının sağlanması için öncelikle spor tesislerinin nitelikleri ve niceliklerinin halkın eğilimleri doğrultusunda tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durum sadece spor faaliyetleri için değil aynı zamanda kültürel bir etkinlik olan müzik için de geçerlidir. Bu bakımdan toplumda en çok hangi müzik aletlerinin tercih edilerek kullanımı istenmekteyse o müzik aletleriyle eğitim kültürel mekânlarda gerçekleştirilebilmelidir. Toplumda spor ve müzikle ilgili düşüncelerin; hangi spor dallarıyla müzik aletlerinin ön plana çıktığının bilinmesi kentteki kültürel planlamalarda halkın eğilimleri ışığında planlamalar yapılmasına imkân vereceğinden önemlidir. Ayrıca Kırıkkale’nin genç bir nüfusa sahip olduğu dikkate alınır, kültürel sportif konularda yapılan dengeli bir planlamanın genç nesillerin gelişimini olumlu yönde etkileyeceği görülebilecektir.

Kırıkkale’de gençliğin sorunlarıyla yeterince ilgilenilmediğini belirten Arkaltı, şu tespitlerde bulunmuştur: Kırıkkale’de eğitime, sosyal ve kültürel konulara, spora fazla zaman ayrılmamıştır. Gençlerin eğitimi okul-işyeri-aile arasında dar bir alana hapsedilerek ildeki gençler diğer illerin ya da ülkelerin gençleriyle istenilen ölçüde kaynaşamamıştır. Ayrıca tiyatro, sinema ve müzik grupları tam olarak faaliyet gösterememiştir. Kırıkkale’deki spor eğitiminin başlangıcı ise MKE Kurumu’ndaki kulüpleşmeye dayanır ve futbolun ağırlıklı olduğu görülür. MKE Kırıkkale Spor

kurularak kurumun ilgili birimlerinde amatör kulüpler oluşturulmuştur (Arkaltı, 2003: 341).

Arkaltı'nın (2003) belirttiği üzere, Mayıs 2003 tarihi itibarıyla Kırıkkale'de 28 spor kulübü 23 dalda faaliyet göstermiştir. Söz konusu faaliyetlerde 4331 sporcu, 523 hakem, 69 antrenör hizmet vermiştir. 2003 yılı itibarıyla Türkiye'de futbol dışında 266.828 sporcunun bulunmasına karşın Kırıkkale'de 4331 lisanslı sporcunun bulunmasının (Türkiye genelinin binde 4'üne denk gelmekte olduğundan) yeterli olmadığı belirtilmiştir.

2007 yılı itibarıyla Kırıkkale'de çeşitli spor dallarında lisanslı kulüp ferdi sporcu sayısı 13.492, faal kulüp ferdi sporcu sayısı 932, sporcu kartlı sporcu sayısı 33 kişidir. Kırıkkale'de 71 tane spor kulübü bulunmaktadır. Amatör sporcuların desteklenmesi amacıyla da Kırıkkale-Yenimahalle semtine açık spor tesisleri yapılmıştır. Ayrıca Kırıkkale il merkezinde 2 adet kapalı spor salonu, 1 adet stadyum, 1 adet olimpik yüzme havuzu, 2 adet futbol sahası, 1 adet tenis kortu, 1 adet gençlik merkezi, 1 adet basketbol-voleybol sahası, 1 adet de kros parkur bulunmaktadır. Açık spor tesisleri ile futbol sahası yapımlarına devam edilmektedir (İl Brifingi, 2007: 17).

Kırıkkale'de sporla ilgili yapılmış bir araştırmanın bulgularına burada yer vermek uygun olacaktır. Ayan'ın (2003) araştırmasında, araştırmanın evreni Kırıkkale il merkezinde bulunan 208.381 kişiden oluşmuştur. Çalışmada tesadüfî örneklem yöntemiyle 2163 kişi üzerinde anket uygulanmıştır. Araştırmanın konusunu Kırıkkale'de sporun kitlelere yaygınlaştırılabilmesi için mevcut durumun tespiti, yapılması gerekli görülen tesisler ve faaliyetlerin neler olabileceği oluşturmuştur. Araştırma sonucunda kentte sportif faaliyetlere ilginin yüksek olmasına karşın (% 91,1) mevcut tesislerin yeterli olmadığı (% 73,2) ve tesislerden halkın yeterince yararlanmadığı (% 68,7) ortaya konulmuştur.

Sportif faaliyetlere ilginin yüksek çıkmasında, görüşülen kitle içinde öğrencilerin yoğunlukta olmasının payı olduğu düşünülebilir. Araştırmaya göre öğrencilerin % 85,1'i spor yapmaktadır (Ayan, 2003: 335). Görüşülen kitle içinde memurlar % 24,3; ev hanımları % 10,8; işçiler % 7,1; emekliler % 2,9; esnaf % 2,7; işsizler ise % 4,8 oranlarında yer almıştır.

Yeni yapılacak spor tesisleri için, halkın spora olan ilgi ve beklentilerinin göz önüne alınması gerektiğinden, spor dallarına olan ilginin belirlenmesi önemlidir (Ayan, 2003: 333). Bu araştırmaya göre, Kırıkkale halkının önem verilmesini istediği sportif aktivitelerin dağılımı sırasıyla şu şekilde belirmiştir: Futbol (% 18,7); yüzme ve basketbol (% 17,1); jogging (% 8); tenis (% 6,9); atletizm (% 6,3); voleybol (% 6,1); jimnastik (% 4,3); bisiklet (% 3,3); güreş (% 3,1); masa tenisi (% 2,5); karate (% 2,4); boks (% 2,2) ve hentbol (% 1,2). Bu araştırmada Kırıkkale’de halka yönelik olarak yapılması istenen spor faaliyetleri öncelikli olarak; futbol, basketbol, yüzme, jogging ve tenis şeklinde belirmiştir.

Söz konusu araştırmadaki katılımcıların hangi spor dallarına ait tesislerin yapılmasını istediği de belirlenmiştir. Buna göre katılımcılar ilk sırada (% 66,5 oranında) yüzme; ikinci sırada (% 50,1 oranında) basketbol ve üçüncü sırada (% 46,3 oranında) futbol tesislerinin yapılmasını istemiştir (Ayan, 2003: 336). Görüldüğü üzere, yüzme sporunun yapılabilmesi için gerekli tesislerin yapılması öncelikli olarak istenirken ikinci sırada basketbol ve üçüncü sırada da futbol tesislerinin yapılması istenmiştir. Ayan’ın araştırmasında Kırıkkale’deki kamu kurum ve kuruluşlarında spor tesislerinin sayı ve nitelik bakımından yeterli olmadığına ortaya konulduğu belirtilmiştir.

Araştırmada spora ilgi duyma ile spor yapamama arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilmiş ve spora ilgisi olanların spor yapamama nedenleri şu şekilde belirlenmiştir: Yeterli spor tesisinin bulunmayışı, boş zamanın olmayışı, ekonomik durumun spora yapmaya imkân vermemesi (Ayan, 2003: 337–338).

Gençlerin spor malzemesi eksikliği, spor malzemelerini kendi olanaklarıyla alamayışları, ailenin tam anlamıyla çocuğa bu konuda destek olmaması gibi nedenler spor eğitimini etkilemektedir. Nitekim her spor dalının kendine özgü kültürü ve bu kültürün gerekli kıldığı bir malzeme vardır. Örneğin futbol ayakkabısıyla basketbol oynanamaz. Dolayısıyla gerekli spor malzemelerine sahip olmak spor eğitiminde önemlidir ve bu imkân ekonomik durumla da yakından ilişkilidir.

Ekonomik sorunların gençlerin spora yönelmesinde ve dolayısıyla gelişimlerinde olumsuz rol oynadığı ve gençlere ekonomik katkıların yapılması durumunda spor alanında

ulusal ve uluslararası başarıların kazanılabileceği rahatlıkla ifade edilebilir (Arkaltı, 2003: 341).

Gençlerin spor eğitimi bakımından en önemli sorunları şu başlıklar altında sıralanabilir:

- 1- Ekonomik sorunlar
- 2- Spor tesisi yetersizliği
- 3- Malzeme yetersizliği
- 4- Beslenme ve sağlık hizmetleri yetersizliği (Arkaltı, 2003: 343).

Beslenme yetersizliği olan sporcunun rakipleriyle yarışamayacağı göz önünde tutulursa ve alt tabakadan bireylerin üst tabakadaki bireylere göre daha asgari düzeylerde beslendiği düşünülürse, alt tabakadan bireylerin sporla uğraşmayı lüks olarak görmeleri de anlaşılabilir. Bu bakımdan alt tabakanın ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve eğitim düzeylerinin artırılmasıyla spora bakış açılarının da değişebileceği söylenilebilir.

Ayan'ın araştırmasında Kırıkkale'de futbolun ön planda olma nedeni arasında ilk sırada ekonomik sebepler (%18) gösterilirken Türkiye'de ön planda olmasının nedeni olarak medyanın etkisi (% 36,3) gösterilmiştir. Ayrıca Türkiye'de her spor dalına yeterince önem veriliyor diyenlerin % 52,9'unun Kırıkkale'de her spor dalına yeterince önem verilmiyor görüşüne sahip olduğu belirtilmiştir.

Ayan'ın araştırmasında spor yapanların çoğunluğunu sırasıyla lise mezunları ile üniversite mezunları oluşturmuştur. Dolayısıyla eğitim bakımından orta ve üst tabakada olanların spora ilgisinin yüksek olduğu ve sportif faaliyetlere daha çok katıldığı söylenilebilir. Uğraşılan işin de spora olan ilgiye ve spor yapma durumuna etkisinin olduğu söylenilebilir. Nitekim söz konusu araştırmada çoğunluğu oluşturan öğrencilerin büyük kısmının spor yaptığı, ev hanımlarının yarısından fazlasının ise spor yapmadığı (Ayan, 2003: 337) belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Kırıkkale'de sporla iç içe bir yaşamın olmasında ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri kültürel ve sosyal sportif faaliyetler ve alanlar için devlet ile özel sektörün maddi-manevi katkılarının neler olabileceği belirlenerek boş

zamanın değerlendirileceği yerler gerçekten bireylerin yararına olacak şekilde düzenlenmelidir (Örcün, 2003: 308). Atatürk'ün “*Ben sporcunun zeki, çevik, ahlaklısını severim*” dediği gibi ahlaklı ve dinamik bir gençlik için bu yoldaki engellerin ayıklanması gerekmektedir.

Ulusoy (2003: 151) okullarda beden eğitimi derslerinde folklor eğitiminin de verilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Bu uygulama genel olarak milli kültürün ve özelde de Kırıkkale adetlerinin yaşatılabilmesi adına da önemli bir noktadır.

İnsanların yaşamını renklendirici faaliyetler arasında sporun yanı sıra müzikle de uğraşmak sayılabilir. Nitekim “Müzik ruhun gıdasıdır” deyişinin halk arasında yaygın bir görüş olması, onun yaşamı renklendirici bir öge olarak benimsendiğinin göstergesidir.

Kırıkkale’de mahalli kültürün ileriye dönük alt yapısının oluşmadığı belirtilmektedir. Nitekim Ulusoy’un da belirttiği üzere, müzik alanında çokça ürün ve sanatçı potansiyeline sahip olunmasına karşın ne müzik alanında ne de folklorik alanda hiçbir arşiv ve repertuar çalışması yapılmamıştır. Bunun yanı sıra 1970’li yıllarda kültürel aktivitelerle meşgul olan organizasyonlar (musiki grupları gibi) bulunurken günümüzde bu yönde önemli gelişmelere pek rastlanılmadığı ifade edilmiştir. Kültürel faaliyetlerin temelinde halk vardır. Aydınlanan halkın, kültürel düzeyi yükselir, kültürel alanda yükselen insanların hayat seviyesi de yükselir ve böylece toplumsal yükselmenin gerçekleşmesi sağlanır (Ulusoy, 2003: 146–147, 149–150).

3.2. SAHA ARAŞTIRMASININ ANALİZİ

3.2.1. Araştırmanın Konusu

Toplumda farklı eğitim anlayışlarına gelir, meslek ve eğitim gibi objektif değişkenlerin ve ait hissedilen sosyal sınıf ya da konum gibi subjektif değişkenin ne yönde ve ne şekilde etki ettiği bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Burada bu bölümden önce genel olarak ele alınan sosyal tabakalar ile eğitim anlayışındaki farklılıkların Kırıkkale özelinde birbiriyle ilişkisi ve bu ilişkinin niteliği ele alınacaktır.

3.2.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Kırıkkale özelinde sosyo-ekonomik ve kültürel yapının eğitim anlayışları üzerinde etkisini ve bu etkinin düzeyini incelemektir. Araştırma kapsamına ilköğretim öğrencilerinin velilerinin alınması, temel eğitim aşamasındaki öğrenci velilerinin ileriye dönük eğitim tercihlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu bakımdan toplumdaki sosyal tabakaların, ortaöğretim aşamasında hangi okulları tercih ettikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu durum eğitim politikalarına yol gösterebileceği düşünüldüğünde önemlidir.

3.2.3. Uygulama Yöntemi ve Teknikler

Araştırmanın yöntemi tanımlayıcı-betimleyici yöntemdir. Veriler anket tekniğiyle toplanmıştır. Anket toplam 33 sorudan oluşmuş, Kırıkkale Valiliği'nden izin alınmasıyla, Kırıkkale'deki iki özel ve beş devlet ilköğretim okulu öğrencilerinin velileri ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kendileri tarafından anket formunun doldurulması şeklinde verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir.

Anket formundaki sorular şu başlıklar altında toplanabilir:

1-Bireylerin sosyal ve demografik özelliklerini yansıtan sorular: Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, okuyan çocuk sayısı vb.

2-Bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerini yansıtan sorular: Toplum içinde ait hissedilen sınıf/konum, toplumda ait hissedilen sınıf/konumu belirleyen en önemli neden, meslek, hanenin toplam aylık geliri, mülkiyet durumu vb.

3-Bireylerin eğitim ile ilgili durum, düşünce ve tutumlarını yansıtan sorular:

- *Katılımcıların kendi eğitimleri hakkındaki düşünceleri,
- *Katılımcıların, çocuklarının eğitim almalarını istemelerinin en önemli nedenleri,
- *Katılımcıların, çocuklarının hangi okullarda eğitim almalarını tercih ettikleri,
- *Devlet okulları dışındaki okulların tercih edilme nedenleri,
- *Katılımcıların yabancı dille eğitime bakışları,
- *Katılımcıların kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkıyla ilgili düşünceleri,
- *Çocukların okul tercihlerinde kararların alınış şekli,
- *Her ay eğitime harcanılan para miktarı ve bu miktarlar hakkında katılımcıların düşünceleri,

- *Katılımcılara göre eğitime az pay ayrılmasının nedenleri,
- *Katılımcıların eğitim harcamalarını tüketim (israf) ya da yatırım olarak algılayışları,
- *Katılımcıların çocuklarının eğitimiyle ne kadar ilgilendiğine dair düşünceleri,
- *Katılımcılara göre çocuğun eğitimiyle ilgilenme görevinin en çok kime/kuruma ait olduğunun önem sırası,
- *Katılımcıların “Eti senin kemiği benim” görüşüne ne düzeyde katılıp katılmadıkları,
- *Katılımcıların, anne babaların eğitimde şiddet kullanması hakkındaki düşünceleri,
- *Katılımcılara göre okulda verilen eğitimin yeterlilik düzeyi,
- *Katılımcıların, çocuklarının eğitimine nasıl katkı sağladıkları,
- *Katılımcılara göre bir çocuğun başarısını etkileyen nedenlerin önem sırası,
- *Katılımcıların, çocuklarının hangi müzik aletlerini kullanmasını tercih ettiği,
- *Katılımcıların, çocuklarının hangi spor dallarıyla ilgilenmesini tercih ettiği,
- *Katılımcılara göre derslerin yanında yapılan müzik, spor gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısına ne yönde etkide bulunduğu.

Eğitim anlayışlarının ortaya konulmaya çalışıldığı bu araştırmadaki her bir katılımcının en az okuyan bir çocuğun eğitimiyle ilgileniyor olması, ortaya konulan eğitime dair düşünce ve davranışların bizzat deneyimlenmekte olduğu ve bu nedenle objektif ya da içtenlikle ortaya konulduğunu düşündürmektedir.

Araştırmanın son basamağında toplanılan veriler “SPSS For Windows” paket programıyla analiz edilmiş ve bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın evreni, Kırıkkale il sınırları dâhilindeki Merkez ve Bahşılı'daki ilköğretim okulu velilerinden oluşmaktadır. 2007 itibarıyla Kırıkkale'deki toplam 127 ilköğretim okulunda 40.912 öğrenci bulunmaktadır. Merkezde 56 okulda 31.888 ilköğretim okulu öğrencisi eğitim almaktayken araştırma örnekleminde yer alan bir özel ilköğretim okulunun bulunduğu Bahşılı ilçesinde ise 8 okul ve 830 ilköğretim öğrencisi bulunmaktadır. Araştırma evreni içerisindeki Merkez ve Bahşılı'da bulunan toplam 64 okul içinde 7 tanesi tüm evrenin % 11'ini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini iki özel ve beş devlet ilköğretim okulundan tesadüfi yöntemle seçilmiş 352 veli oluşturmaktadır. Özel okullar içerisinde Özel Gazi Anadolu İlköğretim Okulu ile Özel Kızıllırmak İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Araştırma yapılan devlet okulları içerisinde ise Atatürk İlköğretim Okulu, Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Milli Eğitim

Vakfı İlköğretim Okulu, Namık Kemal İlköğretim Okulu ve Şehitler İlköğretim Okulu yer almaktadır. Dolayısıyla araştırma, belirtilen bu okul velilerinin oluşturduğu alan ile sınırlıdır.

3.2.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın temel varsayımları şu şekildedir:

1-Toplumda her bireyin kendisini ait hissettiği bir sosyal tabaka/sınıf mevcuttur.

2-Toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ile eğitim anlayışları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

3-Modernleşme ve kentleşmenin arttığı toplumlarda eğitime ilgi ve yatırım yüksektir. Bu isteğin dağılımında sosyal tabakalara göre belirgin bir farklılık beklenemez.

4-Modernleşme sürecinde kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkına sahip olduğu görüşü genelde sosyal tabakalarda ağırlıklı olarak benimsenen bir görüştür.

Araştırmanın alt varsayımları ise şu şekilde tespit edilmiştir:

1-Günümüzde artık kız ve erkek çocukları için tercih edilen okul türleri sosyal tabaka ya da sınıflar arasında büyük farklılık taşımamaktadır.

2-Toplumdaki tüm sosyal tabakaların ağırlıklı olarak tercih ettiği gözde okulları olabilir.

3-Gelir bakımından alt tabakada bulunan bireylerde mesleki eğitimin tercih edilme oranı diğer sosyal tabakalardaki birey ve ailelere göre daha fazla olacaktır. Çünkü kısa yoldan kazanma zorunluluğu vardır.

4-Küresel dünyada aileler eğitim harcamalarını yatırım olarak değerlendirme eğiliminde olacaklardır.

3.2.5. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 19'dan da görüleceği üzere, araştırmanın örneklem grubunda katılımcıların çoğunluğu erkeklerden meydana gelmektedir. Örneklem grubunda erkeklerin oranı % 56,3 iken kadın katılımcıların oranı % 43,8'dir.

Tablo 19: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
CİNSİYET	Kadın	154	43,8	43,8
	Erkek	198	56,3	56,3
	Toplam	352	100,0	100,0
YAŞ DAĞILIMI	21-30 yaş	26	7,4	7,7
	31-40 yaş	191	54,3	56,8
	41-50 yaş	105	29,8	31,3
	51-60 yaş	12	3,4	3,6
	61+ yaş	2	,6	,6
	Ara Toplam	336	95,5	100,0
	Cevapsızlar	16	4,5	
	Genel Toplam	352	100,0	
EĞİTİM DURUMU	Okur yazar değil	1	,3	,3
	Sadece okur yazar	4	1,1	1,1
	İlkokul	100	28,4	28,6
	Ortaokul	63	17,9	18,0
	Lise	109	31,0	31,1
	Yüksekokul	34	9,7	9,7
	Fakülte	31	8,8	8,9
	Lisansüstü	8	2,3	2,3
	Ara Toplam	350	99,4	100,0
	Cevapsızlar	2	,6	
	Genel Toplam	352	100,0	
EŞİN EĞİTİM DURUMU	Okur yazar değil	8	2,3	2,3
	Sadece okur yazar	5	1,4	1,4
	İlkokul	128	36,4	36,9
	Ortaokul	70	19,9	20,2
	Lise	91	25,9	26,2
	Yüksekokul	24	6,8	6,9
	Fakülte	14	4,0	4,0
	Lisansüstü	7	2,0	2,0
	Ara Toplam	347	98,6	100,0
	Cevapsızlar	5	1,4	
Genel Toplam	352	100,0		
OKUYAN ÇOCUK SAYISI	Bir	65	18,5	18,5
	İki	192	54,5	54,5
	Üç	79	22,4	22,4
	Dört	14	4,0	4,0
	Beş ve daha fazla	2	,6	,6
	Toplam	352	100,0	100,0
TOPLAM		352	100,0	100,0

Örneklem grubunun yaş dağılımına bakıldığında 21–30 yaş aralığındakilerin ve 61 yaş ve üstü grubun araştırma içerisinde çok az yer almasına karşın ağırlıklı olarak katılımcıların 31–50 yaş arasında dağıldığı göze çarpmaktadır. Bu yaş aralığında ise 31–40 yaş aralığında olan katılımcıların (% 56,8) 41–50 yaş aralığındaki (% 31,3) katılımcılara göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Örneklem grubundaki katılımcıların eğitim durumlarının dağılımı ise şu şekildedir: % 31,1'i lise mezunu; % 28,6'sı ilkokul mezunu; % 18,0'i ortaokul mezunu; % 9,7'si yüksekokul mezunu; % 8,9'u fakülte mezunu; % 2,3'ü lisansüstü eğitimli; % 1,1'i sadece okuryazar ve % ,3'ü de okuryazar değildir.

İlkokul ve ortaokul mezunları artık ilköğretim mezunu olarak adlandırılmakta olduğundan, örneklem grubunda ilköğretim mezunu olanların oranı % 46,6 ile en yüksek orandır. Bunu % 31,1 ile ortaöğretim (lise düzeyi) mezunlarının izlediği görülür. Yükseköğretim mezunlarının (yüksekokul, fakülte ve lisansüstü eğitim alanların toplamı) oranı ise % 20,9'dur. Görüldüğü üzere, eğitim kademeleri yükseldikçe bu kademelerden mezun olup onları temsil eden katılımcı oranları da düşmüştür. Bu durumun Türkiye'deki genel eğitimin durumuyla da paralellik taşıdığı ifade edilebilir.

Katılımcıların eşlerinin eğitim durumlarına dair dağılımlar ise şu şekildedir: % 36, 9'u ilkokul mezunu; % 26,2'si lise mezunu; % 20,2'si ortaokul mezunu; % 6,9'u yüksekokul mezunu; % 4,0'ü fakülte mezunu; % 2,3'ü okuryazar değil; % 2,0'si lisansüstü eğitim alanlar; % 1,4'ü ise sadece okuryazar.

Eşlerin eğitim durumu dağılımları incelendiğinde ilköğretim mezunlarının % 57,1 ile yine ilk sırada yer aldığı görülür. Bunu sırasıyla ortaöğretim mezunları (% 26,2) ile yükseköğretim mezunları (% 12,9) izlemiştir. Burada yükseköğretim mezunu olan katılımcıların (% 20,9), eşlerinin eğitim dağılımının neredeyse onların yarısı kadar bir değer (% 12,9) aldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcıların oranlarıyla kıyaslandığında eşlerinin sadece okuryazar olma ile okuryazar olmama durumlarının oranları daha yüksektir.

Katılımcıların okuyan çocuk sayıları incelendiğinde % 54,5'inin iki çocuk; % 22,4'ünün üç çocuk; % 18,5'inin bir çocuk; % 4,0'ünün dört çocuk ve % ,6'sının beş ve daha fazla çocuk sahibi olduğu görülür.

3.2.6. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri olarak onların sahip oldukları meslekler, hanelerinin toplam aylık geliri, mülkiyet sahipliği, toplum içinde ait

hissettikleri sınıf/konum ve bunu belirleyen en önemli neden değişkenlerinin dağılımına dair bilgiler Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20: Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	
MESLEKLER	Ev hanımı	127	36,1	36,1	
	İşçi	62	17,6	17,6	
	İşsiz	6	1,7	1,7	
	Memur	47	13,4	13,4	
	Öğretmen	21	6,0	6,0	
	Polis	2	,6	,6	
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	10	2,8	2,8	
	Subay, Astsubay	4	1,1	1,1	
	Küçük esnaf	23	6,5	6,5	
	Serbest meslek	23	6,5	6,5	
	İşveren (İmalatçı, müteahhit)	2	,6	,6	
	Emekli	13	3,7	3,7	
	Diğer	12	3,4	3,4	
	Toplam		352	100,0	100,0
HANE TOPLAM AYLIK GELİRİ	Belli değil/gelir yok	8	2,3	2,4	
	100-500 YTL	61	17,3	18,4	
	501-1000 YTL	153	43,5	46,2	
	1001-2000 YTL	79	22,4	23,9	
	2001-3000 YTL	19	5,4	5,7	
	3001 ve üstü YTL	11	3,1	3,3	
	Ara Toplam	331	94,0	100,0	
	Cevapsızlar	21	6,0		
Genel Toplam		352	100,0		
MÜLKİYET SAHİPLİĞİ	Ev	Var	215	61,1	61,1
		Yok	137	38,9	38,9
	Araba	Var	179	50,9	50,9
		Yok	173	49,1	49,1
	Arsa,tarla	Var	68	19,3	19,3
		Yok	284	80,7	80,7
	Dükkan	Var	37	10,5	10,5
		Yok	315	89,5	89,5
	İşyeri	Var	27	7,7	7,7
		Yok	325	92,3	92,3
	Yazlık	Var	15	4,3	4,3
		Yok	337	95,7	95,7
	Hiçbirine sahip değilim		74	21,0	21,0
	Hepsine sahibim		4	1,1	1,1
Genel Toplam¹²		352	100,0	100,0	
TOPLUM İÇİNDE AİT HİSSEDİLEN SINIF/KONUM	Üst sınıf / konumda	53	15,1	15,1	
	Orta sınıf / konumda	274	77,8	77,8	
	Alt sınıf / konumda	25	7,1	7,1	
	Genel Toplam	352	100,0	100,0	
TOPLUM İÇİNDE AİT HİSSEDİLEN SINIF/KONUMU BELİRLEYEN EN ÖNEMLİ NEDEN	Gelir seviyesi	127	36,1	36,5	
	Kültürel seviye (Eğitim düzeyinin yüksekliği / düşüklüğü)	85	24,1	24,4	
	Toplumsal çevre (Mahalle / iş çevresinin kalitesi)	130	36,9	37,4	
	Hepsi	6	1,7	1,7	
	Ara Toplam	348	98,9	100,0	
	Cevapsızlar	4	1,1		
	Genel Toplam	352	100,0		
TOPLAM		352	100,0	100,0	

¹²Katılımcılara birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri belirtildiğinden normalde yüzde oranları ve katılımcı toplamları fazla çıkmaktadır.

Katılımcıların mesleklere göre dağılımı şu şekildedir: % 36,1'i ev hanımı; % 17,6'sı işçi; % 13,4'ü memur; % 6,5'i küçük esnaf; % 6,5'i serbest meslek sahibi; % 6,0'sı öğretmen; % 3,7'si emekli; % 3,4'ü diğer meslekler; % 2,8'i doktor/mühendis/mimar/avukat; % 1,1'i subay/astsubay; % ,6'sı polis ve % ,6'sı da işveren (imalatçı, müteahhit) dir.

Tablo 20'de, örneklem grubundaki hanelerin toplam aylık gelir dağılımı incelendiğinde şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır: % 46,2'si 501–1000 YTL; % 23,9'u 1001–2000 YTL; % 18,4'ü 100–500 YTL; % 5,7'si 2001–3000 YTL; % 3,3'ü 3001 YTL ve üstü gelire sahip iken hiç geliri olmayan ya da geliri belli olmayanların oranı % 2,4'tür.

Katılımcıların mülkiyet sahipliği dağılımı şöyledir: Tüm katılımcılar içinde evi olanların oranı % 61,1; arabası olanların oranı % 50,9; arsa-tarla sahibi olanların oranı % 19,3; dükkân sahibi olanların oranı % 10,5; işyeri sahibi olanların oranı % 7,7; yazlığı olanların oranı % 4,3; sayılanların hiçbirine sahip olmayanların oranı % 21,0 ve sayılanların hepsine sahip olanların oranı da % 1,1'dir. Görüldüğü üzere, örneklem grubunda mülk edinmenin en çok ev ve araba doğrultusunda olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların yarısından çoğu ev ve arabaya sahip olduğunu belirtmiştir. Sayılan tüm mülklere sahipliği oranı çok az (% 1,1) iken azımsanamayacak bir kitlenin de (% 21,0) sayılan hiçbir mülke sahip olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların toplum içinde ait hissettikleri sınıf/konum ile ilgili olarak verdikleri bilgilerden onların % 77,8'inin kendisini orta sınıf/konumda hissettiği; % 15,1'inin üst sınıf/konumda hissederken % 7,1'inin de alt sınıf/konumda hissettiği saptanmıştır. Verilerden de görülebileceği gibi Kırıkkale'de insanların ağırlıklı olarak kendisini ait hissettiği sınıf/konum, orta sınıf/konum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar toplum içinde ait hissedilen sınıf/konumlarını belirleyen en önemli neden olarak toplumsal çevre -mahalle/iş çevresinin kalitesi- (% 37,4); gelir seviyesi (% 36,5); kültürel seviyeyi -eğitim düzeyinin yüksekliği/düşüklüğü- (% 24,4) belirtmişlerdir. Katılımcıların % 1,7'si ise söz konusu unsurların hepsine göre kendilerini toplum içinde bir sınıf/konuma yerleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 21: Hane Toplam Aylık Geliri İle Mesleklerin Dağılımı

		Hane Toplam Ortalama Aylık Geliri						Toplam	
		Belli değil/ gelir yok	100-500 YTL	501-1000 YTL	1001-2000 YTL	2001-3000 YTL	3001 ve üstü YTL		
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	7	26	63	20	2	1	119
		Satır %	5,9	21,8	52,9	16,8	1,7	,8	100,0
		Sütun %	87,5	42,6	41,2	25,3	10,5	9,1	36,0
	İşçi	Sayı		20	23	17	2		62
		Satır %		32,3	37,1	27,4	3,2		100,0
		Sütun %		32,8	15,0	21,5	10,5		18,7
	İşsiz	Sayı	1	4		1			6
		Satır %	16,7	66,7		16,7			100,0
		Sütun %	12,5	6,6		1,3			1,8
	Memur	Sayı			33	12	1		46
		Satır %			71,7	26,1	2,2		100,0
		Sütun %			21,6	15,2	5,3		13,9
	Öğretmen	Sayı			4	11	3	2	20
		Satır %			20,0	55,0	15,0	10,0	100,0
		Sütun %			2,6	13,9	15,8	18,2	6,0
	Polis	Sayı				2			2
		Satır %				100,0			100,0
		Sütun %				2,5			,6
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı				1	3	5	9
		Satır %				11,1	33,3	55,6	100,0
		Sütun %				1,3	15,8	45,5	2,7
	Subay, Astsubay	Sayı			1	2	1		4
		Satır %			25,0	50,0	25,0		100,0
		Sütun %			,7	2,5	5,3		1,2
	Küçük esnaf	Sayı		2	14	3	1		20
		Satır %		10,0	70,0	15,0	5,0		100,0
		Sütun %		3,3	9,2	3,8	5,3		6,0
Serbest meslek	Sayı		7	6	4	1		18	
	Satır %		38,9	33,3	22,2	5,6		100,0	
	Sütun %		11,5	3,9	5,1	5,3		5,4	
İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı			1		1		2	
	Satır %			50,0		50,0		100,0	
	Sütun %			,7		5,3		,6	
Emekli	Sayı			7	3	2		12	
	Satır %			58,3	25,0	16,7		100,0	
	Sütun %			4,6	3,8	10,5		3,6	
Diğer	Sayı		2	1	3	2	3	11	
	Satır %		18,2	9,1	27,3	18,2	27,3	100,0	
	Sütun %		3,3	,7	3,8	10,5	27,3	3,3	
Toplam	Sayı	8	61	153	79	19	11	331	
	Satır %	2,4	18,4	46,2	23,9	5,7	3,3	100,0	
	Sütun %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablo 21'e göre, araştırma örnekleminde gelir grupları olarak 501-1000 YTL (% 46,2) ile 1001-2000 YTL (% 23,9) arası gelire sahip olanların çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. 501-1000 YTL aylık ortalama hane gelirine sahip olanlar içinde ise ev hanımları % 41,2; memurlar % 21,6; işçiler % 15,0; küçük esnaf % 9,2; emekliler % 4,6; serbest meslek sahipleri % 3,9; öğretmenler % 2,6 oranında yer alırken subay/astsubay, işveren ve diğerlerinin her birinin % ,7 oranıyla yer aldıkları görülmektedir.

Aylık ortalama hane geliri 1001–2000 YTL arasında bulunanların mesleklere dağılımı ise şu şekildedir: % 25,3'ü ev hanımı; % 21,5'i işçi; % 15,2'si memur; % 13,9'u öğretmen; % 5,1'i serbest meslek sahibi; % 3,8'er paya sahip olanlar küçük esnaf, emekli ve diğer; % 2,5'er paya sahip olanlar subay/astsubay ve polis; % 1,3'er paya sahip olanlar da doktor/mühendis/mimar/avukat ile işsiz şeklinde belirlemektedir.

Araştırma örnekleminde üçüncü yoğunluğu oluşturan gelir grubu 100–500 YTL aylık ortalama hane gelirine sahiptir. Bu gelir grubundaki kişilerin % 42,6'sı ev hanımı; % 32,8'i işçi; % 11,5'i serbest meslek sahibi; % 6,6'sı işsiz; % 3,3'er orana sahip olan küçük esnaf ve diğer meslek mensuplarıdır.

100–500 YTL gelire sahip olan grubu % 5,7'lik oranla 2001–3000 YTL arası gelire sahip olanlar takip etmektedir. 2001–3000 YTL alanların % 15,8'inin doktor/mühendis/mimar/avukat ve yine % 15,8'inin öğretmen; % 10,5'er paya sahip olanların ev hanımı, işçi, emekli ve diğer meslekler; % 5,3'er paya sahip olanların memur, subay/astsubay, küçük esnaf, serbest meslek sahipleri ve işveren olduğu görülür.

Araştırma örneklemindeki katılımcıların % 3,3'ü 3001 YTL ve üstünde aylık ortalama hane gelirine sahiptir. Bu gelir grubunda bulunanların % 45,5'i doktor/mühendis/mimar/avukat; % 27,3'ü diğer meslek mensubu; % 18,2'si öğretmen; % 9,1' i de ev hanımıdır.

Araştırma örneklemindeki katılımcıların % 2,4'ü gelirinin olmadığını/belli olmadığını belirtenlerden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde de % 87,5'i ev hanımı; % 12,5'i ise işsizdir.

Tablo 22: Hane Toplam Aylık Gelirine, Eğitim Durumuna ve Mesleklere Göre Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konum

			Ait Hissedilen Sınıf / Konum			Toplam
			Üst sınıf / konumda	Orta sınıf / konumda	Alt sınıf / konumda	
Hane Toplam Aylık Geliri	Belli değil/gelir yok	Sayı		8		8
		%		100,0		100,0
	100-500 YTL	Sayı	6	45	10	61
		%	9,8	73,8	16,4	100,0
	501-1000 YTL	Sayı	21	124	8	153
		%	13,7	81,0	5,2	100,0
	1001-2000 YTL	Sayı	13	63	3	79
		%	16,5	79,7	3,8	100,0
	2001-3000 YTL	Sayı	2	17		19
		%	10,5	89,5		100,0
3001 ve üstü YTL	Sayı	6	5		11	
	%	54,5	45,5		100,0	
Toplam	Sayı	48	262	21	331	
	%	14,5	79,2	6,3	100,0	
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Sayı		1		1
		%		100,0		100,0
	Sadece okur yazar	Sayı		3	1	4
		%		75,0	25,0	100,0
	İlkokul	Sayı	9	78	13	100
		%	9,0	78,0	13,0	100,0
	Ortaokul	Sayı	14	42	7	63
		%	22,2	66,7	11,1	100,0
	Lise	Sayı	14	92	3	109
		%	12,8	84,4	2,8	100,0
	Yüksekokul	Sayı	6	28		34
		%	17,6	82,4		100,0
	Fakülte	Sayı	8	23		31
		%	25,8	74,2		100,0
Lisansüstü	Sayı	2	5	1	8	
	%	25,0	62,5	12,5	100,0	
Toplam	Sayı	53	272	25	350	
	%	15,1	77,7	7,1	100,0	
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	19	98	10	127
		%	15,0	77,2	7,9	100,0
	İşçi	Sayı	9	50	3	62
		%	14,5	80,6	4,8	100,0
	İşsiz	Sayı		5	1	6
		%		83,3	16,7	100,0
	Memur	Sayı	4	40	3	47
		%	8,5	85,1	6,4	100,0
	Öğretmen	Sayı	6	15		21
		%	28,6	71,4		100,0
	Polis	Sayı		2		2
		%		100,0		100,0
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı	4	6		10
		%	40,0	60,0		100,0
	Subay, Astsubay	Sayı		4		4
		%		100,0		100,0
	Küçük esnaf	Sayı	6	14	3	23
		%	26,1	60,9	13,0	100,0
	Serbest meslek	Sayı	2	18	3	23
		%	8,7	78,3	13,0	100,0
İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı		2		2	
	%		100,0		100,0	
Emekli	Sayı		13		13	
	%		100,0		100,0	
Diğer	Sayı	3	7	2	12	
	%	25,0	58,3	16,7	100,0	
Toplam	Sayı	53	274	25	352	
	%	15,1	77,8	7,1	100,0	

Tablo 22'den de görüleceği üzere, katılımcıların çoğunluğu (% 77,8) kendisini orta sınıf/konumda hissettiğini ifade etmiştir. % 15,1'i kendisini üst sınıf/konumda hissettiğini söylerken alt sınıf/konumda hissettiğini söyleyenlerin oranı % 7,1'dir.

Aylık hane geliri 2001–3000 YTL olanlar ve 3001 YTL ve üstü gelire sahip olanlar arasında kendisini alt sınıf/konumda hissettiğini ifade edene rastlanmamaktadır.

Eğitim durumları ile ait hissedilen sınıf/konumun dağılımı incelendiğinde yükseköğretim ve fakülte eğitimi alanlar içinde kendisini alt sınıf/konumda hissedene rastlanmamıştır. Bununla birlikte lisansüstü eğitim alan bir kişi kendisini alt sınıf/konumda hissettiğini ifade etmiştir.

Meslekler ile ait hissedilen sınıf/konumun dağılımı incelendiğinde polisler, subay/astsubaylar, emekliler ve işverenlerin kendilerini orta sınıf/konumda hissettiklerini belirttikleri görülür. Doktor/mühendis/mimar ve avukatların % 60'ı kendisini orta sınıf/konumda hissettiğini belirtirken % 40'ı kendisini üst sınıf/konumda hissettiğini ifade etmiştir. Öğretmenlerin % 71,4'ü kendisini orta sınıf/konumda hissettiğini ifade ederken % 28,6'sı da kendisini üst sınıf/konumda hissettiğini belirtmiştir. Küçük esnafın % 26,1'i kendisini üst sınıf/konumda hissettiğini belirtirken serbest meslek sahiplerinin sadece % 8,7'si kendisini üst sınıf/konumda hissettiğini belirtmiştir. Küçük esnaf ve serbest meslek sahipleri arasında kendisini alt sınıf/konumda hissettiklerini ifade edenlerin oranı (% 13,0) aynıdır. Serbest meslek mensupları içinde (% 78,3) kendisini orta sınıf/konumda hissedenlerin oranı küçük esnafa (% 60,9) göre daha yüksektir.

Hiçbir öğretmen; polis; subay/astsubay; doktor/mühendis/mimar/avukat; işveren ve emekli kendisini alt sınıf/konumda hissettiğini ifade etmemiştir. Diğer meslek gruplarında (ev hanımı, işçi, işsiz, memur, küçük esnaf, serbest meslek ve diğer meslekler) ise miktarları değişmekle birlikte kendisini alt sınıf/konumda hissedenlere rastlanmaktadır.

Tablo 23: Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konumlara Göre Sınıf/Konumu Belirleyen En Önemli Neden

Ait Hissedilen Sınıf / Konum			Ait Hissedilen Sınıf/ Konumu Belirleyen Neden				Toplam
			Gelir seviyesi	Kültürel seviye (Eğitim düzeyinin yüksekliği veya düşüklüğü)	Toplumsal çevre (mahalle veya iş çevresinin kalitesi)	Hepsi	
Üst sınıf / konumda	Sayı	6	23	20	4	53	
	%	11,3	43,4	37,7	7,5	100,0	
Orta sınıf / konumda	Sayı	104	57	107	2	270	
	%	38,5	21,1	39,6	,7	100,0	
Alt sınıf / konumda	Sayı	17	5	3		25	
	%	68,0	20,0	12,0		100,0	
Toplam	Sayı	127	85	130	6	348	
	%	36,5	24,4	37,4	1,7	100,0	

Toplum içinde kendisini üst sınıf/konumda hissedenlerin ait hissettikleri sınıf/konumu belirleyen nedenlerin dağılımı şöyledir: Üst sınıf/konumda hissedenlerin % 43,4'ü kültürel seviye; % 37,7'si toplumsal çevre; % 11,3'ü gelir seviyesi ve % 7,5'i de sayılan unsurların hepsine göre ait hissettikleri sınıfı belirlediklerini ifade etmiştir. Ait hissedilen sınıf/konumun kültürel seviyeye göre belirlenmesi, kendisini üst sınıf/konumda hissedenlerden alt sınıf/konumda hissedenlere doğru azalmaktadır. Nitekim orta sınıf/konumda hissettiklerini ifade edenlerin % 21,1'i; alt sınıf/konumda hissedenlerin % 20,0'si ait hissettikleri sınıf/konumu belirleyen unsurun kültürel seviye olduğunu ifade etmiştir.

Ait hissedilen sınıf/konumu belirleyen unsuru toplumsal çevre olarak belirtenlerin oranının en yüksek olduğu grup, kendisini orta sınıf/konumda hissettiklerini (% 39,6) ifade edenlerdir. Toplumsal çevrenin ait hissedilen sınıf/konumu belirleyiciliğine vurgu yapan ikinci grup ise kendisini üst sınıf/konumda hissettiklerini (% 37,7) ifade edenlerdir. Toplumsal çevrenin ait hissedilen sınıfı belirlediğine en az vurgu yapan grup ise kendisini alt sınıf/konumda hissettiklerini (% 12,0) ifade edenlerdir.

Toplum içinde kendisini alt sınıf/konumda hissedenlerin % 68,0'i gelire; % 20,0'si kültürel seviyeye ve % 12,0'si de toplumsal çevrenin ait olunan sınıfı belirleyen özelliğine vurgu yapmıştır. Görüldüğü üzere, gelirin ait hissedilen sınıf/konumu

belirlediğine dair düşünceler, alt sınıf/konumda hissedenlerden üst sınıf/konumda hissedenlere doğru azalmaktadır. Toplumda kendisini üst sınıf/konumda hissedenlerin çoğunlukla eğitime, orta sınıf/konumda hissedenlerin toplumsal çevreye ve alt sınıf/konumda hissedenlerin de gelire vurgu yaptıkları görülmektedir.

3.2.7. Katılımcıların Tabakalarına Göre Eğitim Anlayışları

Katılımcıların eğitimleri hakkındaki görüşlerinin dağılımı (tablo 24) şöyledir: Katılımcıların % 87,7'si daha yüksek düzeyde eğitim almak istediğini; % 11,2'si eğitiminin yeterli olduğunu ve % 1,1'i de eğitimin onlar için önemli olmadığını belirtmiştir. Görüldüğü üzere, daha yüksek düzeyde eğitim almak isteyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Katılımcılara çocuğun eğitim almasındaki en önemli nedenler sorulmuş ve karşılığında şu cevaplar alınmıştır: Katılımcıların % 64,4'ü çocuğun eğitim almasını iş-meslek ve kişilik sahibi-kültürlü birey olması için; % 12,3'ü iş-meslek sahibi olması ve toplumda onlardan daha üst konuma geçmesi için istediğini belirtmiştir. Katılımcıların çocuğun eğitim almasını isteme nedenleri şu şekilde devam etmektedir: % 6,8'i çocuğun kişilik sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi için; % 4,3'ü iş-meslek sahibi olması ile zararlı alışkanlık ve sokaktan korunması için; % 4,0'ü kişilik sahibi ve kültürlü birey olması için; % 3,1'i iş-meslek sahibi olması için; % 3,1'i de kişilik sahibi olması ve zararlı alışkanlıklar ile sokaktan korunması için; % ,9'u iş-meslek sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğu için; % ,9'u da kişilik sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğu için; % ,3'ü de toplum içinde daha üst konuma geçebilmesi için çocuklarının eğitim almasını istediklerini belirtmiştir. Katılımcılara çocuklarının hangi okullarda eğitim almalarının istendiği sorulmuş ve % 59,7'sinin özel okulları tercih ettiğini belirttiği gözlemlenmiştir. Devlet okullarını tercih edenlerin oranı ise % 38,6'dır. Katılımcıların % 1,7'si ise yabancılar tarafından işletilen okulları tercih ettiklerini belirtmiştir. Çocuğunun devlet okulları dışındaki okullarda eğitim almasını isteyenlere göre bunun en önemli nedeni, devlet okulları dışındaki okullarda daha kaliteli eğitim verildiğini düşünmeleridir (% 81,8); bunu devlet okulu dışındaki okulların daha disiplinli olduğunun düşünülmesi (% 12,6) takip etmekteyken çevredeki kişilerin devlet okulları dışındaki okulların daha prestijli/ itibarlı olduğunu söylemesinin payı % 3,7'dir. Katılımcıların % 1,9'u ise devlet okulları dışındaki okullarda eğitim alınmasını tercih etme nedeni olarak diğer nedenleri belirtmiştir. Katılımcıların yabancı

dil hakkındaki görüşlerinin dağılımı ise ağırlıklı olarak (% 90,6) eğitimin Türkçe ile yapılması ve bunun yanı sıra da yabancı dil eğitiminin verilebileceği yönündedir.

Tablo 24: Katılımcıların Eğitimleri, Eğitim Alma Nedenleri İle Devlet/Özel Okul Tercihleri ve Yabancı Dil Hakkındaki Görüşleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
KATILIMCILARIN EĞİTİMLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Daha yüksek düzeyde eğitim almak isterdim	306	86,9	87,7
	Eğitimim bence yeterli	39	11,1	11,2
	Eğitim benim için önemli değil	4	1,1	1,1
	Ara Toplam	349	99,1	100,0
	Cevapsız	3	,9	
	Genel Toplam	352	100,0	
KATILIMCILARA GÖRE ÇOCUĞUN EĞİTİM ALMASININ EN ÖNEMLİ NEDENLERİ	İş ve meslek sahibi olması için	11	3,1	3,1
	Kişilik sahibi ve kültürlü birey olması için	14	4,0	4,0
	Toplum içinde bizden daha üst konuma/sınıfa geçebilmesi için	1	,3	,3
	İş ve meslek ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için	226	64,2	64,4
	İş ve meslek sahibi olması zararlı alışkanlık ve sokaktan korunması için	15	4,3	4,3
	İş ve meslek sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğu için	3	,9	,9
	İş ve meslek sahibi olması ve daha üst konuma geçmesi için	43	12,2	12,3
	Kişilik sahibi olması ve zararlı alışkanlıklardan korunması için	11	3,1	3,1
	Kişilik sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğu için	3	,9	,9
	Kişilik sahibi olması ve daha üst konuma geçmesi için	24	6,8	6,8
	Toplam	351	99,7	100,0
	Cevapsız	1	,3	
	Genel Toplam	352	100,0	
KATILIMCILARA GÖRE ÇOCUĞUN HANGİ OKULLARDA EĞİTİM ALMASININ İSTENDİĞİ	Devlet okullarında	136	38,6	38,6
	Özel okullarda	210	59,7	59,7
	Yabancılar tarafından işletilen okullarda	6	1,7	1,7
	Genel Toplam	352	100,0	100,0
DEVLET OKULU DIŞINDAKİ OKULLARDA EĞİTİM ALINMASINI İSTEYENLERE GÖRE BUNUN EN ÖNEMLİ SEBEBİ	Bu okullarda daha kaliteli eğitim verildiğini düşündüğüm için	175	49,7	81,8
	Bu okulların daha disiplinli olduğunu düşündüğüm için	27	7,7	12,6
	Çevremdekiler bu okulların prestijli olduğunu söylediği için	8	2,3	3,7
	Diğer sebepler	4	1,1	1,9
	Toplam	214	60,8	100,0
	Cevapsız ¹³	138	39,2	
	Genel Toplam	352	100,0	
KATILIMCILARIN YABANCI DİL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi de verilebilir	317	90,1	90,6
	Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi verilmemeli	19	5,4	5,4
	Eğitim yabancı bir dille yapılabilir	14	4,0	4,0
	Toplam	350	99,4	100,0
	Cevapsız	2	,6	
	Genel Toplam	352	100,0	
TOPLAM	352	100,0	100,0	

¹³Bu soruyu cevaplamayanların oranının yüksek çıkmasının nedeni, anket formunda bu soruya çocuğunun devlet okulunda eğitim almasını isteyenlerin cevap vermemesinin belirtilmiş olmasıdır.

Toplum içinde ait hissedilen sınıf/konuma göre katılımcıların çocuğunun eğitim almasını isteme nedenlerinin dağılımı (tablo 25) incelendiğinde; kendisini üst sınıf/konumda hissedenlerin % 60,4'ü çocuğun eğitim alma nedenini iş-meslek sahibi olması ile kişilik sahibi kültürlü birey olması için; % 17,0'si ise iş-meslek sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi için istediğini belirtmiştir. Kendisini orta sınıf/konumda hissedenlerin % 66,7'si çocuğunun iş-meslek sahibi olması ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için; % 11,7'si de iş-meslek sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi için eğitim almasını istediğini ifade etmiştir. Kendisini alt sınıf/konumda hissedenlerin % 48,0'i çocuğunun iş-meslek sahibi olması ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için; % 8,0'i ise iş-meslek sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi için eğitim almasını istediğini ifade etmiştir. Kendisini alt sınıf/konumda hissedenlerin ikinci sırada yoğunluğu oluşturan kısmının (% 16,0) çocuğun eğitim alma nedeni olarak onun kişilik sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesini belirttiği görülmektedir. Araştırma örnekleminde çocuğunun eğitim alma nedeni olarak ilk sırada yer alan neden (% 64,4) onun iş-meslek sahibi ve kişilik sahibi kültürlü birey olması; ikinci sıradaki neden ise iş-meslek sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi olarak belirmektedir. Mesleklere göre eğitim alma nedenini iş-meslek sahibi olmak ve toplumda daha üst konuma geçmek şeklinde belirtenlerin dağılımı ise şöyledir: Polislerin % 100'ü; subay/astsubayların % 25,0'i; işçilerin % 14,5'i; ev hanımlarının % 14,2'si; serbest meslek sahiplerinin % 13,0'ü ve memurların % 10,9'u. Araştırma örneklemindeki doktor/mühendis/mimar/avukatların hepsi çocuğunun eğitim alma nedenini onun iş-meslek sahibi olması ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için istediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 25: Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf/Konum ve Meslekler İle Çocuğun Eğitim Almasını İsteme Nedenleri

Toplum İçinde Ait Hissedilen Sınıf / Konum	Çocuğun Eğitim Almasını İsteme Nedenleri										Toplam	
		İş ve meslek sahibi olması	Kişilik sahibi ve kültürlü birey olması	Toplum içinde bizden daha üst konuma/sınıfa geçebilmesi	İş- meslek ile kişilik sahibi kültürlü birey olması	İş- meslek sahibi olması zararlı alışkanlık ve sokaktan korunması	İş-meslek sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğundan	İş-meslek sahibi olması ve üst konuma geçmesi	Kişilik sahibi olması ve zararlı alışkanlıklardan korunması	Kişilik sahibi olması ve eğitim zorunlu olduğundan		Kişilik sahibi olması ve daha üst konuma geçmesi
Üst sınıf/ konumda	Sayı	2			32	2	1	9	2	2	3	53
	%		3,8		60,4	3,8	1,9	17,0	3,8	3,8	5,7	100,0
Orta sınıf/ konumda	Sayı	9	10	1	182	12	1	32	8	1	17	273
	%	3,3	3,7	,4	66,7	4,4	,4	11,7	2,9	,4	6,2	100,0
Alt sınıf/ konumda	Sayı	2	2		12	1	1	2	1		4	25
	%	8,0	8,0		48,0	4,0	4,0	8,0	4,0		16,0	100,0
Toplam	Sayı	11	14	1	226	15	3	43	11	3	24	351
	%	3,1	4,0	,3	64,4	4,3	,9	12,3	3,1	,9	6,8	100,0
Ev hanımı	Sayı	6	3		77	9	1	18	4		9	127
	%	4,7	2,4		60,6	7,1	,8	14,2	3,1		7,1	100,0
İşçi	Sayı	1	5		41	3	1	9	1		1	62
	%	1,6	8,1		66,1	4,8	1,6	14,5	1,6		1,6	100,0
İşsiz	Sayı				4			1			1	6
	%				66,7			16,7			16,7	100,0
Memur	Sayı	1	3		30		1	5	2		4	46
	%	2,2	6,5		65,2		2,2	10,9	4,3		8,7	100,0
Öğretmen	Sayı	1	1		15			1	2		1	21
	%	4,8	4,8		71,4			4,8	9,5		4,8	100,0
Polis	Sayı							2				2
	%							100,0				100,0
Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı				10							10
	%				100,0							100,0
Subay, Astsubay	Sayı				3			1				4
	%				75,0			25,0				100,0
Küçük esnaf	Sayı	2	1		13			2	1	2	2	23
	%	8,7	4,3		56,5			8,7	4,3	8,7	8,7	100,0
Serbest meslek	Sayı		1	1	15			3	1		2	23
	%		4,3	4,3	65,2			13,0	4,3		8,7	100,0
İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı									1	1	2
	%									50,0	50,0	100,0
Emekli	Sayı				10	2					1	13
	%				76,9	15,4					7,7	100,0
Diğer	Sayı				8	1		1			2	12
	%				66,7	8,3		8,3			16,7	100,0
Toplam	Sayı	11	14	1	226	15	3	43	11	3	24	351
	%	3,1	4,0	,3	64,4	4,3	,9	12,3	3,1	,9	6,8	100,0

Tablo 26 incelendiğinde, örneklem grubunun yarısından fazlasının (% 59,7) özel okulları tercih ettiğini ifade ettiği görülür. Devlet okullarını tercih edenlerin oranı ise % 38,6 ile ikinci sıradadır. Daha sonra yabancılar tarafından işletilen okulların (% 1,7) tercih edildiği görülmektedir.

Aylık hane gelirine göre devlet okullarını tercih edenlerin dağılımı (tablo 26) şu şekildedir: 501–1000 YTL aylık hane gelirine sahip olanların % 45,1'i; 1001–2000 YTL aylık hane gelirine sahip olanların % 38,0'i; 100–500 YTL aylık hane gelirine sahip olanların % 36,1'i; aylık hane geliri için belli değil/gelir yok diyenlerin % 25,0'i; 3001 YTL ve üzeri gelire sahip olanların % 18,2'si; 2001–3000 YTL aylık hane gelirine sahip olanların % 15,8'i devlet okulunu tercih ettiğini ifade etmiştir. Görüldüğü üzere, devlet okullarını en çok orta gelir grupları (501–1000 YTL ile 1001–2000 YTL aylık hane gelirine sahip olanlar); sonra alt gelir grupları (aylık hane gelirinin belli olmadığını/gelirin bulunmadığını ifade edenler ile 100–500 YTL aylık hane gelirine sahip olanlar); en son sırada ise üst gelir grupları (3001 YTL ve üstü ile 2001–3000 YTL aylık hane gelirine sahip olanlar) tercih etmektedirler.

Eğitim durumuna göre tercih edilen okulların dağılımı incelendiğinde, devlet okullarını sadece okuryazarların % 50,0'si; ilkokul mezunlarının % 45,0'i; yüksekokul mezunlarının % 44,1'i; lisansüstü eğitim alanların % 37,5'i; ortaokul mezunlarının % 36,5'i; lise mezunlarının % 35,8'i ve fakülte mezunlarının % 25,8'i tercih etmiştir. Eğitim durumuna göre tercih edilen okulların dağılımı incelendiğinde, yabancılar tarafından işletilen okulların sadece ilköğretim ve ortaöğretim mezunları tarafından tercih edildiği görülmektedir. Yabancılar tarafından işletilen okulları tercih edenlerin mesleklere dağılımı incelendiğinde ise küçük esnafın % 4,3'ünün; işçilerin % 3,2'sinin ve ev hanımlarının % 2,4'ünün bu okulları tercih ettiği görülmektedir.

Mesleklere göre devlet okullarının tercih edilme oranları ise şu şekildedir: Polislerin % 100'ü; işsizlerin % 50,0'si; öğretmenlerin % 47,6'sı; işçilerin % 43,5'i; diğer meslek mensuplarının % 41,7'si; serbest meslek sahiplerinin % 39,1'i; emeklilerin % 38,5'i; memurların % 38,3'ü; ev hanımlarının % 36,2'si; küçük esnafın % 30,4'ü; doktor/mühendis/mimar/avukatların % 30,0'u ve subay/astsubayların % 25,0'i devlet okullarını tercih ettiğini ifade etmiştir.

Tablo 26: Hane Toplam Aylık Geliri, Eğitim Durumu ve Meslekler İle Çocuk İçin Tercih Edilen Okul

		Çocuk İçin Tercih Edilen Okul			Toplam
		Devlet okulları	Özel okullar	Yabancılar tarafından işletilen okullar	
Hane Toplam Aylık Geliri	Belli değil/gelir yok	Sayı	2	6	8
		%	25,0	75,0	100,0
	100-500 YTL	Sayı	22	38	61
		%	36,1	62,3	100,0
	501-1000 YTL	Sayı	69	83	153
		%	45,1	54,2	100,0
	1001-2000 YTL	Sayı	30	47	79
		%	38,0	59,5	100,0
	2001-3000 YTL	Sayı	3	16	19
		%	15,8	84,2	100,0
3001 ve üstü YTL	Sayı	2	8	11	
	%	18,2	72,7	100,0	
Toplam	Sayı	128	198	331	
	%	38,7	59,8	100,0	
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Sayı		1	1
		%		100,0	100,0
	Sadece okur yazar	Sayı	2	2	4
		%	50,0	50,0	100,0
	İlkokul	Sayı	45	54	100
		%	45,0	54,0	100,0
	Ortaokul	Sayı	23	38	63
		%	36,5	60,3	100,0
	Lise	Sayı	39	67	109
		%	35,8	61,5	100,0
Yüksekokul	Sayı	15	19	34	
	%	44,1	55,9	100,0	
Fakülte	Sayı	8	23	31	
	%	25,8	74,2	100,0	
Lisansüstü	Sayı	3	5	8	
	%	37,5	62,5	100,0	
Toplam	Sayı	135	209	350	
	%	38,6	59,7	100,0	
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	46	78	127
		%	36,2	61,4	100,0
	İşçi	Sayı	27	33	62
		%	43,5	53,2	100,0
	İşsiz	Sayı	3	3	6
		%	50,0	50,0	100,0
	Memur	Sayı	18	29	47
		%	38,3	61,7	100,0
	Öğretmen	Sayı	10	11	21
		%	47,6	52,4	100,0
	Polis	Sayı	2		2
		%	100,0		100,0
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı	3	7	10
		%	30,0	70,0	100,0
	Subay, Astsubay	Sayı	1	3	4
		%	25,0	75,0	100,0
	Küçük esnaf	Sayı	7	15	23
		%	30,4	65,2	100,0
	Serbest meslek	Sayı	9	14	23
		%	39,1	60,9	100,0
İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı		2	2	
	%		100,0	100,0	
Emekli	Sayı	5	8	13	
	%	38,5	61,5	100,0	
Diğer	Sayı	5	7	12	
	%	41,7	58,3	100,0	
Toplam	Sayı	136	210	352	
	%	38,6	59,7	100,0	

Tablo 27’de eğitim durumuna göre devlet okulu dışındaki okulların tercih edilmesinin en önemli nedeni olarak % 81,8 ile bu okullarda daha kaliteli eğitim verildiğinin düşünülmesi; daha sonra da % 12,6 ile bu okulların daha disiplinli olduğunun düşünülmesi yer almaktadır. Kaliteli olmanın tüm eğitim kademelerinde vurgulanmasıyla birlikte (kaliteye en fazla vurguyu yüksekokul mezunları ve lisansüstü eğitim alanlar yapmıştır) disipline olan vurgunun belli eğitim kademelerinde dağıldığı göze çarpmaktadır.

Eğitim durumuna göre devlet okulu dışındaki okulların tercih edilmesinin en önemli ikinci sıradaki nedeni incelendiğinde; ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarının söz konusu okulları daha disiplinli oldukları düşüncesinden hareketle tercih ettiklerini belirttikleri, buna karşın fakülte mezunlarının sadece % 9,1’inin bu nedeni önemli gördüğü gözlemlenmektedir. Bunlar dışındaki eğitim kademelerinde ise disipline vurgu yapılmamıştır.

Devlet okulları dışındaki okulları daha disiplinli olduklarını düşündüklerinden dolayı tercih edenlerin mesleklere dağılımı ise şöyledir: Subay/astsubayların % 33,3’ü; işsizlerin % 33,3’ü; işçilerin % 17,6’sı; ev hanımlarının % 17,3’ü; küçük esnafın % 12,5’i; öğretmenlerin % 9,1’i; serbest meslek sahiplerinin % 7,1’i ve memurların % 3,4’ü disipline vurgu yapan meslek gruplarıdır.

Çevredekilerin devlet okulu dışındaki okulların prestijli olduğunu söylemesinden dolayı bu okulları tercih edenlerin ilköğretim ve ortaöğretim mezunu oldukları görülmektedir. Devlet okulu dışındaki okulların prestijli olduğunun söylenmesine önem verenlerin mesleklere dağılımı ise şu şekildedir: Küçük esnafın % 6,3’ü; ev hanımlarının % 6,2’si; memurların % 3,4’ü ve işçilerin % 2,9’u.

Tablo 27: Eğitim Durumu ve Meslekler İle Devlet Okulu Dışındaki Okulların Tercih Edilmesinin En Önemli Nedeni

			Devlet Okulu Dışındaki Okulların Tercih Edilmesinin En Önemli Nedeni				Toplam
			Bu okullarda daha kaliteli eğitim verildiğinin düşünülmesi	Bu okulların daha disiplinli olduğunun düşünülmesi	Çevredekilerin bu okulların prestijli olduğunu söylemesi	Diğer nedenler	
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Sayı	1				1
		%	100,0				100,0
	Sadece okuryazar	Sayı	2				2
		%	100,0				100,0
	İlkokul	Sayı	38	10	6		54
		%	70,4	18,5	11,1		100,0
	Ortaokul	Sayı	30	7	1	2	40
		%	75,0	17,5	2,5	5,0	100,0
	Lise	Sayı	62	7	1		70
		%	88,6	10,0	1,4		100,0
	Yüksekokul	Sayı	19				19
		%	100,0				100,0
	Fakülte	Sayı	18	2		2	22
		%	81,8	9,1		9,1	100,0
Lisansüstü	Sayı	5				5	
	%	100,0				100,0	
Toplam	Sayı	175	26	8	4	213	
	%	82,2	12,2	3,8	1,9	100,0	
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	61	14	5	1	81
		%	75,3	17,3	6,2	1,2	100,0
	İşçi	Sayı	27	6	1		34
		%	79,4	17,6	2,9		100,0
	İşsiz	Sayı	2	1			3
		%	66,7	33,3			100,0
	Memur	Sayı	27	1	1		29
		%	93,1	3,4	3,4		100,0
	Öğretmen	Sayı	10	1			11
		%	90,9	9,1			100,0
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı	6			1	7
		%	85,7			14,3	100,0
	Subay, Astsubay	Sayı	2	1			3
		%	66,7	33,3			100,0
	Küçük esnaf	Sayı	12	2	1	1	16
		%	75,0	12,5	6,3	6,3	100,0
	Serbest meslek	Sayı	13	1			14
		%	92,9	7,1			100,0
	İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı	2				2
		%	100,0				100,0
	Emekli	Sayı	8				8
		%	100,0				100,0
	Diğer	Sayı	5			1	6
		%	83,3			16,7	100,0
Toplam	Sayı	175	27	8	4	214	
	%	81,8	12,6	3,7	1,9	100,0	

Tablo 28’de görüleceği üzere, katılımcıların % 50,9’u okulda verilen eğitimin az yeterli olduğunu düşünmekteyken % 30,4’üne göre okulda verilen eğitim yeterli görülmektedir. Katılımcıların % 12,8’i okulda verilen eğitimin hiç yeterli olmadığını belirtmiş; sadece % 6,0’sı okulda verilen eğitimin çok yeterli olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılara çocuklarının eğitimiyle ne kadar ilgilendiklerini düşündükleri sorulmuş ve % 33,5’inin çocuklarının eğitimiyle fazla ilgilendiklerini belirttikleri görülmüştür. Bunu takip eden çocuk eğitimine ilgi düzeyleri ve dağılımları ise şu şekildedir: % 29,5’i çok fazla; % 29,2’si biraz; % 7,2’si çok az ilgilendiğini; % ,6’sı ise hiç ilgilenmediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların “Eti senin kemiği benim” görüşüyle ilgili düşüncelerinin dağılımı ise şöyledir: % 37,8’i bu görüşe katılmamakta; % 26,4’ü bu görüşe hiç katılmamakta; % 13,9’u bu görüşe katılmakta; % 12,8’inin bu görüşle ilgili fikri bulunmamakta ve % 9,1’i bu görüşe tamamen katılmaktadır.

Katılımcıların çocuk eğitimine nasıl katkı sağladığı sorulmuş ve % 55,1’inin “Çocuğun dersleriyle annesi ve babası birlikte ilgileniyor” şeklinde yanıt verdikleri görülmüştür. Örneklem içinde katılımcıların % 35,5’i çocuğunu dershaneye gönderdiğini; % 28,1’i çocuğunu okul kurslarına gönderdiğini; % 15,9’u çocuğun tüm dersleriyle sadece annesinin ilgilendiğini; % 13,6’sı kendilerinin katkı sağlayamadığını; % 6,5’i çocuğun tüm dersleriyle sadece babasının ilgilendiğini; % 6,0’sı çocuğunun özel ders aldığını; % 3,4’ü diğer nedenleri; % 2,0’si ise çocuğun dersleriyle ablası/abisinin ilgilendiğini belirtmiştir.

Katılımcılara çocuk eğitimiyle ilgilenme görevinin kime ait olduğunun önem sırası (tablo 29) sorulmuş ve bu sorunun yanıtı olarak şu bilgilere ulaşılmıştır: Katılımcılara göre çocuk eğitimiyle ilgilenme görevi birinci derecede ebeveyne (% 71,2) aittir. Ebeveynden sonra çocuk eğitiminde görev önceliği sırasıyla öğretmene (% 45,2), okula (% 39,8), sadece anneye (% 37,2) ve sadece babaya (% 35,0) verilmiştir.

Tablo 28: Katılımcıların Okul Eğitiminin Yeterlilik Düzeyi Hakkındaki Görüşleri İle Çocuk Eğitimine Gösterdikleri İlgî Düzeyi ve Katkı Türü

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
KATILIMCILARA GÖRE OKULDA VERİLEN EĞİTİMİN YETERLİLİK DÜZEYİ	Çok yeterli	21	6,0	6,0
	Yeterli	107	30,4	30,4
	Az yeterli	179	50,9	50,9
	Hiç yeterli değil	45	12,8	12,8
	Toplam	352	100,0	100,0
KATILIMCILARA GÖRE ÇOCUK EĞİTİMİNE SAĞLANAN KATKININ TÜRÜ	Çocuğun dersleriyle annesi ve babası ilgileniyor	194	55,1	55,1
	Dershaneye gönderiyoruz	125	35,5	35,5
	Okul kurslarına gönderiyoruz	99	28,1	28,1
	Tüm dersleriyle annesi ilgileniyor	56	15,9	15,9
	Biz katkı sağlayamıyoruz	48	13,6	13,6
	Tüm dersleriyle babası ilgileniyor	23	6,5	6,5
	Özel ders aldıyoruz	21	6,0	6,0
	Diğer	12	3,4	3,4
	Ablası/ abisi ilgileniyor	7	2,0	2,0
Genel Toplam¹⁴	352	100,0	100,0	
KATILIMCILARIN ÇOCUKLARININ EĞİTİMİYLE İLGİLENME DÜZEYLERİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	Çok fazla	103	29,3	29,5
	Fazla	117	33,2	33,5
	Biraz	102	29,0	29,2
	Çok az	25	7,1	7,2
	Hiç	2	,6	,6
	Ara Toplam	349	99,1	100,0
	Cevapsız	3	,9	
Genel Toplam	352	100,0		
KATILIMCILARIN “ETİ SENİN KEMİĞİ BENİM” GÖRÜŞÜYLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ	Tamamen katılıyorum	32	9,1	9,1
	Katılıyorum	49	13,9	13,9
	Fikrim yok	45	12,8	12,8
	Katılmıyorum	133	37,8	37,8
	Hiç katılmıyorum	93	26,4	26,4
	Toplam	352	100,0	100,0
TOPLAM	352	100,0	100,0	

Tablo 29: Katılımcılara Göre Çocuk Eğitimiyle İlgilenme Görevinin Kime Ait Olduğunun Önem Sırası¹⁵

	1.Önem Sırası		2.Önem Sırası		3.Önem Sırası		4.Önem Sırası		5.Önem Sırası	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sadece annenin	25	7,7	38	15,3	34	13,8	87	37,2	54	23,1
Sadece babanın	7	2,1	39	15,7	38	15,4	68	29,1	82	35,0
Ebeveynin	232	71,2	21	8,5	36	14,6	7	3,0	13	5,6
Öğretmenin	46	14,1	112	45,2	40	16,3	54	23,1	6	2,6
Okulun	16	4,9	38	15,3	98	39,8	18	7,7	79	33,8
Genel Toplam	326	100,0	248	100,0	246	100,0	234	100,0	234	100,0

¹⁴Katılımcıların çocuk eğitimine sağlanan katkının türüyle ilgili birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri belirtildiğinden her bir seçenek birden fazla işaretlenmiş ve genel toplam örneklem sayısını aşmıştır.

¹⁵Tablodaki “Yüzde” ibaresi geçerli yüzde oranlarını göstermektedir. Bu soruda tüm seçenekleri sıralamayan katılımcıların cevapları değerlendirmeye alınmadığı için kimi önem sırasındaki genel toplam, örneklem sayısının altında kalmıştır.

Tablo 30: Katılımcıların Mesleklerine Göre “Eti senin kemiği benim” Görüşü Hakkındaki Düşünceleri

		“Eti senin kemiği benim” Görüşü Hakkındaki Düşünceler					Toplam	
		Tamamen katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Hiç katılmıyorum		
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	11	14	18	49	35	127
		Satır %	8,7	11,0	14,2	38,6	27,6	100,0
		Sütun %	34,4	28,6	40,0	36,8	37,6	36,1
	İşçi	Sayı	3	11	11	17	20	62
		Satır %	4,8	17,7	17,7	27,4	32,3	100,0
		Sütun %	9,4	22,4	24,4	12,8	21,5	17,6
	İşsiz	Sayı	1	1	1	1	2	6
		Satır %	16,7	16,7	16,7	16,7	33,3	100,0
		Sütun %	3,1	2,0	2,2	,8	2,2	1,7
	Memur	Sayı	6	8	2	21	10	47
		Satır %	12,8	17,0	4,3	44,7	21,3	100,0
		Sütun %	18,8	16,3	4,4	15,8	10,8	13,4
	Öğretmen	Sayı	1	2	4	11	3	21
		Satır %	4,8	9,5	19,0	52,4	14,3	100,0
		Sütun %	3,1	4,1	8,9	8,3	3,2	6,0
	Polis	Sayı	1	1				2
		Satır %	50,0	50,0				100,0
		Sütun %	3,1	2,0				,6
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı		2	1	2	5	10
		Satır %		20,0	10,0	20,0	50,0	100,0
		Sütun %		4,1	2,2	1,5	5,4	2,8
	Subay, Astsubay	Sayı		1		3		4
		Satır %		25,0		75,0		100,0
		Sütun %		2,0		2,3		1,1
	Küçük esnaf	Sayı	2	4	3	11	3	23
		Satır %	8,7	17,4	13,0	47,8	13,0	100,0
		Sütun %	6,3	8,2	6,7	8,3	3,2	6,5
	Serbest meslek	Sayı	5	4	3	5	6	23
		Satır %	21,7	17,4	13,0	21,7	26,1	100,0
		Sütun %	15,6	8,2	6,7	3,8	6,5	6,5
İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı				2		2	
	Satır %				100,0		100,0	
	Sütun %				1,5		,6	
Emekli	Sayı	2	1	2	4	4	13	
	Satır %	15,4	7,7	15,4	30,8	30,8	100,0	
	Sütun %	6,3	2,0	4,4	3,0	4,3	3,7	
Diğer	Sayı				7	5	12	
	Satır %				58,3	41,7	100,0	
	Sütun %				5,3	5,4	3,4	
Toplam	Sayı	32	49	45	133	93	352	
	Satır %	9,1	13,9	12,8	37,8	26,4	100,0	
	Sütun %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablo 30’dan görüleceği üzere, katılımcıların % 37,8’i “Eti senin kemiği benim” görüşüne katılmadığını; % 26,4’ü ise bu görüşe hiç katılmadığını belirtmiştir. Mesleklere göre söz konusu düşünceye katılmadığını belirtenlerin dağılımı şu şekildedir: İşverenlerin % 100’ü; subay/astsubayların % 75,0’i; diğer meslek mensuplarının % 58,3’ü; öğretmenlerin % 52,4’ü; küçük esnafın % 47,8’i; memurların % 44,7’si; ev hanımlarının % 38,6’sı; emeklilerin % 30,8’i (% 30,8’i de hiç katılmıyor);

işçilerin % 27,4'ü (çoğunluğu -% 32,3'ü- hiç katılmıyor); serbest meslek sahiplerinin % 21,7'si (çoğunluğu -% 26,1'i- hiç katılmıyor); doktor/mühendis/mimar/avukatların % 20,0'si (çoğunluğu -% 50,0'si- hiç katılmıyor); işsizlerin % 16,7'si (çoğunluğu -% 33,3'ü- hiç katılmıyor). “Eti senin kemiği benim görüşüne hiç katılmıyorum” diyenlerin % 37,6'sı ev hanımı; % 21,5'i işçi; % 10,8'i memur; % 6,5'i serbest meslek sahibi; % 5,4'ü diğer meslek mensupları ile doktor/ mühendis/mimar/avukat; % 4,3' ü emekli; % 3,2'si küçük esnaf ile öğretmen; % 2,2'si ise işsizdir. “Eti senin kemiği benim görüşüne tamamen katılıyorum” diyenlerin % 34,4'ü ev hanımı; % 18,8'i memur; % 15,6'sı serbest meslek sahibi; % 9,4'ü işçi; % 6,3'ü emekli ile küçük esnaf; % 3,1'i öğretmen, polis ve işsizlerden meydana gelmektedir.

Katılımcıların kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkıyla ilgili görüşlerinin dağılımı (tablo 31) şu şekildedir: “Kadın ve erkek eşit eğitim almalıdır” diyenlerin oranı % 93,2 ile ilk sırada yer almaktadır. “Erkek kadından daha eğitilmiş olmalıdır” ve “Kadın erkekten daha eğitilmiş olmalıdır” diyenlerin oranı ise eşit (% 3,4) çıkmıştır.

Katılımcıların kız çocukları için tercih ettiği okul türlerinin dağılımı (tablo 31) Süper Lise, Anadolu ve Fen Liselerinin ilk sırada (% 72,7) tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bunu % 10,2 ile kız çocuğunun gittiği okul türünün fark etmeyeceğini ifade edenler izlemektedir. Tercih edilen diğer okulların dağılımı ise şöyledir: Kız Meslek Lisesi (% 6,8), İmam Hatip Lisesi (% 6,0), mesleki lise (% 2,6), düz lise (% ,9) ve diğer okullar (% ,9).

Katılımcıların erkek çocukları için tercih ettiği okul türlerinin dağılımı -tıpkı kızlarda olduğu gibi- Süper Lise, Anadolu ve Fen Liselerinin ilk sırada (% 75,0) tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bunu % 9,9 ile erkek çocuğu için tercih edilen okul türünün fark etmeyeceğini ifade edenler izlemektedir. Erkek çocuğu için tercih edilen diğer okulların dağılımı ise şöyledir: Mesleki lise (% 8,8), İmam Hatip Lisesi (% 2,6), düz lise (% 1,4), askeri lise (% 1,4) ve diğer okullar (% ,9).

Katılımcılara göre çocuğun okul tercihlerinde kararların alınış şekliyle ilgili dağılımlar (tablo 31) % 56,0'sının eşi ve çocuğuyla birlikte düşünüp ortak karar verdiklerini belirttiklerini göstermektedir. Katılımcıların % 32,1'i uzmanların eşliğinde ve çocuğun da tercihlerine göre okul tercihi kararlarının alındığını ifade etmiştir. Bunları sırasıyla eşiyle birlikte kararları aldığını söyleyenler (% 6,8), tecrübeli bir ebeveyn

olarak kararları kendisinin aldığı belirtenler (% 4,3) ve kararları kimin aldığı rasgele oluştuğunu ifade edenler (% ,9) izlemektedir.

Tablo 31: Katılımcıların Demokratik ve Otoriter Eğitim Anlayışları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
KATILIMCILARIN KADIN VE ERKEĞİN EŞİT EĞİTİM ALMA HAKKIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	Kadın ve erkek eşit eğitim almalıdır	328	93,2	93,2
	Erkek kadından daha eğitimi olmalıdır	12	3,4	3,4
	Kadın erkekten daha eğitimi olmalıdır	12	3,4	3,4
	Toplam	352	100,0	100,0
KATILIMCILARIN KIZ ÇOCUĞU İÇİN TERCİH ETTİĞİ OKUL TÜRÜ	Süper Lise/ Anadolu Lisesi/ Fen Lisesi	256	72,7	72,7
	Fark etmez	36	10,2	10,2
	Kız Meslek Lisesi	24	6,8	6,8
	İmam Hatip Lisesi	21	6,0	6,0
	Mesleki Lise	9	2,6	2,6
	Düz Lise	3	,9	,9
	Diğer okullar	3	,9	,9
Toplam	352	100,0	100,0	
KATILIMCILARIN ERKEK ÇOCUĞU İÇİN TERCİH ETTİĞİ OKUL TÜRÜ	Süper Lise/ Anadolu Lisesi/ Fen Lisesi	264	75,0	75,0
	Fark etmez	35	9,9	9,9
	Mesleki Lise	31	8,8	8,8
	İmam Hatip Lisesi	9	2,6	2,6
	Düz Lise	5	1,4	1,4
	Askeri Lise	5	1,4	1,4
	Diğer okullar	3	,9	,9
Toplam	352	100,0	100,0	
KATILIMCILARA GÖRE ÇOCUĞUN OKUL TERCİHLERİNDE KARARLARIN ALINIŞ ŞEKLİ	Eşimle ve çocukla birlikte düşünüp ortak karar veririz	197	56,0	56,0
	Uzmanların eşliğinde ve çocuğun da tercihlerine göre karar almır	113	32,1	32,1
	Eşimle birlikte kararları alırız	24	6,8	6,8
	Tecrübeli bir ebeveyn olarak kararları kendim alırım	15	4,3	4,3
	Kararları kimin aldığı rastgele oluşur	3	,9	,9
	Toplam	352	100,0	100,0
KATILIMCILARA GÖRE EBEVEYNLERİN ÇOCUK EĞİTİMİNDE ŞİDDET KULLANIMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamalıdır	219	62,2	62,2
	Korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir	125	35,5	35,5
	Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir	8	2,3	2,3
	Toplam	352	100,0	100,0
TOPLAM		352	100,0	100,0

Katılımcıların, çocuk eğitiminde ebeveynlerin şiddet kullanımıyla ilgili görüşleri incelendiğinde (tablo 31) % 62,2'sinin çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini belirttiği görülmektedir. Korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabileceğini ifade edenlerin oranı ise % 35,5'tir. En son sırada ise "Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir" (% 2,3) diyenler yer almaktadır.

Tablo 32: Mesleklere Göre Kız ve Erkek Çocuğu İçin Tercih Edilen Okul Türü

Kız ve Erkek Çocuğu İçin Tercih Edilen Okul Türü											
Meslekler			Mesleki	Kız Meslek	İmam Hatip	Düz Lise	Süper	Fark	Diğer	Askeri	Toplam
			Lise	Lisesi	Lisesi	Lise	Lise/Anadolu	Elmez	Okullar	Lise	
Ev hanımı	Kız için	Sayı	6	9	6		101	5			127
		%	4,7	7,1	4,7		79,5	3,9			100,0
	Erkek için	Sayı	16		2	2	99	7	1		127
		%	12,6		1,6	1,6	78,0	5,5	,8		100,0
İşçi	Kız için	Sayı		8	5	2	42	5			62
		%		12,9	8,1	3,2	67,7	8,1			100,0
	Erkek için	Sayı	7		1	3	48	3			62
		%	11,3		1,6	4,8	77,4	4,8			100,0
İşsiz	Kız için	Sayı	1				5				6
		%	16,7				83,3				100,0
	Erkek için	Sayı	2				4				6
		%	33,3				66,7				100,0
Memur	Kız için	Sayı	1	1	3		32	9	1		47
		%	2,1	2,1	6,4		68,1	19,1	2,1		100,0
	Erkek için	Sayı	2		1		32	9	1	2	47
		%	4,3		2,1		68,1	19,1	2,1	4,3	100,0
Öğretmen	Kız için	Sayı		1			14	6			21
		%		4,8			66,7	28,6			100,0
	Erkek için	Sayı					15	6			21
		%					71,4	28,6			100,0
Polis	Kız için	Sayı					1	1			2
		%					50,0	50,0			100,0
	Erkek için	Sayı					1	1			2
		%					50,0	50,0			100,0
Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Kız için	Sayı					8	1	1		10
		%					80,0	10,0	10,0		100,0
	Erkek için	Sayı					8	1	1		10
		%					80,0	10,0	10,0		100,0
Subay, Astsubay	Kız için	Sayı		1			3				4
		%		25,0			75,0				100,0
	Erkek için	Sayı					3			1	4
		%					75,0			25,0	100,0
Küçük Esnaf	Kız için	Sayı		2	2		15	4			23
		%		8,7	8,7		65,2	17,4			100,0
	Erkek için	Sayı			3		16	4			23
		%			13,0		69,6	17,4			100,0
Serbest Meslek	Kız için	Sayı	1	1	3	1	14	2	1		23
		%	4,3	4,3	13,0	4,3	60,9	8,7	4,3		100,0
	Erkek için	Sayı	2		1		16	2		2	23
		%	8,7		4,3		69,6	8,7		8,7	100,0
İşveren (İmalatçı, Müteahhit)	Kız için	Sayı					2				2
		%					100,0				100,0
	Erkek için	Sayı					2				2
		%					100,0				100,0
Emekli	Kız için	Sayı		1	1		9	2			13
		%		7,7	7,7		69,2	15,4			100,0
	Erkek için	Sayı	2				10	1			13
		%	15,4				76,9	7,7			100,0
Diğer	Kız için	Sayı			1		10	1			12
		%			8,3		83,3	8,3			100,0
	Erkek için	Sayı			1		10	1			12
		%			8,3		83,3	8,3			100,0
Toplam	Kız için	Sayı	9	24	21	3	256	36	3		352
		%	2,6	6,8	6,0	,9	72,7	10,2	,9		100,0
	Erkek için	Sayı	31		9	5	264	35	3	5	352
		%	8,8		2,6	1,4	75,0	9,9	,9	1,4	100,0

Kız çocuğu ve erkek çocuğu için tercih edilen okul türleri fazla farklılık taşımamakla birlikte tercihlerin okul türlerine dağılımı kız çocukları için tercih edilen Anadolu Lisesi, Süper Lise, Fen Lisesi, düz lise ve mesleki lise oranlarının erkek çocukları için tercih edilen oranlardan daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Erkek çocuğu için tercih edilen İmam Hatip Lisesi ve okul türünün fark etmeyeceğine dair seçeneklerin oranı ise kız çocukları için tercih edilenlerden daha düşüktür.

Araştırma örnekleminde tüm mesleklerde öncelikli olarak Anadolu Lisesi, Süper lise, Fen lisesi tercih edilmiştir. Diğer okulların tercih edilme önceliklerinin ve oranlarının mesleklere ve çocukların cinsiyetine göre dağılımı (tablo 32) ise şu şekildedir: Ev hanımları kız çocukları için Anadolu Lisesi, Süper Lise, Fen Lisesinden sonra sırasıyla Kız Meslek Lisesi (% 7,1'i); Meslek Lisesi/İmam Hatip Lisesi (% 4,7'si) tercihinde bulunurken erkek çocukları için Meslek Lisesi (% 12,6'sı), İmam Hatip Lisesi/Düz Lise (% 1,6'sı) tercihinde bulunmuştur.

İşçiler kız çocukları için sırasıyla Kız Meslek Lisesi (% 12,9'u), İmam Hatip Lisesi/fark etmeyeceği (% 8,1'i) ve Düz Lise (% 3,2'si); erkek çocukları için Meslek Lisesi (% 11,3'ü), Düz lise/fark etmeyeceği (% 4,8'i); İmam Hatip Lisesi (% 1,6'sı) tercihinde bulunmuştur.

İşsizler Anadolu Lisesi, Süper lise, Fen lisesi tercihinden sonra tek bir okul tercihinde bulunmuştur. İşsizlerin % 16,7'si kız çocukları için, % 33,3'ü de erkek çocukları için Meslek Lisesini tercih etmiştir.

Memurlar kız çocukları için sırasıyla okul türünün fark etmeyeceğini (% 19,1'i), İmam Hatip Lisesini (% 6,4'ü), Meslek Lisesi/Kız Meslek Lisesi/diğer okulları (% 2,1'i) tercih ettiğini belirtirken; erkek çocukları için okul türünün fark etmeyeceğini (% 19,1'i), Askeri Lise/Meslek Lisesini (% 4,3'ü), İmam Hatip Lisesi/diğer okulları (% 2,1'i) tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin % 28,6'sı kız çocuğu için okul türünün fark etmeyeceğini, % 4,8'i de kız meslek lisesini tercih ettiklerini ifade etmiştir. Erkek çocukları için ise öğretmenlerin % 28,6'sı okul türünün fark etmeyeceği görüşündedir. Öğretmenlerin % 28,6'sının hem kız hem de erkek çocukları için okul türünün fark etmeyeceğini belirtmiş oldukları görülmektedir.

Polislerin de % 50,0'si hem kız hem de erkek çocukları için okul türünün fark etmeyeceği görüşündedir.

Doktor/mühendis/mimar/avukatların % 10,0'u hem kız hem de erkek çocukları için okul türünün fark etmeyeceğini ve yine aynı oranda meslek sahibi de kız ve erkek çocukları için diğer okulların tercih edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Subay/astsubayların % 25,0'i kız çocukları için Kız Meslek Lisesini tercih ederken % 25,0'i de erkek çocuğu için Askeri Liseleri tercih ettiğini belirtmiştir. Küçük esnafın % 17,4'ü kız çocuğu için tercih edilen okulun fark etmeyeceğini, % 8,7'si ise Kız Meslek Lisesi/İmam Hatip Lisesini tercih ettiğini ifade etmiştir. Erkek çocukları için küçük esnafın % 17,4'ü okul türünün fark etmeyeceğini; % 13,0'ü ise İmam Hatip Lisesini tercih ettiğini belirtmiştir.

Serbest meslek sahipleri kız çocukları için öncelikli olarak Anadolu Lisesi, Süper lise, Fen lisesi tercihinde bulunmuş bunu ise İmam Hatip Liseleri (% 13,0'ü) ile okul türünün fark etmeyeceği (% 8,7'si) takip etmiştir. Erkek çocukları için Askeri Lise/Meslek Lisesi/fark etmez diyenlerin oranı ise aynıdır (% 8,7).

Emeklilerin % 15,4'ü kız çocukları için okul türünün fark etmeyeceği; % 7,7'si ise Kız Meslek Lisesi/İmam Hatip Lisesi tercihinde bulduklarını ifade etmiştir. Erkek çocukları için ise emeklilerin % 15,4'ü Meslek Lisesini tercih ettiklerini; % 7,7'si okul türünün fark etmeyeceğini ifade etmiştir. Diğer meslek sahiplerinin hem kız hem de erkek çocukları için tercih ettiği okul türü İmam Hatip Lisesi/okul türünün fark etmeyeceği (% 8,3'ü) şeklindedir.

Eğitim durumlarına göre okul tercihi kararlarının alınış şekli (tablo 33) incelendiğinde; lisansüstü eğitim alanlar arasında okul tercihi kararlarını sadece kendisinin aldığı ya da kararları kimin aldığı rastgele oluştuğunu ifade edene rastlanmamaktadır. Kararları kimin aldığı rastgele oluştuğunu ifade edenler incelendiğinde, ortaokul mezunlarının % 3,2'sinin ve ilkokul mezunlarının da % 1,0'inin söz konusu ifadeye katıldıklarını belirttiği görülür. Kararları kimin aldığı rastgele oluştuğuna dair görüşün sadece ilköğretim mezunları arasında var olduğu görülmektedir. Bu görüşün sadece ev hanımları ve işçiler arasında ifade edildiği de göze çarpmaktadır.

Tablo 33: Eğitim Durumu ve Meslekler İle Okul Tercihlerinde Kararların Alınış Şekli

Eğitim Durumu		Okul Tercihlerinde Kararların Alınış Şekli					Toplam	
		Tecrübeli bir ebeveyn olarak kararları kendim alırım	Eşimle birlikte kararları alırım	Eşimle ve çocukla birlikte düşünüp ortak karar veririz	Uzmanların eşliğinde ve çocuğun da tercihleri doğrultusunda karar alırım	Kararları kimin aldığı rastgele oluşur		
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Sayı			1		1	
		Satr %			100,0		100,0	
	Sadece okur yazar	Sayı		1	2	1	4	
		Satr %		25,0	50,0	25,0	100,0	
	İlkokul	Sayı	5	8	64	22	1	100
		Satr %	5,0	8,0	64,0	22,0	1,0	100,0
	Ortaokul	Sayı	3	5	33	20	2	63
		Satr %	4,8	7,9	52,4	31,7	3,2	100,0
	Lise	Sayı	4	5	50	50		109
		Satr %	3,7	4,6	45,9	45,9		100,0
	Yüksekokul	Sayı	2	2	22	8		34
		Satr %	5,9	5,9	64,7	23,5		100,0
	Fakülte	Sayı	1	2	20	8		31
		Satr %	3,2	6,5	64,5	25,8		100,0
	Lisansüstü	Sayı		1	4	3		8
Satr %			12,5	50,0	37,5		100,0	
Toplam	Sayı	15	24	196	112	3	350	
	Satr %	4,3	6,9	56,0	32,0	,9	100,0	
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	3	9	74	39	2	127
		Satr %	2,4	7,1	58,3	30,7	1,6	100,0
	İşçi	Sayı	3	3	34	21	1	62
		Satr %	4,8	4,8	54,8	33,9	1,6	100,0
	İşsiz	Sayı	1		4	1		6
		Satr %	16,7		66,7	16,7		100,0
	Memur	Sayı	4	1	22	20		47
		Satr %	8,5	2,1	46,8	42,6		100,0
	Öğretmen	Sayı		2	13	6		21
		Satr %		9,5	61,9	28,6		100,0
	Polis	Sayı			2			2
		Satr %			100,0			100,0
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı			7	3		10
		Satr %			70,0	30,0		100,0
	Subay, Astsubay	Sayı	1		3			4
		Satr %	25,0		75,0			100,0
	Küçük esnaf	Sayı	1	5	9	8		23
		Satr %	4,3	21,7	39,1	34,8		100,0
	Serbest meslek	Sayı	1	3	11	8		23
		Satr %	4,3	13,0	47,8	34,8		100,0
	İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı			2			2
		Satr %			100,0			100,0
	Emekli	Sayı	1		8	4		13
Satr %		7,7		61,5	30,8		100,0	
Diğer	Sayı		1	8	3		12	
	Satr %		8,3	66,7	25,0		100,0	
Toplam	Sayı	15	24	197	113	3	352	
	Satr %	4,3	6,8	56,0	32,1	,9	100,0	

Tablo 33'e göre, öğretmen, polis, doktor/mühendis/mimar/avukat, işveren ve diğer mesleklere mensup olduğunu belirtenler arasında okul tercihi kararlarının sadece kendisi tarafından alındığını ifade edene rastlanmamıştır. Buna karşın ev hanımlarının

% 2,4'ü; işçilerin % 4,8'i; işsizlerin % 16,7'si; memurların % 8,5'i; subay/astsubayların % 25,0'i; küçük esnafın % 4,3'ü; serbest meslek sahiplerinin % 4,3'ü; emeklilerin % 7,7'si okul tercihlerinde kararları alanın sadece kendisi olduğunu ifade etmiştir. Bu kişilerin eğitim durumları incelendiğinde ise, yüksekokul mezunlarının % 5,9'unun; ilkokul mezunlarının % 5,0'inin; ortaokul mezunlarının % 4,8'inin; lise mezunlarının % 3,7'sinin ve fakülte mezunlarının % 3,2'sinin okul tercihi kararlarının sadece kendisi tarafından alındığını ifade ettiği; lisansüstü eğitim alanlar arasında ise böyle bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 34: Anne Babaların Eğitim Durumları İle Çocuklarının Eğitimi İçin Şiddet Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri

		Anne Babaların, Çocuklarının Eğitimi İçin, Şiddet Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri			Toplam	
		Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamalıdır	Korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir	Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir		
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Sayı	1	1	1	
		Satır %	100,0		100,0	
		Sütun %		,8	,3	
	Sadece okuryazar	Sayı	1	3	4	
		Satır %	25,0	75,0	100,0	
		Sütun %	,5	2,4	1,1	
	İlkokul	Sayı	57	42	1	100
		Satır %	57,0	42,0	1,0	100,0
		Sütun %	26,1	33,9	12,5	28,6
	Ortaokul	Sayı	39	20	4	63
		Satır %	61,9	31,7	6,3	100,0
		Sütun %	17,9	16,1	50,0	18,0
	Lise	Sayı	72	37		109
		Satır %	66,1	33,9		100,0
		Sütun %	33,0	29,8		31,1
	Yüksekokul	Sayı	22	11	1	34
		Satır %	64,7	32,4	2,9	100,0
		Sütun %	10,1	8,9	12,5	9,7
	Fakülte	Sayı	22	7	2	31
		Satır %	71,0	22,6	6,5	100,0
		Sütun %	10,1	5,6	25,0	8,9
	Lisansüstü	Sayı	5	3		8
		Satır %	62,5	37,5		100,0
		Sütun %	2,3	2,4		2,3
Toplam	Sayı	218	124	8	350	
	Satır %	62,3	35,4	2,3	100,0	
	Sütun %	100,0	100,0	100,0	100,0	

Eğitim durumu ile anne babaların çocuklarının eğitimi için şiddet kullanımı hakkındaki düşünceleri incelendiğinde (tablo 34); örneklem grubunun yarısından çoğunun (% 62,3) çocuğu eğitirken ona hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Fakülte mezunlarının % 71,0'i; lise mezunlarının % 66,1'i; yüksekokul mezunlarının % 64,7'si; lisansüstü eğitim alanların % 62,5'i; ortaokul

mezunlarının % 61,9'u; ilkokul mezunlarının % 57,0'si ve sadece okuryazarların % 25,0'i çocuk eğitiminde hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Çocuğu eğitirken korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir görüşünde olanların eğitim durumları ise şöyledir: Okuryazar olmayanların % 100'ü; sadece okuryazarların % 75,0'i; ilkokul mezunlarının % 42,0'si; lisansüstü eğitim alanların % 37,5'i; lise mezunlarının % 33,9'u; yüksekokul mezunlarının % 32,4'ü; ortaokul mezunlarının % 31,7'si ve fakülte mezunlarının % 22,6'sı.

Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamasını en yüksek düzeyde fakülte mezunlarının (% 71,0'i) ifade ettiği; fakülte mezunlarının çocuğu eğitirken korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir görüşünde olanların da en düşük düzeyde (% 22,6'sı) olduğu görülür. Eğitirken çocuğa baskı yapılabileceğini tüm eğitim seviyelerindeki bireylerin ifade ettiği görülmektedir.

Araştırma örnekleminde, çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade edenlerin % 33,0'ü lise mezunu; % 26,1'i ilkokul mezunu; % 17,9'u ortaokul mezunu; % 10,1'i yüksekokul mezunu; % 10,1'i de fakülte mezunu; % 2,3'ü lisansüstü eğitim almış; % ,5'i sadece okuryazardır.

Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir görüşünde olanların dağılımı ise şu şekildedir: Fakülte mezunlarının % 6,5'i; ortaokul mezunlarının % 6,3'ü; yüksekokul mezunlarının % 2,9'u ve ilkokul mezunlarının % 1,0'i eğitimde şiddetin uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Sadece okuryazar olanlar, lise mezunları ve lisansüstü eğitim alanlar arasında eğitimde şiddet de dahil her yolun uygulanabileceği görüşüne katıldığını ifade edene rastlanmamıştır.

Araştırma örnekleminde çocuk eğitiminde şiddet de dahil her yolun uygulanabileceğini ifade edenlerin % 50,0'si ortaokul mezunu; % 25,0'i fakülte mezunu; % 12,5'i ilkokul mezunu ve % 12,5'i de yüksekokul mezunudur.

Tablo 35: Meslekler İle Anne Babaların, Çocuklarının Eğitimi İçin, Şiddet Kullanması Hakkındaki Düşünceleri

		Anne Babaların, Çocuklarının Eğitimi İçin, Şiddet Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri				Toplam
		Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamalı	Korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir	Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir		
Meslekler	Ev hanımı	Sayı	73	52	2	127
		Satır %	57,5	40,9	1,6	100,0
		Sütun %	33,3	41,6	25,0	36,1
	İşçi	Sayı	33	28	1	62
		Satır %	53,2	45,2	1,6	100,0
		Sütun %	15,1	22,4	12,5	17,6
	İşsiz	Sayı	5	1		6
		Satır %	83,3	16,7		100,0
		Sütun %	2,3	,8		1,7
	Memur	Sayı	26	20	1	47
		Satır %	55,3	42,6	2,1	100,0
		Sütun %	11,9	16,0	12,5	13,4
	Öğretmen	Sayı	16	4	1	21
		Satır %	76,2	19,0	4,8	100,0
		Sütun %	7,3	3,2	12,5	6,0
	Polis	Sayı	2			2
		Satır %	100,0			100,0
		Sütun %	,9			,6
	Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat	Sayı	8	2		10
		Satır %	80,0	20,0		100,0
		Sütun %	3,7	1,6		2,8
	Subay, Astsubay	Sayı	4			4
		Satır %	100,0			100,0
		Sütun %	1,8			1,1
	Küçük esnaf	Sayı	16	6	1	23
		Satır %	69,6	26,1	4,3	100,0
		Sütun %	7,3	4,8	12,5	6,5
	Serbest meslek	Sayı	17	5	1	23
		Satır %	73,9	21,7	4,3	100,0
		Sütun %	7,8	4,0	12,5	6,5
	İşveren (İmalatçı, müteahhit)	Sayı	2			2
		Satır %	100,0			100,0
		Sütun %	,9			,6
	Emekli	Sayı	11	2		13
		Satır %	84,6	15,4		100,0
		Sütun %	5,0	1,6		3,7
Diğer	Sayı	6	5	1	12	
	Satır %	50,0	41,7	8,3	100,0	
	Sütun %	2,7	4,0	12,5	3,4	
Toplam	Sayı	219	125	8	352	
	Satır %	62,2	35,5	2,3	100,0	
	Sütun %	100,0	100,0	100,0	100,0	

Mesleklere göre eğitimde çocuğa şiddet uygulanıp uygulanmamasına yönelik düşüncelerin dağılımına (tablo 35) bakıldığında; işsizler, polisler, doktor/mühendis/mimar/avukatlar, subay/astsubaylar, işverenler ile emekliler arasında çocuk eğitimi için şiddet de dahil her yolun uygulanabileceğini ifade edene rastlanmamıştır. Polisler, subay/astsubaylar ve işverenlerin hepsi; emeklilerin % 84,6'sı; işsizlerin % 83,3'ü ve

doktor/mühendis/mimar/avukatların % 80,0'i; öğretmenlerin % 76,2'si çocuk eğitiminde hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Polisler, subay/astsubaylar ile işverenler arasında çocuk eğitiminde korkutmak için şiddete başvurmadan baskı yapılabileceğini ifade edene de rastlanmamıştır.

Tablo 36: Katılımcıların Eğitim Harcamaları ve Bu Konudaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
AYLIK EĞİTİME HARCANAN PARA (Okul servis aracı, okul ve yemekhane ücretleri dışında)	Hiç harcanmıyor/ Belirsiz	6	1,7	2,0
	50 YTL altı	105	29,8	35,4
	50-100 YTL arası	76	21,6	25,6
	101-500 YTL arası	94	26,7	31,6
	501 YTL ve yukarı	16	4,5	5,4
	Ara Toplam	297	84,4	100,0
	Cevapsız	55	15,6	
	Genel Toplam	352	100,0	
KATILIMCILARIN TÜM HARCAMALAR İÇİNDE AYLIK EĞİTİME AYRILAN PAYIN MİKTARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Çok fazla	15	4,3	4,3
	Fazla	56	15,9	16,0
	Diğer harcamalara yakın	124	35,2	35,3
	Az	127	36,1	36,2
	Çok az	29	8,2	8,3
	Ara Toplam	351	99,7	100,0
	Cevapsız	1	,3	
	Genel Toplam	352	100,0	
EĞİTİME AZ PAY AYIRDIĞINI DÜŞÜNEN KATILIMCILARA GÖRE AYRILAN PAYIN AZ OLMASININ NEDENİ	Okuyan çocuk sayısı az olduğu için	96	27,3	43,0
	Yoksulluktan dolayı	105	29,8	47,1
	Diğer sebepler	22	6,3	9,9
	Ara Toplam	223	63,4	100,0
	Cevapsız	129	36,6	
	Genel Toplam	352	100,0	
EĞİTİM HARCAMALARININ KATILIMCILAR TARAFINDAN TÜKETİM/YATIRIM OLARAK ALGILANMASI	Tüketimdir (israftır)	10	2,8	2,9
	Geleceğe ve şimdiye yapılan iyi bir yatırımdır	340	96,6	97,1
	Ara Toplam	350	99,4	100,0
	Cevapsız	2	,6	
	Genel Toplam	352	100,0	
TOPLAM		352	100,0	100,0

Katılımcıların aylık eğitime harcadıkları para miktarlarının dağılımı incelendiğinde (tablo 36) % 35,4'ünün 50 YTL altında; % 31,6'sının 101–500 YTL arası; % 25,6'sının 50–100 YTL arası; % 5,4'ünün 501 YTL ve yukarısında harcama yaptıklarını belirttikleri görülmüştür. Eğitime hiç harcama yapılmadığını ya da yapılan harcamanın belirsiz olduğunu ifade edenlerin oranı ise % 2,0'dir.

Katılımcıların tüm harcamaları içinde aylık eğitime ayrılan payın miktarı hakkındaki düşünceleri (tablo 36) şöyledir: % 36,2'si aylık eğitime ayırdıkları payı az

¹⁶Bu soruya sadece eğitime az pay ayırdığını düşünen katılımcıların cevap vermesi istendiğinden “cevapsız” ibaresinin oranı bu durumdan etkilenmiştir.

bulmakta; % 35,3'ü diğer harcamalara yakın bulmakta; % 16,0'sı fazla bulmakta; % 8,3'ü çok az bulmakta ve % 4,3'ü de çok fazla bulmaktadır. Eğitime az pay ayırdığını düşünen katılımcılara göre ayrılan payın az olmasının nedeni sırasıyla yoksulluk (% 47,1), okuyan çocuk sayısının az olması (% 43,0) ve diğer nedenler (% 9,9) olarak belirtilmiştir.

Eğitim harcamalarının katılımcılar tarafından tüketim (israf) ya da yatırım olarak algılanma durumu incelendiğinde; katılımcıların eğitim harcamalarını ağırlıklı olarak (% 97,1) geleceğe ve şimdije yapılan iyi bir yatırım olarak değerlendirdikleri görülür. Eğitim harcamalarını tüketim (israf) olarak değerlendirenlerin oranı ise % 2,9'dur.

Tablo 37'de; hane toplam aylık gelirin belli olmadığını/gelirin bulunmadığını belirtenler ile 100–500 YTL gelire sahip olanların ağırlıklı olarak (sırasıyla % 57,1'i ve % 75,5'i) yoksulluktan dolayı eğitime az pay ayırdıklarını ifade ettiği görülmektedir. 2001–3000 YTL ile 3001 ve üstü YTL aylık gelire sahip olanlar arasında eğitime az pay ayrılma nedeni olarak yoksulluğa yer verilmediği buna karşın okuyan çocuk sayısının azlığı ile diğer nedenlerin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Tablo 37: Hane Toplam Aylık Geliri İle Eğitime Az Pay Ayırdığını Düşünen Katılımcıların Eğitime Az Pay Ayırma Nedeni

		Eğitime Ayrılan Payın Az Olmasının Nedeni			Toplam
		Okuyan çocuk sayısı az olduğu için	Yoksulluktan dolayı	Diğer sebepler	
Hane Toplam Aylık Geliri	Belli değil/gelir yok	Sayı	3	4	7
		Satır %	42,9	57,1	100,0
	100-500 YTL	Sütun %	3,3	4,0	3,3
		Sayı	12	37	49
	501-1000 YTL	Satır %	24,5	75,5	100,0
		Sütun %	13,0	36,6	22,9
	1001-2000 YTL	Sayı	50	48	13
		Satır %	45,0	43,2	11,7
	2001-3000 YTL	Sütun %	54,3	47,5	61,9
		Sayı	22	12	4
	3001 ve üstü YTL	Satır %	57,9	31,6	10,5
		Sütun %	23,9	11,9	19,0
	Toplam	Sayı	3		2
		Satır %	60,0		40,0
	Toplam	Sütun %	3,3		9,5
		Sayı	2		2
	Toplam	Satır %	50,0		50,0
		Sütun %	2,2		9,5
	Toplam	Sayı	92	101	21
		Satır %	43,0	47,2	9,8
Toplam	Sütun %	100,0	100,0	100,0	

Katılımcılara göre çocuğun başarısını etkileyen nedenler, sosyal aktivitelerin istenilirlilikleri ile başarıya ne yönde etkide bulduklarına dair görüşlerinin dağılımı da incelenmiş ve eğitim anlayışlarıyla ilgili (tablo 38, 39 ve 40) verilere ulaşılmıştır.

Tablo 38: Katılımcılara Göre Çocuğun Başarısını Etkileyen Nedenlerin Önem Sırası¹⁷

	1.Önem Sırası		2.Önem Sırası		3.Önem Sırası		4.Önem Sırası		5.Önem Sırası		6.Önem Sırası	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Zeka ve yetenek	120	38,5	48	16,4	35	12,0	28	9,6	41	14,1	23	7,9
Çocuğun derse olan ilgisi	59	18,9	80	27,3	62	21,2	54	18,6	30	10,3	15	5,2
Eğitimin kalitesi	14	4,5	35	11,9	70	24,0	58	19,9	76	26,2	41	14,1
Ailenin çocukla ilgilenmesi	25	8,0	69	23,5	51	17,5	62	21,3	65	22,4	20	6,9
Gelir durumu	12	3,8	12	4,1	27	9,2	29	10,0	36	12,4	175	60,3
Aile huzuru	82	26,3	49	16,7	47	16,1	60	20,6	42	14,5	16	5,5
Genel Toplam	312	100,0	293	100,0	292	100,0	291	100,0	290	100,0	290	100,0

Katılımcılara çocuğun başarısında etkili olan unsurların önem sırası (tablo 38) sorulmuş ve çocuğun başarısında etkili olan unsurların sırayla zekâ ve yetenek, çocuğun derse ilgisi, eğitimin kalitesi, ailenin çocukla ilgilenmesi, aile huzuru ve gelir olduğuna dair cevaplar alınmıştır.

Katılımcılara derslerin yanında yapılan müzik, spor gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısında ne yönde etkide bulunduğu dair düşünceleri sorulmuş (tablo 39) ve % 36,2'sinin bu tür aktivitelerin çocuğun başarısını artırdığını ifade ettiği görülmüştür. Katılımcıların % 34,2'si bu tür aktivitelerin çocuğun başarısını kesinlikle artıracığını; % 23,6'sı çocuğun başarısını ne artıracığını ne de azaltacağını; % 4,3'ü çocuğun başarısını azaltacağını ve % 1,7'si de bu tür aktivitelerin çocuğu kesinlikle başarısız duruma getireceğini düşündüğünü belirtmiştir.

¹⁷ Yüzde olarak geçerli yüzdeler alınmıştır.

Tablo 39: Katılımcılara Göre Derslerin Yanında Yapılan Müzik, Spor Gibi Sosyal Aktivitelerin Çocuğun Başarısına Ne Yönde Etkide Bulunduğu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Çocuğun başarısını kesinlikle arttırır	120	34,1	34,2
Çocuğun başarısını arttırır	127	36,1	36,2
Çocuğun başarısını ne arttırır ne de azaltır	83	23,6	23,6
Çocuğun başarısını azaltır	15	4,3	4,3
Çocuğu kesinlikle başarısız duruma getirir	6	1,7	1,7
Toplam	351	99,7	100,0
Cevapsız	1	,3	
Genel Toplam	352	100,0	

Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Derslerin Yanında Yapılan Müzik, Spor Gibi Sosyal Aktivitelerin Çocuğun Başarısına Ne Yönde Etkide Bulunduğu

		Eğitim Durumu								Toplam
		Okuryazar değil	Sadece okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul	Fakülte	Lisansüstü	
Çocuğun başarısını kesinlikle arttırır	Sayı		2	29	16	45	10	16	1	119
	Sütun %		50,0	29,0	25,4	41,7	29,4	51,6	12,5	34,1
Çocuğun başarısını arttırır	Sayı			23	20	43	20	14	6	126
	Sütun %			23,0	31,7	39,8	58,8	45,2	75,0	36,1
Çocuğun başarısını ne arttırır ne de azaltır	Sayı	1	2	35	23	17	3	1	1	83
	Sütun %	100,0	50,0	35,0	36,5	15,7	8,8	3,2	12,5	23,8
Çocuğun başarısını azaltır	Sayı			10	2	3				15
	Sütun %			10,0	3,2	2,8				4,3
Çocuğu kesinlikle başarısız duruma getirir	Sayı			3	2		1			6
	Sütun %			3,0	3,2		2,9			1,7
Toplam	Sayı	1	4	100	63	108	34	31	8	349
	Sütun %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Katılımcıların eğitim durumlarına göre derslerin yanında yapılan müzik, spor gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısında ne yönde etkiye bulunduğu dair düşüncelerinin dağılımı (tablo 40) şu şekildedir: İlkokul mezunlarının çoğunluğu (% 35,0'i) ve ortaokul mezunlarının çoğunluğu (% 36,5) bu tür sosyal aktivitelerin çocuğun

başarısını ne artıracığı ne de azaltacağı görüşünderken lise mezunlarının çoğunluğu (% 41,7'si) bu tür aktivitelerin başarıyı kesinlikle artıracığını ifade etmiştir. Ayrıca lise mezunları arasında bu tür aktivitelerin çocuğı kesinlikle başarısız duruma getireceğini ifade edene rastlanmamaktadır.

Sadece ilköğretim mezunlarının (ilkokul ve ortaokul mezunları) ve ortaöğretim (lise) mezunlarının bu tür aktivitelerin çocuğın başarısını azaltacağına; yine ilköğretim mezunlarının bu tür aktivitelerin çocuğı kesinlikle başarısız duruma getireceğine dair düşünceleri taşıdığı görülmektedir.

Yüksekokul mezunlarının çoğunluğunun (% 58,8'i) bu tür sosyal aktivitelerin çocuğın başarısını artıracığını ifade ettiği görülmektedir. Fakülte mezunlarının çoğunluğuna (% 51,6'sı) göre ise, bu tür aktiviteler çocuğın başarısını kesinlikle artırmaktadır. Lisansüstü eğitim alanların çoğunluğu (% 75,0'i) ise bu tür aktivitelerin çocuğın başarısını artırdığını ifade etmiştir.

Katılımcılara çocuklarının kullanmasını istedikleri müzik aletleri ile ilgilenmesini istedikleri spor dalları (tablo 41) sorulmuştur. Buna göre tüm örneklem içerisinde çocuğın gitar çalmasını isteyenlerin oranı % 42,6 ile en yüksek değerdir. Bunu sırasıyla saz/bağlama (% 36,1); keman (% 35,5); ud (% 12,5) izlemektedir. Çocuğın hiçbir müzik aletini kullanmasını istemeyenlerin oranı % 11,1 iken çocuğın tüm müzik aletlerini kullanmasını isteyenlerin oranı % 4,5'tir. Diğer müzik aletlerini kullanmasını ifade edenlerin oranı % 2,8; kanun kullanmasını isteyenlerin oranı % 2,0; ney kullanmasını isteyenlerin oranı % 1,7 ve davul/zurna kullanılmasını isteyenlerin oranı da % ,6'dır.

Tablo 41: Katılımcıların Çocukları İçin Tercih Ettiği Müzik Aleti ve Spor Dalları¹⁸

	Sayı	Yüzde	
KATILIMCILARIN ÇOCUKLARININ KULLANMASINI İSTEDİĞİ MÜZİK ALETLERİ	Gitar	150	42,6
	Saz / Bağlama	127	36,1
	Keman	125	35,5
	Ud	44	12,5
	Hiçbiri	39	11,1
	Hepsi	16	4,5
	Diğer	10	2,8
	Kanun	7	2,0
	Ney	6	1,7
	Davul / Zurna	2	,6
KATILIMCILARIN ÇOCUKLARININ İLGİLENMESİNİ İSTEDİĞİ SPOR DALLARI	Basketbol	192	54,5
	Voleybol	174	49,4
	Tenis	121	34,4
	Futbol	113	32,1
	Tekvando / Karate	97	27,6
	Güreş	19	5,4
	Hepsi	18	5,1
	Dağcılık	15	4,3
	Yüzme	15	4,3
	Diğer	11	3,1
	Satranç	10	2,8
	Hiçbiri	7	2,0

Çocuk için tercih edilen spor dallarının dağılımı ise şu şekildedir: Tüm örneklem içerisinde çocuğunun basketbol oynamasını isteyenlerin oranı % 54,5 ile en yüksek değerdir. Bunu çocuğunun voleybol oynamasını isteyenler (% 49,4); tenis oynamasını isteyenler (% 34,4); futbol oynamasını isteyenler (% 32,1); tekvando/karate yapmasını isteyenler (% 27,6); güreş ile ilgilenmesini isteyenler (% 5,4); tüm spor dallarıyla ilgilenmesini isteyenler (% 5,1); dağcılık ile ilgilenmesini isteyenler (% 4,3); yüzme ile ilgilenmesini isteyenler (% 4,3); diğer spor dallarıyla ilgilenmesini isteyenler (% 3,1); satranç ile ilgilenmesini isteyenler (% 2,8) ve hiçbir spor dalıyla ilgilenmesini istemeyenler (% 2,0) izlemektedir.

3.2.8. Genel Bulgular

1-Toplumda her birey kendisini bir sosyal tabaka/sınıfta konumlandırmakta ve her sosyal tabakanın koşullarından kaynaklanan öncelikleri bulunmaktadır.

2-Araştırma örneklemindeki doktor/mühendis/mimar/avukatların hepsi çocuğun eğitim alma nedenini onun iş-meslek sahibi olması ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için istediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla üst tabakada bulunanların

¹⁸Katılımcıların birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri belirtildiğinden sayı ve yüzde oranı örneklem büyüklüğünü aşmıştır.

eğitimden öncelikli beklentisinin bireyi iş-meslek sahibi ve kişilik sahibi kültürlü kılması olduğu görölmektedir.

3-Toplumda her sosyal tabaka -kız ve erkek çocuk ayrımı yapmaksızın- ağırlıklı olarak özel okulları (kaliteli olduklarını düşünmelerinden dolayı), Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Liselerini tercih etmektedir. Devlet okullarını en son tercih edenlerin üst gelir düzeyine sahip olmaları, ekonomik durumun okul tercihlerindeki etkisini düşündürmektedir. Nitekim devlet okulunu tercih edenler arasında orta gelir düzeyine sahip olanlar (aylık 501-1000 YTL ve 1001-2000 YTL geliri olanlar) ilk sırada yer almaktayken bunu alt gelir grupları (aylık 100-500 YTL geliri olanlar ile geliri olmayan/geliri belirsiz olanlar) takip etmektedir. Devlet okulunu tercih edenler arasında en son sırada bulunan gelir gruplarının ise üst gelir grupları olduğu (aylık 3001 YTL ve üstü gelire sahip olanlar ile aylık 2001-3000 YTL gelire sahip olanlar) görölmektedir. Ayrıca toplum genelinde en az talebin düz liselere yönelik olduğu ve alt tabakanın mesleki okullara yönelik eğilimlerinin diğer tabakalara göre daha yüksek oranda olduğu görölmüştür.

4-Eğitim harcamalarının katılımcılar tarafından tüketim (israf) ya da yatırım olarak algılanma durumu incelendiğinde; katılımcıların eğitim harcamalarını ağırlıklı olarak (% 97,1) geleceğe ve şimdiye yapılan iyi bir yatırım şeklinde değerlendirdikleri görölmüştür. Ayrıca eğitime az pay ayırdığını düşünen katılımcılara göre ayrılan payın az olmasının nedeni sırasıyla yoksulluk (% 47,1), okuyan çocuk sayısının az olması (% 43,0) ve diğer nedenler (% 9,9) olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla eğitim harcamalarının azlığı eğitime gösterilen ilginin azlığından değil ekonomik durumun gerekli harcamaları yapmaya elvermeyişinden kaynaklanmaktadır. Hanelerin tüm harcamaları içinde eğitime ayrılan payın az olmasının nedeni, gelir bakımından alt tabaka ya da sınıflarda yoksulluk olarak, diğer sosyal tabaka/sınıflarda ise başka nedenler olarak belirlemektedir.

5-Katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 90,6'sı) "Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi de verilebilir"; % 5,4'ünün "Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi verilmemeli" ve % 4,0'ünün de "Eğitim yabancı bir dille yapılabilir" görüşünü taşıdığı tespit edilmiştir. Buna göre toplumun büyük çoğunluğunun yabancı dil eğitimine sıcak baktığı fakat eğitim dilinin Türkçe olmasını istediği görölmektedir.

6-Kız ve erkek çocuğu için tercih edilen okullar artık sosyal tabakalar arasında büyük farklılık taşımamaktadır. Polislerin % 50,0'si; öğretmenlerin % 28,6'sı; memurların % 19,1'i; küçük esnafın % 17,4'ü; doktor/mühendis/mimar/avukatların % 10,0'u kız ve erkek çocuğu için tercih edilen okulun fark etmeyeceğini belirtmiştir. Sadece emekliler arasında kız ve erkek çocuğu için tercih edilen okul türünün fark etmeyeceğine dair oranlar arasında farklılık görülmüştür. Emeklilerin % 15,4'ü kız çocuğu için; % 7,7'si de erkek çocuğu için tercih edilen okulun fark etmeyeceğini ifade etmiştir.

7-Tüm sosyal tabakalarda okulda verilen eğitimin yeterli olmadığına dair düşüncenin yaygın olduğu görülmüştür. Okulda verilen eğitimin yeterli olmadığına dair görüşün çoğunluğu oluşturması paralelinde katılımcıların çocuk eğitimiyle ne kadar ilgilendikleri araştırılmış ve çoğunluğun çocuk eğitimiyle fazla (% 33,5'i) ve çok fazla (% 29,5'i) ilgilendiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar arasında çocuk eğitimiyle çok az (% 7,2'si) ilgilendiğini ve hiç ilgilenmediğini (% ,6) ifade edenlerin oranı ise daha azdır. Çocuk eğitimine ilgi düzeyini anlamamızı sağlayacak bir veri olarak katılımcıların "Eti senin kemiği benim" görüşüne katılıp katılmadıkları araştırılmış ve bu görüşe katılmayanların oranının katılanlardan fazla olduğu görülmüştür. Dolayısıyla her sosyal tabakadan bireyin okul eğitimini yetersiz görmesi paralelinde çocuk eğitimiyle yakından ilgilendiği söylenebilir.

8-Tüm sosyal tabakalarda çocuk eğitimiyle ilgilenme görevi öncelikli olarak ebeveyn (% 71,2) verilmekte ve annenin babaya göre ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim çocuk eğitiminin en çok kimin görevi olduğuna dair sorunun yanıtlarında eğitimde anneye (katılımcıların % 37,2'si) babadan (katılımcıların % 35,0'i) daha öncelikli yer verildiği görülmektedir. Katılımcılar arasında çocuğun dersleriyle sadece annenin ilgilendiğini ifade edenlerin oranı % 15,9 iken derslerle sadece babanın ilgilendiğini ifade edenlerin oranı % 6,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, çocuk eğitiminin öncelikle kimin görevi olarak algılandığı ile derslerle ilgilenme durumu örtüşmektedir.

9-Hangi sosyal tabakaya mensup olursa olsun bireylerin çoğu okul tercihi kararlarında çocuklara da söz hakkı tanıdığını belirtmektedir. Özellikle öğretmen, polis, doktor/mühendis/mimar/avukat, işveren ve diğer mesleklere mensup olduğunu

belirtenler arasında okul tercihi kararlarının sadece kendisi tarafından alındığını ifade edene rastlanmamıştır.

10-Katılımcıların çoğu eğitimde şiddet uygulanmasına karşıdır. Polisler, subay/astsubaylar ve işverenlerin hepsi; emeklilerin % 84,6'sı; işsizlerin % 83,3'ü; doktor/mühendis/mimar/avukatların % 80,0'i ve öğretmenlerin % 76,2'si çocuk eğitiminde hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamasını en yüksek düzeyde fakülte mezunlarının (% 71,0'i) ifade ettiği; fakülte mezunlarının çocuğu eğitirken korkutmak için, şiddet olmadan, baskı yapılabilir görüşünde olanların da en düşük düzeyde (% 22,6'sı) olduğu görülür. Eğitirken çocuğa baskı yapılabileceğini ise tüm eğitim seviyelerindeki bireylerin ifade ettiği görülmektedir.

11-Katılımcılara çocuğun başarısında etkili olan unsurların önem sırası sorulmuş ve çocuğun başarısında etkili olan unsurların sırayla zekâ ve yetenek, çocuğun derse ilgisi, eğitimin kalitesi, ailenin çocukla ilgilenmesi, aile huzuru ve gelir olduğuna dair cevaplar alınmıştır. Başarıda bireysel ve çevresel faktörlerin birlikte etkili olduğunun katılımcılar tarafından algılandığı görülmektedir.

12-Katılımcıların çocuğunun hangi spor dalı ve müzik aletiyle ilgilenmesini istediği araştırılmış ve çocuğunun herhangi bir spor dalıyla ilgilenmesini isteyenlerin oranı (en yüksek istenirlik oranına sahip olan basketbolu katılımcıların % 54,5'i tercih etmiştir) çocuğunun herhangi bir müzik aletiyle ilgilenmesini isteyenlerin oranından (en yüksek istenirlik oranına sahip olan gitarı katılımcıların % 42,6'sı tercih etmiştir) daha yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla toplumda spora olan ilginin müziğe olan ilgiden daha fazla olduğu ifade edilebilir. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe spor, müzik gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısını artıracığına yönelik düşünceler de güçlenmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada sosyal tabakalardaki eğitim anlayışları aidiyetlik duygusu gibi subjektif; gelir, eğitim ve meslek gibi objektif kriterlere göre analiz edilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Her toplumun kendine özgü eğitime yaklaşım tarzı değişebilmektedir. Buna karşın belli benzerlikler de görülebilmektedir. Aynı şekilde bu olgu sosyal tabakalar için de geçerlidir. Toplumda her birey kendisini belli bir sosyal tabaka ya da sınıf içerisinde konumlandırmaktadır. Araştırma bulguları ışığında, her sosyal tabaka içerisindeki bireyin kendisini ait hissettiği sosyal tabaka ya da sınıfı belirlerken farklı etkenleri ön planda tuttuğu gözlemlenmektedir. Araştırma bulgularına göre, toplumda kendisini üst sınıf/konumda hissedenlerin çoğunlukla eğitime, orta sınıf/konumda hissedenlerin toplumsal çevreye ve alt sınıf/konumda hissedenlerin de gelire vurgu yaptıkları görülmektedir. Gelirin ait hissedilen sınıf/konumu belirlediğine dair düşünceler, alt sınıf/konumda hissedenlerden üst sınıf/konumda hissedenlere doğru azalmıştır.

Kırıkkale’de her sosyal tabaka ya da sınıf içindeki bireyde daha üst düzeyde eğitim alma isteğinin yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkının olduğu görüşü tüm sosyal tabakalardaki bireyler tarafından ağırlıklı olarak paylaşılmaktadır.

Araştırma sonucunda çocuğun eğitim alma nedeni olarak öncelikli iki neden (% 64,4) onun iş-meslek sahibi ve kişilik sahibi kültürlü birey olması; ikinci sıradaki nedenler ise iş-meslek sahibi olması ve toplumda daha üst konuma geçmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bireylerin kendilerini ait hissettiği sosyal tabakaya göre eğitimden beklentinin yönü de değişmektedir. Kendisini toplum içinde üst tabaka/sınıfta hissedenlerin çocuğun eğitim alma nedeni olarak öncelikle onun iş-meslek sahibi ve kişilik sahibi kültürlü birey olmasını sonra da iş-meslek sahibi ve toplumda daha üst konuma geçmesini belirttiği görülmüştür. Kendisini toplum içinde orta tabaka/sınıfta hissedenlerin çocuğun iş-meslek ve kişilik sahibi kültürlü birey olması için eğitimi istemesinin oranı kendisini üst tabaka/sınıfta hissedenlere göre daha yüksektir. Kendisini st tabaka/sınıfta hissedenlerin çocuğun iş-meslek sahibi ve üst konuma geçmesini isteme oranı ise orta tabaka/sınıfta hissedenlerin bu yöndeki isteğinden daha

yüksektir. Eğitimin iş-meslek sahibi olmak ve üst konuma geçmek için istenmesi diğer sosyal tabaka/sınıflarla karşılaştırıldığında kendisini alt tabaka/sınıfta hissedenlerde en düşük orandadır. Toplumda daha üst konuma geçme isteğinin gerçekleşmesi için eğitimin istenmesi sırasıyla kendisini üst, orta ve alt tabaka/sınıfta hissedenlerde görülmektedir. Kendisini üst ve orta tabakada hissedenlerin iş ve meslek sahibi olmak ile toplum içinde daha üst konuma ulaşmayı eğitimden öncelikli olarak beklemelerine karşın; kendisini alt tabakada hissedenlerin toplumda üst konuma ulaşmakla birlikte çocuğun kişilik sahibi olmasını öncelikli beklenti olarak ifade ettiği gözlemlenmiştir.

Toplumdaki her sosyal tabaka/sınıf tarafından ağırlıklı olarak tercih edilen okulların –kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmaksızın- özel okullar ile Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Liseleri olduğu görülmüştür. Özel okulların her sosyal tabakadan birey tarafından tercih edilen okullar olması, onların kaliteli ve disiplinli bir eğitim anlayışının uygulandığına inanılan yerler olmasıyla paralellik taşımaktadır. Özel okulların daha çok kaliteli olması yönündeki düşünceler nedeniyle tercih edilmekte olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyleri ile devlet okulu dışındaki okulların tercih edilme nedenleri arasındaki ilişki araştırıldığında; bu okulların disiplinli olduğunun düşünülmesinden dolayı tercih edildiğine dair düşüncenin daha çok ilköğretim ve ortaöğretim mezunları arasında olduğu gözlemlenmiştir. Fakülte mezunlarının da % 9,1'i disipline vurgu yapmış olmakla birlikte, diğer eğitim kademelerinde disiplinden dolayı devlet okulu dışındaki okulların tercih edildiğine dair ifadelere rastlanmamıştır. Yine çevredeki kişilerin söz konusu okulların prestijli/itibarlı olduğunu söylemesinden dolayı devlet okulu dışındaki okulları tercih edenlerin ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olduğu görülmüştür. Yabancılar tarafından işletilen okulları da -oranları her ne kadar çok az olsa da- sadece ilköğretim ve ortaöğretim mezunları tercih etmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 90,6'sı) "Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi de verilebilir" görüşüne sahip olduğu; % 5,4'ünün "Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi verilmemeli" ve % 4,0'ünün de "Eğitim yabancı bir dille yapılabilir" görüşünü taşıdığı tespit edilmiştir. Buna göre toplumun büyük çoğunluğunun yabancı dil eğitimine sıcak baktığı fakat eğitim dilinin Türkçe olmasını istediği görülmektedir.

Gelir bakımından alt tabakada bulunan bireylerde mesleki eğitimin tercih edilme oranı diğer tabakalardaki bireylerle kıyaslandığında daha yüksek olarak bulunmuştur. İşsizlerin mesleki liseleri –Süper Lise, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesinden sonra- daha öncelikli olarak (kız çocuğu için % 16,7'si ve erkek çocuğu için % 33,3'ü) tercih ettiği gözlemlenmiştir. Kız ve erkek çocuğu ayrımı yapılmaksızın tüm toplum tabakalarındaki bireylerde okul türleri içinde en düşük talebin düz liselere yönelik olduğu görülmüştür. Kız çocuğu için düz liseyi tercih edenlerin oranı % ,9 iken erkek çocuğu için bu oran % 1,4 olarak gerçekleşmiştir. Kız ve erkek çocukları için tercih edilen okulların fark etmeyeceğine dair görüşlerin aynı düzeyde olması eğitimde kız ve erkek çocuğu ayrımının yapılmadığının da göstergesidir. Bu durum geleneksel toplumda görülen eğitimde cinsiyet farklılığının azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Eğitim harcamalarının katılımcılar tarafından tüketim (israf) ya da yatırım olarak algılanma durumu incelendiğinde; katılımcıların eğitim harcamalarını ağırlıklı olarak (% 97,1) geleceğe ve şimdiye yapılan iyi bir yatırım şeklinde değerlendirdikleri görülmüştür. Ayrıca eğitime az pay ayırdığını düşünen katılımcılara göre ayrılan payın az olmasının nedeni sırasıyla yoksulluk (% 47,1), okuyan çocuk sayısının az olması (% 43,0) ve diğer nedenler (% 9,9) olarak belirtilmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, toplumdaki her sosyal tabakadan bireyin eğitim harcamalarını yatırım olarak değerlendirdiğini söylemek mümkün olmaktadır. Eğitimi yatırım olarak gören insanların da eğitim harcamalarını ellerinde olmayan nedenlerden dolayı kısıtlı miktarlarda gerçekleştirebildiklerini görmek zor olmayacaktır. Sonuçta eğitim harcamalarının azlığı eğitime gösterilen ilginin azlığından değil ekonomik durumun gerekli harcamaları yapmaya elvermeyişinden kaynaklanmaktadır. Hanelerin tüm harcamaları içinde eğitime ayrılan payın az olmasının nedeni, gelir bakımından alt tabaka ya da sınıflarda yoksulluk olarak karşımıza çıkarken diğer tabaka/sınıflarda yoksulluğun eğitim harcamaları üzerindeki etkisinin yoğunluğunu kaybederek yoğunluğun daha çok okuyan çocuk sayısının azlığı ve diğer nedenlere kaydığı görülür. Bu bağlamda zengin ile fakir arasındaki uçurumun büyümesinin çocuk yetiştirme olanaklarının yokluğuna ya da azlığına yol açarak eğitimi imkânsızlıklar içerisine hapsedeceği ve toplumda daha fazla eğitimsiz insanı var edeceği söylenebilir.

Tüm sosyal tabakalarda okulda verilen eğitimin yeterli olmadığına dair düşüncenin yaygın olduğu söylenilebilir. Okulda verilen eğitimin hiç yeterli olmadığı

(% 12,8) ve az yeterli olduğuna (% 50,9) dair görüşe sahip olanların toplam oranı, okulda verilen eğitimin yeterli (% 30,4) ve çok yeterli (% 6,0) olduğunu ifade edenlerin toplam oranına göre çoğunluğu oluşturmuştur. Çocuğun eğitimine katkının nasıl sağlandığı ve eğitimin öncelikli olarak kimin görevi olduğuna dair verilerin birbirini desteklediği görülmüştür. Katılımcıların yarıdan fazlası (% 55,1'i) çocuğun derslerine anne ve babanın birlikte yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde katılımcıların çoğunluğunun (% 71,2'si) eğitimi öncelikli olarak ebeveynin (anne ve babanın) görevi olarak belirttiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların çocuk eğitiminde anneyi babaya göre daha öncelikli olarak işaret ettiği de görülmekle birlikte ailede eğitim konusunda ortak bir bilincin geliştiği söylenebilir.

Hangi sosyal tabakaya mensup olursa olsun bireylerin çoğu okul tercihi kararlarında çocuklara da söz hakkı tanımakta (katılımcıların % 56,0'sı eş ve çocuğuyla birlikte; % 32,1'i ise uzmanların eşliğinde ve çocuğun da tercihlerine göre kararların alındığını ifade etmiştir) ve eğitimde şiddetin (katılımcıların % 62,2'si çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir) her türüne karşı çıkmaktadır. Eğitim durumlarına göre okul tercihi kararlarının alınış şekli incelendiğinde; lisansüstü eğitim alanlar arasında okul tercihi kararlarını sadece kendisinin aldığı ya da kararları kimin aldığı rastgele olduğunu ifade edene rastlanmamaktadır. Okul tercihi kararlarının rastgele alındığını ise eğitim durumuna göre sadece ilköğretim mezunları; mesleklere göre ise işçiler ve ev hanımlarının çok az bir kısmı ifade etmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe spor, müzik gibi sosyal aktivitelerin çocuğun başarısını artıracığına yönelik düşüncelerin güçlendiği görülmüştür. Dolayısıyla eğitim bakımından üst tabakada yer alanlarda sosyal aktivitelerin başarıya olan olumlu etkisi ön planda görünmektedir. Buna karşın alt tabakanın sosyal aktivitelerin eğitime katkısı konusundaki bilinçlerinin henüz yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada eğitim kalitesi, eğitim anlayışları, okul tercihleri ve sosyal aktivitelere bakışın; ailelerin sosyal tabakasına ve sınıfına, eğitim düzeyine, gelir seviyesine ve kişilerin mesleklerine göre değiştiği ve değişebileceği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AKAY, M. Emin ve A. Payidar AKGÜNGÖR, 2003, “Kırıkkale-Ankara Hattında Raybüs Taşımacılığı Bir Ulaşım Alternatifi Olabilir mi?”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 600–607.
- AKTAŞ, Ali, 2007, “Kırsal Kesimdeki Değişme Sürecinde Alevi Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler”, http://www.alevibektasi.org/ali_aktas1.htm, (2007).
- AKYOL, Taha, 2003, “Üniversite ve Toplum”, <http://www.milliyet.com/2003/07/17/yazar/akyol.html>, (2007).
- AKYÜZ, Hüseyin, 1991, **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2320, İstanbul.
- ALBAYRAK, İ. Ethem, 2003, “Kırıkkale’de Özel, Mesleki-Teknik ve Yaygın Eğitim”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 288–299.
- ARSLAN, Ahmet, 2001, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, Ankara.
- ARSLANTÜRK, Zeki ve M. T AMMAN, 2000, **Sosyoloji**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ARKALTI, Remzi, 2003, “Kırıkkale’de Gençlik ve Spor”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 340–345.
- ATALAY, Beşir, 1983, **Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)**, DPT, Ankara.
- ATALAY, Beşir, 2003, “21. Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu Değerlendirme Konuşmaları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural

Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 631–657.

ATICI, Adnan, 2003, “MKE ve Kırıkkale”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 500–507.

AYAN, Sinan, 2003, “Kırıkkale’de Kitle Sporunun Teşviki Açısından Uygulanan Spor Tesis ve Politikalarının İncelenmesi”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 333–340.

AYCAN, Sefer, 2003, “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Durumu, Çözüm Önerileri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 251–262.

AYDIN, Gülay, 1994, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yönetici Seçkinlerin Toplumsal Kökenleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

AYDIN, Mustafa, 2000, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara.

BAŞARAN, İbrahim Ethem, 2003, “Eğitimde Yeni Yaklaşımlar”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 274–287.

BAYMUR, Feriha, 1994, **Genel Psikoloji**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

BİLGİN, H. Nihat, 1994, **Çağdaş ve Demokratik Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, 2. Baskı, İstanbul.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, 1986, **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

BİLHAN, Saffet, 1996, **Eğitim Sosyolojisi**, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 174, Ankara.

BOZKURT, Veysel, 2005, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Aktüel Yay., İstanbul.

- BÜLBÜL, Duran, 2003, “Türkiye’de Planlı Dönemde Uygulanan Teşvik Politikaları ve Kırıkkale”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 447–466.
- CAN, Ramazan, 2003, “21. Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu Değerlendirme Konuşmaları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 631–657.
- CEVGER, Yavuz; Savaş SARIÖZKAN, Yılmaz ARAL, 2003, “Kırıkkale İlinin Sosyo-Ekonomik Kalkınmasında Hayvancılık Sektörünün Yeri ve Önemi”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 366–379.
- CILGA, İbrahim, 2007, “Risk Gruplarına Yaklaşımda Sosyal Hizmetlerin Rolü–1”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/risk1.htm>, (2007).
- ÇAKMAK, Z.Aytül, 2003, “Kırıkkale İlinin Sağlık Sorunları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 263–269.
- ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI-DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr>, (2007).
- ÇEVİK, Dolunay Ş., 1993, *Tabakalaşma ve Eğitim*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇINAR, İkrım, 2002, “Eğitimin Tarihsel Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 45–90.
- ÇİFTÇİ, Durdu Baran, 2007, “Mülksüzlerin Rövanşı”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/mulksuz.htm>, (2007).
- DEMİREL, Abdulmutalip ve Ali Payidar AKGÜNGÖR, 2003, “Türkiye’de ve Kırıkkale İlinde Son On Yılda Meydana Gelen Trafik Kazalarının Bir

Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 615–622.

DEMİRTAŞ, Hasan, 2002, “Eğitimde Alternatif Paradigmalar”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 321–367.

DOĞAN, İsmail, 2000, **Sosyoloji**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

DOĞAN, İsmail, 2001, **Osmanlı Ailesi –Sosyolojik Bir Yaklaşım-**, Yeni Türkiye Yayınları, Toplum Serisi: 1, Ankara.

DÖNMEZER, Sulhi, 1990, **Sosyoloji**, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., İstanbul.

DÖNMEZER, Sulhi, 1994, **Kriminoloji**, 8. Baskı, İstanbul.

DPT, 2007a, www.dpt.gov.tr, (2007).

DPT, 2007b, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm>, (2007).

EKE, Beglü, 1980, “Yaşama Tarzı İle Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki”, **1980 Yılı Sosyoloji Konferansları**, 18. Kitap, Cavit Orhan Tütengil’e Armağan, Fakülteler Matbaası, İstanbul, ss. 93–114.

ERDEM, Vahit, 2003, “21. Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu Değerlendirme Konuşmaları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 631–657.

ERDOĞAN, Mehmet, 2003, “Bölgesel Kalkınma ve Kızılırmak Orta Anadolu Proje Önerisi”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 532–543.

ERGİNÖZ, Adnan Selçuk, 2003, “Kırıkkale’de Yatırım İmkanları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 467–479.

- ERGÜN, Mustafa, 1996, **Eğitim Felsefesi**, Ocak Yayınları, Ankara.
- ERGÜDER, Erkal, 2003, “Organize Sanayi Bölgesi, Kırıkkale’nin Kalkınmasındaki Rolü ve Öneriler”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss.563–571.
- EROL, Demet; N. SÖNMEZ; Ç. VAROL, 2003, “AB İle Bütünleşme Sürecinde Kırıkkale İçin Yeni Vizyon Arayışları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 46–55.
- FICHTER, Joseph, ?, **Sosyoloji Nedir?**, (Çev: Nilgün Çelebi), Konya.
- FORUM, 2007, http://www.forumgazetesi.com/haber_detay.asp?haber_id=18512.
- GENÇ, Ömür, 2003, “Kırıkkale İlinin Gelişmişlik Düzeyi ve Ekonomik ve Sosyal Görünümü”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 550–562.
- GÖKÇE, Birsen, 2004, **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- GÜLBAHAR, Gamze, 2006, *Cumhuriyet Dönemi (1920–1950) Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- HOŞGÖRÜR, Vural; Hakan DÜNDAR, 2003, “Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi İletişim Becerileri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 311–316.
- İÇLİ, Tülin, 2001, **Kriminoloji**, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- İL BRİFİNGİ, 2007, Kırıkkale Valiliği.

- İNCE, Nilgün,1999, “Cumhuriyet'in 75. Yılında Çağdaşlaşma”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 45, Cilt: XV, <http://www.atam.gov.tr>, (2007).
- İSBİR, Eyüp, 1991, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, 1994, “Türkiye’ de Değişen Aile ve Çocuğun Değeri”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 31–38.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, 2003, “Cengizhan Altuntaş’ın Şiirleri ve Şiirlerinde Kırıkkale”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 140–145.
- KARTAL, Cihat, 2003, “Kırıkkale İlindeki Önemli Bir Ekonomik Kaynak Olan Üniversite Öğrencilerinin Alışveriş Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi ve Üniversite Öğrencilerinin Kırıkkale’den Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 508–514.
- KASAPOĞLU, Aytül, 1997, “Karayollarının Teknoloji ve Çevre Etkileşimi: Arazi Kullanım ve Nüfus Hareketleri”, **Toplum ve Göç**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, D.İ.E. Yayın No: 2046, Ankara, ss. 65–71.
- KELEŞ, Ruşen, 1984, **Kentleşme ve Konut Politikası (Kentbilim İlkeleri)**, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları: 540, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen, 2004, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KILIÇ, Çiğdem ve Hakan DÜNDAR, 2003, “Öğretmen Adaylarının Mesleki Yaşantılarında Yaratıcılığı Fark Edebilme ve Geliştirebilme Becerilerine İlişkin Görüşleri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 329–333.

- KILINÇ, Mustafa Y.; İlder TASKIRAN; Mehmet ULUKAVAK; Eda AVANOGLU, 2003, “Yanlış Şehirleşme ve Kırıkkale Örneği”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss.107-113.
- KIRIKKALE MİLLİ EğİTİM MÜDÜRLÜğÜ, 2007a, http://kirikkale.meb.gov.tr/tumhaberler/istatistik/okuloncesi_okullasma.pdf, (2007).
- KIRIKKALE MİLLİ EğİTİM MÜDÜRLÜğÜ, 2007b, http://kirikkale.meb.gov.tr/tumhaberler/istatistik/ortaogretim_okullasma.pdf, (2007).
- KIRIKKALE MİLLİ EğİTİM MÜDÜRLÜğÜ BRİFİNG RAPORU, 2007, Şubat, Eğitim İstatistikleri.
- KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ, 2007, http://www.kku.edu.tr/genel_bilgiler.htm.
- KONAN, Necdet, 2002, “Türkiye Eğitim Sisteminin Yapısı”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 265–290.
- KONGAR, Emre, 1985, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi.
- KRİMİNOLOJİ, 2002, www.kriminoloji.com2002, (2007).
- KÜR, İsmet, 1994, “Sürelİ Çocuk Yayınlarına Genel Bir Bakış”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss 109–114.
- MARDİN, Şerif, 2002, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, (Der: Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon, 1999, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Cemil, 2007, <http://www.birfacianinhikayesi.cemilmerc.net/12.html>.
- MIZRAK, Recep, 2003, “21. Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu Değerlendirme Konuşmaları”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural

Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 631–657.

MOORE, Jr. Barrington, 2003, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, (Çev: Ş. Tekeli – Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara.

NURAL, Eşref, 2002, “Okul ve Sınıf Ortamı”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 291–320.

NUTKU, Özdemir, 1994, “Osmanlı Şenliklerinde Çocuk”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 57–64.

ODABAŞI, Nurdan Atalay; Erdemir FİDAN; Ç. Nehir AKŞİRİN, 2003, “Milli Prodüktivite Merkezi Kırıkkale İline İlişkin Swot Analizi Sonuç Raporu”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 405–412.

ORÇAN, Mustafa, 2004, **Osmanlı’dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, Kadim Yayınevi, Ankara.

ORHAN, Tuncay ve Şehrinaz MADEN, 2003, “Yerel Yönetimler Sürecinde Kırıkkale”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss.114–116.

ÖCAL, Naci, 2003, “Kırıkkale İlinde Hayvancılığa Bakış”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 399–402.

ÖRCÜN, Ahmet, 2003, “Kırıkkale’de Genel Eğitim ve Öğretim”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 300–310.

- ÖRS, Emin, 2003, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara.
- ÖRSDEMİR, A.Vural ve Veysel BULUR, 2003, “Kırıkkale’nin Kentleşme Süreci İle Ortaya Çıkan Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss.117–124.
- ÖZCAN, Ahmet, 2007, “Yeni Sınıf”, <http://www.haber10.com/makale/803/>,(2007) .
- ÖZCAN, Koray, 2003, “Kırıkkale; 21. Yüzyılda Değişen Rekreatyonel Öncelikler Boyutunda Kentsel Açık-Yeşil Alanların Geleceği Üzerine Görüşler”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 125–134.
- ÖZCİMDER, Recep, 2003, “Kırıkkale Rafinerisinin Gelişimi”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 479–486.
- ÖZDEK, Yasemin, 2007, “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yoksullukih.htm>, (2007).
- ÖZTÜRK, Sevim, 2002, “Öğretmenliğin Mesleki Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 13–44.
- POLOMA, Margaret M., 1993, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev: Hayriye Erbaş), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SAĞIR, Adem ve Pınar MEMİŞ, 2006, “Kuşatıcı Bir Toplumsal Değişme: Küreselleşme ve Bu Süreçte Farklılık ve Özgürlük Arayışları”, Akademik İncelemeler Cilt: 1 Sayı: 2, <http://www.sbe.sakarya.edu.tr>, (2007).
- SAKALLI, Bayram, 2003, “Kırıkkale’nin Tarihi Yerleri ve Turizm Değerleri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M.

Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 91–105.

SEZAL, İhsan, 2003, **Sosyolojiye Giriş**, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara.

SÖNMEZ, Veysel, 1993, **Eğitim Felsefesi**, Adım Yayıncılık, Ankara.

SUBAŞI, Necdet, 1995, “Türk Eğitim Sisteminin Oluşum Sürecinde Zihniyet Değişiklikleri ve Aydınlarımız”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi: 5–8 Ekim 1994**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay. No: 2, ss. 215–223, Van.

ŞENER, Sevda, 1994, “Türk Tiyatrosunda Çocuk”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 92–100.

TAN, Mine, 1994, “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 11–30.

TANIT, Nafiz Arafat, 2003, “Örgütsel Yabancılaşma (Kırıkkale İli Örneği)”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 320–329.

TATLIDİL, Ercan, 1993, **Toplum Eğitim ve Öğretmen - Öğretmen Adayları Üzerinde Yapılan Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 71, İzmir.

TDK, 2007, <http://www.tdk.gov.tr>, (2007).

TEKELİ, İlhan, 1982, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitabevi, Ankara.

TEMİR, Ahmet, 1961, **Milliyet Ülküsü İçinde Bilim ve Eğitim**, Orkun Basım ve Cilt Evi, Ankara.

TEZCAN, Mahmut, 1997, **Eğitim Sosyolojisi**, Feryal Matbaası, Ankara.

TOZLU, Necmettin, 1989, **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’ nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma**, MEB yayınları: 870, İstanbul.

- TOZLU, Necmettin, 2003, **İnsandan Devlete Eğitim**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- TURGUT, İhsan, 1995, “Eğitim Sistemimizde Eksik Olan Şey: Felsefe”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi: 5–8 Ekim 1994**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay. No: 2, ss. 1–6, Van.
- TÜİK, 2005, Gelir Dağılımı Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr>, (2007).
- TÜİK, 2006, **İstatistik Göstergeler 1923–2005**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No: 3047, Ankara.
- TÜİK, 2007, <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do>, (2007).
- TÜRKDOĞAN, Orhan, 2003, **Çağdaş Türk Sosyolojisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar, 2003, “Kentlilik Bilinci, Kalkınma ve Kırıkkale”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 56–63.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar; Bekir ŞAHİN; Kamil ŞAHİN, 2003, “Kırıkkale Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Açından Kırıkkale’ye Etkileri ve Beklentileri”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 437–447.
- ULU, Nazım, 2003, “Türkiye İş Kurumu Kırıkkale İl Müdürlüğünün 21. Yüzyılda Kırıkkale İlinin Kalkınması İçin Yapılacak Olan Sempozyumda İşleyeceği Konular”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 202–215.
- ULUSOY, Hasan, 2003, “Kırıkkale’nin Kültürel Yapısı ve Folklorik Değerleri (Sorunlar/Çözüm Önerileri)”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 145–152.

- URAS, Meral, 2002, “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 187–240.
- ÜSTÜN, Ahmet, 2002, “Eğitimin Ekonomik Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 241–264.
- ÜSTÜNER, Mehmet, 2002, “Eğitimin Felsefi Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, (Ed: Erdal Toprakçı), Ütopya Yayınevi, Ankara, ss. 91–118.
- YAZICI, Sedat, 1993, *Sosyal Sınıf Farkları ve Eğitim*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YELOK, Veli Savaş ve Yavuz KARTALLIOĞLU, 2006, “Dil, Adamı Beyan Eder”, **Türk Yurdu**, Mayıs, Sayı: 225, ss. 132–134.
- YERASİMOS, Marianna, 1994, “16–19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri” , **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Sempozyum/Atölye 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 65–75.
- YILDIZ, Süleyman, 2003, “Kırıkkale’nin Kalkınmasında Tarımın Yeri ve Önemi”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss. 380–393.
- YOLCU, Yılmaz, 2003, “Kırsal Kalkınmada ‘Optimal Aile İşletme Projesi’”, **21.Yüzyılın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, (Ed: A. Vural Örsdemir, M. Erdoğan ve D. Bülbül), ÇELİK-İŞ SENDİKASI Yayınları, Devran Matbaası, Ankara, ss.347–357.

EK: EĞİTİM ANLAYIŞLARI ANKET FORMU

Değerli Veli, bu araştırma **Kırıkkale Üniversitesi' ne** sunulmak üzere **Yüksek Lisans Tezi** olarak yapılmaktadır. Bu anketin size uygulanması tamamen tesadüfidir. Soruların doğru cevapları yoktur; yani cevaplarınızla eğitim anlayışlarınızın ortaya konulmasına katkıda bulunmuş olacaksınız. **Formda kimliğiniz konusunda bir soru yer almamaktadır.** Cevaplarınızın sizin gerçek durumunuzu ve düşüncelerinizi belirtmesi, araştırmamızın sağlıklı biçimde ortaya konulması açısından önemlidir. **Verilen bilgiler tümüyle saklı tutulacaktır.** Lütfen tüm soruları cevaplayınız. Bu ankete değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz.

SORULAR

- 1- Cinsiyetiniz?
1 ( ) Bayan 2 ( ) Bay
- 2- Yaşınız: .....
- 3- Mesleğiniz?
1 ( ) Ev hanımı 2 ( ) İşçi 3 ( ) İşsiz 4 ( ) Memur 5 ( ) Öğretmen 6 ( ) Polis
7 ( ) Doktor, Mühendis, Mimar, Avukat 8 ( ) Subay, Astsubay
9 ( ) Küçük esnaf (Bakkal, manav, market, zanaatkar esnaf)
10 ( ) Serbest meslek (Muhasebeci, beyaz eşya satıcısı, lokanta v.b. işletmeci)
11 ( ) İşveren (İmalatçı, müteahhit) 12 ( ) Emekli 13 ( ) Çiftçi 14 ( ) Diğer: (Belirtiniz) .....
- 4- Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadardır? (Bunu aile fertlerinin aldığı maaşlar, ücretler, kira, yıllık üretim gelirleri v.b.gibi bütün gelirleri dikkate alarak belirtiniz) .....YTL 1 ( ) Belli değil/ gelir yok
- 5- Aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
1 ( ) Araba 2 ( ) Ev 3 ( ) Arsa, tarla 4 ( ) Dükkan 5 ( ) İşyeri
6 ( ) Yazlık 7 ( ) Hiçbirine sahip değilim 8 ( ) Hepsine sahibim
- 6- Eğitim durumunuzu belirtiniz.
1 ( ) Okur yazar değil 2 ( ) Sadece okur yazar 3 ( ) İlkokul 4 ( ) Ortaokul
5 ( ) Lise 6 ( ) Yüksekokul 7 ( ) Fakülte 8 ( ) Lisansüstü
- 7- Eşinizin eğitim durumunu belirtiniz.
1 ( ) Okur yazar değil 2 ( ) Okur yazar 3 ( ) İlkokul 4 ( ) Ortaokul
5 ( ) Lise 6 ( ) Yüksekokul 7 ( ) Fakülte 8 ( ) Lisansüstü
- 8- Kendinizi toplum içinde hangi sınıfta / konumda hissediyorsunuz?
1 ( ) Üst sınıf / konumda 2 ( ) Orta sınıf / konumda 3 ( ) Alt sınıf / konumda
- 9- Sizin bu sınıfta / konumda hissetmenizi belirleyen en önemli sebebi işaretleyiniz.
1 ( ) Gelir seviyem
2 ( ) Kültürel seviyem (Eğitim düzeyinin yüksekliği ya da düşüklüğü v.b.)
3 ( ) Toplumsal çevrem (Oturulan mahalle ya da iş çevresinin kalitesi)
4 ( ) Hepsi
- 10- Eğitiminiz hakkında ne düşünüyorsunuz?
1 ( ) Daha yüksek düzeyde eğitim almak isterdim 2 ( ) Eğitimim bence yeterli
3 ( ) Eğitim benim için önemli değil
- 11- Okuyan kaç çocuğunuz var?
1 ( ) Bir 2 ( ) İki 3 ( ) Üç 4 ( ) Dört 5 ( ) Beş ve yukarı
- 12- Niçin çocuğunuzun eğitim almasını istersiniz, size göre en önemli olan iki kutucuğu işaretleyiniz.
1 ( ) İş ve meslek sahibi olması için
2 ( ) Kişilik sahibi ve kültürlü birey olması için
3 ( ) Zararlı alışkanlıklardan ve sokaktan korunması için
4 ( ) Eğitim zorunlu olduğu için
5 ( ) Toplum içinde bizden daha üst konuma/ sınıfa geçebilmesi için
- 13- Çocuğunuzun nerede eğitim almasını istersiniz?
1 ( ) Devlet okullarında 2 ( ) Özel okullarda 3 ( ) Yabancılar tarafından işletilen okullarda
(Bu soruya 1(x) numarayı işaretlediyseniz 15 numaralı sorudan cevaplamaya devam ediniz)
- 14- Eğer çocuğunuzun devlet okulları dışındaki diğer okullarda eğitim almasını istiyorsanız bunun en önemli sebebi nedir? (Sadece bir tane işaretleyiniz)
1 ( ) Bu okullarda daha kaliteli eğitim verildiğini düşündüğüm için
2 ( ) Bu okulların daha disiplinli olduğunu düşündüğüm için
3 ( ) Çevremdeki insanlar bu okulların daha itibarlı / prestijli olduğunu söylediği için
4 ( ) Diğer: (Belirtiniz): .....
- 15- Yabancı dille eğitim hakkında ne düşünüyorsunuz?
1 ( ) Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi de verilebilir
2 ( ) Eğitim Türkçe ile yapılmalı, yabancı dil eğitimi verilmemeli
3 ( ) Eğitim yabancı bir dille yapılabilir
- 16- Bir kız çocuğunun hangi okula gitmesini tercih edersiniz?
1 ( ) Mesleki Lise
2 ( ) Kız Meslek Lisesi
3 ( ) İmam Hatip Lisesi
4 ( ) Düz Lise
5 ( ) Süper Lise/ Anadolu Lisesi/ Fen Lisesi
6 ( ) Hiçbirine
7 ( ) Farketmez
8 ( ) Diğer: (Belirtiniz):.....
- 17- Bir erkek çocuğunun hangi okula gitmesini tercih edersiniz?
1 ( ) Mesleki Lise
2 ( ) İmam Hatip Lisesi
3 ( ) Düz Lise
4 ( ) Süper Lise/ Anadolu Lisesi/ Fen Lisesi
5 ( ) Hiçbirine

- 6 ( ) Farketmez
7 ( ) Diğer: (Belirtiniz):.....
8 ( ) Askeri Lise

- 18- Kadın ve erkeğin eşit eğitim alma hakkıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
1 ( ) Kadın ve erkek eşit eğitim almalıdır 2 ( ) Erkek kadından daha eğitilmiş olmalıdır
3 ( ) Kadın erkekten daha eğitilmiş olmalıdır
- 19- Ailenizde varolan durumu dikkate alırsanız çocuğunuzun okul tercihlerinde (Ortaöğretim Kurumları Sınavı, üniversite gibi) kararlar nasıl alınmaktadır?
1 ( ) Tecrübeli bir ebeveyn olarak kararları kendim alırım
2 ( ) Eşimle birlikte kararları alırım
3 ( ) Eşimle ve çocukla birlikte düşünüp ortak karar veririz
4 ( ) Uzmanların eşliğinde ve çocuğun da tercihleri doğrultusunda karar alınır
5 ( ) Kararları kimin aldığı rastgele oluşur
- 20- Her ay eğitime ne kadar para harcıyorsunuz? (Okul servis aracı, okula ödenen ücretler, yemekhane ücretleri dışında) : .....YTL 1 ( ) Hiç harcamıyorum/ Belirsiz
- 21-Tüm harcamalarınız içinde eğitime aylık ne kadar pay ayırdığınızı düşünüyorsunuz?
1 ( ) Çok fazla 2 ( ) Fazla 3 ( ) Diğer harcamalara yakın 4 ( ) Az 5 ( ) Çok az
- 22- Eğer eğitime ayırdığınız payın az olduğunu düşünüyorsanız bunun nedeni nedir?
1 ( ) Okuyan çocuk sayısı az olduğundan doğal olarak eğitime daha az pay ayırıyorsunuz
2 ( ) Yoksulluktan dolayı eğitime az pay ayırmak zorundayız
3 ( ) Diğer: (Belirtiniz): .....
- 23- Sizde eğitime yapılan harcamalar tüketim (israf) midir yoksa bir yatırım mıdır?
1 ( ) Tüketimdir (israftır) 2 ( ) Geleceğe ve şimdiye yapılan iyi bir yatırımdır
- 24- Çocuğunuzun/ çocuklarınızın eğitimiyle ne kadar ilgilendiğinizi düşünüyorsunuz?
1 ( ) Çok fazla 2 ( ) Fazla 3 ( ) Biraz 4 ( ) Çok az 5 ( ) Hiç
- 25- Sizde çocuğın eğitimiyle ilgilenmek en çok kimin görevidir, size göre en önemlisinden başlayarak 1'den 5'e kadar olan sayıları her bir kutucuğın içine bir sayı gelecek şekilde yazınız
1 ( ) Sadece annenin 2 ( ) Sadece babanın 3 ( ) Ebeveynin (Anne ve Babanın)
4 ( ) Öğretmenin 5 ( ) Okulun
- 26- " Eti senin kemiği benim" görüşü hakkında ne düşünüyorsunuz?
1 ( ) Tamamen katılıyorum 2 ( ) Katılıyorum 3 ( ) Fikrim yok
4 ( ) Katılmıyorum 5 ( ) Hiç katılmıyorum
- 27- Anne babaların, çocuklarının eğitimi için, şiddet kullanması hakkında ne düşünüyorsunuz?
1 ( ) Çocuğa hiçbir şekilde şiddet uygulanmamalıdır
2 ( ) Gerektiğinde sadece korkutmak amacıyla, şiddete başvurmadan, baskı yapılabilir
3 ( ) Eğitim için şiddet de dahil her yol uygulanabilir
- 28- Sizde okulda verilen eğitim yeterli mi?
1 ( ) Çok yeterli 2 ( ) Yeterli 3 ( ) Az yeterli 4 ( ) Hiç yeterli değil
- 29- Çocuğunuzun / çocuklarınızın eğitimine nasıl katkı sağlıyorsunuz? (Birden fazla kutucuk işaretlenebilir)
1 ( ) Tüm dersleriyle babası ilgileniyor
2 ( ) Tüm dersleriyle annesi ilgileniyor
3 ( ) Çocuğın dersleriyle annesi ve babası birlikte ilgileniyor
4 ( ) Özel ders aldırıyoruz
5 ( ) Dershaneye gönderiyoruz
6 ( ) Okul kurslarına gönderiyoruz
7 ( ) Biz katkı sağlayamıyoruz
8 ( ) Diğer: (Belirtiniz): .....
9 ( ) Ablası/ abisi ilgileniyor
- 30- Sizde bir çocuğın başarısını etkileyen sebepleri önem sırasına göre numaralandırınız (Size göre en önemli sebepten başlayarak her kutucuğa bir sayı gelecek şekilde 1'den 6'ya kadar numaraları yazınız)
1 ( ) Zekâ ve yetenek
2 ( ) Çocuğın derse olan ilgisi
3 ( ) Gelir durumu
4 ( ) Eğitimin kalitesi
5 ( ) Aile huzuru
6 ( ) Ailenin çocukla ilgilenmesi
- 31- Çocuğunuzun aşağıdaki müzik aletlerinden hangisini kullanmasını istersiniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
1 ( ) Saz / Bağlama 2 ( ) Ud 3 ( ) Gitar 4 ( ) Keman 5 ( ) Piyano
6 ( ) Davul / Zurna 7 ( ) Hepsini 8 ( ) Hiçbiri 9 ( ) Diğer: (Belirtiniz): ..... 10 ( ) Ney
11 ( ) Kanun
- 32- Çocuğunuzun aşağıdaki spor dallarından hangileriyle ilgilenmesini istersiniz?(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
1 ( ) Futbol 2 ( ) Basketbol 3 ( ) Voleybol 4 ( ) Tenis 5 ( ) Güreş 6 ( ) Tekvando / Karate
7 ( ) Dağcılık 8 ( ) Hepsini 9 ( ) Hiçbiri 10 ( ) Diğer: (Belirtiniz): ..... 11 ( ) Yüzme
12 ( ) Satranç
- 33- Derslerin yanında yapılan müzik, spor gibi sosyal aktiviteler (yaşantılar) çocuğın başarısına ne yönde etkide bulunur?
1 ( ) Çocuğın başarısını kesinlikle artırır 2 ( ) Çocuğın başarısını artırır
3 ( ) Çocuğın başarısını ne artırır ne de azaltır 4 ( ) Çocuğın başarısını azaltır
5 ( ) Çocuğu kesinlikle başarısız duruma getirir

ÖZGEÇMİŞ

Sadiye KAYAARSLAN, 1983 yılında Yozgat'ta doğdu. 2001 yılında Ankara-Nallıhan Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2005 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden "Ekonomik Kriz ve Toplumda Ekonomik Suçlar" isimli bitirme tezi ile lisans derecesi aldı. Yabancı dil olarak İngilizce bilmektedir.